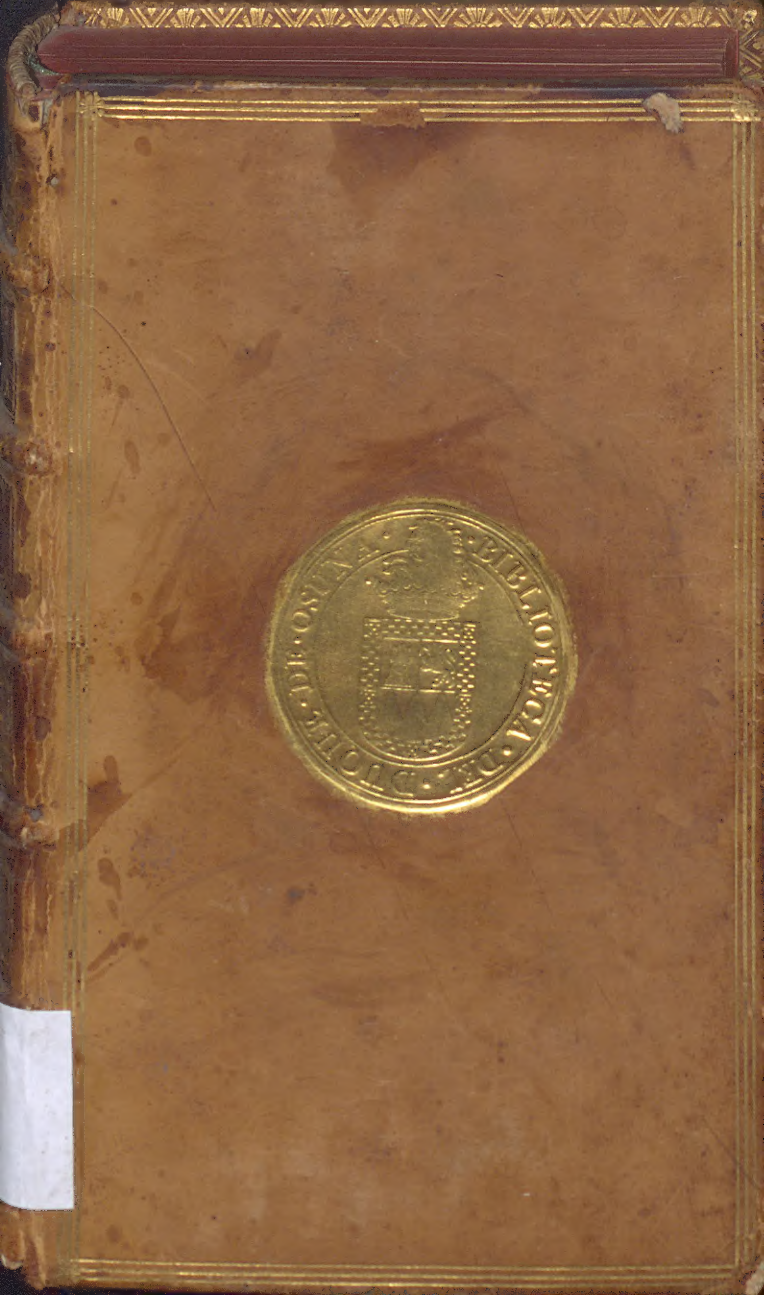

BIBLIOTECA · DE · DUQUE · DE · OSUNA





JOANNIS CLERICI
ARS
CRITICA,
IN QUA AD STUDIA

Linguarum

LATINÆ, GRÆCÆ, ET HEBRAICÆ,

Via munitur; Veterúmque emendandorum, Spuriorum

SCRIPTORUM

A Genuinis dignoscendorum, & judicandi de eorum

LIBRIS

Ratio traditur.

Editio Quinta auctior & emendatior.

VOLUMEN SECUNDUM.



AMSTELÆDAMI,

Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS.

M. DCC. XXX.

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

MOnitus à Typographo aliquot hîc supereſſe paginas vacuas, occaſionem adripui, LECTOR, iterum te adloquendi, hujuſce alterius Voluminis initio; & quidem de ratione ſcribendi nonnullorum, qui Opuſcula noſtra, & præſertim hancce Artem Criticam, admordere conati ſunt.

Socrates apud *Platonem*, in Gorgia, oſtendit duas eſſe perſuadendi vias, unam διδασκαλικὴν, quæ adcuratam cognitionem ejus, quod perſuadetur, animis audientium inſerit; alteram πιστευτικὴν, quæ fidem tantùm & opinionem parit, quamvis res ipſa etiamnum ſit ignota. Prior

quidem perſuadendi ratio id ſolùm inquirit quod eſt in re aut exploratum, aut certè maximè probabile; poſterior verò non quid ſit certum, aut veriſimile, petitúmque ex re ipſa ſpectat; ſed quid ſit idoneum ad perſuadendum quod libet iis, qui verba potiùs adtendunt, quàm res, & de earum Veritate, non adcurato examine inſtituto, ſed ex alienis quibuſdam circumſtantiis judicant. Homines nonnulli planè imperiti Artis, quam hîc tradidi, ſed non inepti ad commovendum imperitum vulgus, cùm priore viâ nihil proficere ſe poſſe ſentirent, poſteriore me adgreſſi ſunt. Quem grammaticis aut criticis rationibus oppugnare debebant, ſed non poterant, eum *argumentis Theologicis ab Invidia ductis*, de quibus Diatriben edidi, ad calcem Logicæ, impetiverunt, rémque conficere ſe poſſe putarunt.

Ego quidem eodem armorum ge-

genere, quod viro probo indignum puto, cum iis non certabo; quamvis nihil esset cur quererentur, si iisdem armis, quibus contra me priores usi sunt, contra eos pugnarem; sed monebo homines ut de rebus criticis, interpretationibúsque, quæ ex Linguarum cognitione pendent, possint rectè judicare, duo esse planè necessaria. Unum est ut Artem ipsam, ad cujus normam talia exigenda sunt, pernoscant, omnésque ejus partes adtentè animo versent. Alterum ut Linguam, qua usi sunt Scriptores, de quorum interpretationibus judicare adgrediuntur, probè intelligant; quod non potuerunt adsequi puerilibus illis studiis Scholarum, aut tumultuariâ lectione paucolorum Recentiorum, adhibito subinde, prout subitus usus postulabat, Lexico; sed longâ atque adtentâ lectione Scriptorum Veterum, de quorum sententia

judicare volunt. Tum demum idonei judices interpretationum grammaticarum poterunt eſſe, ipſique etiam aliquid in eo rerum genere, ſi ita ferat animus, moliri. At abſurdum eſt & dignum ludibrio, velle, poſt lectos aliquot libellos recentiores, & quidem maxima ex parte hominum imperitorum harum rerum, aut etiam vernaculâ Linguâ ſcriptos, judicem agere omnium quæ prodeunt, & adgredi etiam confutare quæ non intelligas. At peritiæ loco eſt id quod ſolent nonnulli, veriùs quam putant, *zelum* vocare; hoc eſt, vehemens adfectus, quo alienis laudibus invidentes, cupientéſque famam conſequi ex aliorum probro, cœlum terræ miſcent, ut bonos viros & Litterarum ſtudioſos infament.

Quando non inveniunt in ipſa re quod carpant, ad ſophiſticas artes converſi fingunt quod nuſquam eſt, ut

ut hominibus invidiam creent. Eſt nonnemo, apud vicinam gentem, qui ab aliquot annis artem conviciandi optimis quibúſque profitetur. Is, ut in aliquot populares ſuos doctiſſimos viros, ita & in me acerbiſſimè invectus eſt larvâ tectus, atque hoc meum Opus ſuſpectum imperitis, iis artibus quas dixi, reddere conatus eſt. Primùm mihi tribuit opiniones, quas novit non tantùm me pro meis non agnoſcere, ſed etiam confutaſſe; quaſi noſſet animum meum, quod eſt hominis ferreæ frontis. Deinde vult meam Criticam eò ſpectare ut opiniones illas, quas mihi pro arbitrio tribuit, confirmem.

Atqui Deum teſtem vocare poſſum, cujus ſolius judicio nobis omnibus ſtandum eſt, aut cadendum, in hoc Opuſculo me præ oculis hunc unum habuiſſe finem, ut Artem, quam explicare conatus ſum, illuſtrarem, exemplis ex graviori-

bus rebus, quoad ejus fieri poſſet, deſumtis; ne Critica haberetur Ars nihili, & intra fines anguſtiores multò, quàm par eſt, coërcenda. Ideò ſæpe hîc occurrunt, quæ à pleriſque Criticis adtingi non ſolebant, qui intra profanos Scriptores ſe continebant. At ea non faciunt ad perſuadendum quod quiſpiam *Picrocholus* vulgo perſuaſum vellet, ut ipſe magni fieret, & optimi quique ac eruditiſſimi ſpernerentur. Non diffiteor; nec quiſquam, niſi inſanus, mihi exprobrarit, me operam non dediſſe ut, conculcatâ rectâ Ratione, regulíſque omnibus criticis perfractis, pro oraculis haberentur quæ placerent Cenſori, qui vix ipſe novit quid velit, quæ verò exiſtimarem ipſe eſſe vera ea falſa haberentur. Quis bonus aliter ſua ſtudia comparat, niſi ut Verum ante omnia cognoſcat; deinde ut cognitum confirmet, atque aliis etiam perſuadeat?

Cùm

Cùm autem multa ſint vera, eſt una primaria Veritas, ad quam confirmandam atque illuſtrandam omnes ingenii nervi ſunt contendendi. Ea eſt Veritas Religionis Chriſtianæ, quam non ſophiſticis ratiunculis, & ab invidia ductis, diſſimulationibúsque quæ ſunt illâ indignæ; ſed argumentis petitis ex adcuratis rectæ Rationis atque Criticæ Artis Canonibus ubique probare, atque illuſtrare conatus ſum, & porrò conabor. Nec vera tantùm Religio habenda, ſed illi ſoli parendum, ſi beatitudinem conſequi velimus. Præcepta ejus amanda, extollenda, ſibi & aliis inculcanda ſunt, & præſertim quidem quæ ad amorem proximi pertinent. Hæc eſt ſententia cui omnia mea ſtudia ſerviunt, & poſthac, Deo juvante, ſervient. Scio quidem Religionem Chriſtianam non eodem modo ab omnibus intelligi, quia Novo Teſtamento

multi hominum decreta adſuunt. At ego Chriſtianam Religionem voco, quæ habetur in ſacris illis libris, & ab iis ne latum quidem unguem diſcedit. Non probari mihi multa *Unitariorum* interpretamenta ſatis oſtendi, cùm hîc, tum alibi; ſed fraudibus & malis artibus eos oppugnare judico eſſe eorum quibus Religio Chriſtiana ſit ignota, aut qui ei nequaquam credant, ſed faveant potentioribus, ut gratiam ſibi apud eos, muneráque & honores comparent; ſimilia facturi, *Unitariorum* cauſâ, ſicubi rerum potirentur. Quales non puto paucos eſſe, inter Zelotas; certè tam malis ſubinde argumentis utuntur, ut, niſi ea iracundiſſimè proponerent, omnes credituri eſſent ab iis partes prodi, quas propugnandas ſuſceperunt. Non magis probo eorum ſententiam, qui Scholaſticas voces Apoſtolis ignotas nobis imponunt, quaſi ne-

necessarias; séque, dum volunt explicare quod revelatum non est, in mæandros inexplicabiles repugnantiarum conjiciunt. Mihi media via videtur tenenda inter duo illa extrema, & dum meritò contendimus loca esse insignia, de Divinitate Christi déque ejus Sacerdotio, quæ à *F. Socino* ejúsque sequacibus torquentur; fatendum etiam rationem, quâ se *Scholastici* expedire conantur, multò plura complecti, quàm quæ sunt revelata, nósque pro expeditis impeditiores quàm antea reddere. Quid ergo nobis faciendum erit? Adquiescemus, si sapimus, in loquutionibus Apostolorum, quas non sine summa ratione ab iis adhibitas esse credemus; quamvis eas omnes adcuratissimè interpretari non possimus. Quod si fecerimus, nec *Scholastici*, nec *Sociniani* erimus, sed Apostolorum discipuli, qualem me adhuc professus

feſſus ſum & ſemper profitebor. Quem in ſenſum, nonnulla jam dixi hujus Artis Criticæ P. II. S. 2. C. VIII, 10. & ſeqq. Vale.

Nonis Decembribus anni MDCXCIX.



IN-

INDEX CAPITUM

TOMI SECUNDI.

PARS III.

De emendandi ratione, Libris suppositis, & Scriptorum stylo.

SECTIO I.

De Emendatione.

SECTIO II.

De locis & scriptis spuriis à genuinis secernendis.

SECTIO III.

De judicio de ſtylo & charactere Scriptoris ferendo.

Addenda P. 3. *S. I. C. IX*, 7. Postea deprehendi eamdem loquutionem apud *Tacitum* Annal. III, 12. ubi de cadavere Germanici oculis plebis exposito: *Quò pertinuit nudare corpus*, & contrectandum *vulgi oculis permittere*. Sed & illic quoque *conlustrandum* legi oportere censuerim, quamvis durioribus metaphoris gaudeat *Tacitus*; nam ne manibus quidem *contrectantur* cadavera à vulgo, nedum ut oculis *contrectari* dici possent. Scio *Ovidium* de Tereo, Philomelæ amore flagrante, dixisse:

Spectat eam Tereus præcontrectátque videndo.

Sed mollior hîc multò est metaphora, quia Tereus Philomelam contrectare cupiebat.

FINIS.

A R-

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

De Emendatione locorum corruptorum, de Libris suppositititiis à veris dignoscendis, ac Judicio de stylo & charactere Scriptorum ferendo.

SECTIO I.

De Emendatione locorum corruptorum.

CAPUT I.

De Origine Mendorum.

1. SI Deo Optimo, Maximo visum fuisset antiquissimorum mortalium ita adflare animos, ut inter ea quæ invenerunt vitæ utilia ac necessaria, fuisset pulcherrima artium mechanicarum Typographia; non modò innumera Veterum monumenta, quæ ob paucitatem exemplarium interciderunt, mani-

bus nostris nunc tererentur; sed illa etiam, quæ vim vetustatis omnia perdentis effugerunt, ad nos multò emendatiora pervenissent. Cùm enim olim, dum libri manu describerentur, singula exemplaria non aliter possent emendari, quàm si à viro docto & diligente accuratè legerentur, quod longum erat, & difficile; nunc unus atque alter, iteratâ unius exemplaris lectione, millena aliquot exemplaria emendare facilè possunt. Sed quoniam, ut ille ait, * *nullum habemus in præterita jus, præterquàm oblivionis*; iis missis, quibus remedium nullum adferre possumus, videndum nobis superest, an sit Ars aliqua, quâ possimus loca Veterum in mendo cubantia dignoscere, ab iis quæ sana sunt, & veram in ea lectionem revocare. Hoc certè profitentur CRITICI à se fieri posse, atque hac in re potissimùm Artem suam sitam esse dicunt; nec dubium est, quin sæpissimè id præstiterint quod polliciti erant, & sanitatem innumeris locis ægris restituerint.

2. Quod illi factitarunt id, in hac Criticæ nostræ Parte, ad certas Regulas revocare, & in Artis, quatenus licebit, formam redigere, consilium nobis est. Ut autem tutiorem ac breviorem viam ineamus, quâ possimus pervenire ad cognitionem veræ lectionis locorum corruptorum; quærendum, ante omnia, quibus potissimum modis corrumpi potuerint. Cognitâ enim morborum causâ & origine, facilius & certius curari poterunt.

3. Menda ergo quatuor causis originem suam debent, LIBRARIIS, CRITICIS,

* *Plinius Lib. II. c. 7.*

CIS, IMPOSTORIBUS & VETUSTATI, quæ omnia paullatim adterit. I. LIBRARIORUM *incuriâ*, aut *imperitiâ*, pleraque ſine dubio menda irrepſerunt; quæ nos nunc exercitos habent; cùm enim pleroſque libros deſcriberent, ab iis longè maximam mendorum ſegetem provenire neceſſe fuit. *Incuriæ* peccata tot & tanta ſunt, ut difficillimum ſit ſibi ab ea cavere. Novit enim quiſque, ſi quid exſcribat parum adtentus, non modò ſe adfinia vocabula, dum animus peregrinatur, miſcere; ſed diverſa planè ſcribere, detrahere, addere, & neſcio quot peccata admittere, quorum rationem ipſe poſtea reddere non poſſet, nedum ut alii eam deprehendere queant. *Imperitia* quoque in deſcribendo, ſi magna ſit, ut ſine dubio magna ſæpiſſimè fuit in Librariis, monſtra etiam mendorum peperit; cujus exemplorum ingentem copiam omnes MSS. Codices, omnes Criticorum libri ſuppeditant.

4. Sed variis modis imperiti, aut indiligentes Librarii in errorem delabi potuerunt; quos indicaſſe, quoad licebit, inutile non erit. Cùm alii dictarent, alii ſcriberent, ab utrisque varia provenire potuerunt menda. Ut à *dictante* incipiam, ille, licèt ſtatuamus emendato Codice eſſe uſum, ſi non fuit ſatis peritus, ſæpiſſimè decipi potuit, dum non bene legit, quæ bene ſcripta erant. Cùm enim manu exararentur omnia, multíque ſine dubio non pulcrè pingerent litteras, ut hodie fit, loca fuere, in quibus legendis homines rei aut Linguæ non ſatis periti ceſpitare potue-

tuerunt. Voces adfines, aut similes litteras facilè miscebant. Si vox quæpiam bis repeteretur, & fortè ad eam usque vocem, ubi primùm occurrebat, dictassent; sæpe fiebat ut, omissis interjectis, ea quæ vocem secundò repetitam sequebantur priori proximè subjicerent; aut etiam integros versus, aliud agentes, omitterent. Præterea dictantis, & festinantis, lucri causâ, vox non semper fuit satis clara, aut pronunciatio satis distincta; ita ut scribentes, licèt adtenti, quid dixisset, non satis intelligentes scriberent quod sibi audivisse videbantur, adfinésque sono litteras, syllabas, voces confunderent. Vocabula varia, apud Græcos præsertim, aut eodem, aut pænè eodem modo pronunciabantur, quamvis diversissima, ut postea ostendemus; eáque à scribentibus, aut imperitis, aut parum adtentis, facilè poterant misceri; cùm præsertim celeriter scribentibus, & sequentia adtendentibus, non satis esset temporis ad videndum, utrum vox, quam scripserant, loco conveniret, aut ad interrogandum dictantem.

5. Præterea cùm *dictans* videret sæpe, in margine exemplaris, quo utebatur, quiddam scriptum; poterat suspicari, verba esse à Librario festinante omissa, quæ Criticus ad oram postea scripsisset; præsertim si commodè possent inseri, ita ut orationis series iis nequaquam turbaretur. Attamen ejusmodi verba sæpe interpretationes sunt Grammaticorum, aut eorum qui Codicibus illis usi erant; quo factum, ut tam sæpe Critici in contex-

textum orationis admissa *glossemata*, querantur.

6. Dubium non est quin Librarii, qui vitam tolerabant quæstu, quem in describendis libris faciebant, pluribus simul dictarent, ut unâ operâ plura haberent ejusdem operis exemplaria; sed fuerunt etiam sine dubio pauperiores, qui vendebant ea quæ ipsi ex libris, nemine dictante, *descripserant*; qua in re, eadem ferè irrepere potuerunt menda, quæ vitio *dictantis* debentur, exceptis iis quæ ex mala pronunciatione oriebantur. Præterea dum integra commata, aut etiam integras periodos legunt ac postea scribunt, festinandi causâ; quid mirum, si quidpiam omittunt, aut synonymas voces pro aliis scribunt? quod in omnibus antiquis Scriptoribus animadvertent, quicumque varias lectiones, è veteribus MSS. Codicibus collectas, paullò adtentiùs expendent. Innumera sunt ejusmodi, in variis lectionibus Veteris Testamenti, ex Versione LXX. Intt. & Novi, ut omnibus liquebit, ex inspectis collectionibus dudum & non ita pridem editis. Postremis præsertim sæculis, quicumque imperiti veteris orthographiæ, ex antiquis Codicibus quidpiam transcribebant facilè falli poterant, dum alias esse voces putarent, quàm reipsâ erant.

7. Hanc in rem observandum non semper apud omnes Gentes, eamdem fuisse rationem pingendorum characterum, aut accentuum adscribendorum. Apud Latinos antiquissimis temporibus, character erat quadratus & majusculus, qualis in veteribus Inscriptionibus

& MSS. etiamnum cernitur; nisi quòd figuræ litterarum calamo tam eleganter pingi non solerent, ac scalpro. Deinde invaluit scriptura, quæ *Langobardica* dicitur, rotundior & similior huic nostræ, quâ hodie utimur. Hac exarati sunt plerique omnes MSS Codices, qui nunc exstant in Bibliothecis, perpauci vetustiore illo Romano. Creditur ita dici ea Scriptura, quòd MSS. plerique ejus ævi, quo *Langobardi* Italia potiebantur, eo characterum genere sint conscripti. Sunt & qui *Saxonicam* scripturam aliásque huic addant; sed non tantum est earum à priore discrimen, ut seorsim expendi debeant. Vide, hac de re, *Joannis Mabillonii* Lib. V. de re Diplomatica, ubi omnium earum scripturarum specimina profert.

8. Sunt in Veteribus, seu majusculis litteris, aliquot sat similes, præsertim si parum eleganter pingantur; quæ non difficulter à Librariis rerum ipsarum imperitis, nec vocum significationem tenentibus, misceri potuerunt. Cujus rei ratio, in emendationibus, maxima habenda est. Similia animadvertenda, de litteris Langobardicis. Sæpe factum ut menda irreperent in Codices Romano vetere charactere scriptos, quæ in Langobardicos transfusa sunt; deinde & nata nova eorum progenies, ex Langobardica scriptura; quibus mendis plurima nunc loca usque adeò depravata sunt, ut in integrum restitui nullâ ingenii ope possint.

9. Græcorum etiam characterum aliqua videtur esse facta mutatio, nam cum antiquissimi

mi quadrati essent, quales in Inscriptionibus visuntur, postea inter scribendum videntur rotundiores esse facti. Qua de re consulenda *Palæographia Græca* doctissimi Monachi Benedictini *Bernardi de Montfaucon*, Lutetiæ nuper edita. Sed præterea accentus, & spiritus, qui in antiquissimis Codicibus nulli erant, in recentioribus sunt additi; unde nata etiam nova menda, dum hæc perperam adpinguntur. Vide, apud eumdem, veterum Exemplarium MSS. specimina.

10. Apud Hebræos, ante tempora captivitatis Babylonicæ, in usu erat id litterarum genus, quod à Phœnicibus acceperant, & quod vulgò *Samariticum* vocatur, eò quòd id servarint Samaritæ. Deinde is character in Assyriacum mutatus est; in Captivitate, ut demonstrarunt viri doctissimi, & potissimùm *Lud. Cappellus*, in Diss. de Litteris Hebræorum. Sed & nos quædam diximus, in Dissertatione de Nummis characteribus Punicis signatis, XI. *Bibliothecæ Selectæ* Tomo. Cum Hebræorum Librarii, aut *Scribæ*, homines essent, quemadmodum Græcorum & Latinorum, menda similia admittebant, ut postea liquidò ostendemus.

11. Verum aliud animadvertere licet, in Codicibus antiquissimis. cum Græcis, tum Latinis, quod & in Hebraïcis fuisse, ante Massorетharum tempora, nonnulli Judæi fatentur; voces, nimirum, nullis interstitiis sejunctas, nec ullis interpunctionibus separatas esse; aut, minimùm, quàm plurimas ita conjunctas, quasi essent una vox; quo factum

ut non modò falsis interpunctionibus, ab hominibus non satis peritis, corrumperetur postea sensus; sed etiam ut syllabæ conjungerentur, quas divelli oportebat; aut contrà divellerentur, quæ conjungendæ erant. Hinc intelligere licet, munus *Anagnostæ*, temporibus illis, non fuisse indocti prorsus hominis, cùm ejusmodi Codicibus utebantur; nam ex tempore orationem interpositis moris dividere, cùm divisa in Codice non esset, cujusvis certè non erat. Insigne ejus rei exemplum legere est apud *A. Gellium*, Lib. XIII. c. 30. *Laudabat*, inquit, *venditabátque se quispiam in Libraria sedens, homo ineptè gloriosus, tamquam unus esset, sub omni cœlo, satirarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippeas adpellant; & jaciebat inde quædam non admodum difficilia, ad quæ conjicienda adspirare posse neminem dicebat. Tum fortè eum ego librum ex iisdem Satiris ferebam, qui ὑδροκύων inscriptus est. Propiùs igitur accessi & nosti, inquam, magister, verbum illud, scilicet, è Græcis vetus; musicam quæ sit abscondita, eam esse nulli rei? Oro te legas hos versus pauculos, & proverbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. Lege*, inquit, *tu mihi potiùs, quæ non intelligis, ut ea tibi ego enarrem. Quonam*, inquam, *pacto legere ego possum quæ non adsequor? Indistincta namque fient & confusa quæ legero & tuam quoque impedient intentionem. Tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibusque, accepit à me librum veteris fidei spectatæ, luculentè scriptum; accepit*

autem inconstantissimo vultu & mœstissimo. Sed quid deinde dicam? Non audeo hercle postulare, ut credatur mihi. Pueri in ludo rudes, si eum librum accepissent, non ii magis in legendo deridiculi fuissent; ita & sententias intercidebat, & verba corruptè pronunciabat.

12. Ad hæc omnia, si accedat incuria *dictantis*, aut *scribentis*, aut utriusque simul; potuit alter dictare quod cogitabat, non quod erat in libro, aut alter scribere id quod animum ejus avocabat; quod nobis contingit, cùm animus distrahitur aliis cogitationibus. Indidem variæ luxationes ac transpositiones, sequentium ætatum Criticis crucem fixuræ, provenire potuerunt.

13. Præterea & hoc sæpe accidit, ut à festinantibus Librariis per compendium multa scriberentur, omissis aliquot syllabis, quæ Lectori conjiciendæ relinquebantur. Eæ verò vocum contractiones sæpè malè à Librariis aut Criticis intellectæ pepererunt maxima menda; cùm in nominibus adpellativis, tum etiam in propriis.

14. Antiquissimis temporibus, cùm litterarum studia in Græcia atque in Italia etiamnum florerent, Librariis pænè solis aut Criticis imperitis, vel æquo audacioribus tribui poterant omnia menda; sed cùm barbaries Orientem, sub Imperatoribus Christianis jam invasisset, & unà cum ea crevisset mirum in modum Monachorum numerus; hi cœperunt veteres libros in Monasteriis exscribere, cúmque plerique homines indocti essent, præsertim ad humaniores litteras quod adtinet,

 quip-

quippe in legendis Liturgiis potiſſimùm occupati, menda innumera admittebant. Quod fiebat in libris Græcis, apud Græciæ & Aſiæ Monachos, idem tactitabant in Occidente alii Monachi, ad libros Latinos quod ſpectat. Hinc fit ut perpauci ſint Græci, aut Latini Codices MSS. qui non ſcateant mendis, præſertim qui complectuntur res non ita vulgò notas.

15. Igitur cùm antiquiſſimi Librarii parum emendatè Codices deſcriberent, iique Codices poſtea in manus Monachorum ignariorum inciderent; quid mirum, ſi depravatiſſimi pervenerunt in manus noſtras? Cùm autem inventa eſt Typographia, viri docti, pro illo ævo, qui ex MSS. primùm typographicis litteris deſcripta ediderunt Veterum monumenta, perſæpe nimis ingenio ſuo indulſerunt, in emendandis quæ vitioſa ipſis videbantur; unde nata in Editionibus, ex primis illis expreſſis, nova menda; quæ nonniſi inſpectis denuo Codicibus MSS. hoc & præteritis ſæculis, tolli à viris doctis potuerunt. Sed & horum multi imperitiâ, aut audaciâ nimiâ, quâ conjecturas ſuas, quaſi exploratas lectiones, in Veterum contextum admiſerunt, eorum Scripta conſpurcarunt; ne jam loquar de Typothetarum mendis, quæ vix poſſunt omnino vitari.

16. II. Quot & quanta orta ſint ex Librariorum aut indiligentia, aut imperitia menda ſatis, ut opinor, liquet ex ſuperioribus. Hæc cùm CRITICI jam olim animadverterent, hoc in ſe laboris ſuſceperunt, ut exemplaria opti-

optimorum quorumque Scriptorum manu ſuâ emendarent; cum in gratiam amicorum, tum etiam lucelli cauſâ, quòd exemplaria ab eruditis Grammaticis emendata majore pretio emerentur. Sed cùm hi Critici non omnia æquè intelligerent, nec pari omnes judicio valerent, ſæpe quæ emendatione indigebant, quaſi ſana tranſvolarunt; aut contra violentas manus iis, quæ rectè poſita erant, adtulerunt. Quæ omnia exemplis ſingillatim poſtea comprobabimus.

17. III. Sed & homines nequam; quos non Criticos vocaverim, cùm Critica nequaquam uterentur, ſed FALSARIOS, datâ operâ, varia in Veterum ſcriptis mutaverunt, aut iis detraxerunt, vel adſuerunt, ut legentes fallerent. Quod in antiquitatibus Ethnicis rariùs contigit, in quibus operæ pretium non erat fallere; ſed in Eccleſiaſticorum Scriptorum antiquiſſimis monumentis, quæ contendentes Chriſtiani in ſuas quique partes trahere conabantur, frequenter accidit; ut in hujus Operis Præfatione jam monuimus, & aliis exemplis manifeſtis poſtea oſtendemus. In vita *Lanfranci* Benedictini primùm Monachi, deinde Cantuarienſis Archiepiſcopi, edita cum ejus Operibus Lutetiæ, anno MDCXLVIII. hæc leguntur: *Quia Scripturæ, Scriptorum vitio, erant nimiùm corruptæ, omnes tam Veteris, quàm Novi Teſtamenti Libros, nec non etiam Scripta SS. Patrum* SECUNDUM ORTHODOXAM FIDEM STUDUIT CORRIGERE.

18. IV. Ad hæc omnia acceſſit VETUSTAS,

TAS, quâ factum ut antiquiſſimæ membranæ & chartæ laceræ, vel ita ſitu adfectæ, ut litteræ ſæpe deletæ eſſent, ad poſteros pervenerint. Hoc modo, ſine culpa ulla Librariorum, Criticorum, aut Falſariorum, plurimæ lacunæ in Veterum Scriptis factæ ſunt, quæ ſæpe nullo ingenio expleri poſſunt; aut ſi non incommodè expleantur, deſiderium tamen in nobis verorum Scriptoris verborum relinquant. Exempla rem poſtea clariorem efficient.

CAPUT II.

In quo Mendorum antiquitas, Veterum teſtimoniis, exemplíſque demonſtratur.

1. QUAMVIS quæ à nobis ſuperiore Capite dicta ſunt certiſſima ſint, ut cùm ex ipſa re jam conſtat, tum etiam exemplis poſtea liquebit; attamen quia multi de ſinceritate atque integritate Codicum ſacrorum & profanorum judicant, qui non tam ratione moventur, quàm exemplis, & præſertim auctoritate; age, ſuperiora, hoc etiam modo, extra omnem dubitationis aleam collocemus.

2. Ut à veteribus Hebræis initium faciamus, ab iis Libros Sacros non ſatis diligenter ſervatos eſſe, ſi dixero, nihil dicam quod non facillimum ſit creditu; ob frequentes eorum ad Idololatriam defectiones, quibus fiebat ut Prophetarum Scripta negligerent. At ipſa

ipsa historia sacra rem, sine ulla consectariorum ope, nos docet, cùm narrat Librum Legis qui in Templo adservabatur, & septimo quoque anno publicè legi debebat, diu delituisse; nec, inventus cùm fuisset, sine admiratione, à Rege alioqui pio, Josia, fuisse lectum. Vide 2. Paral. XXXIV, 15. Si Rex, quem ex Lege oportebat ejus exemplar habere, quod quotidie lectitaret, nullum habuit; non est credibile vulgò Jerosolimæ ejusmodi libros emendos, aut describendos prostitisse.

3. Quòd si, stante ac florente regno Judaïco, tam negligentes fuere Judæi Legis suæ, cùm non modò deberent ejus exemplaria multa habere, quæ diurnâ ac nocturnâ manu versarent, sed etiam facilè possent; non est verisimile eos, non modò accisis rebus, sed planè profligatis, cùm in alieno solo, procul à patria, duram & inopem vitam agerent, majorem curam adhibuisse, ut multos ac emendatos haberent Codices; aut curâ suâ efficere potuisse, quod, stante Republicâ, à viris piis fieri non potuerat. Imò verò multi Patres credidere libros sacros, in Captivitate Babylonica, planè intercidisse. Duorum dumtaxat testimonium proferemus. Prior erit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. * Lib. I. quem credibile est rem habuisse à Judæis sui ævi: Κἂν τῇ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ, διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους, ἐπιγινὸς Ἔσδρας

*. P. 342. Ed. Colon. an. 1688.

ὁ Λευίτης Ἱερεὺς γενόμενος, πάσας τὰς παλαιὰς αὖθις ἀνανεούμενος προεφήτευσε γραφάς: *etiam in captivitate Regis Nabuchodonosor, cùm periissent Scripturæ, Esdras Sacerdos, temporibus Artaxerxis Persarum Regis, adflatu omnes veteres iterum renovans prophetavit Scripturas.* Idem antea * dixerat; sed paullò obscuriùs. Scriptor *Synopseos*, quæ exstat in secundo *Athanasii* volumine, in Synops. Lib. XII. qui est Esdræ: Ἱστορεῖται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ἔσδρα, ὅτι ἀπολομένων τῶν βιβλίων, ἐξ ΑΜΕΛΕΙΑΣ τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν, αὐτὸς Ἔσδρας φιλόκαλος ὢν, καὶ εὐφυὴς, καὶ ἀναγνώστης, ἐφύλαξε πάντα καθ' ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν προήνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκδέδωκε, καὶ οὕτως διασώζεται τὰ βιβλία: *narratur & hoc de Esdra, cùm periissent Biblia* NEGLIGENTIA *populorum, & propter diuturnam captivitatem, ipsum Esdram, cùm esset rerum honestarum studiosus, bonæ indolis, & lector, servasse omnia apud se, & postea protulisse, ac omnibus edidisse, quo pacto servata sint Biblia*. Similia possent ex † *Chrysostomo* & ‡ *Theodorito* proferri.

4. Quæ non adfero, quòd credibile mihi fiat Esdram ex memoria, aut adflatu omnes libros veteres restituisse; sed quia videtur omnino hæc historia orta esse ex aliqua vera narratione. Nimirum, corrupti erant Libri Sacri, negligentiâ populorum & longinquitate temporum, eósque Esdras recensuit, quatenus

* P. 119. † *Homil. VIII. in Ep. ad Hebr.*
‡ *Præfat. in Cantic.*

tenus licuit. Hæc enim est opinio vulgò inter recentiores Judæos recepta. *Elias Levita*, in Præf. tertia sui *Massoreth hammassoreth* fol. 44. Ed. *Seb. Munsteri*, ita eam exponit בגלות ראשונה אבדו רוב וגו׳. *in captivitate prima, perierunt plurima exemplaria, distracta sunt, paucáque incorrupta manserunt, & præterea qui noverant biblicos libros mortui erant; ut coactus fuerit Esdras & Concilium ejus reformare coronam, secundùm vetustatem suam, & emendare libros.* Vide & sequentia.

5. Verùm antiquiores Judæi, post hæc etiam tempora, non satis emendatos fuisse libros suos fassi sunt; fortè propter negligentiam eorum, qui postea vixerunt. Ita *Demetrius*, apud *Aristeam* p. 13. Ed. nuperæ Oxoniensis, de libris Judæorum, qui in Bibliotheca Alexandrina deerant, Ptolemæum adloquitur: Τοῦ νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία, σὺν ἑτέροις ὀλίγοις τισὶν, ἀπολείπει. τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. ΑΜΕΛΕΣΤΕΡΟΝ δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, ΣΕΣΗΜΑΝΤΑΙ, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται, προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτευχε. δέον δέ ἐστι καὶ ταῦτα ὑπάρχειν παρά σοι διηκριβωμένα: *legis Judaicæ libri, cum paucis quibusdam aliis, desunt. Dicuntur enim esse Hebraicis litteris & linguâ; sed negligentiùs, nec ut merentur, exarati, sicut ab intelligentibus perhibetur. Regia enim providentia nondum iis contigit. Oportet autem ut & illi sint, apud te, diligenter descripti.* Hæc pænè verbatim repetit *Josephus* Ant. Jud. Lib. XII.

XII. c. 2. habétque etiam: συμβέβηκε δ' αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι: *contigit eos negligentiùs, quàm oportuit, exarari*; nam pro ἔχει, quod nihil hîc ſignificat, legendum ἔχον, aut ἔδει, *oportebat*, quod reſpondet τῷ ὑπάρχειν, *Ariſteæ*, quod aliquando ſignificat *promereri*. Hanc etiam hiſtoriam præſtare nolim; ſed hoc ſaltem hinc patet, ante verſionem LXX. Intt. non ſolitos eſſe Judæos, magnâ diligentiâ, Codices Sacros deſcribere.

6. Neque hoc figmentum eſſe, aut Helleniſtæ Judæi vanam opinionem, oſtendit ipſa LXX. Interpretum Tranſlatio; ex qua manifeſtò liquet eos exemplari emendatiſſimo, aut adcuratè deſcripto uſos non eſſe. Frequenter enim falluntur, dum aliter legunt, quàm oportet, aut adfines figurâ litteras miſcent; ut cùm in *Critica Sacra*, tum in *Notis Criticis*, multis oſtendit *Lud. Capellus*, & nos quoque, in Commentario in Pentateuchum ceteróſque V. Teſtamenti libros, non raró demonſtravimus. Scio aliter ſenſiſſe *Joan. Buxtorfium*, virum Rabbinicâ eruditione inſtructiſſimum; ſed in rebus Criticis planè hoſpes fuit, & ab omnibus pænè peritioribus Interpretibus cùm Veteris, tum Novi Teſtamenti, hac in re, diſſentit.

7. Cùm autem Judæi, aliquot pòſt ſæculis, animadverterent Codices non ſatis emendatos circumferri; quæſitis antiquiſſimis, ſed exiguo numero, ex iis Maſſoram conflarunt, at-

atque descriptum iri posthac Codices sacros decreverunt; quod quando & quomodo factum sit docuit is, quem modò laudavimus, *Lud. Cappellus*, in *Arcano punctationis*, ejúsque *vindiciis*. Idem etiam ostendit non aliter de Judæorum Criticis, quos illi *Massorethas* vocant, quàm de aliis judicandum; adeóque illorum judicium à quovis viro erudito iterum ad examen revocari posse.

8. *Samaritæ* etiam, qui Pentateucho veteribus, ut antea diximus, Hebræorum litteris exarato utuntur, passi sunt in suum Codicem multa menda illabi; ut passim obiter demonstravimus, in Comment. in Pentateuchum. Habuerunt quoque illi suos Criticos, qui multos locos aut emendarunt, aut emendare conati sunt; sed & nonnullos corruperunt, ut exemplis postea liquebit.

9. Nunc ad Græcos libros veniendum est, eósque cùm sacros, tum profanos; & à posterioribus quidem initium faciemus, quia minùs est, ad eos quod adtinet, difficultatis. Nemo est, cui sanum sit sinciput, qui, re ipsâ spectatâ, in dubium revocare possit, an facilè potuerit fieri ut menda admitterent Græcorum Librarii, ob rationes, quas superiore Capite adtulimus. At si umquam inspexerit manu scriptos Græcos Codices, etiam optimæ notæ, & antiquissimos; aut etiam virorum eruditorum, qui illustrandis veteribus Scriptoribus Græcis operam dedere, Scripta nonnulla legerit; non modò potuisse fieri, ut multa menda irrepserint in MSS. Codices,

sed

ſed reverâ irrepſiſſe illico fatebitur. Qui hæc in animum revocare neglexerit, nec umquam conſiderarit, & tamen volet de iis quæ diximus judicare; is verò non rationibus, ſed helleboro indigebit.

10. Adferam tamen duo loca doctiſſimi Geographi *Strabonis*, ex quibus adparebit novas non eſſe de corruptelis Librariorum querelas, & quantam diligentiam ſolerent Græci adhibere, ne iis fallerentur. Igitur ille Lib. XIII. p. 419. ubi agit de *Ariſtotelis* & *Theophraſti* libris, déque mendis quæ vetuſtate, & malorum Criticorum operâ, in illos irrepſerant, pergit his verbis de Librariis loqui: βιβλιοπῶλαί τινες ΓΡΑΦΕΥΣΙ ΦΑΥΛΟΙΣ χρώμενοι, καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ: *Multùm etiam hanc in rem & Roma contulit* ——— *& Bibliopolæ quidam* LIBRARIIS MALIS *uſi, neque conferentes* (deſcripta exemplaria cum Archetypis) *quod & aliis accidit libris, qui vendendi cauſâ ſcribuntur, & hîc* (Romæ) *& Alexandriæ.*

11. Cùm *Strabo* de Nilo ſcripturus eſſet, & conquiſiviſſet eos qui ante ipſum de eo flumine egerant; invenit, inter alios, *Eudorum* & *Ariſtonem* Peripateticos; ſed exemplaribus ſuis ſatis fidere non audebat, ut teſtatur, niſi eos cum aliis contuliſſet; quæ tamen cùm non poſſet reperire, eos Scriptores inter ſe contulit: Ἐγὼ γοῦν, inquit Lib. XVII. ἀπορούμενος ἀντι-

τιγράφων εἰς τὴν ἀντιβολὴν, ἐκ θατέρυ θάτερον
ἀντέβαλον : *ego igitur destitutus exemplari-*
bus, ad collationem faciendam, alterum cum
altero contuli. Qua in re, Geographus
propriis utitur vocibus. Glossæ Veteres:
ἀντιβάλλω βιβλία, *confero.* Ἀντιβάλλω, *recog-*
nosco.

12. Proprium hoc munus fuit Criticorum, quod necesse fuit, inter Græcos, exerceri, ex quo lectitare antiquiorum monumenta, cum aliqua voluptate, cœpere; nam ejusmodi lectionis studiosis nihil antiquius est, quàm ut habeant emendata exemplaria. Certè nulla est voluptas legentium ea quæ non intelligun-tur, aut quæ nescimus an edita sint eo modo, quo à nobis leguntur, ab eo qui primus ea scripsit. Sic cùm *Alexander* secum ferre sta-tuisset Iliadem, quasi τὸ πολεμικῆς ἀρετῆς ἐ-
φόδιον. *virtutis bellicæ viaticum*, ἔλαβεν Ἀριστο-
τέλυς διορθώσαντος, ἣν ἐκ τῦ νάρθηκος καλῦσιν,
accepit ab Aristotele, qui emendarat, quam ex
narthecio vocant. Fuit, nimirum, ejusmodi editio, quam ita vocabant, quia exacta dicebatur ad id exemplar, quod *Aristoteles* emendarat, quódque Alexander in narthecio circumferre solebat, ut docet in ejus vita *Plutarchus.*

13. Hinc factum ut multi crediderint *Aristotelem* primum Criticam invenisse. *Dio* Chrysostomus Orat. LIII. de *Homero*:
* Ἀριστοτέλης, ἀφ' ὗ φασι τὴν κριτικήν τι καὶ γραμ-

μα-

* Pag. 753. Ed. Morel.

ματικὴν ἀρχὴν λαβεῖν, ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τοῦ ποιητοῦ διέξεισι, θαυμάζων αὐτὸν, ὡς τὸ πολὺ, καὶ τιμῶν: *Aristoteles, à quo aiunt Criticam & Grammaticam initium cepisse, in multis dialogis de Poëta agit, eum summopere miratur, & magni facit.* Sed ante hæc tempora, fuerant qui *Homeri* lectione delectarentur, & qui proinde emendata ejus Poëmatum habere exemplaria conarentur. Itaque antiquiores videntur fuisse Critici, licèt eorum nomina ad nos non pervenerint. Quod liquet ex *Æschinis* Dial. III, 7. ubi vide quæ à nobis adnotata sunt. At ab ætate *Aristotelis*, cœpit hæc scientia florere, * potéstque ab illo veluti διαδοχὴ Criticorum, non secus ac Philosophorum, tradi. Sed nunc id non agimus, ut Criticorum Historiam texamus; satis nobis erit, si ipsam Artem illustrare, aliqua ex parte, possimus.

14. Liquet ex superioribus hanc non fuisse novam Eruditorum querelam, de negligentia aut imperitia Librariorum, à quibus Ethnicorum Græci Codices descripti sunt. Cùm verò ab iisdem, aut similibus Librariis describerentur Exemplaria Versionis LXX. Interpretum, & Novi Testamenti; non erit mirum, si dicamus ab iis similia in Sacris admissa peccata. Neque enim putandum est homines lucri cupidos multò majorem curam adhibuisse, in describendis Libris Sacris, quàm profanis. Imò verò quò plura vendi poterant horum exemplaria, quàm illorum, postquam no-

* *Vide G. J. Vossium in Aristarcho Lib. I. c. 6.*

nomen Christianum crevit; eò plures, imperitiorésque Librarii, aut Monachi ei rei operam dabant, & magis festinabant. Inanes non esse has conjecturas, manifestò ostendunt Codices MSS. Veteris & Novi Testamenti, quorum nullum invenire licet, qui non scateat mendis. Qua de re consulendæ sunt variarum lectionum in utrumque collectiones, in Bibliis Polyglottis Londinensibus, & in Editione Novi Testamenti *Milliana.* Cave autem putes, postremis dumtaxat sæculis, ita se gessisse Librarios; jam enim, ab antiquissimis temporibus, similia questi sunt Patres.

15. Eorum aliquot loca sunt hîc à nobis adferenda, in eorum gratiam qui cùm numquam eos legerint, de hoc negotio, ex metaphysicis quibusdam notionibus judicare aliquando adgrediuntur. Sic ergo *Origenes*, vir non modò sui sæculi doctissimus, sed & corruptorum Codicum diligentissimus emendator, in Comment. in Matthæum pag. 439. Edit. Huëtianæ, laudato loco è Ps. CXVII. Hebraïcè: δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γραφόμενα τὰ εὐαγγέλια, μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσιν αὐτὰ ἀπὸ προειρημένου ψαλμοῦ: *Evangelia, à Græcis dialecti* (Hebraïcæ) *ignaris frequenter exscripta, corrupta esse mihi videntur in hoc loco, in iis quæ habebantur ex memorato Psalmo.* Idem Comment. in Joannem, p. 151. Οὐ καταφρονητέον οὖν τῆς περὶ τὰ ὀνόματα ἀκριβείας τῷ ἀπαρα-

 λεί-

λείπλως βουλομένῳ συνιέναι τὰ ἅγια γράμματα τὸ μέντοιγε ἡμαρτῆσθαι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ, καὶ ἀπὸ τούτων ἄν τις πεισθείη ἐν τοῖς εὐαγγελίοις: *contemnenda non est adcurata circa nomina diligentia, ei qui voluerit probè intelligere sanctas litteras. Peccatum quidem frequenter fuisse,* (in Evangeliis,) *ad nomina quod adtinet, in Græcorum exemplaribus, facilè quis hinc persuadeatur.*

16. Sed est utroque illo loco insignior alius, in Comment. in Matth. p. 381. ubi suspicatur hæc verba Matth. XIX, 19. *& diliges proximum tuum, sicut teipsum*, addita fuisse Evangelistæ; quod an verum sit nunc quidem non quæram, nec rationes *Origenis* expendere adgrediar. Tum verò subjicit: πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει προστιθέντων ἢ ἀφαιρούντων: *magna fuit exemplarium discrepantia, sive propter negligentiam quorumdam librariorum, sive propter audaciam quorumdam, malè corrigentium quæ scripta erant, sive etiam propter eos qui in correctione quæ sibi videntur addunt, aut detrahunt.*

17. Hæc ille, de Novo Testamento, de Vetere verò ita: Τὴν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφωνίαν, Θεοῦ διδόντος, εὕρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρησάμενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. τῶν γὰρ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα, διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφωνίαν, τὴν κρίσιν ποιη-

σάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, τὸ συνᾷδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς: *discrepantiam vero, quæ occurrebat in exemplaribus Veteris Testamenti, Deo favente, invenimus quî sanaremus, reliquis editionibus usi, unde judicium ferremus; nam cùm judicassemus de iis, quæ dubia sunt apud LXX. Intt. propter varietatem exemplarium, ex ceteris editionibus, servavimus id in quo consentiebant, &c.*

18. At diligentia *Origenis* non obstitit quominùs paullò pòst *Lucianus* & *Hesychius* similes recensiones instituerent, ob mendorum multitudinem & editionum varietatem. Operæ pretium est audire quæ de *Luciano* habet *Suidas*: Τὰς ἱερὰς βίβλους θεασάμενος πολὺ τὸ νόθον εἰσδεξαμένας, τοῦ γε χρόνου λυμηναμένου πολλὰ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῆς συνεχοῦς ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταθέσεως καὶ μέν τοι καί τινων ἀνθρώπων πονηροτάτων, οἳ τοῦ ἑλληνισμοῦ προειστήκεισαν, παρατρέψαι τὸν ἐν αὐταῖς θελησάντων νοῦν, καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον ἐνσκευασαμένων, αὐτὸς ἁπάσας ἀναλαβὼν ἐκ τῆς ἑβραΐδος ἐπανεσώσατο γλώσσης, ἣν καὶ αὐτὴν ἐς τὰ μάλιστα ἦν ἠκριβηκὼς, πόνον τῇ ἐπανορθώσει πλεῖστον εἰσενεγκάμενος: *hic cùm animadvertisset sacros libros multa adulterina recepisse, quòd tempus in illis multa depravasset, & propter continuam ab aliis in alia translationem. Quin etiam cum improbissimi quidam homines, qui Hellenismo favebant, eorum sensum pervertere voluissent, & multa adulterina in eos introduxissent, ille omnes libros adsumtos ex Hebraica Lingua restituit in integrum, eâ adcuratè percognitâ, & multo labore*

in emendatione collocato. Vide eumdem, in voce νοθεύει; unde liquet hæc ex *Symeone Metaphraste*, in Martyrio Luciani, esse petita. Fortasse, ut suspicantur viri docti, & *Origenes*, & *Lucianus* & *Hesychius* corruperunt ipsi non rarò LXX. Intt. dum Codices corruptos emendare nituntur. Verùm hoc ad nostrum institutum nihil facit, qui hoc unum hîc agimus, ut ostendamus, ab antiquissimis temporibus, multa à Librariis in Sacris Libris corrupta fuisse; quod ex adlatis locis liquet.

19. Possemus hisce adjungere multa *Hieronymi* loca, ex quibus idem comprobaretur. Sed in re clara temperandum est stylo, possúntque Lectores ejus Prologos adire in Scripturæ libros. Videantur præsertim Prologi in libros Paralipoménon, & in quatuor Evangelia. Sed & postea nonnulla, prout res postulabit, ex eo loca proferemus. Aliorum quoque Patrum testimonia adjicere liceret, sed profectò & res ipsa & quæ jam dicta sunt ac dicentur satis haberi debebunt, aut nescio quid sit satis.

20. De Codicibus Latinis similia dici posse, ac de Græcis, nemo negaverit; & similiter corruptos esse docent omnes omnium Gentium Critici, qui MSS. Codices tractarunt. Aliquot tantùm hac de re loca Veterum proferam; ex quibus liquebit, quàm antiqua sint menda, & quantæ ea de re fuerint dudum Editorum querelæ. *Livius* Lib. XXXVIII. C. 55. indicatâ, ex *Val. Antiate*, summâ au-
ri

ri & argenti, quam Antiochus dedisse dicebatur *L. Scipioni*, & quæ falsa videbatur: *malim*, inquit, *librarii mendum, quàm mendacium Scriptoris esse. Cicero* vero Ep. ad Quintum fratrem Lib. III. Ep. 5. *De Latinis verò* (libris, quos sibi comparari cupiebat Quintus) *quò me vertam nescio, ita mendosè & scribuntur & veneunt. Symmachus* de servis suis, à quibus *Plinium* transcribi curaverat, Lib. I. Ep 18 ad Ausonium: *Si te amor habet naturalis Historiæ, quam Plinius laboravit, en tibi libellos quorum præsentanea copia fuit; in qua, ut opinor, opulentia eruditioni tuæ negligens veritatis librarius displicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria. Malui enim tibi probari mei muneris celeritate, quàm alieni operis examine. Palladius* in Præfatione libri de Insitione: *Quòd volumina hæc ruris colendi, seriùs quàm jusseras, scripta sint, librarii manus segnior fecit; cujus ego tarditatem numquam malignè æstimo. Scio enim quò frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam ejus exspectare, quàm timere. —— Velocitas procurrit in facinus, segnities figuram benignitatis imitatur* Non ergo nos soli querimur Librarios nimiùm festinasse. Nonnulla ex hisce locis & alia quædam, hanc in rem, laudavit *Joann. Wowerius* Polymathiæ Cap. XVIII. ab initio. Ipsum, si videatur, adeat Lector.

21. Hinc factum ut eruditi Grammatici gloriam, saltem apud posteros, nacti sint, ex collatione veterum librorum, diligentíque eorum emendatione; ut *Valerius* ille *Probus*, cu-

jus meminit *Suetonius*, in libro de Illustribus
Grammaticis, c. 24. *Legerat in Provincia*,
inquit, *quosdam veteres libellos, apud Gram-*
matistam, durante adhuc ibi antiquorum (Codi-
cum, ut videtur) *memoriâ, necdum omnino*
abolitâ, sicut Romæ (ubi libri recens exscripti
præferebantur veteribus) *Hos cùm diligentiùs*
repetere, atque alios deinceps cognoscere cupe-
ret; quamvis se contemni, magisque opprobrio
legentibus, quàm gloriæ & fructui esse anim-
adverterat, nihilominùs in proposito mansit;
multáque exemplaria contracta emendare, ac
distinguere, & adnotare curavit, soli huic, nec
ulli præterea Grammatices parti deditus. Alii
similia fecerunt, quorum nomina collegit
J. Ger. Vossius in Aristarcho, Lib. I. c. 6.

22. Libri qui veteres & emendati habeban-
tur cariore pretio veniebant, qua in re ne falle-
rentur studiosi à Librariis, sæpe Grammaticos
adhibebant; qui libros, quos cupiebant eme-
re, priùs inspicerent. Discere hæc licet ex
historiola, quæ habetur apud *A. Gellium*,
Lib V. C. 4. *Apud sigillaria, fortè in Libra-*
ria, ego & Julius Paulus, vir memoriâ nostrâ
doctissimus, consederamus; atque ibi expositi
erant Annales Fabii, bonæ atque sinceræ ve-
tustatis libri, quos venditor sine mendis esse
contendebat. Grammaticus autem quispiam de
nobilioribus, ab emtore ad spectandos libros ad-
hibitus, reperisse unum in libro mendum dice-
bat; sed contrà Librarius in quodvis pignus
vocabat, ni in una nuspiam littera delictum
esset &c. Quin & magnâ pecuniâ à littera-
rum studiosis conducebantur libri emendati ab
eru-

eruditis Grammaticis, si quid difficultatis occurreret. Exemplum ejus rei suppeditat idem *Gellius* Lib. XVIII. c. 5. Antonius Julianus contendebat scripsisse *Ennium*, in quodam versu *quadrupes eques*, non *equus*; quod probabat non tantùm *Virgilii* & *Lucilii* locis, sed etiam vetusto codice, de quo ita loquitur: *Librum summæ atque reverendæ vetustatis, quem ferè constabat Lampadionis manu emendatum, studio pretióque multo, unius versûs inspiciendi causâ conduxi, & eques, non equus, scriptum in eo versu inveni....*

23. Hæc cùm ita sint, nemo, qui non sit in Veterum lectione planè hospes, negare sustinuerit, posse in eorum Scriptis superesse menda, imò permulta re verâ etiamnum iis inesse; ac proinde Antiquitatis studiosis utilissimam eam esse Criticæ partem, quæ de emendatione agit. Aliorum, qui nihil legunt præter Systemata Theologica, aut ejusmodi libros, & de hisce rebus ex præconceptis temerè opinionibus judicare audent, suffragia nihil moror. Neque illi hæc legent, neque nos eorum Scripta evolvemus; sed Juventuti, quæ ab illis decipi potest, succurrendum judicavimus.

CA-

CAPUT III.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis; 1. quòd litterarum ductus non adſequeretur.

1. QUÆ antea diximus de variis rationibus, quibus menda naſci potuerunt, ea nunc ſunt exemplis illuſtranda; qua quidem in re, nobis facilius eſſet modum excedere, quam intra modum manere; ſi vellemus exempla congerere è Scriptis Criticorum ſuperioris aut hujus ſæculi, apud quos innumera omnium generum exſtant. Sed hanc nobis legem impoſuimus, ut ferè ubique aut antiquiora dumtaxat, aut à nobis animadverſa proferamus, & paucis contenti ſimus. Antiqua exempla non modò probabunt quod volumus, ſed & auctoritate eorum à quibus ea accipiemus iis, qui quàm maxime νεωτερίζοντες nihil tamen niſi antiquitatem crepant, os occludent. In noſtris verò, ſi peccemus, venia digniores erimus, quia conjecturas tantùm proferre nos profitemur. Fortè (nam & hoc monendum) contigiſſe poſſet, ut conjecturæ hæ noſtræ ab aliis Criticis eſſent interdum occupatæ; ſicut accidit ſæpe viris eruditis, ex quo Critica colitur, ut ſimilia inſcii protulerint. Neque enim ſemper plures editio-

tiones consulere potuimus, aut omnes Criticorum commentarios evolvimus, aut inspicere etiam licuit, vel omnium olim lectorum recordamur. Itaque si quid hîc occurrat ab alio præceptum, non minùs nostrum est; quàm ejus qui præcepit, quicumque sit. Si quis tamen felicioris fortè conjecturæ gloriolam alii tribuere malit, id æquo animo feremus, & nobis occinemus illud Homericum

Τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

Cùm verò ab initio hujus Opusculi Linguas Latinam, Græcam & Hebraïcam conjunxerimus, ex tribus illis Linguis exempla passim petemus. Sequemur autem ordinem, quem antea Cap. I. in originibus mendorum adsignandis observavimus; incipiemúsque proinde à mendis, quæ ex vitio *Dictantis* orta sunt.

2. I. Cùm nec omnes Librarii, aut quicumque exemplar, ex quo dictabatur Opus quodpiam, scripserant, satis eleganter litteras pingerent, & vetustas ductus earum partim delere potuisset; non mirum est, si qui dictabat interdum malè legeret, & perperam quidpiam efferret. Tria ejusmodi erroris exempla proferemus, ex Præfatione *C. Plinii Secundi*, in Historiam Naturalem; quamvis possent etiam tribui auri *Scribentis*, fateor enim persæpe non unam posse esse unius mendi originem. At nobis satis est, in re ejusmodi,

di, si ea menda, non sine verisimilitudine, ex
priore fonte manare potuisse judicentur. Quod
& de ceteris exemplis, postea proferendis, semel dictum esse volumus.

3. In * Parisiensi Editione, aliam enim,
cùm primùm hæc scripsimus, non inspexeramus, ita loquitur *Plinius*, de suis collectaneis: *Viginti millia rerum dignarum cura—ex
lectione voluminum circiter duûm millium,
quorum pauca admodum studiosi adtingunt,
propter secretum materiæ, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus, ABJECTIS rebus plurimis, quas
aut ignoraverant priores, aut postea invenerat
vita.* An ergo *Plinius* quæcumque priores
ignoraverant, aut quæ vita invenerat, post
illorum ætatem, *abjecit*; ut nihil prorsus diceret, nisi quod ante ipsum litteris mandatum
esset? An timuisset sibi vitio verti, si quid
scriberet, quod in priorum monumentis dudum non legeretur; cùm id laudari soleat in
omnibus Scriptoribus, & maximopere omnes
facere nitantur? Non opinor, imò verò contrarium liquet ex hoc opere, ubi innumera
† suo ævo reperta memorat, quæ à nemine
fortè umquam scripta erant. Itaque lege ADJECTIS, atque intellige eum *adjecisse* iis,
quæ antea scriptæ fuerant, *res plurimas, quas
aut ignoraverant priores, aut postea invenerat
vita.* ‡ Fortè dictantem adfinis figura B &
D in

* *Ann. 1685. in usum Delphini.*

† *Scripsit sine dubio primus, quæ habet Lib. XVIII. C. 20. De Treverico agro.*

‡ *Vide hujus ipsius Cap. §. 12. unde liquet mendum esse Editionis Harduinianæ.*

D in litteris Romanis decepit, quæ, ductu interiore litteræ B deleto, non multùm abit à figura τῦ D.

4. In sequentibus verbis mendum etiam esse videtur, haud multò minùs manifestum: *Nec dubitamus*, inquit, *multa esse, quæ nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officiis, subcisivísque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quis vestrûm putet* HIS *cessatum horis. Dies vobis impendimus, cum somno valetudinem computamus.* Sic in MS. legerat *Jac. Dalechampius*, sic edidit *Joan. Harduinus*. Frigidum omnino est illud: *nequis vestrûm putet his cessatum horis*; legendúmque prorsus videtur SUIS, ita ut *Plinius* hoc velit: nequis vestrûm putet, ut hæc scriberem, me cessasse ab officio, quod *suis horis* à me exspectare potuit, scitote me nocturno tempore hæc scripsisse. *Plinius* ita tempus suum descripserat, ut nec amici queri possent *suas horas*, quas, nempe, officiis ipsis exhibendis impendere eum oportebat, in studiis ab eo collocari. *Horæ* illæ, quæ hîc spectantur, erant hora, exempli gratiâ, salutandorum Cæsaris & magistratuum, & hora quâ caussæ dicebantur, de quibus *Martialis* Epig. Lib. IV. Ep. 8. ubi curas totius diei describit:

Prima salutantes, atque altera distinet hora,
Exercet raucos tertia caussidicos.

Vide *Plinium* juniorem in Ep. V. Lib. III. ubi

de vita avunculi sui, quæ Epistola mirè hæc ejus verba illustrat.

5. Est in eadem præfatione tertius locus, in quem mendum irrepsit, ut videtur, eodem modo; ídque eo faciliùs, quòd Librarii vocem non adsequerentur, ubi ita *Plinius*, de historia à se scripta: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus, opere justo; temporum nostrorum historiam orsi, à fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea quæres? Jam pridem peracta* SANCITUR. Conjecit nuperus editor Plinii *Harduinus*, *sarcitur*, quod interpretatur: *revocatur*, *retractatur*, *adcuratiùs elimatur*. Certè is videtur esse oportere sensus *Plinii*; sed *sarcire* hoc non significat. Malim SARRITUR, voce petitâ è re rustica, & quæ significat sarculo noxias aut inutiles herbas evellere; ita ut velit *Plinius*, se perfecisse quidem historiam, sed eam veluti *sarriendam*, hoc est, inutilibus aut falsis circumstantiis liberandam. De *sarritione* ipse multis egit Lib. XVIII Capp. 21. & 26. Novam fateor esse metaphoram, sed similes passim, & audaciores etiam in *Plinio* leguntur.

6. Ut exempla nonnulla è Græcis adferamus, mihi videtur locus *Platonis*, initio Phædri, eodem modo corruptus, quòd litteræ in media voce dictantis oculos fugerint. Postquàm Socrates explicuit fabulam, de Orithyia à Borea rapta, quasi septemtrionalis venti impulsu delapsa & mortua esset, subjicit: ἐγὼ δ᾽, ὦ Φαῖδρε, ἄλλως μὲν τὰ τοιαῦτα χαρίεντα ἡγοῦ-

ἡγοῦμαι· λίαν δὲ δεινοῦ καὶ ἐπιπόνου, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχοῦς ἀνδρὸς, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δ' αὐτῷ ἀνάγκη μετὰ τοῦτο τὸ τῶν Ἱπποκενταύρων εἶδος ἐπανορθοῦσθαι, καὶ αὖθις τὸ τῆς Χιμαίρας. καὶ ἐπιρρεῖ δὲ ὄχλος τοιούτων Γοργόνων καὶ Πηγάσων καὶ ἄλλων ἀμηχάνων πλήθει τε καὶ ἀτοπίᾳ τερατολόγων τινῶν φύσεων. αἷς εἴτις ἀπιστῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστον, ἅτε ΑΓΡΟΙΚΩι τινὶ σοφίᾳ χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ σχολῆς δεήσει: *ego autem, ô Phædre, ingeniosa quidem illa existimo, sed hominis acerrimi & laboris patientissimi, nec valde felicis; non alia de causa, quàm quòd ei postea necesse sit formam Centaurorum, ut & Chimæræ, emendare. Confluit & turba ejusmodi Gorgonum & Pegasorum, & aliarum, quæ esse nequeunt cùm multitudine, tum absurditate, monstrosarum naturarum. Quibus si quis non credens diligentiam adhibeat, ut singula, quemadmodum par est, interpretetur,* RUSTICA *quapiam sapientia usus, otio nimiùm indigebit.* Neminem esse puto, qui intelligat cui usui sit *rustica sapientia*, ad inveniendum fabularum latentem sensum, & absurdas narrationes ad rectam rationem ac verisimilitudinem argutâ interpretatione revocandas. Certe Stoïci alíique Philosophi, qui talia adgressi sunt, non verebantur ne propterea rus redolerent. *Plato* ipse aliquando idem factitat, & antea hæc interpretamenta χαρίεντα vocat, hoc est, ingeniosa & scita. Contrà ἀγροῖκος *illepidum* & *parum scitum* sonat. Sed legendum ΑΓΡΕΥΤΙΚΗι τινὶ σοφίᾳ, *venato-*

riâ quadam peritiâ; quâ, nimirum, vir sagax evanida veri vestigia sequutus id à fictionibus poëticis acutè secernat. Tralatitio sensu ἀγρεύειν Græcè & *venari* Latinè significant diligenter & sagaciter quærere, ut quævis Lexica docebunt. Eodem etiam tralatitio significatu, non rarò occurrunt, apud ipsum *Platonem*, & *Xenophontem*, θηράω & θηρεύω, quæ proprio sonant *venari*. *Cicero* ait *physicum* esse *venatorem*, *speculatorémque naturæ*. Α'γρευτικὸς in vetere Onomastico vertitur *captiosus*, hoc est, capiendi cupidus & peritus; quo factum ut *Eustathius* Dianam vocet * ἀγρευτικὴν, quemadmodum observavit *Henr. Stephanus*, qui nullum aliud exemplum vocis adfert. Vox est, fateor, paullò rarior, sed analogicam esse ἀπὸ τοῦ ἀγρευτοῦ, *à venatore*, nemo negarit; & ideò quia rara est, deletis mediis litteris, à dictante legi non potuit, éstque in aliam absonam mutata. Ea tamen etiam utitur *Scholiastes Pindari*, ad Pyth. Od. IX ubi ἀγροτέραν interpretatur τὴν θηρευτικὴν καὶ ἀγρευτικὴν, vocibus prosæ Scriptorum, cùm ἀγροτέρα sit tantùm Poëtarum.

7. Insignem locum *Theophrasti* in Charact. Cap. III. de Adulatione, omissâ in medio litterulâ corruptum, emendabimus, ubi describens adulatorem: *Jam verò*, inquit interprete *Casaubono*, *si aliquid dicat ille* (cui adu-

* Ed. Rom. pag. MCCXLVII, l. 8.

adulator vult blandiri) *silentium omnibus imperare*, καὶ ἐπαινέσαι ἢ ἄκοντα, *& laudare invitum.* Quod frigidum est, & locum hîc non habet, quo factum ut *Casaubonus* suspicatus sit legendum ἀκέοντος *audiente*, vertítque *in os laudare.* At legendum ἀκέοντα, *tacentem.* Non modò silentium imponit aliis, si loqui velit, & loquutum laudat adulator; sed etiam non loquutum, quasi silentium illud esset prudentiæ indicium. Vox ἀκέων eo sensu frequens est apud *Homerum.* Ejusmodi adulationis exemplum accipe ex *Ovidio*, Ponticorum Lib. II. El. 5. ubi ita Germanico adulatur:

Dumque silens adstat, status est vultúsque diserti,
Spémque decens, doctæ vocis, amictus habet.
Mox, ubi pulsa mora est, atque os cœleste loquutum,
Hoc Superos jures more solere loqui.

Optimos Scriptores, etiam in prosa, interdum Homericas voces usurpare notum est, vel ex indice *Xenophontis*, ab *Æmilio Porto* confecto, & iis qui *Platonem* legerunt.

8. Alterum locum ejusdem Scriptoris emendabimus, in Charactere τοῦ ἀρέσκου, hoc est, hominis qui urbanitate, & cultûs, vitæque elegantiâ omnibus placere nititur. Mendum inde ortum, quòd initium vocis, aut non satis eleganter scriptæ, aut vetustate fugientis ocu-

oculos, adſequutus non ſit qui hunc libellum dictabat Ait ergo *Theophraſtus*, Cap. VI. ejuſmodi hominem *è longinquiore ſpatio ſalutare & virum adpellare præſtantiſſimum*; tum ſubdit καὶ θαυμάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, quod vertit *Caſaubonus*: *fortunámque ejus admirari ſoleat, & utraque manu prehendens non dimittat.* Sed de *fortuna* & *prehenſione* nihil *Theophraſtus*, nec vocem ἱκανῶς expreſſit *Caſaubonus*. Senſum tamen partim vidit. At legere debuit: καὶ ἀσπάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, *& complexus diu utraque manu, nondum dimittat.* Hanc noſtram emendationem iterum *Homerus* confirmabit. Sic ille Odyſſ. 1. verſ. 35. de Neſtore & Pyliis, hoſpites Telemachum & Mentorem excipientibus:

> Οἱ δ᾽ ὡς οὖν ξείνους ἴδον, ἀθρόοι ἦλθον ἅπαντες,
> Χερσίν τ᾽ ἠσπάζοντο, καὶ ἐδριάασθαι ἄνωγον.

Illi igitur, ut viderunt hoſpites; confertim omnes venerunt, manibus verò amplexabantur & jubebant ſedere. Docet *Euſtathius* idem eſſe ac περιπλέκεσθαι, *circumfundere brachiis.*

9. Hiſce exemplis, è Latinis Græcíſque Scriptoribus, Hebraïca nonnulla, prout pollicitus ſum, adjiciam. Deut. XXXIII, 23. Moſes ita Nephthalin adloquitur: *O Nephthalis,*

lis, qui ſatur es favore, plenus benedictione Jehovæ, occaſum & meridiem (ים ודרום jam vedarom) *poſſide.* At Nephthalitæ obtinuerunt agros in ſeptemtrionali Chananææ tractu ſitos, nec in ejus tractûs occidentali parte, nam eam habuerunt Aſeritæ. Viri docti ita interpretantur, Nephthalitas habuiſſe agros ad occaſum & meridiem ſpectantes; ſi comparetur eorum ſitus cum ſitu urbis, quam Danitæ nonnulli ad Jordanis fontes occuparant. Danitis autem Moſes, in proximè præcedentibus verbis, bene adprecatus erat. Si omnis Tribus Danitica iis ſedibus conſediſſet, poſſet hæc interpretatio ferri; ſed perpauci illi Danitæ à Moſe illic non reſpiciunttur, ut oſtendimus ad eum locum. Itaque legendum videtur, non, ut eſt in noſtris Codicibus, ים ודרום, ſed ים מרום jam merom, *mare Merom*, hoc eſt, lacus qui ita vocabatur, & cinctus maxima ex parte fuit Nephthalitarum agris. Vide quæ illic notavimus. Facillimè potuit ור miſceri cum מ, ſi ductus litterarum minùs adcurati erant. Fateor, in Aſſyriaca, ſeu Judaïca Scriptura, majorem eſſe ductuum ſimilitudinem, quàm in Samaritica ſive Phœniciа; ſed in hac etiam litteræ, minùs benè ſcriptæ, præſertim in nomine proprio, facilè potuerunt legentem fallere; & poſſet fieri ut Samaritarum Critici ex Judaïco Codice ſuum emendaſſent.

10. Ad eamdem mendorum claſſem referri poſſunt multa nomina propria Hebraïca, quæ in verſione LXX. Intt. malè ſcribuntur; cum non ipſis Interpretibus, qui legere poterant

 He-

Hebraïcè, sed Græcis Librariis solis tribui
queant. Sæpe hac de re queritur *Origenes*,
sæpe *Hieronymus*. Cùm, nempe, nomina
propria minùs claris ductibus essent exarata,
nec à Græcis Librariis legi possent, ea mirum
in modum mutarunt. Non possunt enim
mendi suspecti esse Hebraïci Codices, qui
semper eodem modo habent ea nomina scrip-
ta, & ut debent scribi ex ingenio Linguæ He-
braïcæ. Vide *Origenis* loca adlata superioris
Cap. §. 15. Illustriora duo nomina satis erit
protulisse, nam ex minùs notis innumera pos-
sunt exempla colligi, ut sciunt omnes, qui
varias lectiones Versionis LXX. Viralis &
Josephi inspexerunt. Josua, qui dicitur, in
Judaïcis & Samariticis exemplaribus, *filius* נון
nun, à LXX. Intt. constanter vocatur *filius*
ναυῆ. Sed omnino videntur scripsisse ΝΑΥΝ,
cujus vocis cùm posterius Ν non satis adcu-
ratè pictum esset, mutatum in Η à Librariis;
quod mendum cùm in aliquot antiquissima
exemplaria, Alexandrinæ fortè Bibliothecæ,
admissum esset, per reliqua omnia recentiora
propagatum est.

II. Nec mihi possum persuadere Prophe-
tam חבקוק *hhabakkouk*, dictum à Linguæ He-
braïcæ peritis ἀμβακοὺμ, quemadmodum vo-
catur in Codicibus LXX. Intt. Scripserant
omnino illi ΑΒΒΑΚΚΟΥΚ, sed tam bar-
barum nomen, fortè nec sine litura scriptum
in Archetypo, aut non satis eleganter, non
adsequutus Librarius legit ΑΜΒΑΚΟΥΜ.
Sic nomen proprium ΑΒΙΛΙΟC, secundi
Alexan-

Alexandriæ Episcopi, mutatum in MILIOC, ut observat *Joan. Bap. Cotelerius* in Constitut. Apost. Lib. VII. c. 46. *num.* 21. in Ed. Amstelodamensi. Si invertatur, nempe, B, ut sinister ductus fiat superior, & deleantur aliquantùm hemicyclorum mediæ partes, fit M. Eamdem litteram facies, si K uno atque altero ductu augeas.

12. Cùm jam ad Typothetam missa essent superiora, inspexi in Bibliopolio Editionem Dalecampianam *in* 8. ut vocant, deinde & majorem *in folio*, & vidi rectè in ea scriptum esse, in loco primo *Plinii* antea adlato, *adjectis*. Itaque *abjectis* mendum erit aut Editoris, aut Typothetæ Parisiensis, quod tamen in Erratis omissum. Nihilominùs scripta mutare nolui, ne in iterata quidem Editione; quòd exemplum non multò minùs adpositum sit, ad ostendendum errare posse Librarium, dum malè legit. Quidni enim contigerit Librario, quod viro erudito, *Joanni Harduino*, contigit? Præterea hinc discet Lector non esse semper elegantibus & ornatis editionibus credendum; sed si quid certo scire velimus, exemplarium ἀντιβολὴν esse instituendam.

CAPUT IV.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis: 2. quòd adfines figurâ litteras, ductúsque similes miscuerit.

1. DICTANTEM fallere potuit, ut modò videbamus, ductuum & litterarum adfinitas; neque hoc tantùm factum in nominibus propriis Linguæ Librariis ignotæ, qualia proferebamus, sed & in notiore Lingua, vocibúsque frequentissimis, cujus rei exempla passim suppeditant Critici. Conferant studiosi harum rerum Glossaria Latino-Græcum, & Græco-Latinum *Henr. Stephani*, postea à *Bon. Vulcanio* & *Car. Labbæo* edita, innumeráque exempla in iis ejusmodi hallucinationum invenient. Nos pauca ex iis quæ observavimus, atque ex optimis Scriptoribus, omissis alienis, proferemus. Sed & subinde conjecturas nostras ex Glossariis illis confirmabimus; quia in iis menda manifestiora sunt, cùm ob ordinem *Alphabethicum*, tum etiam ob additam interpretationem Græcam, aut Latinam. Quod ante nos factum postea vidimus à *Joan. Passeratio*, libro *de Litterarum cognatione & permutatione.*

2. Adfinis est figura litterarum N & M, præsertim si scribentis incuriâ aut pennæ errore superior pars dextri ductûs τȣ̃ N aliquantùm inflectatur ad inferiorem, aut simi-

le

le quid accidat. Ideò aliquando mistæ sunt. *Glossæ* Veteres: *Capreus*, *rimus* (lege *prinus*, aut *rinus*, hoc est, *caprinus*, repetitâ ex antecedente voce syllabâ *ca*) αἴγειος. Infra: *caprina*, αἴγειον, αἴγεια. In iisdem *Glossis*, alíisque Veteribus libris, est *collimare* στοχάζεσθαι, quæ vox suspecta est nonnullis; qui putant ubique scribendum *collineare*, à *linea*, quod in *Glossis* proximè sequitur. At alii volunt dici *collimare*, quòd id fiat *limis* oculis. Prius defenditur loco *Q. Claudii Quadrigarii*, apud *A. Gellium* Lib. IX, 1. quod probat *J. F. Gronovius* in notis ad locum & *Chr. Becmannus*, in Origin. Linguæ Latinæ; posterius placet *J. G. Vossio*, in Etymologico. Alterutra opinio erit vera, hinc sequetur N pro M, aut M pro N multis in locis scriptum fuisse. Sic *Livius* Lib. II. c. 58. ubi describit contumaciam exercitûs *Ap Claudio* ægrè parentis, quòd hic se plebis Romanæ inimicum profiteretur: *Si citiùs agi vellet agmen, tardiùs sedulo incedere; si adhortator operis adesset, omnes suâ sponte* MOTAM *remittere industriam.* Imò verò NOTAM, ita ut liquidum esset datâ operâ, non naturâ, segnes esse, quòd alioqui *nota esset eorum industria.* Sic *Nepos* in Cimone Cap. III. *Confestim* NOTÆ *ejus virtutis desiderium consequutum est.* Sic *Phædrus* Lib I. Fab. IX. inducit pastorem sic adloquentem leporem captum ab aquila:

— *ubi pernicitas*

NOTA, *inquit, illa est? Quid ita cessarunt pedes?*

* *Gaspar Scioppius*, cui debemus, ex parte dispositionem hujusce Sectionis *Criticæ* nostræ, animadvertit etiam in *Critica* sua, sæpe N & M misceri.

3. Sed & alterum exemplum ex *Livio* addemus. Ita ille loquitur Lib. X c. 25. *Inde nusquam stativa Romanis fuere; negabat* (Q. Fabius Consul) *utile esse uno loco sedere exercitum; itineribus, ac mutatione locorum,* NOBILIOREM, *ac salubriorem esse.* Scribo MOBILIOREM, hoc est, εὐκινητότερον, mutatione enim locorum non fit *nobilior* exercitus, sed *mobilior*; quia adsuetus itineribus faciliùs movetur, quàm qui in præsidiis torpescit. *Curtius* Lib. IV. c. 14. §. 16. ita loquentem Darium inducit: *nostrum* mobile & *expeditum agmen est, illius prædâ grave.*

4. Vicissim, apud *Sallustium*, in Bello Catilinario Cap. XLIX. occurrit *mobilitas* pro *nobilitate*, ut ante nos animadvertit *G. Scioppius* in *Critica. Nonnulli*, ait Sallustius, *equites Romani qui, præsidii causâ, cum telis erant circa ædem Concordiæ, seu periculi magnitudine, seu animi* mobilitate *impulsi; quò studium suum in Rempublicam clarius esset, egredienti ex Senatu Cæsari gladio minitabantur.* Postrema verba ostendunt *nobilitate* veram esse lectionem. Ceteroqui *mobilitas animi*

* *Adi & Joan. Frid. Gronovium Observ. Lib. I. c. 15.*

mi inconstantiam significat, cujus incusari non poterant hi equites; qui antea nec amici Cæsari, nec infensi Reipublicæ fuerant. Igitur hîc intelligenda ea animi adfectio, quæ nobiles viros deceret. Sic Medea, apud *Ovidium*, Metam. Lib. VII, 44. de Jasone:

—— Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas *animo est, ea gratia formæ,*
Ut timeam fraudem, &c.

Idem Lib. 2. ex Ponto Elegiam II. ita orditur:

Maxime, qui tanti mensuram nominis imples,
Et geminas animi nobilitate *genus.*

Vide etiam ad locum *Sallustii* quæ habeat vir doctissimus *Jos. Wasseus.*

5. Quòd si M & N miscentur, multò faciliùs M & IN vel NI, confundi potuerunt, quod reverâ contigisse aliquot exempla ostendent. *Glossæ* veteres habent: *Abstenis*, νηφάλιος, ὁ ἀπέχων οἴνου. Primùm, pro *Abstemius* scriptum *Abstemis*, ut est in Cod. S. Germani, deinde *Abstenis*. *Livius* Lib. I. c. 29 ubi describit quâ ratione Romanorum Rex Tullus Albanos Romam transtulerit, post supplicium de *Mettio Suffetio* sumtum, dum Albanus exercitus inermis ab Romanis armatis cingeretur: *Inter hæc*, inquit in Gronoviana Editione, *jam præmissi ALBANI*

erant

erant equites qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductæ, ad diruendam urbem. Non ea erat ſtultitia Tulli, ut Albanos equites mitteret, ad delendam ſuam ipſorum patriam, & ſuos invitos Romam ducendos. Intellige ergo equites Romanos, & lege A L B A M: quemadmodum poſtea animadverti habere alias Editiones. Certè *Dionyſius* Halicarnaſſeus huic lectioni manifeſtò favet, hoc enim ipſum ita deſcribit, Ant. Rom. Lib. III. p. 172. ΕΝ ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο χρόνῳ, Μάρκος Ὁράτιος ὁ προσταλμένος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας τὴν ὁδὸν καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος ἀφύλακτον εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως κύριος: *inter hæc M. Horatius præmiſſus cum delectis, ad diruendam Albam, celeriter confecto itinere, portas patentes & incuſtodita mœnia occupat, faciléque urbe potitur.*

6. Planè mihi perſuaſi *Lactantii* Lib. II. in præfatione, pro I N poſitum eſſe M. *Geſtio enim*, inquit, *Conſtantine Imp. convictis* MANIBUS, *& hominum impiâ vanitate detectâ, ſingularis Dei adſerere majeſtatem.* Nam legendum omnino videtur INANIBUS, nempe, *Diis*, qui rectiùs opponuntur *ſingulari Deo*, quàm *manes*; etſi non diffiteor *Lactantium* oſtendiſſe Deos Ethnicorum eſſe *manes*, id eſt, homines mortuos.

7. Aperiam hîc ſuſpicionem de loco celebri *Terentii*, quem ſimiliter corruptum opinor. Is eſt in Phormione Act. II. S. I. verſ. 75 Demipho, auditis filii nuptiis ſe abſente factis, ſtomachans inducitur hiſce verbis:

——— *non*

— *non, non ſic futurum eſt, non poteſt.*
Egóne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nihil ſuave MERITUM eſt.

Adi, ſi libet, Interpretes fruſtra in hiſce poſtremis verbis inſudantes; tum verò cum iis quæ legeris confer hanc noſtram conjecturam: *Nihil ſuave* NICITUM *eſt*, hoc eſt, ut beneficium ſuave non eſt, niſi citò fiat: ſic nec ultio grata eſt, niſi cita ſit. Hæc egregiè concordant cum ſuperioribus, in quibus Demipho negat ſe vel unum diem paſſurum filio nuptam eſſe Phanium; habéntque aliquid παροιμιῶδες, quod Græcè non malè dixeris: ἡδὺ μηδὲν, εἰ μὴ ταχύ.

8. Græci Librarii ſimilia frequenter peccarunt, ut viri docti oſtenderunt. Unum atque alterum exemplum proferam, & prius quidem ex *Arriano* Lib. VI. p. 132. Edit. *Henr. Stephani.* Sic loquitur de temeritate Alexandri: ὑπὸ μένους τε τοῦ ἐν ταῖς μάχαις, καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς δόξης, καθάπερεὶ ΑΛΛΗΣ τινὸς, ἐξηττώμενος, οὐ καρτερὸς ἦν ἀπέχεσθαι τῶν κινδύνων: *fortitudini in præliis & amori gloriæ, tamquam alii cuidam, temperare neſcius non poterat abſtinere à periculis.* Manifeſtum quidem mendum eſt, nam ἄλλη nihil hoc in loco ſonat; ſed quid ſcripſerit *Arrianus* non ita liquet. Attamen ſcribendum crediderim ΟΛΚΗΣ, hoc eſt, *adtractioni*, quæ dicitur

* de

* de vi quadam, quâ, veluti occulto pondere, trahimur ad ea quæ sunt indoli nostræ consentanea. Sic voce ὁλκὸς usus est *Plato* Reip. Lib. VII. p. 521. Ed *Stephani*: μάθημα ψυχῆς ὁλκὸν ἀπὸ τῦ γιγνομένυ ἐπὶ τὸ ὄν: *disciplinam animi* pondus, *quo retrahitur ab eo quod fit ad id quod est*. Primùm K resecto dextro cornu visum est esse Λ, deinde cùm ὄλλης nihil significaret, mutatum in ἄλλης, quæ Græca quidem vox est, sed hoc in loco sensu caret. Hisce editis, *Grunnius*, *Arriani* editor, contumeliosè me invasit, ob tentatam hujus loci emendationem; quia *Suidas*, qui eum, omisso nomine Scriptoris, protulit, habet οἱ ἄλλης τινὸς ἡδονῆς ἡττώμενοι *ut ii qui aliâ quapiam voluptate victi sunt*. Quæ lectio si melior judicaretur, non esset quod meæ me puderet conjecturæ, quæ est propior lectioni omnium MSS. nec sensum minùs commodum parit. In conjectura errare licet & labi, non in iis quæ pro imperio aliis imponuntur. Sed me defendit amicus, qui se *C. Veratium Philellenem* vocavit, & cujus Epistolam inserui *Bibliothecæ Selectæ* Vol. IX. nec conviciis, quæ reposuit *Corocotta*, ut sententiam mutem moveor.

9. Alterum erit ex Constitutionibus Apostolicis Lib. II. c. 20. ubi de officio Episcopi, inter alia habetur, τὸ κατεαγμένον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χωλείαν ὁδῦ ΕΠΙΔΕΝΝΩΝ, διὰ παρακλητικῆς νυθεσίας, vertit *Joan. Bap. Cotele-*

* *Vide Henr. Stephanum, ad hanc vocem, in Thesauro.*

telerius : peccatis fractum, ut in via claudicet, vinciens per exhortationem consolatoriam. Attamen, in indice, retinuit eam vocem, quæ Græca non est, & quæ sine dubio est pro ΕΠΙΔΕΣΜΩΝ, *ligans*. Sic in loco Ezechielis XXXIV. qui adfertur ejusdem libri Cap. XVIII. συντετριμμένων οὐ κατεδήσατε, *fractam ovem non ligastis*. Sic & Cap. XLI. eadem de re : μὴ μόνον τέμνων ἢ καίων, ἢ ξηρία προσφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεσμῶν, καὶ μοτῶν, καὶ ἐνιεὶς γλυκέα φάρμακα ἐπιλυτικὰ, καὶ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς : *non solùm secans, aut urens, aut sicca & mordacia remedia adhibens ; verùm etiam adligans, & linamentum indens & immittens pharmaca lenia, & detergentia, ac irrigans verbis consolationis.*

10. Apud Hebræos, valde adfines sunt literæ ב & כ, *beth & caph*, ג & נ, *gimel & nun*, ז & ו, *zajin & vau*, ד & ר, *daleth & resch*, nec multùm inter se differunt צ & ע, *tsade & hajin*. Itaque mirum esset numquam inter se à Librariis mistas. Certè sunt exempla cùm in Judaïco, tum in Samaritico Pentateucho, ex quibus liquet Librarios sæpe eas confudisse. Sic Gen. X, 4. qui dicuntur in Judaïcis exemplaribus דודנים *dodanim*, in Samariticis, ut & 1. Paral. I, 7. dicuntur רודנים *rodanim*, quam posteriorem lectionem veram judicavit *Sam. Bochartus*. At nos priorem, non sine gravi ratione, prætulimus. Sic Gen. XLIX, 10. pro רגליו raglau, *pedibus ejus*, Samarita habet דגליו daglau *vexillis ejus*, quod me-

melius viſum viro doctiſſimo *Jobo Ludolfo*; ut teſtatur in ſingulari Diatribe, quam de hoc loco edidit. Neque nos ab hac ſententia abhorremus, quamvis ceteroqui Judaïcum Codicem Samaritico præferamus. Poſſent & alia plura exempla proferri, ſed nos indicem variarum lectionum non ſcribimus, & adlata quod diximus ſatis confirmant. Quisquis talia avebit *Lud. Cappelli* Criticam Sacram adeat, quæ ſat multa ſuppeditabit, per omnes litteras Alphabethi.

10. Potuiſſemus etiam in aliis Linguis ſimiles alias inter ſe litteras conferre, ut fecit *Joan. Paſſeratius* in libro *de Litterarum inter ſe cognatione & permutatione*, quem ſequutus eſt *Gaſp. Scioppius*, in ſua *Critica*; ſed neceſſe eſſe non judicavimus, cùm paucis exemplis res æquè demonſtretur ac pluribus, præterquam quòd & alia in ſequentibus adferentur.

CAPUT V.

De Mendis ex Dictantis negligentia ortis. 3. quòd omiſerit quæ erant inter eamdem vocem repetitam, aut in alio verborum ſitu.

1. DUM varia opuſcula, quæ cùm Gallicè, tum Latinè ab hiſce viginti quinque pluribus annis edidi, ipſe corrigerem; in

in speciminibus, quæ madida à prælo ad me adferebantur, sæpissimè animadverti Typothetam omisisse quæ erant inter eamdem vocem interposita, si repeteretur in altero versu; aut etiam, sine ulla ejusmodi occasione, voces aliquot præteriisse. Non semel hoc in animum revocavit quæ legeram, apud viros eruditos, de omissionibus in Veterum monumentis, quas eodem modo contigisse credibile est. Qui dictabat, nimirum, interdum aliud agens, amotis oculis à libro ex quo dictabat, cum oculos denuo ad exemplar suum converteret, & incideret in vocem ad quam dictasse se sciebat, ab illa iterum incipiebat dictare, non animadvertens eam repeti, adeóque omittebat quidquid intercesserat. Poterant & innumera alia incidere, quæ, dum interpellarent Dictantis animum, faciebant ut quidpiam omitteret.

2. *Livius* Lib. X. c. 14. ubi describit accerrimum prælium à Romanis cum Samnitibus commissum; ait Q. Fabium Maximum Consulem, cùm vidisset ne vim quidem Equitum quidquam profecisse, ratione grassandum esse ratum; itaque jussisse Scipionem legatum hastatos primæ legionis subtrahere ex acie, & ad montes proximos, quàm posset occultissimè, circumducere. In medio verò pugnæ ardore, *improvisa*, inquit, *ex montibus signa, clamórque sublatus non vero tantùm metu terruere Samnitium animos.* Lego *non vero tantùm* MOTOS *metu terruere Samnitium animos.* Hoc vult *Livius*, Samnites & adversùs legiones, & adversùs incitatas turmas im-

motos ſtetiſſe, quamvis vera eſſet metuendi cauſa; nec tantùm timuiſſe, quantùm falſo illo metu pauculorum haſtatorum. *Motos* videtur omiſſum, quia qui dictabat, animo non ſatis adtento, aut errantibus oculis, hanc vocem miſcuit cum ſequente *metu*. At ſenſus eam, aut ſimilem poſtulat; nam frigidum eſt dicere ſigna Romana in montibus proſpecta terruiſſe Samnites, *non tantùm vero*, ſed etiam falſo, *metu*. Quis credat *Livium*, Scriptorem nequaquam languentem aut frigidum, præſertim in pugnarum deſcriptionibus, ita loquutum? Profectò hoc noluit, ſed Samnitium animos non uſque adeò motos fuiſſe ſignis infeſtis legionum, aut equeſtri procellâ, quâ eorum ordines turbare conatus erat Fabius, quibus non ſine ratione terreri potuiſſent; quàm falſo illo metu, quem pauci haſtati iis injecerunt. Hoc ſequentia oſtendunt: *nam & Fabius Decium collegam adpropinquare exclamavit, & pro ſe quiſque miles adeſſe alterum Conſulem, adeſſe legiones gaudio alacres fremunt; errórque utilis Romanis oblatus fugæ, formidiniſque Samnites implevit, MAXIME TERRITOS ne ab altero exercitu integro, intactóque feſſi opprimerentur.*

3. Omiſſionis inſigne exemplum proferemus ex *Theophraſti* Characteribus, è ſimilitudine duarum vocum ortæ, quam mirum eſt *Iſ. Caſaubonum* ſupplere non potuiſſe, cùm ſit res facilis & clara. Locus eſt Cap. XV. in ἀναισθησίας charactere. Ὕοντος τοῦ Διὸς εἰπεῖν; ἡδὺ

ἡδύ γε τ̃ ἄςρων νομίζει, ὅτι ἢ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσι ** πίσσης: ad verbum: *pluente Jove, dicere* (solet) *suave astrorum putat, quia & alii dicunt ** pice.* Describit *Theophrastus* hominem, qui adeò vecors est, ut nesciat pæne quid dicat, & contraria iis quæ videt blateret, quasi deliraret, sicut antecedentia legenti liquebit. Igitur suppleverim: ἡδύ γε τ̃ ἄςρων ΦΩΣ. ΚΑΙ ΝΥΚΤΑ ΑΙΘΡΙΑΝ νομίζειΝ, ΗΝΤΙΝΑ οἱ ἄλλοι λέγουσι ΜΕΛΑΝΤΕΡΑΝ πίσσης: *jucunda est astrorum lux; & serenam noctem putare, quam alii dicunt pice atriorem.* Quatuor priora verba omissa videntur à dictante, qui vagantibus oculis miscuit vocem ΑΙΘΡΙΑΝ cum ΑΣΤΡΩΝ, & cùm κῶλον dictasset ad vocem ἄςρων, transvolavit interjectas dictiones. Illis corruptis, cetera minùs fortè eleganti manu scripta facilè posteriores exscriptores, cùm sensus eos non juvaret, fefellerunt. *Valerius Flaccus* Lib. 617, 622. egregiè describit *piceam noctem.* Eum vide.

4. Ut supplementi nostri singulas partes confirmemus, postquàm vidimus mentionem fieri *pluentis Jovis*, facile est intelligere ei opponi serenum cœlum, & quidem, si de nocte sermo fit, ut est hîc sine dubio, nisi astra interdiu fulgere putemus; ἡδύ γε ἄςρων, *jucundum astrorum* .... Quid tandem? φῶς, *lumen*, nullâ enim aliâ re stellæ jucundæ sunt. At qualem noctem esse oportet, ut lux astrorum fulgeat? Nimirum, αἰθρίαν, *se-*

serenam, nam αἴθριος Ζεὺς opponitur τῷ ὕοντι. *Theocritus* Idyll. IV.

> Χ' ὡ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει.
>
> *Jupiter interdum serenus est, interdum verò pluit.*

Pro νομίζει scribere necessariò oportet νομίζειν, ut εἰπεῖν, nam solet hæc omnia *Theophrastus* infinitivo exprimere, subauditis vocibus δεινὸς, aut οἷος. Ἥντινα legimus, pro vocibus nihili ὅτι δὴ καὶ, ita postulante orationis serie.

Denique μελαντέραν supplevimus, ob vocem πίσσης, cùm ex ipsa rei natura, tum quia Græci ita loqui solebant. Sic *Homerus* de pastore tempestatem prospectante, Iliad. Δ vers. 275.

> Ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
> Ἐρχόμενον κατὰ πόντον, ὑπὸ ζεφυροῖο ἰωῆς,
> Τῷδέ τ' ἄνευθεν ἐόντι μελάντερον, ἠύτε πίσσα,
> Φαίνεται.

Quemadmodum è specula videt nubem pastor, venientem per mare à Zephyri flatu, eique stanti procul nigra ceu pix adparet. Sic loquuntur & Latini, ut *Ovidius*, in Ep. Leandri ad Heronem, vers. 7.

Ipsa

Ipsa vides cœlum pice nigrius, *& freta ventis*
Turbida, pérque cavas vix adeunda rates.

Alia exempla quærent, & invenient quibus vacabit.

5. Alterum etiam *Theophrasti* locum obiter supplebimus, è Cap. XXVIII. in fine characteris ὀψιμαθοῦς, ubi legimus: καὶ παλαίων, ἐν τῷ βαλανείῳ πυκνὰ τὴν ἕδραν στρέφειν. Legendum καὶ ὥσπερ παλαίων, *& quasi luctans, nates in balneo subinde vertit.* Luctando, nempe, necessariò totum corpus contorquebant, atque hinc inde cum reliquo corpore nates ἔστρεφον; at in balneo nihil cogebat, & turpe erat. Absurdè *Casaubonus*: *idem luctans & in balneo lavans nates subinde agitat indecenter.* Etenim nec senes luctabantur, nec qui luctabantur poterant à torquendis natibus abstinere.

6. Omissionis, ex repetitione earumdem vocum natæ, exemplum memorabile est in versione *Hieronymi* Jos. V, 6. *Per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisus fuit, donec consumerentur, qui non audierant vocem Domini & quibus antè juraverat, ut non ostenderet iis* terram *lacte & melle manantem.* Omissum est post vocem terram: *quam juraverat Dominus patribus eorum dare nobis; terram*; ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι ἡμῖν γῆν: ארץ אשר נשבע יהוה לאבותם לתת לנו ארץ propter repetitionem, nimirum, vocis ארץ *terram.*

 7. Si-

7. Similem omissionem animadvertit *Hieronymus* Esai. Cap. XL, 7. in Versione LXX. Intt. ubi is versus, ob repetitionem earumdem vocum, excidit: יבש חציר נבל ציץ *exsiccatum est fœnum, cecidit flos, quia Spiritus Domini sufflavit in eo. Verè fœnum est populus*; sequitur enim iterum: יבש חציר נבל ציץ *exsiccatum est fœnum, cecidit flos* &c. ad quem locum sic *Hieronymus*, col. 302. Ed. Parisinæ Benedictinorum: *Hoc quod asteriscis notatur*: quia Spiritus Dei flavit in eo, verè fœnum est populus, aruit fœnum, cecidit flos, *ex Hebraico & Theodotionis editione additum est. Ex quo manifestum est, vel à* LXX. *prætermissum, vel paullatim Scriptorum vitio abolitum, dum prior* & *sequens versus finitur in flore*. Sed verba omissa non satis adcuratè notavit: omissio enim orta est ex simili initio, non ex simili fine, ut animadvertent qui locum inspicient. Hîc mirari subit Complutensium impudentiam, qui hunc versum suppleverunt ex ingenio, ut passim. Abest etiam à Codicibus Romano & Alexandrino.

8. Sed & alteram omissionem idem notavit Jerem. Cap. XXX, 15. Sic habent verba Prophetæ, ex translatione *Hieronymi*. 14. *Omnes amatores tui obliti sunt tui, téque non quærent, plagâ enim inimici percussi te, castigatione crudeli*; PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta sunt peccata* TUA. 15. *Quid clamas super contritione tua? insanabilis est dolor tuus*; PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta sunt peccata* TUA. In quæ verba ita scribit *Hieronymus*

nymus col. 673. *Quódque sequitur* : quid clamas super contritione tua, &c. *in LXX. non habetur* ; *videlicet, quia secundo dicitur, propter multitudinem, &c. & qui scribebant à principio additum putaverunt.* Hinc discere est exemplaria Græca, quæ hunc versum habent, eum ex alia editione habere.

9. Eadem prorsus de causa, in ipso Textu Hebraïco, Jos. XXI, 36, & 37. in antiquis multis exemplaribus, deerant. Enumerantur illic asyla è variis Tribubus, & versus quidem 35. ita desinit : *urbes quatuor*, Hebraïcè, ערים ארבע. Sequebatur verò, ut res ipsa ostendit, & liquet ex 1. Paral. VI, 78, 79. *Et de Tribu Ruben, Betser & ejus suburbana, & Jahtsa & ejus suburbana ; Cademoth & suburbana ejus, Mephahath & suburbana ejus, urbes quatuor* ערים ארבע. Quarum duarum postremarum vocum repetitione, factum est ut Librarii versus 36. & 37. omiserint. Massora eos desideratos ostendit, in antiquis Codicibus, ut & *R. David Kimchi* ; nec eos verterat olim *Hieronymus*, ut liquet ex antiquissimis ejus versionis exemplaribus. Attamen esse oportere locus Paralipoménon indicatus, & versio LXX. Intt. ostendunt, ne rem ipsam adtingam. At possunt esse loca hiulca, ab antiquissimis temporibus, simili de causa ; quorum tamen hiatum deprehendere, aut supplere aliunde non licet.

10. Sic 1. Paral. XXIV, 6. in Chaldæo Interprete aliquot verba, propter repetitionem excidisse ad eum locum notavimus. Sed & in ipso contextu Hebraïco simile quid videri con-

tigisse ad 1. Reg. VII, 15. & 2. Par. IV. 16 observavimus. Quæ loca adibit Lector, si libeat, & quæ ad ea dixerimus videbit; neque enim hîc repetere visum est.

CAPUT VI.

De Mendis ortis ex imperitia aut negligentia Dictantis; 4. quòd malè pronunciaret.

1. PRAVA Dictantis pronunciatio permulta Menda parere potuit, & reverâ peperit; quod multis rationibus contigit, quarum præcipuas aliquot hîc indicasse satis erit. I. Dictantes sæpe miscebant vocales inter se & consonantes, ut cum Hebræis Grammaticis loquar, *ejusdem organi*. II. Fines vocum non satis distinctè pronunciabant, nec à sequentibus satis dictando sejungebant; quo factum ut litteræ ultimæ, aut primæ vocum omitterentur, aut non satis clarè à scribentibus audirentur; vel etiam separabant syllabas conjungendas. III Adspirationes aliquando omittebantur, aut addebantur.

2. I. Tribus verbis hîc dicendum est, in eorum gratiam qui Hebraïcè nesciunt, non in Hebraïca tantùm Lingua, sed & in reliquis omnibus, litteras posse in certa genera dividi, pro organis, quibus potissimùm efferuntur. *Gutturales* dici possunt A, E, I, O, U, Y vocales, cum adspiratione H; *Labiales* sunt B, F, M, P, PH, V; *Palatinæ* C ante A

&

&O, G, J, K, Q; *Dentales*, D, L, N, T & TH; *Linguales* R, S, Z, X, C ante E & I, & T ante I. Quemadmodum autem, apud Orientales, sæpe miscentur litteræ ejusdem organi: idem etiam inter pronunciandum fit, apud alias Gentes, quamvis fortè paullò infrequentiùs. Exempli causâ, apud Latinos, sæpe miscebantur B, F, P & V. inter pronunciandum, ut cùm ex MSS veteribusque Editionibus, tum etiam ex mendis adparet. *Joan. Passeratius*, Professor olim Regius eloquentiæ, in Academia Parisiensi, vir elegantissimi ingenii, hæc & similia anno 1606. ostendit, in libello *de Litterarum inter se cognatione ac permutatione*; quem, nisi his iterum editis, videre non contigit. Multa etiam hanc in rem animadvertit *Gul. Canterus*, in Syntagm. *de Ratione emendandi Græcos auctores*, Antverpiæ anno 1571. iterum edito. Sed & varia hanc in rem habet *Gasp. Scioppius*, in *Critica.*

3. Edidit, ut antea diximus, *Henr. Stephanus*, ad calcem sui *Thesauri*, Glossaria; ex quibus atque *Isidori* Glossis, in nostrum usum, multa exempla collegimus permutationis litterarum sono adfinium, sive *ejusdem organi*; ex quibus exemplis, paucula tantùm proferemus. Primùm quidem vocales, & diphthongi cùm in Latinis, tum etiam potissimùm in Græcis, passim miscentur; quòd facillimum sit unam pro altera, titubante linguâ, efferre; aut, aure non satis adtentâ, audire. Exempli gratiâ, A est pro AE, in his verbis: *Abaci*, *delfica*, μηνιστήριον, ὡς Ἰσθμιάδες.

Legendum *Delphicæ* & μηνιστηρίȣ. * Nam *abaci* eſt in Genitivo, etiam apud *Juvenalem*, Sat. III. verſ. 24. ubi vide Scholiaſten. Eſt pro E, in his verbis: *Jantaculum*, ἀκρατισμὸς. *Janto*, ἀκρατίζω. Eſt pro I, in *Inſtata*, *ſuperaria*, ἐπενδύτης, nam legendum *inſtita* ex Cod. *S. Germani*; & in *Monator*, σημαντὴς, ubi idem Codex docet legendum *monitor*, ut & res ipſa. Eſt pro O, in *Deſpalat*, διασπᾷ, pro *deſpoliat*. Eſt pro U, in *Pallatus*, μελανείμων, legendum enim *pullatus*. Similia, de ſingulis vocalibus & diphthongis Latinis, poſſemus proferre.

4. Non minor eſt confuſio in Græcis, imò major, quòd ſoni trium vocalium, & plurium diphthongorum non multùm, in Græca Lingua, diverſi eſſent. Η, nempe, Ι, & Υ, ſono valde erant adfinia; diphthongíque ΑΙ, ΑΥ, ΕΙ, ΕΥ, ΗΥ, ΟΙ, & ΥΙ pænè idem ſonabant auribus parum adtentis, aut ſi minùs diſtinctè pronunciarentur. Hinc fit ut & inter ſe, & cum tribus memoratis litteris, in antiquiſſimis MSS. miſceantur. ΑΙ ſæpe quoque confunditur cum Ε, non ſecus ac ΑΕ apud Latinos. Qui tractarunt Codices MSS. norunt veriſſimum eſſe quod dico. MS. Codex *Alexandrinus* Bibliorum, qui in Bibliotheca Regia Londinenſi ſervatur, & antiquiſſimus fortè eſt omnium MSS. Codd. qui

* *Sic emendatum poſtea vidi à Joan. Meurſio in Lexico Græco-barbar. in voce* μηνιστήριον.

qui exstant, aut certè inter antiquissimos, ejusmodi mendis passim laborat, ut testati sunt qui * Oxonii Librum Psalmorum, ex eo Codice, ediderunt. Sed & aliquot exempla ex Glossis sunt addenda.

§. H. frequentissimè scribitur pro I. Sic *Abbatissa* vertitur Ἀρχιμανδρίτης, pro ἀρχιμανδρῖτις, nam prius Cœnobii præfectum, vel Abbatem significat. *Circus* dicitur esse avis, μεταβληθείσης τῆς Σκύλλης τοῦ νήσου Μεγαρέων, *mutatâ Scylla Nisi* (legendum Νίσου) *Megarensium Regis*. Pro Υ similiter occurrit, ut *Asperserit* προσκλίση, pro προσκλύση: *Ad limina*, θηρωροὶ pro θυρωροί. Ι vice versâ loco Η legitur, ut *Præli*, λινοῦ, pro ληνοῦ: *Antruare*, σπιλεῦσαι, pro σπηλεῦσαι: *Nuptiles* (L. *Nuptiales*) γαμίλιοι, γαμήλιοι. Υ cum Ι miscent Grammatici, cùm κῦτος idem ac κῆτος esse censent. *Phavorinus*: Κῦτος, ὄγκος, χώρημα, βάθος, πλάτος, σῶμα: *moles*, *spatium*, *profunditas*, *latitudo*, *corpus*. Idem: Κῦτος ἀπὸ τοῦ κῆτος (lege κύτος) τὸ πλάτος. ὡς τοὔμπαλιν ἀπὸ τοῦ ἵστημι στῆλος καὶ στύλος. Adi & Etymologicum Magnum, in Ἀλμυρὸς, quod dicitur ἀπὸ τῆς ἀλμῆς pro ἁλμυρός. Vide quoque quæ habet in Ἄλυς, & in Ἄτρυτα Hinc factum ut permulta menda, ex harum litterarum & diphthongorum mutatione orta, sint etiamnum in veteribus editionibus Venetis & Basileen-

* *Anno* 1678.

leenſibus Scriptorum Græcorum, quæ ex MSS. Codd. exſcriptæ ſunt. Editio *Joſephi* Frobeniana iis ſcatet, quæ & improvide in Genevenſes Editiones ſunt transfuſæ. Similia, in aliis, paſſim animadvertent ſtudioſi.

6. Plura harum mutationum exempla congeſſit vir doctus *J. Rod. Wetſtenius*, in Orationibus de Pronunciatione Linguæ Græcæ; ut vidi, cùm ſuperiora jam eſſent ſcripta. Idem etiam multis oſtendit Diphthongorum eſſe frequentiſſimam confuſionem; quo fiet ut ne actum agamus, cùm præſertim ſit è re noſtra ſi conſulatur; quoniam ea quæ dicta ſunt, de confuſione vocalium & diphthongorum, partim nituntur ea ſententia de illarum pronunciatione, quam propugnat vir eruditus. Addam hîc tria exempla vocum ideò corruptarum. Sic *Galenus* Comment I. in Lib. *Hippocratis* de natura Hominis, ad text. 41. T. III. Ed Charterianæ p. 125. obſervat pro ὀφείλει, *oportet*, *neceſſe eſt*, legi in aliis φιλεῖ, *ſolet*, quod ipſe interpretatur προσήκει. *Herodianus* Lib I. c. 8. §. 11. poſtquàm narravit Hemam urbem, in Alpibus ſitam, vacuam ac incenſam relictam ab incolis, cúmque ingreſſos Maximini milites, addit, διανυκτερεύσαντες οὖν οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει, ἐν ἀθύροις καὶ κοιναῖς πάντων οἰκίαις, οἱ δ' ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τὰ ἑξῆς: vertit *Politianus* in hunc modum: *cúmque noctem exegiſſent partim intra patentes, communésque omnibus domos, partim in planitie* &c. Legendum κεναῖς, vertendùmque *vacuas omnibus domos*. *Julianus* Imp. in Ep. ad Judæos,

dæos, quæ eſt XXV, ita loquitur de Jeroſolima: ἐμοῖς καμάτοις ἀνοικοδομήσας οἰκήσω: *meis laboribus refectam incolam*; imò verò οἰκίσω, *incolis inſtruam*, neque enim *Julianus* habitare cupiebat Jeroſolimæ, qui minimè erat Judæus; nec Judæis ea in re gratificari volebat, niſi ut Chriſtianis mœrorem crearet.

7. Apud Orientales, litteræ, quæ *gutturales* dicuntur, & quas nonnulli ſuſpicati ſunt vocalium loco olim fuiſſe (quibus tamen non adſentior) paſſim etiam inter ſe miſcentur, ut docent Grammatici, ſine dubio ob ſoni adfinitatem. Idem oſtendunt de litteris *quieſcentibus*, quarum duæ ſunt etiam gutturales. Animadvertere hoc licet, non modò in Judaïco Codice, in quo eædem voces, non ſemper uno modo, ſcribuntur; ſed etiam ex Samaritici cum eo collatione. Exempli gratiâ, א & ה, in fine verborum *quieſcentes*, ſæpe miſcentur, ut ברה & ברא, פלה & פלא, קרה, & קרא & ſimilia. Sed & quæ ſcribuntur per א in Judaïco Codice, leguntur exarata per ח in Samaritico & viciſſim, imò etiam per ח & per ע. Non exigui eſt momenti hæc diligenter obſervare, in Linguis Orientalibus: quia ſæpe ex ea animadverſione pendet cognitio ſenſûs locorum, qui fruſtra alioqui quæritur. Sic * oſtendimus ad Gen. XXXVI, 24. ex collatione Codicis Samaritici cum Hebraïco, הימים in eo loco debere legi *hemim*, non *hajjemim*, cùm Samaritæ ha-

* *In Comment. Philologico.*

habeant אימים *emim*; quo posito, nulla ampliùs est difficultas, in eo loco, qui omnes Interpretes exercitos habuit.

8. Indidem etiam intellexi, quod me fugerat cùm primùm ederem Commentarium in Exodum, & quod etiam fugit *Edm. Castellum*, virum doctissimum, quid sentiant Samaritæ de coloribus lapillorum pectoralis Aharonis. Interpres Samariticus primum ordinem lapillorum his nominibus exprimit: סמקמק סמק כמוק *samok*, *samak*, *samakmak*, hoc est, *rubrum*, *rubicundiorem*, *rubicundissimum*; secundum verò hisce: חכמכם חכם חבום, *hhachom*, *hhacham*, *hhachamcham*, quæ nomina quid significarent tum demum vidi, cùm in animum venit Samaritas pro אכם, quod, apud Chaldæos, sonat *niger fuit*, dicere חכם, quòd frequentissimè א & ח confundant. Tertium ordinem vult *lutei* coloris fuisse, quartum ita exprimit עברבר ואבר עואר *havar* & *abar habarbar*, quod verbum idem est ac Chaldaïcum חור *hhour*, albus fuit, nam miscentur ע & ח. Observandum, in hisce vocibus, etiam confundi ע & א, & ו cum ב. De re ipsa alibi agemus.

9. Non multò minùs miscentur, in aliis Linguis, consonantes ejusdem *organi* à Librariis, ob soni adfinitatem, quod videtur potissimùm ortum ex parum adcurata dictantium pronunciatione, & quod exemplis est demonstrandum. Sed ne, in re clara, æquo longiores simus, unius tantùm *organi* consonantes, inter se comparabimus. Diximus labiales esse B, F, M, P, PH, & V conso-

nan-

nantem; constat autem, innumeris exemplis, eas à Librariis permistas fuisse.

10. B loco M positum est, in voce *submanum*, in Glossis: Κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωῒ νυκτερινὸν, *fulgur submanum*. Dicebant Romani *summanum*. * *Plinius* auctor est à Romanis *fulmina diurna* tributa *Jovi*, *nocturna Summano*. Similia docet *Festus*, in *Provorsum*. Igitur verè † *Claud. Salmasius* emendandum censuit *summanum*. At Glossarum Scriptor, cùm legisset *submanum*, credidit compositum esse ex *sub* & *mane*, perperam, unde ἀπὸ πρωῒ vertit.

11. Idem *Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, non semel animadvertit frequentissimum esse § Latinis Librariis M & B invicem permutare, in scribendo. Exempla autem hæc profert. Apud *Arnobium*, *formas* pro *Phorbas*; *Cumamum*, pro *Cubabo*; *Mascauda*, *bascauda*; μύρμηξ, βύρμηξ; μάσκα, βάσκα, quibus innumera alia similia esse ait.

12. Idem vir summus ‡ animadvertit quoque Librarios sæpe confundere B cum P; quo intellecto, felicissimè emendat *Justini* locum Lib. XLIV. c. 1. de fluviis Hispaniæ: *plerique etiam divites auro, quod in* paludibus *vehunt*. Legit *balucibus*, quæ vox auri ramenta sonat, ut ostendit. Idem etiam sustulit, in hac ipsa voce, mendum apud *Martialem* Lib. XII. Epig. 57. ubi legitur:

Illinc

* *Lib. II. c. 53.* † *In Solin. pag. 804. Ed. Ultr.*
§ *Pag. 284. & 923. utrobique Col. I.* ‡ *Pag. 196. col. I.*

Illinc paludis *malleator Hispanæ*
Tritum, nitenti fuste, verberat saxum.

Emendandum liquet *balucis*, ut jam, ante *Salmasium*, viderat *Adrian. Turnebus.* Sic quoque populi Thraciæ, qui *Herodoto Briantes* dicuntur, sunt *Plinio* & *Solino Priantes.* In *Glossis*: *Captura*, ἐμβολὴ, pro ἐμπολὴ, quod *lucrum* sonat. Simili de causa, *Galenus* in Comment. IV. Libri *Hippocratis* de articulis, text. 12. dubitat an calceamenti genus, cujus meminit, dicendum sit πηλοπατίδες, vel πηλοβατίδες. Εἰ μὲν, inquit, διὰ τοῦ Π γράφοιτο πηλοπατίδες διὰ τὸ πατεῖσθαι τὸν πηλὸν ὑπ' αὐτῶν, εἰ δὲ διὰ τοῦ Β πηλοβατίδες, ἐπειδὰν βαίνειν ἀσφαλῶς ἐν πηλῷ δυνατόν ἐστι τοῖς ὑποδεδεμένοισι τοιοῦτον ὑπόδημα. Posterius videtur verius, certè Analogiæ convenientius est.

13. Nihil est frequentius * in MSS. quàm confusio B & V consonantis. Centies occurrit in Veteribus *Glossis*, ubi legas *Benditorem*, *Benenum*, *Berbenam*, *Berbicem*, *Bibium*, *Cabernum*, *Cabillationem*, *Ablatibum*, *Abum*, &c. Hinc emendandum viderunt viri docti locum, in *Isidori Glossis*, ubi ita legimus: *Nibita*, *aqua ex nubibus facta.* Manifestò legendum: *nivata*, *aqua ex nivibus facta.* Quin & B, pro U vocali, in prioribus illis Glossis, legitur. *Abetuarium*, ἐπίμετρον, pro *Au-*

* *Vide Jos. Scaligeri Conject. in Varron. p. 38. Ed. Paris. anni.* 1565.

pro *Auctuarium*. Primum *c*, mutatum fuit in *e*, *avetuarium*; deinde *Dictator* librarius, Vasconico more, pronuncians V instar B fecit *abetuarium*, ut sæpe ex uno mendo natum alterum. Hinc Veteres quidam Grammatici Latini seorsim scripserunt de B & V. ut docerent Librarios, in quibus syllabis occurrerent; ut *Martyrius*, quem legi vult *Cassiodorus* à Monachis *Antiquariorum*, hoc est, Librariorum artem exculturis, Divin. Lect. Cap. XXX. ejúsque Operis Epitomen habet in *Orthographiæ* Capp. V, VI, VII, VIII, Nec ipse omni errore vacat *Adamantius*, qui *balvam* vult scribi quod *balbam* scribimus; (ubi profert locum *Persii*, quem sic scribit *balva de nare loquutus*) & *valbas*, quas *valvas* vocamus.

14. F pro PH frequenter occurrit, ut in *Glossis*, *Episonema*, *Filosofia*, &c. & P pro F, ut in iisdem: ξανθρία, *pucatrix*, ubi legendum *fucatrix*, ut rectè conjecit *Bon. Vulcanius*; *sulpor vivum*, θεῖον ἄπυρον, id est, *sulfur vivum*. Sic & passim scribitur *triumphus* pro *triumfo*, quod est à θρίαμβος, ac proinde debet scribi *triumfus*, cùm φ non sit in Græca voce, neque sit Latina littera. Sic in Pandectis Florentinis, constat scriptum esse *triumfator*; nec desunt Inscriptiones, in quibus similis orthographia cernitur. Antiquissimi Romani dicebant *triumpum*, mutato B in P. Sed tempore *Ciceronis*, mutata jam erat pronunciatio, ut liquet ex *Oratoris* C. 48. Simili de ratione scribendum videtur

tropæum, aut *trofæum* ἀπὸ τῆ τροπαίε, non *trophæum*, quod neque Græcum, neque Latinum est. Malim more Græco *tropæum* scribere, cum Glossographo, Vetustísque Codicibus, & Inscriptionibus: quemadmodum etiam censuit *G. Joan. Vossius*, in Etymologico.

15. M pro B occurrit in Glossis, ubi est *Ummilicus*, ὀμφαλὸς ἀνθρώπε. *Ummo*, ὀμφαλός. Hæc permutatio frequentissima est in Etymologiis, verùm hîc, non mutationes litterarum Etymologicas; sed, ex Librariorum dictantium mala pronunciatione, exortas spectamus.

16. P pro B non raró legitur, ut in *Glossis*: χυδαῖ☉ ἄρτ☉, *ciparius*, pro *cibario*; *Scoba*, κοσμητήριον, pro *Scopa*; *Calpitur*, ἐξαπατᾶ, pro *calbitur*, aut *calvitur*. Scriptum etiam pro V consonante, ut *Impastis* (id est, *investis*) *impubes*, ἄφθορ☉: *Passacriarium*, ὑδρία, pro *Vas aquearium*.

17. Quemadmodum B ponitur pro V, sic & V pro B. *Glossæ* veteres: *Acerva uva*, ὄμφαξ. *Acervatio*, σφοδρότης. *Acervitas*, δριμύτης. *Acervo*, δεινοποιῶ. *Acervus*, δεινός. *Caccavum*, χύτρα. *Valbus*, ψέλλ☉. *Valbucio*, ψελλίζω. *Vitumen*, ἄσφαλτ☉. V etiam occurrit pro F, in iisdem *Glossis*: *Vita Deûm immortalium*, ὦ πόποι, ἐκφώνησις ἀρχαϊκὴ, ὡς Κάτων Scripserat Cato: *fidem Deûm immortalium*, vel, *proh fidem*, &c. Sed pro F auditum est à Librario V, & pro D in sequente syllaba T, unde factum *vitem*, quod cùm

cùm planè absurdum esset, ab indocto homine mutatum in *vita*, quia videbat in Scriptura per Deum *vivum* jurari. V pro P aliquando etiam legitur, ut *Stivo*, στοιβάζω, pro *stipo*.

18. Hæc exempla satis ostendunt litteras ejusdem *organi* facilè inter se misceri à Librariis; nam quod de *labialibus* demonstratum est, id de ceteris quoque litterarum classibus facilè posset ostendi. Quin etiam *Joan. Passeratius*, in libro de cognatione & permutatione litterarum, *Guil. Canterus*, de ratione emendandi Græcos Auctores, *Gasp. Scioppius* in *Arte Critica*, & *Claud. Dausquius* Lib. I. *Orthographicorum*, affatim exemplorum suppeditabunt, si necesse sit; quamvis non satis adtenderint litterarum adfinitatem, & aliam viam iniverint. Igitur non modò in inquirenda vocum origine, ratio habenda est litterarum adfinium; sed etiam in investiganda vera lectione locorum corruptorum, cùm eas à Librariis tam frequenter inter se misceri constet.

19. II. Ad alterum *Dictantium* vitium transimus, quo fiebat ut finem vocum non satis distinctè pronunciarent, unde orta sunt gravissima menda. Nam aut litteræ propterea omissæ sunt à scribentibus, aut junctæ voces; quas oportebat separari. Contrario prorsus errore, dum moras interponunt dictantes; ubi non oportuit, sejunctæ sunt syllabæ; quas conjungi necesse erat. Quarum depravationum exempla aliquot, more nostro, colligemus.

20. Quiſquis *Gloſſaria*, quæ diximus, evolvet, frequentiſſimè videbit in ultima ſyllaba à Librariis erratum; quod ortum aliunde eſſe non videtur, niſi ex Dictantis vitio. Manifeſta ejuſmodi menda innumera obſervarunt viri eruditi, quorum conjecturæ ad calcem Labbæanæ Gloſſariorum Editionis adjectæ ſunt. Duo tantùm exempla illinc proferemus, ex quibus liquebit litteram voci ereptam, ut vicinæ adderetur, aut prorſus omiſſam. *Herba ſinaria*, ῥοδοδάφνη. *Bon. Vulcanius* rectè conjecit *herba aſinaria*, ex Lib. XI. *Apuleianæ Metamorphoſeos*. Igitur A ſecundæ vocis eliſum eſt, ob antecedentis terminationem in A, permiſtam cum initio ſequentis. Detracta eſt littera poſteriori voci, in hiſce: *Profundum*, βέθιον, βαθυα, βυσσὸν, ubi legendum βαθὺ, ἄβυσσον.

21 Detractione litterulæ eâque planè neceſſariâ, medicina fieri poteſt loco *Julii Cæſaris*, qui Interpretibus hactenus crucem fixit. Legitur Lib. IV. de Bello Gallico. C. XVII. ubi deſcriptionem pontis, quem Rheno impoſuit, ita claudit: *Nihilo ſeciùs ſublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquè adigebantur, quæ pro pariete ſubjectæ & cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent.* Non capiunt Interpretes quæ ſit *inferior pars fluminis*, cùm liqueat intelligi partem fluminis quæ erat ſupra pontem; in qua, ut ſolet fieri, collocari oportebat ſublicas vim fluminis excepturas. Sed legendum *flumini*, & intelligenda

genda *inferior pars* non fluminis, ſed pontis, quæ opponitur ſuperiori, de qua Cæſar, in proximè antecedentibus verbis, loquutus erat: *hæc directâ materiâ injectâ contexebantur, ac longuriis cratibúsque conſternebantur*; quæ ſuperiori parti pontis impoſita erant. Sic & antea *inferioris partis* pontis meminit. Fefellit Interpretes, quòd verbum *adigere* ſoleat conjungi cum præpoſitionibus *ad*, vel *in*, ſequente accuſativo. Sed & aliquando cum dativo conſtruitur: quod aliquoties apud *Plinium*, in Naturali Hiſtoria, obſervare licet. Certè ejuſmodi verba utraque illâ conſtructione gaudere ſolent, ut *adfigere aliquid alicui rei*, & *ad aliquam rem*, aliáque ſimilia.

22. Reſtitutione litterulæ, emendabimus locum *Theophraſti*, in charactere ἀναισθησίας, Cap. XV. Deſcribit hominem uſque adeò bardum, ut non adtendat quod agit, & abſona paſſim loquatur & faciat. Inter alia, hoc de eo habet: Τὰ παιδία ἑαυτοῦ παλαίειν ἀναγκάζων, καὶ τροχάζειν, καὶ εἰς ΚΟΠΟΥΣ ἐμβάλλειν. Vertit *Iſ. Caſaubonus*: *Puerulos quin etiam ſuos, ut luctâ ſe exerceant, & curſu contendant uſque ad fatigationem, cogere ſolet.* Sed ἀναγκάζων ἐμβάλλειν εἰς κόπους, numquam fuit, numquam erit, *cogens uſque ad fatigationem.* Sed legendum ΕΙΣ ΣΚΟΠΟΥΣ *in ſcopos jacere*, nempe, lapides, aut tela. Poſterius Σ propter prius excidit. Deſcribit *Theophraſtus* ſummam hominis ineptiam,

qui cogit puerulos ea facere, quæ ſponte ſuâ & nimis libenter faciunt, & quæ alii parentes ne nimiùm faciant impedire ſolent; quod eſt bardi, & neſcientis quæ ſit indoles puerorum. Primum eſt παλαίειν *luctari*, quod pueruli inter ſe nimis frequenter facere amant, & aliquando non faciunt ſine periculo, dum æquales ſolo graviùs adlidunt. Alterum eſt τροχάζειν, quod non eſt *currere*, ſed *trocho* ludere; de quo ludo, vide *Joſeph. Scaligerum* ad hæc *Dionyſ. Catonis*: *trocho lude*, *aleam fuge*. Eſt puerilis ludus, cujus ſunt pueri omnes avidiores, & à quo ſunt ſæpe deterrendi. Miror hoc fugiſſe virum ſummum, cùm certum ſit puerulos curſu exerceri non ſolitos, ſed adoleſcentes dumtaxat. Tertium eſt εἰς σκοπὸς βάλλειν, *lapides* aut *tela* in certum *ſcopum* jacere, quod etiam nimis quàm frequenter faciunt pueri. Character eſt inſani eos id cogere facere, à quo potiùs ſunt revocandi. Intelligenda hæc omnia de prima pueritia, quæ nimis infirma eſt, quàm ut exerceatur; nam confirmatis viribus pueri etiam exercebantur. Sic *Xenophon* Ed. Cyri Lib. I. C. VI, 19. ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν, de exercitio puerili.

23. Duæ voces ex una, vitio Dictantis, factæ duplex præterea mendum in loco *Terentiano*, niſi vehementer fallor, pepererunt; de quo poſtea mira ſcripſerunt viri eruditi. Eſt verſus 46. Scenæ II. Act. IV. Adelphorum, ubi Syrus ſimulans ſe ſcire ubi ſit Micio

cio, locum Demeæ indicat, & poſtquàm per multas ambages eum circumduxit, tandem *in fabrica* eſſe dicit; Demea verò quærit *quid ibi faciat*, reſpondétque Syrus:

Lectulos in ſole ilignis pedibus faciundos dedit.

Ad quem locum *Donatus*: *in urbe convivium in ſole & in umbra, pro conditione temporis, inſtruebatur.* *Adrianus* verò *Turnebus* Adverſar. Lib. I. c. 18. In ſole *autem*, inquit, *quod Athenis vere interdum & æſtate ſub ſole & dio cœnare ſolebant.* Debuit potiùs dicere *in ſole hieme* convivatos, cùm ſol eâ tempeſtate gratiſſimus ſit, & facilè toleretur; præterquàm quòd *lectuli*, in eum uſum deſtinati, non dicerentur magis *lecti in ſole*; quàm alii *lecti in umbra*; quæ enim Latinitas hæc eſt: *dare faciundos lectulos in ſole*, pro eo quod eſt, *dare faciundos lectos in quibus adcumbas, cùm in ſole epulari libebit*? Deinde quare oportebat lectorum, in quibus in ſole adcumbebant, *ilignos* eſſe pedes, potius quàm ex alio ligno? Legendum omnino

Lectulos ILLIC SALIGNIS *pedibus faciundos dedit.*

Servus nequam, dum quærit quid reſpondeat inſtanti Demeæ, quod primùm occurrit adripit, & *ſalignos* etiam pedes dicit, ut riſum excitet; nam nonniſi pauperiores ſolebant uti eo ligno in pedes lectorum; nec ſenex dives

 prop-

propter rem tantillam tam procul iviſſet, aut in fabrica ſediſſet, ut eos videret fieri. Sed quo ineptiore dolo fallit Demeam, qui ſibi acutus videbatur, eo majorem riſum ſpectatoribus movet. Certè antecedentia non ſunt acutiora, & Demea, ſi ſapuiſſet, facilè fraudem animadvertiſſet. Vidit tamen viles lectos dici, cùm reſponderit: *ubi potetis vos?* nempe, ſervi, quos nemo dixerit interdiu menſæ adcubuiſſe. At fiebántne, inquies, lecti *ſalignis pedibus*? Quidni, cùm ſalices *plurimæ* adhiberentur *agricolarum ſupellectili*, ut loquitur *Plinius* Lib. XVI. c. 37? Ideò *Ovidius* deſcribens convivium Philemonis & Baucidis Metam. VIII. hæc habet:

—— *In medio torus eſt de mollibus ulvis*
Impoſitus lecto, ſpondâ, pedibúſque SALIGNIS.

Verùm unde ortum in *Terentiano* loco mendum? Nimirum, ex mala pronunciatione Librarii ſcriptum primùm videtur *ſal lignis*, dein ex *ſal* factum eſt *ſol*; ac tandem, ut aliqua eſſet conſtructio, *illic* mutatum à Critico in præpoſitionem IN & ſcriptum *in ſole ilignis*.

24. Contrà, in eadem Comœdia, Act. V. S. VII. verſ. 16. duæ voces in unam conjunctæ, cui præfixa littera ex antecedente, ſed malè lecta, graviſſimum mendum peperit, quod Criticos omnes fruſtra exercitos habuit. Ita loquitur Demea de ſumtibus, quos

quos à fratre ferri oportere videbat, traductâ ad illum Sostratæ familiâ:

> —— *turbam domum,*
> *Adducet & sumtum admittet; multa. Quid mea?*
> *Ego lepidus ineo gratiam; jube nunc jam*
> *Dinumeret illi* Babylo *viginti minas.*

Nec quò referendum sit *illi*, nec quis sit *Babylo*, nec quæ orationis series expedire possunt viri docti; quos adibit Lector, tædiosum enim esset eorum inanes disputationes huc transferre. Paucis potiùs quid sentiam dicam, quod si audacius videbitur, at certè egregium parit sensum, cùm nullus sit in aliorum interpretamentis. Demea ergo adloquitur hîc *Æschinum*, ut in antecedentibus, & cogitans de paupertate totius familiæ Pamphilæ, quam Æschinus domum ducturus erat; quæ vix patiebatur ut sumtus ullos facerent, qui tamen aliqui erant necessariò faciendi, auctor est filio ut à Micione jubeat iis, quibus ea familia constabat, viginti minas numerari. *Viginti* autem *minas* dicit, quia respicit ad parem summam, quam à Micione numerari curarat Æschinus Sannioni, & quâ Cytharistriam amicam fratri emerat; ut sibi simili pretio uxorem redimere videatur, nedum ut dotem ab ea accipiat, quam tamen necessariam antea judicarat Demea. Ait ergo:

> —— *jube nunc jam*
> *Numerent illis* AB ILLO *viginti minas.*

Pro *dinumeret*, in plurali numero legimus *numerent*, quia deest nominativus, & quia *dinumerent* vitiat versum, nec voci additum videtur *di*, nisi metri vitiati causâ. Quid autem sit *numerare ab aliquo* omnes norunt; nempe, alicujus pecuniâ solvere. Quòd si quis ignoret, adeat *Rob. Stephanum*, ad præpositionem *ab*. Valeat ergo commentitius BABYLO; quam vocem perinde esse ac *Babylonium* qui dixit primus, & significari Micionem putavit, quòd Babyloniorum luxum æquaret, is

——— jungat vulpes, & mulgeat hircos.

Vel pueri sciunt Babylonium hominem non magis *Babylonem* posse dici, quàm *Romam* hominem *Romanum*. Ethnica sunt, ut docet *Stephanus*, βαβυλώνιος & βαβυλωνεὺς, non βαβυλὼν, quod esset contra omnem analogiam. Scriptum erat ILISABILO, quia Veteres literas duplices non scribebant, & cùm I & S propiores æquo essent, videbatur esse B, cujus superior pars oculos fugeret; unde natum BABILO, ex quo factum postea BABYLO ab Criticis. Nec quisquam dixerit durum esse *illis ab illo*, repetitione syllabæ IL, talia enim nequaquam vitant Comici. Visne exemplum, ab ipso Terentio? Lege versum 86. Scenæ 2. Act. I. Hecyræ:

Disjunxit illam ab illa, postquàm & ipse se.

Possit

Possit tamen etiam legi, *dinumerent his alt illo* &c.

25. Est locus *Rutilii Numatiani*, in Itinerario, ubi ita loquitur verf. 73.

Inventrix oleæ colitur, viníque repertor,
Et qui primus humo pressit aratra puer.
Aras Pæoniam meruit Medicina per artem,
Factus & Alcides NOBILITATE *Deus.*

Legendum NOBILIS ARTE *Deus*, ut superior versus, & sensus docent. *Factus* autem Hercules *arte Deus* dicitur, ut opponatur iis, qui credebantur *naturâ Dii*, de qua loquutione multis diximus Part. II. S. I. C. VII, 4. & *seqq.* Vocatur etiam *nobilis Deus*, ut distinguatur ab ignobilibus quibusdam Diis, quorum nomina in uno loco nota erant. *Cicero* de Nat. Deor. Lib. III. *num* 50. *Alabandenses quidem sanctiùs Alabandum colunt, à quo est urbs illa condita, quàm quemquam* NOBILIUM *Deorum; apud quos non inurbanè Stratonicus, ut multa, cùm quidam ei molestus Alabandum Deum esse confirmaret, Herculem negaret: ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus.* Videtur & ante oculos habuisse *Rutilius* versus hosce *Horatii* Lib. III. Od. 3.

Hac arte *Pollux & vagus Hercules*
Innixus arces adtigit igneas.

26. III. Dictantis vitio factum esse diximus, ut

ut adſpirationes omitterentur, aut detraherentur; cujus veſtigia, in omnibus pænè veteribus Codicibus, animadvertuntur. In *Gloſſis* legimus, *abena*, *abilis*, *aborreo*, *era*, pro *habena*, *habilis*, *abhorreo*, *hera*; & vice verſâ, *abhominor*, *harena*, *hoſtium*, *huber*, pro *abominor*, *arena*, *oſtium*, *uber*, & multa ſimilia. Attamen non diſſimulandum variis ſæculis variaſſe pronunciationem, deinde & ſcribendi rationem, quæ pronunciationem ſequitur. *Quintilianum* audiamus Inſt. Orat. Lib. I. c. 5. de littera H loquentem: *Parciſſimè eâ Veteres uſi, etiam in vocalibus, cùm* œdos, ircósque *dicebant. Diu deinde ſervatum ne conſonantibus adſpiraretur, ut in* Graccis *&* triumpis. *Erupit brevi tempore nimius uſus, ut* Choronæ, chenturiones, præchones *&c.* Ideò veteres Grammatici ſcripſerant de adſpiratione, ut docerent Antiquarios, quibus locis exprimenda eſſet; qua de re vide quæ ex *Eutyche* habet *Caſſiodorus* Orthographiæ Cap. IX.

27. Dictantis culpâ, an ſcribentis neſcio, factum eſt, ut omitteretur adſpiratio apud *Terentium*, in Andria, Actûs 2. Scenæ II. verſ. 33. quâ omiſſâ, ſenſus & Latinitas vitiantur. Ita loquitur Charinus adoleſcens: *liberatus ſum hodie, Dave, tuâ operâ*; reſpondet verò Davus: *ac nullus quidem*, hoc eſt, *&* *quidem non*, quod Latinum non eſt, in eo ſitu verborum. Itaque alii fecerunt, *at nullus quidem*; ſed *at quidem non* meliùs non dicatur. Legendum H A C *nullus quidem*, hoc eſt, *hac quidem operâ meâ*, *nullus libe-*

ra

ratus es; quasi subinnuat gloriosus servus posse se eum liberare, si id operam det. Similis loquutio apud *Plautum*, in Pseudolo Act. I. S. I. vers. 102. *Spero alicunde hodie me bonâ operâ, aut HAC meâ, Tibi inventurum esse auxilium argentarium.* Omissa pariter est adspiratio, apud *Plautum*, Mercatore Act. IV. Sc. 4. vers. 15. ubi coquus Dorippam videns:

Satis scitum filum mulieris! virum hercle avet.

At MSS. *Camerarii* alter habet *an. et*, alter *amet*, quod est pro *hamet.* Respicit ad ambiguitatem vocis *filium*, quæ significat quidem hîc formam, ut ex *Lucilio* & aliis viri docti probarunt; at propriè sonat quod ex lino, lanáve trahendo ducitur, quales erant *lineæ* (subaudiendum, chordæ) quibus addito hamo piscabantur. Sensus est, pro consuetudine *Plauti*, egregius, *scitum filum mulieris! hercle virum hamet*; hoc est, facilè *hamare*, seu adjungere, ac sibi devincire queat. Participium *hamatus* frequens est in optimis Scriptoribus, quamvis nondum, quod meminerim, mihi occurrerit verbum *hamo.* Fateor spondæum esse in ultima sede, sed hoc patitur licentia Comica, qua de re vide *Phil. Pareum*, de metris Comicis, sub finem.

28. Contrà, apud eumdem *Plautum* in Amphitruone Act. II. S. 2. vers. 137. est adspiratio, ubi nullam esse oportuit. Cùm Amphitruo cum uxore aliquamdiu jam contendisset,

mirarique se dixisset qui se donatum aureâ paterâ sciret, addit. *Quid hoc sit* HOMINIS! ubi legendum *ominis*; erant enim quæ videbat & audiebat Amphitruo portentosa, poterántque facilè in omen verti. Ut scribi vidimus, in *Glossis*, *abhominor*, nihil vetat quin hîc scriptum sit *hominis*, ἀντὶ τοῦ *ominis*. Sic apud *Ciceronem* Ep. ad Fam. Lib. IV. Ep. 4. variant MSS. Codd. in voce *hominis*, aut *ominis* adserenda, nec minùs eruditi dissentiunt. Est, pro licentia Comica, Amphibrachys in secunda sede, vel Amphimacer, si legas, *Quid hoc 'st*, quod fortè melius.

29. Antequàm ad alia transeamus, duo exempla ex Hebraïca Lingua proferemus, ex quibus liquebit Librarios Judæos similia peccasse. Apud Mosem, excepto uno loco Deut. XXII, 19. pro נערה *naharah* quod *puellam* sonat, ubique in Judaïcis Codicibus, resecto ה, scribitur נער *nahara*. Quod non aliunde ortum videtur, quàm ex vitiosa dictantis pronunciatione, qui ultimam syllabam non satis distinctè pronunciabat. Certè perpetua atque indubitata Hebraïcæ Linguæ analogia postulat scribi נערה ubique, & sic in Samaritico Codice scribitur. Exstat Exod. VIII, 9. insigne exemplum, ex quo constare potest Librarios miscuisse litteras ejusdem organi, ubi pro eo quòd vulgò diceretur התכאר אלי *hithbaer elai*, scriptum est: התפאר אלי *hithphaer halai*, sine mutatione sensûs, hoc est, *significa mihi*. Quæ tamen mutatio fefellit recentiores Interpretes, ut ad eum locum ostendimus.

CAPUT VII.

De Mendis ortis ex imperitia Dictantis; secundum Glossemata in margine scripta in seriem orationis infert.

1\. QUI vetustos Codices versarunt, multos potuerunt videre, in quorum oris adnotatæ erant vocum, aut loquutionum difficilium explicationes. Sæpe etiam inter ipsos versus sunt Scholia, cùm contigit à Librariis inter eos satis amplum spatium relinqui. Hæ autem interpretationes duplici mendorum generi occasionem præbuere. Interdum enim Librarii crediderunt iis Glossematibus significari, omissum in orationis serie id quod complectebantur, cùm incolumi constructione ac sententiâ potuerunt inseri; adeóque purpuræ optimorum Scriptorum centones Grammaticorum adsuerunt. Aliquando etiam perperam rati sunt Grammatici ea Glossemata non esse, sed veras lectiones margini à Critico illitas, & in orationis contextum recipiendas; quo factum ut eliminatâ priscâ lectione, novam intruserint, quæ veteris duntaxat explicatio erat. Utriusque generis mendorum exempla quædam primùm proferemus, tum verò quî Glossemata à vera lectione secerni soleant ostendemus. Sed & tertius error addi queat, eorum qui Glossemata crediderunt esse varias lectiones, quod exprobrat *Henr. Stephano*, viro

viro doctissimo, *Joan. Leunclavius*, vir itidem eruditus, ad calcem *Xenophontis* Wecheliani, anni 1596. quem vide pag. MXIII. Sic *Galenus* Comm. III. in VI. Epidemiorum, ad textum 40. Tom. IX. p. 70. *Ed. Chart.* Τῆς παλαιᾶς γραφῆς οὔσης ταύτης, ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτὴν (non αὐτὸν) μεταϊεθείκασι πολλοὶ τῶν ἐξηγητῶν: *cùm hæc esset antiqua scriptura, eam in clariorem multi interpretum mutarunt.* Sic quoque in Prognostico *Hippocratis*, text. 26. ubi de sudoribus, postquàm dixit pessimos esse frigidos, qui circum caput tantùm & faciem & cervicem oriuntur, addit, οὗτοι γὰρ ξὺν μὲν ὀξεῖ πυρετῷ θάνατον προσημαίνουσι, ξὺν δὲ πρηϋτέρῳ μῆκος νόσου: *hi enim cum acuta febri mortem prænunciant, cum mitiore longitudinem morbi*; libri *Dioscoridis*, ut testatur *Galenus*, Com. I. T. VIII. pag. 611. Ed. Charter. habebant tantùm, οὗτοι γὰρ θάνατον σημαίνουσι ἢ μῆκος νόσου. Reliqua addita sunt, interpretationis causâ: nam *Hippocratis* stylus brevitate, potiùs quàm verborum abundantiâ, peccat.

2. Sichemenses ita adloquuntur filii Jacobi, Gen. XXXIV, 15. *Hac lege vobis obsequemur* (נאות) *si fueritis sicut nos, adeò ut vobis omnis masculus circumcidatur.* Ita habent Codices Hebraïci, at LXX. Intt. sic verterunt: ἐν τούτῳ ὁμοιωθησόμεθα ὑμῖν, καὶ κατοικήσομεν ἐν ὑμῖν, ἐὰν γένησθε ὡς ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, ἐν τῷ περιτμηθῆναι ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν: *hac lege similes fiemus vobis, & habitabimus inter vos, si & vos sitis instar nostri, in circumcisione omnium vestrorum masculorum.* Sic

Sic legitur hic locus, in antiquissimis Codicibus Vaticano & Alexandrino. Atqui manifestum est duplicem esse interpretationem vocis נאוה, quarum altera margini illita fuerat primùm, deinde irrepsit in orationis contextum, ut ad eum locum diximus. Significavimus etiam ad Gen. XLVI, 20. quæ illic in Versione eorumdem Interpretum leguntur & Codicibus Hebraïcis desunt; vide ri è margine in textum translata fuisse, similiáque animadvertimus ad Exod. XII, 40. & alibi.

3. Talia etiam occurrunt in Codice Samaritico, quæ non infrequenter in Comment. in Pentateuchum notavimus, & diximus quidem simile esse Glossema Exod. XII, 40. in hoc Codice ac in versione LXX.-Virali. Verùm non modò is Codex multa addit, interpretationis causâ; sed etiam voces quasdam habet, loco earum quæ leguntur in Judaïco Exemplari. Qua in re, sæpe mihi visæ sunt veteres lectiones Mosi ereptæ, ut novæ iis sufficerentur. Sic Gen. XXIX, 15. ita Potipharis uxor, ex Judaïco Codice, loquitur de Josepho: *ut audivit me vocem tollentem & clamantem, reliquit vestem suam apud me* (אצלי etsi) *fugit, & egressus est foras.* Ad explicandam vocem אצלי, videtur in antiquo Samaritarum Codice fuisse, in ora, בידי *in manu mea*, ut significaretur voce clariore idem intelligendum hîc, ac vers. 12. in quo hæc vox occurrit. Lex exstat Exod XXI, 20. *Cùm quispiam servum suum, aut servam ba-*

 culo

culo ferierit, & *sub manu ejus interierint*; *ultio sumetur*, נקם ינקם *nakom jinnakem*. In Samaritico Codice, est מות יומת moth joumath, *morte morietur*, quæ est interpretatio verborum, quæ leguntur in Judaïcis Codicibus. Talia multa in eo Codice animadvertimus, & protulimus, in Commentario nostro in Pentateuchum. Vix crediderim ullum Samaritam Criticum usque adeò audacem fuisse, ut Mosem emendandum, sine necessitate, censuerit. Probabilius multò mihi fit Samaritas glossemata marginis credidisse varias esse lectiones, quas subinde ut veriores, loco Judaïcarum, amplexi sint. Plurima exempla indicavimus, in Indice Commentarii nostri.

4. Suspicor etiam ingentem varietatem, quæ fuit olim in Codicibus Græcis & Latinis Novi Testamenti, partim indidem esse ortam; quòd ii qui iis utebantur, aut ex ingenio interpretationes scribebant in marginibus, aut etiam ex aliis locis Novi Testamenti, præsertim in Evangeliis; quæ inter se ita conferri volebant, aut alterum ex altero intelligi. Postea verò homines imperiti Glossemata miscuerunt cum veris Apostòlorum verbis; sive illa varias lectiones, seu emendationes ex antiquioribus codicibus esse censuerint. Ne quis à nobis fingi putet quæ de varietate exemplarium diximus, audiat *Hieronymum*, è præfatione in Evangelia: *Magnus*, inquit, *hic in nostris Codicibus error inolevit*, *dum quod in eadem re alius Evangelista plus dixit*, *in alio*, *quia minùs putaverint*, *addiderunt*. *Vel dum* *eum-*

eumdem sensum alius aliter expressit, ille qui unum è quatuor primùm legerat, ad ejus exemplum, ceteros quoque æstimaverit emendandos. Unde accidit ut apud nos mista sint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi; rursus in Matthæo, plura Joannis & Marci, & in ceteris reliquorum, quæ aliis propria sunt, inveniantur. Cujus confusionis plurima exempla, quæ etiamnum sunt in Codicibus nostris, Des. Erasmus & Th. Beza, in adnotationibus in Novum Testamentum, observarunt.

5. Nunc videndum quî Glossema possit à prisca lectione dignosci. I. Cùm sint duo genera Glossematum, quorum unum additur veteri lectioni, alterum verò ei ejectæ substituitur, non eodem modo internoscuntur. Igitur à priore genere Glossematum ut incipiam, adjectum esse primùm docet res ipsa; quando, nimirum, re paullò obscuriùs expressâ, aut voce vel loquutione, cujus significatio sciolos, vel imperitos fugit, videmus, præter necessitatem & consuetudinem Scriptoris, idem illico aliis verbis exprimi. Insignis Glossematis, ut dudum animadverterunt viri eruditi, exemplum exstat apud Plautum, in Aulular. Act. IV. S. 7. vers. 14. ubi ita Eunomia filio:

Ibac intrò mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
Ut istuc quod tu me oras efficiam tibi,
Ut istuc quod me oras impetratum ab eo auferam.

Manifeſtum eſt hîc eſſe Gloſſema, cùm nulla ſit aut neceſſitas, aut elegantia in hac repetitione; *quod tu me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*; nempe, à fratre. Attamen MSS. *Joach. Camerarii*, & Palatini quatuor habebant: *ut iſtuc quod me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*, quaſi eſſet unus verſus; atque ita antiquiſſimæ Editiones. Duo verò MSS. Palatini omittebant, *impetratum ab eo auferam.* Utrum Gloſſema erit? nempe, verſus 14. *Ut iſtuc quod tu me oras efficiam tibi*; nam hæc verba nemo umquam interpretatione indigere judicare potuit. Sed Grammaticus, in imperitiorum gratiam, iis interpretatus eſt hæc: *impetratum ab eo auferam*; quæ interpretatione indigere videbantur, quia non eſt ſermo de re, quam Eunomia ablatura eſſet, ſed de uxore, quam avunculum concedere filio ſuo volebat. Igitur quando duorum quæ idem ſignificant, & quorum alterutrum Gloſſema eſſe neceſſe eſt, unum obſcurius, alterum verò clarius eſt, dubium non eſt quin clarius ſit Gloſſema obſcurioris. *Philippus Pareus*, in Analectis Plautinis, agnoſcit hîc eſſe Gloſſema. Sed in tertia Editione ſic locum refinxit:

Ut iſtuc, quod me oras, nunc efficiam; tibi
Spero impetratum, quidquid vis, ab eo auferam.

Quæ non ſunt inepta, ſi è MSS. petita eſſent, aut leviore mutatione refecta; ſed nimis audacter ſe geſſit, qui talia ex ingenio nobis obtru-

trusit, ut passim in illa editione facit; quæ alioquin, in multis, laudari queat.

§. II. Glossemata possumus etiam agnoscere 1. in Archetypo ex MSS. Codicibus, in quibus id dumtaxat habetur quod obscurius est, omisso interpretamento clariore; 2. aut in Translatione ex Archetypo, in quo semel exstat, quod bis est in Versione; sed & interdum 3. ex antiquiore Translatione cognoscere licet Glossemata, quæ irrepserunt in recentiores Codices. 1 Sic Marc. X, 6. ita loquitur Christus ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως, *ab initio creationis masculum & fœminam fecit eos*, ex plerisque Codicibus; at Codex antiquissimus *T. Bezæ* omittit vocem κτίσεως, quæ addita videtur, ut meliùs intelligeretur ἀπ' ἀρχῆς. 2. *Hieronymus* ex Græcis exemplaribus Latina olim emendavit, ut testatur in Præfat. in IV. Evang. ubi sic confutat eos qui consilium ejus carpebant: *Si Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus; tot enim sunt exemplaria penè, quot Codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ vel à vitiosis Interpretibus malè edita, vel à præsumtoribus imperitis emendata perversiùs, vel à librariis dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata corrigimus?* 3. Glossemata ex antiquioribus Translationibus cognosci posse idem testatur, in eadem Præfatione. *Prætermitto*, inquit, *eos Codices, quos à Luciano & Hesychio nuncupatos, paucorum hominum adserit perversa contentio;*

 qui-

quibus utique nec in Vet. Instrumento, post Septuaginta Intt. emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendasse, cùm multarum Gentium Linguis Scriptura ante translata doceat ea falsa esse, quæ addita sunt. Hæc additamenta erant, ut ex reliqua Præfatione liquet, Glossemata singulis Evangelistis, ex aliis addita, quæ ex priscis Translationibus cognosci poterant. Sic vocem κτίσεως, in loco Marci antea laudato, Syrus Interpres non habet; unde colligere est Glossema esse, versione Syriacâ recentius. Plura hac de re non addimus, quia in sequente * Capite iterum dicemus quæ ad eam pertineant.

7. III. Glossemata verò, quæ sita sunt in vocibus, quæ antiquioribus loco pulsis successerunt, possunt dumtaxat agnosci ex antiquis Codicibus, in quibus vetus lectio adpareat. Tum eam distinguere licet à Glossemate aliorum Codicum: aut Editionum, eodem indicio, quod antea signum esse diximus recentioris lectionis, unà cum vetere exstantis. Nimirum, si Codex quispiam insuetiorem & minùs claram vocem aut loquutionem exhibeat, quàm alii (si modò proba sit, & cum Scriptoris stylo consentiat) illa plerumque vera lectio est; quia cùm nulla fuerit ratio quare clara lectio in obscuriorem mutaretur, obscuræ clara substitui potuit, ob rationes quas adtulimus. Sic cùm viri docti animadverterint, apud *Cornelium Nepotem*, in Miltiadis Cap. IX. alios Codices habere; *illi-*

* *In Exemplis §. 3. subjectis.*

Miltiade erat cùm summa humanitas, tum mira COMITAS, *ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret*; alios verò COMMUNITAS, mihi dubium non est quin prius sit glossema posterioris; quia cùm vocis *comitas* notissima sit significatio, non ita vulgò notum est voce *communitas* significari eam mentis adfectionem quæ civem Reipublicæ, qualis erat Atheniensis, decet, & qua sibi cum aliis civibus communia omnia esse patitur. Vide quæ habet de hac voce *J. F. Gronovius*, ad Terentii Heautontim. Act. V. S. I. vers. 39. à quo mirum est non esse adlatum locum hunc *Cornel. Nepotis.* Frustra illic *animo communi* nonnulli *comem* substituebant, ut optimè vir doctissimus ostendit. Adi & *Franciscum Juretum* in Epist. LXXIX. Lib. II. *Q. Aurelii Symmachi.*

C A P U T VIII.

De Mendis à negligentia Scribentis ortis; 1. Quòd quæ cogitaret, non quæ audiret, scriberet; 2. Quòd perperam audiret.

1. VIDIMUS potissima Mendorum genera, quæ ex *Dictantis* incuria aut imperitia oriri potuerunt; neque enim omnia observasse nos putamus, qui latissimè patere hoc argumentum, si alius quispiam, novimus. At satis nobis est, summa rerum capita,

pita, in hoc Opuſculo, adtigiſſe. Nunc ad id mendorum genus veniemus, quod *Scribentibus* tribuendum videtur. Sed & interdum *Dictanti* tribui poſſent, at ſatis eſt, ut alibi dixi, à *Scribente* quoque ea eſſe poſſe. Nec dubium eſt quin multa ſint exemplaria deſcripta à Librariis, aut aliis, qui eam artem non profitebantur, non tam vitio *Dictantis*, quàm *Scribentis* mendoſa.

2. I. Certè cùm qui ſcribit aliud agit, quod ſæpe potuit contingere, facilè fit ut quæ cogitat, non quæ dictantur, ſcribat. Innumera menda, quæ cernuntur in MSS. aliunde orta non videntur, ſed ea potiſſimùm quibus voces idem, aut adfine quidpiam ſignificantes miſcentur, vel ordo orationis, tranſpoſitis verbis, mutatur; vel voculæ quædam non prorſus neceſſariæ ſenſui adduntur, aut detrahuntur. Scribentes enim non modò verba, ſed etiam ſenſum adtendunt, & in longa ſcriptione, ſæpe fit ut ſententiæ ratio major habeatur, quàm verborum. Si præſertim qui dictabant, lucri cauſâ, quàm maximè poterant feſtinarent, ut ſine dubio ſæpe factum eſt; nihil mirum ſi voculæ ſæpe minùs neceſſariæ à Scribentibus omittebantur, aut miſcebantur ſynonymæ.

3. Quiſquis expendet variarum lectionum Syllogas, quas in plurimos Scriptores ediderunt viri docti, innumera talia deprehendet. Sed inſpiciantur potiſſimùm variæ lectiones Novi Teſtamenti, quæ XVII. demum ſæculo, præeunte doctiſſimo & optimo viro *Steph. Curcellæo*, diligentiùs collectæ ſunt, quàm un-

umquam antea fuerant; atque exemplorum major ſuppetet copia, quàm quiſquam non expertus credere poſſit. Ut tamen rem Lectoris oculis ſubjiciamus, nonnullas ex variis lectionibus Cap. XX. Actorum Apoſtolicorum huc transferemus.

Verſ. 1. προσκαλεσάμενος. Tres Oxonienſes Codices & alii habent, μεταπεμψάμενος, quod idem planè ſonat.

Ibid. ἀσπασάμενος, *cùm ſalutaſſet.* Alexandrinus & octo alii, pluréſque Codices habent ante has voces, καὶ παρακαλέσας *conſolatus*; Græco-Latinus, πολλὰ παρακαλέσας, *multis conſolatus.*

Ibid. πορευθῆναι in Aoriſto. Alexand. & alii quatuor Codices, πορεύεσθαι in præſenti.

Verſ. 3. μέλλοντι ἀνάγεσθαι, *navigaturo.* Codex Bodleïanus, μέλλων ἄγεσθαι *abducendus*, malè ſine dubio. Non moror Claromontanum, cùm ab omnibus aliis Codicibus nimiùm diverſus abit, ut hoc in loco; quia Paraphraſin potiùs, quàm varietatem lectionis, exhibet. Sed obiter hîc monebo cavendum eſſe, ne hujuſcemodi Paraphraſes miſceamus cum Exemplaribus bonâ fide & verbotenus deſcriptis.

Verſ. 4. Voci Σώπατρος addunt Codex Alexandrinus, Græco-Latinus, & alii Πύῤῥου, *Pyrrhi*, nempe, *filius.* Legitur etiam in Latino Interprete. Pro Σώπατρος, alii Codd. ha-

habent, Σωσίπατρ☉. Æthiops Int. legit πί-τρ☉, perperam.

Verf. 5. Οὗτοι προελθόντες, *hi cùm præivissent.* Alexandrinus Cod. habet. ἔτοι ἢ, idem & alii προσελθόντες, *cùm advenissent.*

Ibid. ἡμᾶς, *nos*; nempe, *exſpectarunt*, Paulum & Lucam, aliósque itineris comites. Cantabr. αὐτὸν, *illum*, ſcilicet, Paulum, quod ſapit manum Criticam.

Verf. 6. ἄχρις ἡμερῶν πέντε, ὅ διετρίψαμεν, &c. *intrà dies quinque, ubi commorati ſumus*, &c. Codex Bodleïanus & alii habent: ἀπὸ ἡμερῶν ί. *à diebus*, &c. & ὅπε pro ὅ.

Verf. 7. συνηγμένων τ͂ μαθητῶν τε͂ κλάσαι, &c. *congregatis diſcipulis ad rumpendum*, &c. Alexandrinus & aliquot alii: συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι, *congregatis nobis ad rumpendum.* Ita etiam Syrus, Arabs, Latinus, & Æthiops Interpretes.

Verf. 8. ἦσαν συνηγμένοι, *erant congregati.* Alexandrinus & alii, præter memoratos Interpretes, ἦμεν *eramus.* Sunt & qui omittant συνηγμένοι, quæ vox facile ſubauditur.

Verf. 9. καθήμεν☉, *ſedens.* Alexandrinus & alii, καθεζόμενος, quod eſt idem.

Verf. 13. προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, *progreſſi ad navem.* Alexandrinus & alii προσελθόντες, *cùm perveniſſemus ad navem.*

Ibid. εἰς τὴν Ἄσσόν, *in Aſſum.* Codex Bodleïanus, ἐπὶ τὴν, pro εἰς τήν. Alii Oxonienſes Νῆσον *Inſulam*, quòd Librarius aut Criticus non intelligeret Ἄσσον eſſe nomen proprium

prium loci, & crederet mendosè scriptum ἄσσον *propè*, pro νῆσον. Sic & versu 14. Syrus & Arabs Interpretes habent mendosè מוסן *thesos*, misto Α cum Θ, quod facilè fit, si contigerit crura τȣ̃ Α ex inferiore parte paullò propiora esse, quàm oportet.

Vers. 15. ϗ̀ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, *& cùm mansissemus apud Trogyllium.* Desunt hæc in Codice Alexandrino, unóque ex Bodleïanis, nec lecta sunt à Latino Interprete. Habent illi Codices, in sequentibus verbis, τῇ δὲ ἐχομένῃ

Vers. 18. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, *cùm ad eum venissent, dixit illis.* Codex Alexandrinus, qui mutilus videtur vers. 15. hîc est auctior tribus verbis, nam post αὐτὸν habet: ὁμȣ̃ ὄντων αὐτῶν, *cùm unà essent.* Alii ὁμόσε ὄντων αὐτῶν. Eadem tamen etiam exhibet Græco-Latinus, at alii nonnulli ὁμοθυμαδὸν, *unanimiter.* Sic & *Vulgatus: & simul essent.* At nec *Arabs*, nec *Syrus* Intt. nec alii veteres Codices ea verba agnoscunt. Sed cùm nulla fuerit addendi ratio, fuit aliqua detrahendi; quòd, nimirum, inutilia judicarentur, & sapere Glossema. Verùm cùm superiora verba nequaquam obscura sint, non opus erat Glossemate. Itaque retinenda censuerim, ut innumeras alias repetitiones, aut voces non necessarias, quas nemo umquam circumcidendas putavit.

Vers. 19 δȣλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης, &c. *serviens Domino, cum omni,* &c. Duo Oxonienses Codd. addunt, μεθ' ὑμῶν, *ser-*

serviens Domino vobiscum, *cum omni*, &c. Sic & *Chrysostomus*.

Ibid. πολλῶν δακρύων, *multis lacrimis*. Alexandrinus aliíque omittunt πολλῶν, nec legerunt Latinus ac Syrus Intt. Additum videtur, ut plenior esset oratio, quia antecedenti substantivo suum etiam erat Epitheton.

Vers. 23. διαμαρτύρεται, Alexandrinus Codex: διεμαρτυρατό μοι, *mihi testatus est*. Est præterea levis mutatio, in ordine verborum. At non modò Claromontanus, sed alii etiam Codices addunt huic versui: μοὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, quæ verba legit & Latinus Int. qui habet: *tribulationes Jerosylymis me manent*. Videtur tamen esse Glossema, quod potuit addi, quasi circumstantia necessaria hîc prætermissa; cùm nulla esset detrahendi ratio.

Vers. 24. ἐδενὸς λόγον ποιἔμαι, ἐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν μὲ τιμίαν. Alexandrinus transponit ποιἔμαι & ἔχω, ut sit unum pro altero.

Ibid. διαμαρτύρασθαι, *testari*. Addunt Græco-Latinus & alii Codd. Ἰεδαίοις καὶ Ἕλλησι, *Judæis & Græcis*.

Vers. 25. βασίλειαν τῦ Θεῦ, *regnum Dei*. Deest Θεῦ, in Alex. & aliis quibusdam Codd. & pro eo est Ἰησῦ, in Græco-Latino.

Vers. 26. καθαρὸς ἐγὼ, *mundus sum*. Græco-Latinus & tres Oxonienses habent pro ἐγὼ, verbum εἰμὶ, quod est convenientius Græcæ Linguæ, ut altera lectio Hebraïcæ. Fini versûs addunt aliquot Codices ὑμῶν, *à sanguine omnium* vestrûm. Sic & Syrus.

Vers. 28. τὴν ἐκκλησίαν τῦ Θεῦ, *Ecclesiam Dei*.

Dei. Habent Alexandrinus, Græco-Lat. & tres Oxonienses, aliique, τȣ̃ Κυρίȣ, *Domini*, nempe, Jesu, prout legit etiam *Irenæus* Lib. III. c. 14. & MS. Cod. *Athanasii* Ep. I. ad Serapionem, aliique Patres & Codd. quos laudat *Joan. Millius*; alii eodem sensu τȣ̃ Κυρίȣ καὶ Θεȣ̃, *Domini & Dei*. Posteriorem hanc lectionem sequitur Arabs, priorem Syrus, ut & aliquot Codd. MSS. Ep. I. *Athanasii* ad Serapionem. Existimat *Hug. Grotius* veram lectionem esse κυρίȣ, sed facilem lapsum fuisse in compendiosa Scriptura θυ pro κυ. Non negaverim sanè fieri sæpe potuisse, ut misce-rentur hæc compendia; sed cùm hic locus sit ex iis, quibus in controversiis maximè olim usi sunt Nestoriani & Eutychiani, non tam incuriæ Librariorum has varietates tribuerim, quàm Theologorum consilio, qui ex alterutra parte conati sint Paulum suum facere. Sic & *Millius* in Ep. *Ignatii* ad Ephesios C. I. ἐν αἵματι Θεȣ̃ putat ab interpolatore mutatum in αἵματι Χριςȣ̃, hominis illius fraude. Attamen, quod ille non notavit, Interpres vetus Latinus verarum *Ignatii* Epistolarum habet hîc: *sanguine Christi Dei*, unde liquet utrumque in ejus Codice lectum, aut in margine fortè alterutrum fuisse; quod quidem sine consilio partibus alterutris favendi factum non puto. Alioqui passim permutantur in Novi Testamenti Codd. MSS. Θεὸς & Κύριος, ut hoc ipso Cap. vers. 32.

Ibid. διὰ τȣ̃ ἰδίȣ αἵματος, *proprio sanguine*. Alexandrinus transponit hoc modo: διὰ

διὰ τῦ αἵματος τῦ ἰδίυ. Sic & alii aliquot Codices.

Verſ. 29. ἐγὼ γὰρ οἶδα τῦτο, *ego novi hoc.* Τῦτο omittunt Alexandrinus Codex & alii, ut minus neceſſarium.

Verſ. 31. ἕνα ἕκαςον, *unumquemque.* Nonnulli Codd. Veteréſque Interpretes addunt ὑμῶν, veſtrûm.

Verſ. 32. τῷ Θεῷ. Cant. & alius Cod. habent τῷ Κυρίῳ, pro conſuetudine Librariorum has voces miſcentium.

Ibid. ἐποικοδομῆσαι, *ſuperſtruere*, καὶ δῦναι ὑμῖν κληρονομίαν, ἐν τοῖς, &c. *& dare vobis hereditatem; inter.* Alexandrinus habet: οἰκοδομῆσαι καὶ δῦναι τὴν κληρονομίαν αὐτῦ, ἐν τοῖς, *ædificare & dare ſuam hereditatem inter*, &c. Sic etiam Codex Græco-Latinus & Bodleïanus. Codd. nonnulli ſubjiciunt ὑμᾶς.

Verſ. 33. Poſt ὐδενὸς addit Bodleïanus & Græco-Latinus, ὑμῶν, *nullius veſtrûm.*

Verſ. 34. αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, *vos noſtis*, MS. Alexandrinus, αὐτοὶ οἴδατε, *vos ſcitis.*

Verſ. 35. ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενύντων, *adjuvare infirmos* MS. Alexandrinus: τῶν ἀσθενύντων ἀντιλαμβάνεσθε, ubi E ſcriptum mendoſè pro AI. ob rationem adlatam Cap. VI.

Ibid. Κυρίυ Ἰησῦ Deeſt in Alexandrino aliiſque vox Ἰησῦ

Ibid. Μακάριόν ἐςι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, *beatum eſt dare magis quàm accipere.* Tranſponit Codex Alexandrinus, μᾶλλον διδόναι ἢ, ut

ut Latinus : *magis dare , quàm.* Vertendum crediderim : *beata res est potiùs dare , quàm accipere* ; quasi diceret Christus : homines vulgò putant beatos esse , qui multa ab aliis accipiunt , pauca reddunt ; at si beatos dicere oportet eos , qui dant atque accipiunt terrenas opes , eos potius beatos dixerim qui dant.

Hæc satis superque ostendunt quàm sæpe Scribentes nonnulla omiserint , verborum ordinem mutarint , & miscuerint synonyma. Quæ quidem ut plurimùm non mutant sensum , sed tamen non levem interdum mutationem in eo pariunt , ut adparet ex vers. 28. Est interea cur Deum laudemus , quòd noluerit fidem nostram pendere ex uno aut altero loco , aut ex aliquot voculis ; in quæ mutatio irrepere potuit , negligentiâ aut nequitiâ Librariorum , vel Theologorum. In iis quæ necessaria sunt , sat magnus est Codicum consensus , ut omnem dubitationem nobis eximat. Verùm hæc non sunt hujus loci. Eadem idem significantium mistura in omnis generis libris contigit , unde factum ut *Galenus* Comment. I. in Epidem. V. text. 1. postquàm observavit in Codicibus *Hippocratis* illic legi ὅσῃσι , ὁκόσῃσι , & ὁπόσῃσι , quæ idem significant , id est , *quibuscumque* mulieribus ; dicat sibi visum esse eas lectiones omittere , ut eas solas memoraret , quæ sensum mutarent , ὅσαι τὸ δηλούμενον ὑπαλλάττουσι. Idem repetit in Lib. VI. Com. IV. text. 2. παρῃτησάμην δὲ μεμνῆσθαι

νῦσθαι τὰς ἐν ταῖς γραφαῖς διαφωνίας, ὅταν ἡ αὐτὴ φυλάττεται διάνοια.

4. II. Facillimè etiam contingere potuit ut Dictantem, clarâ licèt voce legentem & rectè pronunciantem, parum adtenti Scribentes non satis audirent; ita ut aliter scriberent, quàm dictabat. Innumera certè menda hinc orta esse videntur, ut facilè intelligent, quicumque variarum Lectionum Syllogas paullò diligentiùs lustrabunt, aut Criticorum Commentarios legerint; nec necesse est, multis exemplis rem comprobari. Aliquot tamen, more nostro, proferemus, eadémque operâ loca optimorum Scriptorum hactenus à viris doctis intacta, quoad quidem intelligere licuit, corrupta esse ostendemus, atque emendabimus.

5. *Cicero* * Lib. III. de Oratore Cap. 12. *Quare Cotta noster*, inquit, *cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut Iota litteram tollas & E plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos sed messores* VIDERIS *imitari*. Imò verò VIDETUR, adloquitur enim Crassus Sulpicium, qui aderat; non Cottam, qui non aderat, & de quo Capite antecedente. Aderat quidem C. Cotta adolescens, at non L. Cotta, de quo hîc loquitur, qui Catuli grandioris jam natu sodalis erat. Sed cùm præcessissent TU, triáque verba in secunda persona, & C. Cotta adel-

* *Utor Edit. Schreveliana in 4. & nupera Grenoviana in 12. Postea vidi notatum hoc à* Dionys. Lambino, *in Ed. majori.*

adesset; Scribens, pro *videtur*, audivit *videris.*

6 In eodem libro Cap. XVIII. ita loquitur Crassus de Stoïcorum stylo: *Orationis genus habent fortasse subtile, & certè acutum; sed ut in Oratore, exile; inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum,* ATTAMEN *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit.* Si *attamen* proximè subjiceretur primo periodi membro, & quidem voci *acutum*, nihil esset quod nos in hoc loco moraretur; aperta enim esset oppositio styli Stoïcorum cum eo, qui coronæ acceptus esse possit. Sed in eo ordine verborum, legendum omnino est AC TANDEM, pro quo à dormitante Librario auditum *attamen.* Vitiis Stoïci styli enumeratis, omnia paucis verbis complexurus, *ac tandem*, inquit, *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit.* Ita conjecisse *Dionyſ. Lambinum* postea vidi; quod reticeri non debuit à *Jano Grutero*, qui nimis libenter *Lambinum* mordet.

7. Nescio an typographicus error haberi debeat locus Actionis I. in Verrem, ubi hæc leguntur, Cap. VI. *Quæ res primò, Judices, pertenui nobis argumento, judicióque patefacta est*; sed certum est legi oportere *indicio*, ut legitur in majore Editione Lambiniana. Vidi tamen hoc mendum antiquioribus Editionibus insedisse, nec esse emendatum in Græviana anni MDCXCIX. Simile peccatum est Lib. I. in Verrem Cap. L. sed, in

Gronovianis erratis, quasi typographicum notatum, & in aliis Editionibus emendatum. Miror priorem locum industriorum virorum diligentiam fugisse.

8. In Oratione pro P. Quinctio, locus est insignis, in quo malè audiens Dictantem Librarius effecit ut *Cicero* à viris doctis, quasi ineptus, traducatur. Cap. XV. ita loquitur de turpi damnatione Quinctii, quam timebat; *Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit.* Ac sanè posterius membrum priori contrarium est. Itaque censetur *Cicero*, dum acumen captat, nescivisse quid diceret. Sed auribus Scribentis hoc peccatum debetur, non *Ciceroni* ejusmodi ineptiis minimè obnoxio. Scribe *ITA turpis* &c. egregio sensu: mors quidem honesta sæpe vitam turpem exornat, at ita turpis vita ne morti quidem honestæ locum relinquit; hoc est, id turpitudinis genus, vel usque adeò turpis vita non patitur quemquam honestè mori. Qua quidem in sententia est hyperbole, sed non κακοζηλία. Non possum non tribuere Librario loquutionem, quæ legitur in Oratione pro S. Roscio Amerino, Cap. LII. *Non satis habet avaritiam suam pecuniâ explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit.* Non ferunt aures meæ, in *Cicerone*, *crudelitate sanguinis perlitus*; nec hoc ulli alii condonaremus, qui sermonis elegantiæ spretor non esset. Legendum CRUDELITATI SANGUINE PERLITARIT. Quod ele-

elegantissimè exprimit crudelitatem hominis, *Crudelitati* quasi Deæ Sacra facientis, eísque *perlitantis*, sive καλλιερεῦντος sanguine Roscii, quem spoliaverat; hoc est, explentis crudelitatem, ut avaritiam jam expleverat.

9. Oscitantiâ etiam Scribentis Librarii, factum esse puto, ut vox nihili legatur, apud *Lactantium* Inst. Divin. Lib V. c. 12. 1. *Araneosos recte dici Deos Ethnicorum liquet è Tertulliano Apologetici* C. XII. P. *Minucio Felice* p. 355. Editionis Heraldi. ubi de persequutionibus Ethnicorum: *Cur tam crudeliter sæviant, nisi quia metuunt, ne in dies invalescente justitiâ; cum Diis suis* NARINOSIS *relinquantur.* Sic audiit, pro *araneosis*, hoc est, circa quos absentibus Sacerdotibus, araneæ suas operas conficerent. Irridet Ethnicorum Deos, quorum simulacra indigebant operâ hominum, ut ab iis araneæ arcerentur; quæ, relictis eorum sacris, Templa & statuas telis suis implerent; & quas æditui ac Sacerdotes dejicere solebant. *Propertius* Lib. II. El. VI, 35. de Diis neglectis:

Sed non immeritò velavit Aranea *fanum*
Et mala desertos occupat herba Deos.

Sunt MSS. qui habent *varicosis*, quod absurdum, Ed. Petuleii, *curiosis*; Isæi, *cariosis*, quæ sunt conjecturæ. In Editione Antverpiensi, apud *Joannem Gymnicum*, quæ per *Des. Erasmum* recognita dicitur, legimus: *cum Diis curiosis* (*quos Narinosos appellant*,

quod odoribus thuris colantur) *relinquantur*. Gloſſa inepta, quæ eſt intra parentheſin, oſtendit Editorem quoque *Narinoſis* legiſſe.

10. Unum *Theophraſti* locum duplici hîc liberabo mendo, orto utroque, ut videtur, ex oſcitantia Librarii Dictantem perperam audientis. Sic ille loquitur Cap. XXVIII. in ὀψιμαθίας charactere, περὶ τῆ ὀψιμαθῆς: εἰς ἀγρὸν ἐφ' ἵππȣ ἀλλοτρίȣ ὀχȣ́μενος, ἅμα μελετᾷν ἀσπάζεσθαι, καὶ πεσὼν τὴν κεφαλὴν καταισχύναι. Vertit *Caſaubonus*: *dum rus pergit, alieno equo vectus, ſimul obvios ſalutare meditatur, cadens verò caput deturpat.* Quænam eſt illa ſalutandi meditatio? & quidem ex equo? An aliis verbis ſalutabant equitantes, aliis pedibus incedentes? Non opinor. Sed fortè qui equo inſidebant, ut conjectat *Caſaubonus*, certos geſtus habebant, quibus utebantur in ſalutandis obviis. At nunc quidem hoc fit, quia inflexo corpore ſalutamus, & detracto Capitis integumento; verùm olim nihil ſimile, cùm verbis tantùm ſalutarent, ut χαῖρε Θεόφραστε. Legendum eſt ἱππάζεσθαι, & μελετᾷν ἱππάζεσθαι eſt *ſe exercere equitando*, ut faciunt qui eam artem diſcunt, dum in varias partes equum convertunt, calcaribúſque & freno adigunt ut variis modis ſubſiliat, tum etiam ut concitatiùs currat. Sic, apud *Xenophontem*, τὴν ἱππικὴν μελετῶντες, *in arte equitandi ſe exercentes*, & alia, quæ *Henr. Stephanus*, aliíque Lexicographi ſuppeditabunt; nam res eſt manifeſta, & frequens. Unum addam è *Xenophonte*.

phonte, περὶ ἱππικῆς, C. II, 1. κρεῖττον —— ἱππάζεσθαι μελετᾶν, *satius* —— *exerceri equitando.*

11. Dum autem ὀψιμαθὴς ab equo vehementius concutitur, tandem cadit ὥστε κεφαλὴν κατεαγέναι, *ut caput frangat*, non καταισχύναι *deturpet*, ut frigidè *Casaubonus*, ex hac lectione Vet. Cod. κατεσχέναι. Qui cadit ex equo concitato, non modò sibi deturpat caput, sed plerumque lædit, & sæpe frangit. Fortè legendum etiam κεφαλῆς, sic enim loquuntur Attici. *Aristophanes* in Acharnensibus Act. V. S. I.

Καὶ τῆς κεφαλῆς κατέαγε περὶ λίθον πεσών.

Fregit caput in lapidem incidens, ubi Scholiastes, ex Grammaticorum canonibus, ut ait, interpretatur *partem capitis*, *non totum caput.* Idem in Vespis p. 533. Edit. Majoris Genevensis:

Α'νὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
Καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα.

Vir Sybarita excidit ex curru, & sibi magnam capitis partem fregit? Idem contingere dicit *Theophrastus* seni, qui graviore ætate discit equitare, & quidem equo, cui non est adsuetus, & dum it in villam. Certa mihi vi-

 detur

detur conjectura, & quam, si necesse esset, aliis locis firmarem.

12. Audientis vitio, videtur factum ut cùm legatur apud *Hippocratem* de alimentis, text. 58. αἷμα ὑγρὸν ἀστεῖον, αἷμα στερεὸν φλαῦρον, *sanguis fluidus, probus; sanguis spissus, pravus*; *Galenus* Comment. IV. interpretatur vocem φαῦλον, τὸ φαῦλον, inquit, σημαίνει τὸ μοχθηρόν. Vox eadem in textu & in commentario sit oportet, sive sit φλαῦρον, sive φαῦλον, sed soni & significatûs similitudo Librarios fefellit. Indidem factum est ut in *Hippocratis* Prognostico, Sent. II. pro ὑποφάσιας τῶν ὀφθαλμῶν, quomodo scribendum esse liquet, quia sunt dictæ eò quòd ὑποφαίνηταί τι τοῦ λευκοῦ pars aliqua albi oculorum adpareat, non commissis palpebris; *Artemidori* tamen & *Dioscoridis exemplaria* haberent ὑποφύσιας, quod meritò rejicit ad eum locum *Galenus*, Comment. I. Tom. VIII. p. 529. Ed. Charter. In Prædictionum Lib. I. Com. II. ad text. 38. θολερὸν πνεῦμα legitur & θαλερὸν, ut docet *Galenus*, quod aurium vitio deberi videtur, & doctissimo viro dubitationem creat, utrum sit legendum; quamvis *turbidum* ac *floridum* diversa sint. Sic & eodem libro, text. 58. pro οὖρα ἐπίπονα, *laboriosæ urinæ*, legebatur in Codicibus quibusdam πέπονα *matura*, quod prætulit *Zeuxis*, rejecit verò *Rufus*, & meritò, ut ostendit *Galenus*. Iterum textu 73. κωματώδεες *sopore oppressi*, & καυματώδεες *ardentes* legebatur; textu 86. ὄμματος κατάκλεισις *oculi clausio* & κατάκλασις *fra-*

fractio; textu 89. ἀνέλκεται *ſurſum trahitur* & ἀνέχεται *adſcendit*, & ἀνίχεται *cohibetur*; & 94. λαμπάδες *lucidum*, & λαμπάδες, quod quid ſit hîc non adſequor. Similiter Comment. I. in Officin. Medici, textu 19. non ſatis conſtat *Galeno*, ob varietatem Codicum, an legendum ſit ἐκτρέψιν, vel ἐκστρέψιν, vel ἐκτρίψιν, quod diſcrimen auribus Librariorum debetur. Indidem factum ut Epidem. Lib. III. text. 61. non conſtet, ut docet *Galenus* Com. III. p. 293. Tom. IX. an excrementa ægri neſcio cujus dicantur ὑδατόχολα, *aquoſa & bilis colore tincta*, an ὑδατόχλοα *aquoſa & herbæ colore tincta*? Quin & alia exemplaria, minùs vetuſta, nec ſatis emendata, habebant ὑδατόχροα, *coloris aquei*. Sic ἔντερον *inteſtinum* & ἕτερον, *alterum* miſta docet idem in Lib. VI. Comm. IV. text. 3. Multa alia ſimilia apud *Galenum* occurrunt, ſed hæc ſatis ſupérque ſunt, ut quod volumus intelligatur.

CAPUT IX.

De Mendis ex imperitia Scribentis ortis, 3. dum non adsequitur Orthographiam, aut antiquiores litteras.

1. QUOD in hodiernis Linguis animadvertimus, intra tria aut quatuor sæcula, mutationem sat magnam factam esse, cùm in Orthographia, tum etiam in ipsarum litterarum figura; idem veteribus Linguis olim accidit, ut antea partim animadvertimus, unde etiam plurima menda orta sunt. Quod hîc paullò pleniùs persequemur, & aliquot exemplis illustrabimus.

2. I. Ut ab Orthographia incipiamus, certissimum est, jam apud antiquiores Latinos, non semper eamdem fuisse, nec opus est rem hîc demonstrari, quandoquidem de industria id dudum à viris doctis, diligentérque & copiosè factum est. Legenda hac de re quæ habent *Quintilianus* Institut. Oratoriarum Lib. I. Capp. 4, 6, & 7. *Marius Victorinus* initio operis de Orthographia, & ratione carminum, & Orthographia *Cassiodori*. Inter recentiores verò adiri præ ceteris à tironibus potest *Claud. Dausquius*, initio prioris voluminis Orthographicorum. Exemplum dumtaxat unum proferam ex *Cicerone*, ut eum obiter illustrem. Sic ille, in Oratore Cap. XLVIII. *Ego ipse, cùm scirem ita Majores loquutos esse, ut nusquam,*

quam, nisi in vocali, adspiratione uterentur, loquebar sic, ut pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem *dicerem, aliquando, ídque sero, convicio aurium, cùm extorta mihi veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi.* Orcivios *tamen &* Matones, Otones, Cæpiones, sepulcra, coronas, lacrimas *dicimus, quia per aurium judicium semper licet.* Burrum *semper Ennius, numquam* Pyrrhum. Vi patefecerunt Bruges, *non Phryges, ipsius antiqui declarant libri. Nec enim Græcam litteram adhibebant, nunc autem etiam duas.* At hoc videtur factum, non tam ad vitandam litteram Græcam, quàm quia Macedones, quorum Dialectus cum victoriis per totam Græciam, ante *Ennii* tempora, sparsa fuerat, ut ostendit *Claud. Salmasius* in Comment. de *Hellenistica*, ita vulgò loquebantur. Hoc nos docet auctor Etymologici Magni, in voce Ἀφροδίτη: Τὸ Β τῷ Φ συγγενές ἐστι· δῆλον ἐκ τοῦ Μακεδόνας μὲν τὸ Φίλιππον Βίλιππον καλεῖν, καὶ τὸν φαλακρὸν βαλακρὸν, καὶ τοὺς Φρύγας Βρύγας, καὶ τοὺς ἀνέμους διὰ τὸ φυσᾶν φυσήτας ὄντας βύκτας. * Alii similia animadverterunt.

3. Verum *Cicero* miram Orthographiæ anomaliam, eodem loco, memorat, *& cùm* Phrygum, & Phrygibus *dicendum esset, absurdum erat aut tantùm barbaris casibus Græcam litteram adhibere, aut recto casu solùm Græcè loqui; tamen &* Phryges *&* Pyrrhum, *au-*

* *Vide Eustathium in Homer. pag. 1614. Ed. Rom.*

aurium causâ, dicimus. Ex hisce intelligere est, *Ciceronis* ævo, dici solitum *Phryges* & *Pyrrhus*, cùm in aliis casibus, Enniano more, pronunciarent *Brugum*, &c. *Burri*, &c.

4. Hæc & similia multa, quæ congeri possent, qualia plurima collegit *Cl. Dausquius*, Critico debent esse notissima, si velit cum laude Artem Criticam exercere. Ideò *Cassiodorus* Divin. Lectionum c. XV. Monacho suo, quem volebat Librarii munus obire, *Orthographos*, inquit, *priscos frequenter relege, quos ego inferiùs titulo trigesimo, qui de Antiquariis legitur, propter notitiam Librariorum utiliter instruendam, deflorandos esse judicavi & extrinsecus huic libro de Orthographia titulum dedi. Ita contigit, ut & istud studioso prosit legere, ubi cognoscit quæ in Scripturis Sanctis minimè debeat violare; & illud necessariò latiùs discitur, ubi generaliter præsumta vitia corrigantur.*

5. Acute * Criticus emunctæ naris, in Epistola, in quâ profert vetus monumentum, initio sæculi XVII. Romæ effossum, amicum monet *ad emendationem tot errorum, quibus hodiéque scatet Plautus, fons ille genuinæ, puræque Latinitatis, nihil utilius esse, quàm eam tabulam ante oculos habere; ut, ubi quid in Plauto occurrit, quod suspicionem mendi habeat, statim tibi dicas quanam ratione illud, aut illud Plauti ævo scribebatur? Quæ forma litterarum erat? Quæ litteræ interdum omitte-*

* *Tan. Fabor Epist. Lib. II. Ep. 32.*

tebantur? Hanc in rem, non pœnitebit legisse eruditissimam Digressionem *Jos. Scaligeri*, de Litterarum Ionicarum origine, ad locum Eusebiani numeri MDCXVII illustrandum. Sed & studiosè versandæ sunt collectiones Veterum monumentorum, quales sunt Inscriptiones æri & marmori incisæ, quæ supersunt in collectaneis *Jani Gruteri*, *Thomæ Reinesii*, *Jac. Sponii*, *Raphaëlis Fabretti* & aliorum. Eminent, meo judicio, inter alia id genus, *Fulvii Ursini* notæ ad Leges & Senatûs Consulta, quæ nuper recusæ sunt, in secundo Antiquitatum Romanarum volumine; & *Pet. Ciaconii* interpretationes Vett. aliquot inscriptionum quarto volumini earumdem Antiquitatum insertæ. Sed hos & similes libros nihil opus est à nobis indicari, cùm satis noti sint, aut facilè ex lectione Criticorum innotescant.

6. Non procul erit nobis mendi ex ignorantia Orthographiæ orti quærendum exemplum, cùm Cap. VI. §. 24. emendaverimus conclamatum *Terentii* locum, qui depravatus fuerat, partim eò quòd litteras * duplices antiquissimi Romani non scriberent. Nempe, pro *illis ab illo* factum est *illi Babylo*, quia scriptum fuerat *ilis abilo*. Deinde quia Critici judicarunt hîc ad luxum civium Metropoleos Chaldaïci Imperii respici, pro I. scripsere Y, & *Babylonem* in hunc locum invexere.

7. Veteribus usitatissimum erat præpositiones

* *Adi, si nescis, Claud. Dausq. Orthog. Princip. Sect. II.*

nes verbis compositis præfigere, sine mutatione, quæcumque littera sequeretur; non eas emollire mutatione, ut solemus. Sic in *Glossis* scriptum *Adclivis*, *Adfaber*, *Inprobare*, *Inremeabilis*, *Adcelero*, *Obfensus*, *Obpono*, &c. Idem factum in inseparabili præpositione CON, ut *Conlacrimo*, *Conlactaneus*, *Conlapsus*, *Conlatio*, *Conlaudo*, *Conloco*, &c. pro quibus, nos N mutamus in L, *Collacrimo*, *Collactaneus*, &c. Vetus illa orthographia passim, in antiquissimis Codicibus, cernitur. Quod cùm ignorarent Monachi, qui *Lactantium* nobis, Latinorum Patrum tersissimum, exscripserunt, absurdè loquentem virum disertissimum induxerunt, in eleganti Libello de Opificio Dei, C. I. Ait * *tantâ temeritate homines exstitisse, qui vulgò Philosophi nominantur, ut ea quæ abstrusa prorsus atque abdita Deus esse voluit, scrutarentur, ac naturam rerum cœlestium, terrenarúmque conquirerent; quæ à nobis longè remotæ, neque oculis CONTRECTARI, neque tangi manu, neque percipi sensibus possunt.* Scripserat *Lactantius* CONLUSTRARI, sed imperiti exscriptores, cùm crederent scribi COLLUSTRARI, non agnoverunt hoc verbum in hoc loco, mutarúntque in *contrectari*. Quo absurdius nihil fingi potuit, cùm *conlustrare oculis* non modò proba sit loquutio, sed etiam *Ciceronis*, quem imitari nititur *Lactantius*. Scribitur autem hæc vox, in *Glossis* quoque, eo, quem diximus, modo:

* *Pag. 778. Ed. Oxoniensis, ex Theatro.*

do: *Conlustrat*, *συμπεριέχεται*, *Conlustro*, *συμπερινοσῶ*, *συμπεριέχομαι*.

§ II. Verùm non modò tenendum quæ fuerit Veterum Orthographia, ut varia menda inolita in eorum libris retegamus, & feliciter emendemus; sed & probè sciendum quibus characteribus usi sint, ídque diligenter ad animum est revocandum. Nemo dubitat quin Latini litteras suas Græcis debeant, sed initio litteræ Latinæ multò similiores erant Græcis, quàm postea fuerunt, ut constat ex antiquissimis Inscriptionibus & Nummis. Exempli causâ P. Latinum ferè scribebatur ut Π Græcum, nisi quòd crus dextrum brevius esse soleret; quo factum, ut celeritatis causâ angulus rectus qui eo crure, & superiore lineâ constat, in hemicyclum tandem mutaretur. Cernere hoc licet in monumento de quo antea diximus, aliísque antiquissimis Inscriptionibus.

9. Quod cùm ita sit, & constet Græcos suum *Sigma* nunc ita pinxisse ut Σ, nunc verò ut C, crediderim etiam Latinos, antiquissimis temporibus, posteriore hac figurâ interdum esse usos. In lapidibus sanè aliquando confunduntur C & S etiam ante A, ut CATULLII pro SATULLII, in Classe VI. Inscr. 112. *Thomæ Reinesii*, in cujus Indice alia etiam exempla reperire est. Itaque, quemadmodum aliquando Græca legentes Latini imperitiores S & C miscuerunt: sic &, in Latinarum vocum lectione, similiter erratum. In *Glossis*, legere est BOC-

BOCLUCA, pro BOS LUCA, ἐλέφαντος, * notum enim est Romanos, cum primùm vidissent Elephantos, eos *Boves Lucas*, seu *Lucanos* dixisse. In iisdem *Glossis*, BOSBUC est pro BOS, Βοῦς. CUPPLANTO pro SUPPLANTO, συμποδίζω, quod est à *Passeratio* animadversum. Sed est alius insignior locus, in littera C, ubi legimus: *Cana*, Πανάκεια Θεὸς, πολιά. *Cana* à *Canus* est πολιά; sed SANA à *Sanus* est *Panacea Dea*, Æsculapii filia. Attamen utrumque sub eodem titulo latet, quod in priscis characteribus Latinis S interdum ut C pingeretur. Non dubito quin ex antiquissimo Scriptore Latino hanc significationem vocis *Sana* hauserit *Glossographus*, aut ii quorum industria illi præiverat, quicumque fuerint. Certè in Scriptoribus, qui ad nos pervenerunt, quod equidem sciam, ea vox non exstat; potuit tamen rectè dici *Sana* Dea, quæ sanaret, ut *Suada* quæ suadet, *Padua* à pandendo, *Horta* ab hortando, *Deverra* à deverrendo, & similes.

10. Credibile est in Veterum Scriptis, cùm majusculis litteris scribendi consuetudo paullatim insolesceret, sæpe à Librariis recentiori characteri adsuetis peccatum esse, dum ambiguas ejusmodi litteras legere nesciunt; quas postquàm semel, pro captu suo, charactere Langobardico expresserunt, menda

* *Vide Plinii Hist. Nat. Lib. VIII. c. 6. & ad eum Intt.*

da consensu Manuscriptorum Codicum ita exaratorum consecrarunt. Potest, ut videtur, exemplum ejus rei è *Terentio* proferri, ubi Librarius expressit perperam figuram C litterâ S, cùm debuisset eam servare. Locus est Adelphorum Act. V. S. 7. vers. 19. ubi mendum est, quo structura planè turbatur. Auctor est Demea filio, ut, missâ inani pompâ, in horto maceriam jubeat dirui, & illac sponsam, matrem & familiam omnem transducat in ædes Micionis. Cùm adsentiretur Æschinus, tum verò Demea, *Syre*, inquit, *cessas ire, & facere?* Nempe, diruere. At Syrus: *quid ago?* quid me jubes facere; nam, proximè antecedentibus verbis, alia nonnulla dixerat Demea, quibus factum erat ut ne à Syro intelligeretur. Tum Demea: *dirue* (maceriam,) *tu* ILLAS, *abi*, *& traduce*; hoc est, tu Syre, *dirue*, *tu* verò Geta, *illas abi & traduce*; quorum verborum ordo est, ut aiunt, *abi*, *& traduce illas*; sed quis hanc trajectionem verborum ferat, in Comico æquè terso, ac *Terentius* est? Certè Dithyrambici est Poëtæ, non *Terentii*. Lege: *tu* (Geta, nimirum) ILLAC *abi & traduce*; hoc est, cùm dejecta à Syro erit maceria, *illac* tu *abi* domum, & per eamdem viam *traduce* sponsam & totam familiam. Vult Getam quàm brevissimâ viâ domum ire, ne mora ulla sit. Qui veteres Codices *Terentii* describebant videntur C interpretati, quasi esset S, cùm esset tertium Alphabethi elementum.

II. Quòd si hæc menda non videantur ex figu-

figura illa litteræ S nata, quod tamen verissimillimum est, confugiendum erit ad similitudinem ductuum; si eorum aliqua pars deleta sit vetustate, aut à Librario non satis absoluta. Si enim inferior hemicyclus litteræ S oculos fugiat, quod supererit simillimum erit litteræ C. Sic pro BOS, potuerit fieri *boc*; & pro SANA, *cána*. Vicissim, si inferioris partis litteræ C particula reflecteretur, potuit facilè haberi S, ut pro ILLAC fieret *illas*.

12. Characteribus *Romanis* quadratis successerunt, ut antea diximus, *Langobardici* rotundiores; quorum etiam consideranda similitudo, cùm locus quispiam mendi est suspectus, ut divinare possimus quomodo antea scriptum fuerit, & quid mendo occasionem præbuerit. Etsi exempla adtulimus Cap. IV. quæ huc referri possunt, nihil vetat unum atque alterum hîc addi, quò res manifestior fiat; potest enim multò faciliùs atque evidentiùs probari exemplis, quàm ratiocinatione. Igitur ex *Plauto* unum, ex *Terentio* verò alterum proferemus.

13. Est locus *Plauti* conclamatus, eò quòd pro *ui* legatur *u*, pro *n* scriptum sit *r*, *os* pro *am*, & *a* pro *o*. Truculenti Act. I. S. I. Dinarchus adolescens describit quæ sint in amore incommoda.

Non omnis ætas ad perdiscendum sat est
Amanti, dum id perdiscat quot pereat modis.

Tum

Tum interpositis octo versibus, quibus describit varias amantium calamitates, addit, ex MSS. *Camerarii :*

Primùm dum miror annua ; (aut *miros annus*) *is primus bolu'ſt,*
Ob eam, tres noctes utor. Interea loci, aut *æra,* &c.

Illud *ob eam* docere potuit Criticos legendum, in antecedente versu, *duim minam, annuo ;* hoc est, primùm rogat sibi *dem minam ; annuo* daturum, & re ipsâ do ; *ob eam, tres noctes utor.* Cùm Librarii legissent *dum* pro *duim*, quod est veteri more * pro *dem*, mutarunt *minam* in *miror*, & *annuo* in *annua*, quæ nihil quidem significant, sed speciem constructionis præbent. Nimirum, corruptâ unâ voce *duim* in *dum*, antiquiores Librarii sensum nequaquam adsequuti, duas sequentes non satis eleganter scriptas legere non potuerunt, aut ductus fortè non satis integros supplere : ut solet fieri, cùm ex superioribus sententia clara est. Postea Critici locum frustra tentarunt, ut liquet ex editione *Frid. Taubmanni*, & Lugdunensi, apud Batavos, in qua sunt inanes conjecturæ duorum, in Republica Litteraria, sine controversia, summorum virorum, *Claud. Salmasii* & *Joan. Fred. Gronovii.*

14. Locum in *Terentiana Eunucho*, ob levem depravationem, non intellexere Inter-

* Tam duim quàm perduim, *Aulular. Act. IV. S. 6. vers. 6.*

pretes, quos equidem vidi, nam omnes consulere nec possum, nec vacaret, si possem. Ea depravatio orta est ex eo quod ex *n*, producto ad superiorem partem crure dextro, errante calamo, factum est *d*. Legat Lector, si vacat, Actûs IV. Scenam VII. ab initio ad vers. 24. ne quod habet *Terentius* nobis narrare hîc necesse sit. Thais exprobranti militi *quòd ipsi ante oculos amatorem suum adduxisset*, Chremetem, nimirum, qui aderat, respondet: *quid cum illo agas*? quod hîc caret sensu. Lege QUIN *cum illo agas*; quibus verbis significat à milite ea de re cum Chremete, qui præsens erat, agi oportere, non secum; quia res Chremetis agebatur, cùm sororem operâ Thaïdis invenisset, eáque de causa eum ad militem venire jussisset, & illinc, simul ac Chremes, se subduxisset. Sic in eadem Scena vers. 41. *quin abeamus*, pro imò abeamus, & sexcenta similia. Hæc cùm non animadvertissent nonnulli Interpretes, verba, *quid cum illo agas*, tribuerunt Militi. Sic *Anna Fabra*, eruditissima matrona:

THRASO.

—— rogitas?
Quæ mî ante oculos coram amatorem adduxti tuum?
Quid cum illo ut agas, & cum illo clam te subduxti mihi.

At adparet, ex *Donato*, verbis illis præfixum fuisse nomen Thaïdis. Præterea *ut*, contra ve-

veterum Codicum fidem, hîc infarcitur, ante *agas*. Sic sæpe locus non intellectus, ob mendum, novo mendo corrumpitur. Imò verò ex ipsa versione Gallica liquet vim inferri loco, sic enim vertit: *Me le demandez-vous, vous qui à mon nez m'avez amené vôtre galand, & qui vous êtes dérobée de chez moi avec lui? Pour quelles affaires donc, je vous prie?* Nam non est inversa hæc translatio, alia de causa, quàm quia verba Thrasonis hæc omnia esse non possunt, si ordo hic servatur. Vertendum erat, hoc modo. THRASON. *Me le demandez-vous, vous qui avez amené vôtre galand en ma présence?* THAIS. *Que ne vous adressez-vous à lui-même.* (En montrant Chremès) THRASON. *Et qui vous êtes retirée secretement de chez moi, avec lui?* Simile mendum suspicor esse apud *Plautum*, in Bacchidibus, Act. I. S. 1. vers. 7. ubi cùm Bacchis dixisset: *miserius nihil est quàm mulier*: suggerit Pistoclerus: quid *esse dicis dignius*? quod interpretantur, meritò mulieres esse dignas miseriis, quas queruntur, nihil enim iis dignius esse. Qui sensus quidem loci est, sed interrogatione hujusmodi vix exprimatur. Itaque legerim, QUIN *esse dicis dignius*, nempe, miseriis omnibus; ita ut adolescens emendet sermonem meretricis. Usum hunc particulæ *quin* si quis ignoraret, intelligi posset ex Casinæ Act. III. S. 4. ubi duodecies repetitur, in paucis versibus.

15. Ut à Latinis ad Græcos transeamus, duplici etiam charactere habemus MSS. Codd.

Græcos, quorum vetuſtiores exarati ſunt charactere grandiore & quadrato; alii verò rotundo & minore, qualis eſt is, quo nunc vulgò utimur. Magni autem eſt momenti, in originibus mendorum inquirendis, conferre inter ſe litteras; cùm perſæpe menda ex ſimilitudine majuſcularum orta; vix ex minuſcularum ductibus oriri potuerint, & viciſſim. Itaque qui legunt Scriptores Græcos, iis characteribus, quibus nunc ſolent edi, ſæpe non adſequuntur quî litteræ tam diverſæ miſceri potuerint.

16. Exempli cauſâ, Α, Δ & Λ in majuſculis litteris facilè miſceri potuerunt, difficilius in minuſculis α, δ & λ. Si enim lineola media τῦ Α deleatur, aut non ſatis plenè ſcribatur, videbitur eſſe Λ: ut contrà ſi quid inciderit inter crura poſterioris, credetur eſſe Α. Littera Δ, ſi infima lineola paullò adtollatur, poteſt fieri Α; ſi non plenè exaretur, videbitur eſſe Λ: ut ſi fortè quid incidat inter infima crura hujus, credetur eſſe Δ, quemadmodum etiam Α, ſi media linea nimiùm deprimatur.

17. In *Gloſſis* legimus: *Gibus* (lege, *gilbus*) γιαβος, pro ΓΙΛΒΟΣ. *Stludio*, χαμυάκιον, pro ΧΑΜΟΥΛΚΙΟΝ. *Setoſus*, δάσιος, pro Λάσιος. *Faſtidium*, λέτωμα, pro *Faſtigium*, Α'έτωμα. Harum litterarum permutationem frequentem eſſe obſervavit * *Claud. Salmaſius*, emendátque, ex hac obſervatione,

* *Pag.* 178. *Ed. Vltraject. col.* 2.

ne, *Dioscoridis* locum Lib. V. c. 146. ubi, pro Πλαγιουπόλεως, legit Παλαιοπόλεως, additque *notum esse Græcè intelligentibus* Λ *&* Α *sæpe invicem mutari in eorum scriptura.* Alibi, postquàm egit de variis sententiis Geographorum, de situ populorum Arabiæ, qui *Catabanes* dicebantur, animadvertit mendosè eos à *Dionysio*, vers. 958. dici Κλεταβηνοὺς. * *Scriptum erat*, inquit, ΚΑΤΑΒΗΝΟΙ, *nam* Λ *&* Α *sæpe invicem permutantur; unde postea, adjecto* Ε, *fecerunt* Κλεταβηνοὶ, quod copiosiùs probat. Suspicatur etiam fluvium, qui in Oxum à *Plinio* & *Solino* labi dicitur, à *Ptolemæo* non Δάργιδον, sed Δάργιλον dictum; † *ut* Δ *&* Λ, inquit, *sæpenumero confunduntur.*

18. Ut liquidiùs adpareat quanti sit momenti, omissis figuris librorum editorum, antiquas adtendere, duo exempla addemus quatuor aliarum litterarum; quas ante aliquot sæcula mistas fuisse constat, & quæ tamen in rotundiore charactere vix possunt confundi. Θ & Ο facillimè misceri potuerunt, si media lineola τοῦ Θ fortè abrasa esset, aut guttula atramenti in Ο delapsa. *Galenus*, Præfatione in Comm. I. in Lib. VI. Epidemior. p. 354. Tom. IX. Ed. Charterianæ. Ἐπεὶ δ' ἐνίοτε καὶ κατ' ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπουδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τοῦτο πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι, καθά-

* *Ibid.* p. 353. col. 2. † P. 153. col. 1.

περ ὁ Ἡρακλείδης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν ἐποιήσατο, κατὰ τὴν λέξιν ἐκείνην ᾗ γέγραπται. Πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον αἱ Οὐραὶ ἔβλεπον. Ἐπειδήπερ τοῖς ἐξηγησαμένοις τὴν Οὐραὶ γραφὴν, ἀπιθανῶς εἴρηται, τάχα, φησὶ, Θυραὶ μὲν ἦν γεγραμμένον, διὰ τοῦ Θ, τῆς μέσης δὲ γραμμῆς ἐν αὐτῇ διαφθαρείσης ἔδοξεν ὁ βιβλιογράφος Οὐραὶ γεγράφθαι. *Quandoquidem in utroque aliquando falluntur, multò melius mihi visum est servare veterem Scripturam, & semper quidem conari eam interpretari; si verò aliquando id præstare non possem, ejus correctionem probabilem facere: sicut Heraclides in * secundo Epidemiorum fecit, in ea sermonis parte ubi scriptum:* Ad Aphrodisium αἱ Οὐραὶ spectabant: *nam cùm interpretantibus Scripturam* Οὐραὶ, *improbabiliter dictum esse videatur, fortè, inquit Heraclides,* Θυραὶ *scriptum fuit per* Θ, *cùm verò media linea in littera* Θ *deleta fuisset, credidit Librarius* Οὐραὶ *scriptum fuisse.* Similiter vir eruditus feliciter conjecit indicem libri, qui inter Ethica *Democriti* Opera recensetur à *Diogene* Laërtio, non debuisse ita concipi, ὑπομνημάτων ἢ Οἴκων, sed ὑπομνημάτων ΗΘΙΚΩΝ. Vid. *Æg. Menagium*, ad Lib. IX. §. 46.

19. Similitudo τοῦ Π & Τ, si prioris alterum crus evanuerit, facile errorem parere potest & peperit. Sic *Hippocratis* Prædictionum

* *Vide Com. II. in Lib. II. ad text. 22. p. 141. T. IX.*

num Lib. I. præd. 16. ita habet, οἱ φρενιτικοὶ βραχυπόται, ψόφῳ καθαπτόμενοι τρομώδεες: *phrenetici qui parum bibunt, strepitu perculsi, tremuli.* Observat ad eum locum *Galenus* Comment. I. Tom. VIII. p. 712. Ed. Charterianæ, quosdam legere βραχυπόπας, hoc est, ὑποπτεύοντας τὰ βραχύτατα, *res levissimas suspectas habentes*; nec sensus est ineptus. Sic & alibi, apud eumdem, Τόνος, Πόνος, & Γόνος confusa memini, ob ductuum similitudinem. Vide Comment. I. *Galeni* in Lib. I. Prædictionum, præd. 35. Tom. VIII. p. 723.

20. Notum est † à *Plinio* sæpissimè exscribi *Dioscoridem*: quem etiam interdum imperitè ab eo conversum ostendit summus Criticorum *Claud. Salmasius*. Locum nunc proferam, ex quo liquebit ambiguis ductibus litterarum majuscularum fuisse deceptum. Eum suppeditabit idem, quem laudavi, Criticus. Sic *Dioscorides* describit Glycyrrizam Lib. III. c. 7. ἔστι δὲ θαμνίσκος ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ ἃς τὰ φύλλα πυκνὰ, ἐοικότα ΣΧΙΝΩι, λιπαρὰ καὶ κολλώδη ἁπτομένῳ. τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος. Integrum locum descripsi, ut liqueret *Plinium Dioscoridis* interpretem agere. Sic loquitur Lib. XXII. c. 9. *Sine dubio inter aculeata est* (Gly-

† *Vide Præfat. ad Exercit. Plinianas in Solinum, & ad Lib. de Homonymis Hyles Iatricæ.*

(Glycyrriza) *foliis* E*CHINATIS*, *pinguibus, tactúque gummosis, fruticosa; binûm cubitorum altitudine, flore hyacinti, fructu pilularum platani magnitudinis.* Jam audi *Salmasium* *: *Plinius*, inquit, *legit* ἐοικότα ἐχίνῳ *vel suis oculis malè usus, vel alienis malè credulus, vel certè vitio corrupti exemplaris seductus. Vetustissimum Bibliothecæ exemplar* σχίνῳ *disertè scriptum præfert. In illis antiquis & grandioribus litteris Græcis, nulla ferè discretio est inter* Ε *&* Σ. *Utraque siquidem semicirculi figurâ depinguntur. Exiguo tantùm apice, qui in medio ferè ponitur, distingui solet* Ε'ψιλὸν, *sic facilè subrepere Plinio potuit* ἐχῖνος *pro* σχῖνος.

21. Hæc vir summus, quæ mihi in memoriam revocant salubre rei Criticæ monitum, quod omnes qui ex Codicibus MSS. edunt, aut denuo emendant Veteres, in animo scriptum habere oporteret. Hoc, nimirum, est; debere eos diligentissimè describere Manuscriptos suos Codices, & illorum Characterum specimen quodpiam æri incisum edere, ut Lectores possint integrum Alphabethum cernere; quo cùm antiquitatem Codicis intelligant, tum etiam de locis corruptis judicare possint. Sæpe enim non licet viris doctis eos MSS. adire, seu ob distantiam locorum, seu ob præfectorum Bibliothecis invidiam, aut inhumanitatem, seu ob alia impedimenta, quæ memorare nihil adtinet. Sæpe tamen contingit ut qui MSS. Codd. non vi-

* *Pag.* 123. *col.* 1.

viderunt eruditione multùm ſuperent eos, quibus illos Codices evolvere licet; quo fit ut multa feliciſſimè emendent, quæ alios fugerunt. Plura autem ſine dubio & certiùs peccata retegerent, & emendarent, ſi liceret ex forma ipſa Characterum conjecturam facere. Vixit olim in Anglia vir eruditus *Patricius Junius*, qui primus edidit Epiſtolam Clementis Romani, ex antiquiſſimo illo MS. Alexandrino; quem ne dignatus quidem eſt deſcribere, cùm hoc magni intereſſet. At tum vivebant extra Angliam multi, qui *Junio* haud paullò doctiores erant, & qui ex deſcriptione, qualem diximus, multa colligere potuiſſent, quæ vir bonus non potuit; qui quàm magnus Theologus fuerit neſcio, ſed modicè in rebus Criticis verſatum fuiſſe, ex ejus Præfationibus & Notis, facilè intelligent omnes qui eas legent. Interea grato in eum nos animo eſſe oportet, qui quod potuit præſtitit, ſi deſcriptionem Codicis, quo uſus eſt, excipias.

22. Sed ut ad rem redeamus, ignoranda non eſt Critico, ut jam diximus, orthographia etiam vetuſtiſſima, quod exemplo è *Galeno* petito oſtendam. Comment. III. in VI. Epidem. ad text. 40. p. 70. T. IX. Ed Chart. ubi occurrit vox σκῆψις, pro ἀπόσκηψις, quam *decubitum* humoris, vel *abſceſſum* vertunt, poſtquàm locum eſt ex hac lectione interpretatus: *Δοκεῖ δέ μοι δύνασθαι καὶ οὕτως ἀκούειν τῆς ῥήσεως, εἴγε κατὰ τήνδε τὴν λέξιν εἰρηκότος· σκῆψις μέν ἐστι, πάντα ἐφ' οἷσι γενόμενα ῥέεται, τοῦ-*

των προγενομένων κωλύειν, γραφέντων γὰρ τῶν παλαιῶν τήν τε τοῦ H δίφθογγον, καὶ τὸ τοῦ E, δι' ἑνὸς χαρακτῆρος, ὃς νῦν μένος σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν H. *Mihi autem & in hunc sensum accipi posse oratio videtur, si hac voce dictum fuisset :* Σκέψις, consideratio quidem est omnia, quæ post aliqua, orta liberant, eadem, si antevertant fieri prohibere ; *nam cùm veteres duos sonos* H *&* E *uno caractere exprimerent, qui nunc solus alterum sonum* H *significat.* Abrupi verba ut indicarem hîc esse mendum, nam constat è *Platonis* Cratylo, ut observavit *Jos. Scaliger* ad num. Euseb. MDCXVII. veteres Græcos pro H scripsisse E. Itaque legendum, apud *Galenum* τὸν ἕτερον φθέγγον τὸν E. Sic deinde pergit : πολλὰ γέγονεν ἁμαρτήματα τῶν ἐγγραφομένων, οὐ κατὰ τὴν γνώμην γραψάντων τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμάτων ποιησαμένων : *multa contigere peccata exscriptorum* (nam legendum ἐκγραφομένων) *qui, non secundùm eorum qui scripserant mentem, mutationem litterarum fecerunt.* Quamobrem hoc subjicit monitum *Galenus :* Διὸ καὶ προσέχειν ἀκριβῶς χρὴ τοιαύταις γραφαῖς, ἐν αἷς δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ H φθόγγον εἰς τὸν τοῦ E μεταβληθέντας, ἢ τοὔμπαλιν γράψαντας ἐπανορθάσασθαι τὴν γραφήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ω καὶ O ποιητέον, ἐπειδὴ καὶ τούτων ἀμφοτέρων οἱ φθόγγοι δι' ἑνὸς χαρακτῆρος ἐγράφοντο : *Quocirca diligenter adtendendæ sunt ejusmodi scripturæ, in quibus potest fieri, ut mutato sono*

sono H. in E, aut contra scripto (E pro H) scripturam emendarint. Idem & in elementis Ω & O faciendum, quandoquidem & horum amborum soni uno charactere scribebantur.

CAPUT X.

Distinctionum omissionem multa Menda peperisse.

1. NEMO nescit longè maximum esse intelligendi auxilium, quod petitur ex adcurata distinctione Vocum, Periodorum, Commatum, & Colorum, qualem in libris potissimùm, qui à sesquisæculo eduntur, cernimus; ut jam taceam alia quæ de notis Parenthesium, punctis interrogationis, admirationis, accentibus, majuscularúmque & minuscularum litterarum distinctione inventa sunt. At veteres Librarii, ut norunt qui MSS. Codices antiquiores viderunt, hæc omnia sæpe negligebant. Grammaticorum aut Criticorum munus erat exemplaria, quæ recensebant, distinguere. Hæc primùm probabimus, deinde exempla aliquot mendorum indidem natorum addemus.

2. Constat ex Inscriptionibus, antiquissimísque MSS. plurima olim scripta, sine ullis prorsus distinctionibus; aut esse additum punctum, post omnes voces, aut post singu-

gulas dumtaxat clausulas. Sunt enim plurimæ Inscriptiones, sunt Codices non pauci, sine ullis punctis, aut distinctionibus; sunt in quibus singula verba puncto distinguantur; sunt denique, in quibus periodi, aut longiores ῥήσεις distinctione quapiam sejunguntur. Certum tamen est non parum ad intelligentiam facere, non modò periodorum distinctiones, sed & ceteras omnes, quæ postea sunt inventæ, ut ostendemus.

3. De Inscriptionibus nihil dicam, quia in Collectionibus *Jan. Gruteri*, & aliorum singulæ pænè paginæ exempla suppeditabunt, aut etiam αὐτοψία. Exstat verò de Pandectis Florentinis, testimonium *Angeli Politiani*, Miscellaneorum Cap. XLI. *Volumen ipsum*, inquit, *Justiniani Digestorum seu Pandectarum, dubio procul archetypum, in ipsa Curia Florentina à summo Magistratu adservatur, magnáque veneratione, quamquam raro id etiámque ad funalia ostenditur. Est autem liber haud quota spoliorum prædæque Pisanæ portio, sæpe à Consultis citatus; majoribus characteribus*, NULLISQUE INTERVALLIS *dictionum, nullis item compendiariis notis; quibusdam etiam, saltem in præfatione, velut ab auctore planè, & à cogitante, atque generante, potiùs quàm à librario & exceptore inductis, expunctis ac superscriptis; cum Græca Epistola, Græcóque etiam pulcerrimo Epigrammate, in prima fronte.* Id Epigramma subjicit, dein ita pergit, ut scias non ex aliorum narratione hominem loqui: *Cujus*

jus tamen voluminis legendi ac versandi, per otium, mihi est uni facta copia; *Laurentii Medicis* operâ. Sed & nos habemus plures versus ex eo adcuratè depictos, ubi nulla sunt interstitia, nec ullæ distinctiones.

4. Similia animadvertere licet in Græcis Codicibus, non eorum dumtaxat, qui prosâ oratione usi sunt, sed etiam Poëtarum. Idem *Politianus*, Cap. LVIII. *Sibyllini versus, nunc quoque, apud Zosimum, vetustissimis quidem codicibus*, (hoc est, sine distinctione versuum) *citra ulla fastigia qualésque de industria subjecimus, reperiuntur.* Inepti homines, qui præfuere editioni Miscellaneorum *Politiani*, qualis habetur in Tom. I. Thesauri Critici *Jani Gruteri*, eos versus distinxerunt, & interpunxerunt, ut solent hodie, ita ut sibi constare *Politianus* non videatur; sed sunt adeundæ antiquiores Editiones. Certè jam olim ita descriptos Sibyllinos versus colligere est ex *Suida*, in voce *Sibylla*: ὅτι δὲ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων γραμματικῆς: *quòd versus ejus imperfecti, & sine metro inveniantur, ejus rei causa non est Prophetis, sed notarii, qui impetum sermonis sequi non poterant, vel qui ignari fuerunt, aut imperiti Grammaticæ.*

5. Sine distinctionibus, aiunt esse antiquissimos * illos Codices, ex quibus edita est

* *Vid. Præfationem* Flaminii Nobilii *Ed. Rom. præfixam.*

eſt Romæ verſio LXX. Intt. ut & Alexandrinum; quod non modò de diſtinctione commatum, qualis nunc habetur, ſed de omni prorſus diſtinctione intelligendum. Primus Libros Sacros interpungere adgreſſus *Hieronymus*. Sic enim ille, in Præfatione in Joſuam: *Monemus Lectorem, ut ſilvam Hebraicorum nominum, & diſtinctiones per membra diviſas diligens Scriptor conſervet, ne & noſter labor & illius ſtudium pereat.* In Præfat. in Paralipomena: *quod nunc* DABRE JAMIM, *id eſt, verba dierum interpretatus ſum, idcirco feci ut inextricabiles moras, & ſilvam nominum, quæ Scriptorum confuſa ſunt vitio, ſenſuúmque barbariem, apertiùs & per verſuum cola digererem; mihimet ipſi & meis, juxta Iſmeniam, canens, ſi aures ſurdæ ſunt ceterorum.* In Præfat. in Ezekielem: *Legite & hunc, juxta translationem noſtram, quia per cola ſcriptus & commata manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit.* Quartum etiam ejus locum, hac de re, poſtea proferemus. Eum propterea laudat *Caſſiodorus*, Præfat. Inſtitut. Sacrarum Litterarum, cujus verba §. 12. proferemus.

6. Obſervavit vir eruditus, quamquam ſæpe æquo acrior, & adfectu peccans, *Joan. Morinus*, in Exercit. XVII. Operis de Hebræi, Græcíque textûs ſinceritate, * *Antiquos tam Græcos, quàm Latinos, continuâ litterarum ſerie ſcripſiſſe, nullis ſuper aut inter verba diſtinctionibus, aut accentibus adſcriptis.* Tum verò, *ejuſmodi*, inquit, *adhuc viſuntur*

* *Num. V.*

tur multi Codices, cùm Græci, tum Latini. Hoc modo Græcè scripta sunt majoribus, seu uncialibus litteris, in Regia Bibliotheca S. Gregorii Nazianzeni opera. Epistolæ S. Pauli Græcè & Latinè, majoribus litteris descriptæ eodem modo, conservantur in fratrum Puteanorum Bibliotheca, aliique Codices alibi exstant, antiquum scribendi morem retinentes. Magna pars librorum, qui ante centum, supra mille annos, scripti supersunt, est istiusmodi.

7. Fatendum tamen est, ante hæc tempora, interpunctionem inventam fuisse, quâ non modò vocabula singula, interpositis punctis, secernerentur, sed etiam cola, & periodi. Certè verba διαςίζειν & *interpungere* hoc significatu non potuere usurpari, nisi res inventa fuisset; nemo enim rei, quam non novit, nomen excogitaverit. Est insignis hanc in rem *Aristotelis* locus, quem sub finem hujus Capitis proferemus, ubi eo sensu occurrit vox διαςίξαι. *Cicero* * videtur significare suo tempore, in Orationibus, id jam fuisse observatum. *Clausulas*, inquit, *atque* INTERPUNCTA *verborum animæ interclusio, atque angustiæ spiritûs adtulerunt.* Perspicuum est eum agere non modò de *clausularum*, seu finium periodorum distinctionibus, sed & de colorum; quid enim essent *interpuncta verborum*, præter membrorum interpunctiones? At paullò antea negat, inquies, hoc Veteribus fuisse usitatum: † *Versus*, inquit, *Veteres illi in hac soluta oratione pro-*

* De Oratore Lib. 3. C. XLVI. † Ib. Cap. XLIV.

propemodum, hoc est, numeros quosdam adhibendos nobis esse putaverunt. Interspirationis enim, non defatigationis nostræ, neque LIBRARIORUM NOTIS, *sed verborum & sententiarum modo*, INTERPUNCTAS *clausulas in Orationibus esse voluerunt.* At hoc vult *Cicero*, veteres Rhetoras voluisse, non tam *notas Librariorum*, quàm divisionem colorum & sententiarum, spectari in interspirationibus; unde liquet eas *notas* non fuisse inusitatas. *Justus* quidem *Lipsius*, * in Epistola, in qua de Interpunctione agit, prolato posteriore loco *Ciceronis*, & priore dissimulato, ait eum *altrovorsùm duci planissimè posse*; *quasi dicat Veteres ideò non usurpasse in clausulis interpuncta, ne ea potiùs quàm modum & modulum, in verbis, considerarent.* Sed *Cicero* non dixisset Veteres noluisse interspirationes esse, pro *interpunctionibus* & *notis Librariorum*, si nullæ fuissent; sed fuisse ignotas, nec interspirandi ulla habuisse eos indicia, præter sententiam verborum, & constructionis perfectionem. Res est clara, sed en *Hieronymi* locum, quo mirum in modum confirmatur. Ita loquitur in Præfatione Isaiæ: *Nemo cùm Prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos æstimet apud Hebræos ligari, & aliquid simile habere de Psalmis vel Operibus Salomonis; sed quod in Demosthene & Tullio fieri solet, ut per cola scribantur & commata, qui utique prosâ & non versibus conscripserunt: nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem no-*

* *Cont. 3. Miscell. Ep. XXXIX.*

novam novo scribendi genere distinximus. Ut, nimirum, Rhetores solebant in gratiam Discipulorum interpungere Scripta Oratorum, ut intelligerent adolescentes ubi essent moræ interponendæ: ita etiam *Hieronymus* fecit, in usum eorum, qui legebant Scripturam. Quid velit autem *Hieronymus*, videre licet in Editione Canonis Hebraïci, quam curarunt nuper Lutetiæ *Benedictini Monachi*. Scripsit etiam * *Claud. Salmasius*, in Bibliotheca Regis Galliæ, exstare Codicem Tusculanarum Quæstionum, manu exaratum, satis magnæ vetustatis, in quo non ordine continuo, sicut in aliis tralaticium est, libri descripti feruntur; sed saltuatim per inæquales periodos, eo prorsus modo, quo Biblia sacra videmus. Ejus etiam specimen eleganter pictum & ipsi habemus.

8. Ad hoc interpunctionis genus crediderim respicere *Senecam* Ep. XL. sive Lib. V. Ep. V. ubi ostendit virum gravem non decere nimis celerem orationem; eósque castigat qui, uno veluti spiritu, quæ pronunciabant recitare videbantur: *Q. Haterii cursum*, inquit, *suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo. Numquam dubitavit, numquam intermisit; semel incipiebat, semel desinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis, aut minus convenire. In Græcis, hanc licentiam tuleris; nos etiam cùm scribimus,* INTERPUNGERE *consuevimus.* Hæc *M. Ant. Muretus* & *Just. Lipsius* intelligunt de interpunctione post singula verba;

* *Prolegom. in Solinum, sub finem.*

ba; & *Muretus* quidem, *omnia*, inquit, *scribebant Veteres iis litterarum formis, quas hodie majusculas vocamus. Neque ulla ferè erant inter singulas voces intervalla. Punctis interjectis, vocem à voce distinguebant, hoc modo:* QUAMQUAM. TE. MARCE. FILI. Non nego ita persæpe esse factum, ídque ex veteribus monumentis liquet; sed semper factum non puto. In hoc *Senecæ* loco, ubi de Oratore sermo est, videtur interpunctio per cola, & periodos significari; in iis enim locis oportet Oratorem, non post singula verba, aut ubicumque visum fuerit, interspirare. Puncta, qualia memorat *Muretus*, hunc tantùm usum habebant, ut ne voces miscerentur; non ut, ubi interspirandum, aut mora interponenda esset, docerent.

9. Sed & in instrumentis publicis ac privatis, Jurisconsulti solebant diligenter interpunctiones curare, ut significat *Cicero* in * Oratione pro Murena, ubi ita de Jurisprudentia: *Primùm dignitas, in tam tenui scientia, quæ potest esse? Res enim sunt parvæ, propè in singulis litteris, atque INTERPUNCTIONIBUS verborum occupatæ.* Ad quæ verba ita *Lipsius*, in Epistola memorata; *Locus alter dicat, Juris interpretes in minutis occupari, scrutari in Contractibus apices litterarum, & puncta verborum: quia, nempe, ambigua sæpe hæc ista, & ad anteriora aut sequentia ducenda. Id enim eveniebat in illis solitariis punctis, quæ verba, ut dixi, singula, non membra, aut sensus, secernebant.*

* *Cap. XI.*

bant. Atqui ex omissione ejusmodi puncti, non magna nascitur ambiguitas, nec additione tollitur; sed subinde maxima est, nisi partes orationis distinguantur, quod cavere conabantur Jurisconsulti. Nulla est ars, in interpungendis singulis verbis, iis qui Linguam tenent; sed est aliqua in dividendis aptè membris & periodis, cùm & permultos in ea re peccare videamus, cúmque non pauca loca, in Scriptis Veterum, propterea non satis intelligantur. Itaque capienda sunt verba *Ciceronis*, de hac posteriore interpunctione; & ita cepit vir eloquentissimus *Aonius Palearius*, in Oratione in * L. Murenam, quam Ciceronianæ pulcherrimâ æmulatione opposuit. Dignus est locus, qui legatur.

10. Sed *Lipsium* ex ipso *Lipsio* confutemus, cùm præsertim hoc ad nostrum institutum pertineat. *Franc. Raphelengium*, de MS. suo Codice Tragœdiarum *Senecæ*, ita monet †: *Illud te moneo, interpunctiones & discrimina esse; quorum cùm in ejusmodi subtilioribus Scriptoribus* GRANDE MOMENTUM *sit, tu vide ut concinnes.* In monitis, quæ præfixit suis Politicis, ita adloquitur Lectorem: *Ut distinctiones observes, id est, in fine cujusque clausulæ cola posita, semicola, puncta aut bipuncta Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est, scilicet, aut sustentanda.* In Introductione verò ad *Senecam*: *Alterum*, inquit, *quod à me propriè imputo, est interpunctio, & sensuum, ver-*

* *Pag. 25. Editionis nuperæ Amstelodamensis.*
† *Præf. Animadvers. in eas Tragœdias.*

borúmque diſtinctio ; quæ confuſa, aut indecora antea in Seneca —— *Præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, uberis illius & profluentis.* Si tanti momenti ſit interpunctio, quali nunc utimur, an credibile eſt veteres Jurisconſultos, quorum erat cavere ne qua in Contractibus eſſet ambiguitas, aliud nihil curaſſe, niſi ut ſingula vocabula eſſent punctis diviſa ; quod maximas ambiguitates ex oratione nequaquam exterminat ; præſertim, cùm jam inventæ à Librariis eſſent notæ, quibus verba & clauſulæ interpungebantur, ut ex *Cicerone* oſtendimus ?

11. Ejuſmodi interpunctionem intelligi à *Suetonio* crediderim, ubi dicit à *Valerio Probo* multa exemplaria *diſtincta* fuiſſe. Locum * antea adtulimus, nec repetere neceſſe eſt. Similem laborem ſuſcepit *Nicanor*, Grammaticus Alexandrinus, ſub Hadriano, qui varios libros ſcripſerat † περὶ στιγμῆς καθ' ὅλου, *de interpunctione universè*, & περὶ στιγμῆς παρ' Ὁμήρῳ καὶ παρὰ Καλλιμάχῳ, *de interpunctione, apud Homerum & Callimachum* : qua de cauſa στιγματίας, quaſi *interpunctor*, dictus erat. Oſtenderat autem *differentiam, quæ inde in ſenſu oritur*, τὴν ἐξ αὐτῶν διαφορὰν ἐν τῇ διανοίᾳ.

12. Quæ cùm ita ſint, fatendum interpunctionem Veteribus non fuiſſe ignotam ; at nec minùs certum ſæpiſſimè fuiſſe neglectam, ut antea oſtendimus. Certè in Græcis & Lati-

* *Cap. II. §. 21.* † *Vide* Suidam.

tinis Scripturæ Codicibus, ante ævum *Hieronymi*, planè omissa fuerat. Quâ omissione, lectio distincta Scripturæ difficilis fiebat, nec committi publicè hominibus prorsus indoctis poterat. Ac sanè *Cassiodorus*, Præf. Divinarum * Litterarum Institutionis, observat *Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse, se propter eos qui distinctiones non legerant apud Magistros sæcularium litterarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque*, subjicit Cassiodorus, *tanti viri auctoritate commoti, sequendum esse judicavimus, ut cetera distinctionibus ordinentur —— Reliquos verò Codices, qui non sunt tali distinctione signati, Notariis, diligenti tamen curâ sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui.*

13 Cum ergo Scriptores non distinxissent ut plurimùm Scripta sua, ea cura ad alios devoluta est, seu Grammaticos, seu *Notarios*, ut loquitur *Cassiodorus*, hoc est, Librarios Grammaticis multò imperitiores, qui persæpe malè distinxerunt, quæ non satis adsequebantur. Proferebamus modò verba *Lipsii*, *Senecam* malè habitum ab iis querentis, & inter ea, quæ præstitit in Editione Senecæ, interpunctionem non ultimo loco ponentis. Aliquot tamen exempla subjiciemus. Sed priùs monebimus Lectorem multa menda orta esse, è continente illa scriptura, quâ, ne vocabulis quidem distinctis, usi erant Veteres. Sic cùm negasset *Hippocrates*, Lib. de Na-

* Vide & Cap. XII. ejusdem operis.

Natura Hominis, text. 1. è diviſione *Galeni*, Tom. III. p. 96. Edit. Charterianæ, ſe dicere hominem eſſe unum è quatuor elementis, aut aliud quidquam, hanc rationem ſubjicit; ὅτι οὐ φανερόν ἐστιν ΕΝΕΟΝ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, cúmque ita conjunctæ eſſent tres ſyllabæ majuſculis litteris à nobis ſcriptæ; erant qui ſcriberent ἐνεὸν unâ voce, quæ *quod ineſt*, ſignificat; quod ſenſu hîc caret. Itaque rectè *Galenus* Commentar. I. ad hunc locum: τὴν κατὰ τὸ τέλος τῆς ῥήσεως φωνὴν ἀμφίβολον οὖσαν, ἐν τῷ παρὰ διαιρεσιν καὶ σύνθεσιν γένει ἀμφιβολίας, ἄμεινόν ἐστι κατὰ διαίρεσιν ἀναγινώσκειν, ἔνθα φησίν· οὔτ᾽ ἄλλο οὐδὲν, ὅτι μὴ φανερόν ἐστι ἓν ἐὸν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ γὰρ ἓν ἐὸν οὐχ, ὡς οἱ τὴν προτέραν τῆς ἐξηγήσεων πρεσβεύοντες οἴονται, μέρος ἕν ἐστι τοῦ λόγου, λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν δυοῖν συλλαβαῖν ΕΝΟΝ; ὑπὸ δὲ τῶν Ἰώνων ἐν τρισὶν ΕΝΕΟΝ, ἀλλὰ δύο ἐστὶ λόγου μέρη, τὸ μὲν ἕτερον ὄνομα μονοσύλλαβον, ὡς ἐπειδὰν λέγομεν ἀριθμοῦντες, ἓν, δύο, τρία· τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἡμεῖς ὂν λέγομεν, οἱ δ᾽ Ἴωνες ἐὸν ἐν δυοῖν συλλαβαῖν. *Dictionem ad finem orationis poſitam, cùm ambigua ſit, in eo ambiguitatis genere, quod ex diviſione & compoſitione naſcitur, ſatius eſt diviſim legere, ubi ait*: neque aliud quidquam, quia manifeſtum non eſt unum eſſe in homine; *in qua ſententia* ΕΝΕΟΝ *non, (ut priorem Interpretationem defendentes cenſent) una eſt orationis pars, quæ ab aliis Græcis duabus ſyllabis effertur* ἐνὸν, *ab Ionibus tribus*, ἐνεὸν, *verùm duæ ſunt orationis partes; prior nomen monoſyllabum, ut cùm numerando dicimus* ἓν,

ἓν, δύο, τρία, *altera, quam quidem nos* ὂν *dicimus, Iones verò duabus syllabis* ἐὸν. Sed & spiritus omissus ambiguitatem augebat. Censet etiam *Galenus* Comment. III. ad Librum de victu in morbis acutis, textu 44. μετακέρασμα, & μετὰ κέρασμα æquè posse legi. Tom. XII. Ed. Chart. p. 108.

14. Ita loquitur *Crassus*, apud *Ciceronem*, Lib. III. de Orat. C. 13. *Prætereamus igitur præcepta Latinè loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio litterarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, ac lectio veterum Oratorum ac Poëtarum.* Sic lego in duabus Editionibus, quæ sunt è Gruteriana expressæ; * alias consulere nunc non vacat. At sine dubio *domestici* debet sejungi à sequente voce *libri*. *Quotidianus ac domesticus sermo* dicitur, quem habemus cum iis quibuscum vivimus, cujus non semel meminit *Cicero*, in his libris, & cujus mentionem fecerat in superioribus verbis, ubi de Lælia. At *domesticos libros* nescio an ullus umquam dixerit. Est ergo interpungendus locus, hoc modo: *domestici, libri*, &c. hoc enim vult Cicero: *præcepta Latinè loquendi alit cognitio litterarum, aut consuetudo sermonis domestici, confirmant libri*, &c.

* *Sic etiam locus est distinctus in Ed. Genev.* à Dion. Gothofredo *curata, anno* 1596. *& quæ Lambinianam sequitur. Sic & Lambiniana major, apud Santandreanum, habet comma post* quotidiani.

15. *Livius* Lib. III. C. 11. ita deſcribit Cæſonem Quinctium: *Ferox juvenis, quâ nobilitate gentis, quâ corporis magnitudine ac viribus. Ad ea munera data à Diis, & ipſe addiderat multa belli decora, facundiámque in foro: ut nemo, non linguâ, non manu promtior, in civitate haberetur.* Ita hic locus vulgò interpungitur, ex qua interpunctione dici poſſet *nemo non manu promtior fuiſſe* Cæſone, nam *promtior* conjungitur cum *manu*; quod menti *Livii* planè contrarium eſt, qui Cæſone quemquam manu promtiorem fuiſſe negat. Itaque ſic interpunge: *ut nemo, non linguâ, non manu, promtior*, ut *promtior* conjungatur cum *nemo*; nam ordo eſt: *ut nemo haberetur promtior in civitate, non manu, non linguâ*: hoc eſt, nec manu, nec linguâ.

16. At, inquies, an hoc eſt tanti? Ego verò nihil ſperni debere puto, quod ad perſpicuitatem orationis conferat; & ut aliud nihil eſſet, interpunctionis cura negligi non deberet. Sed præterea viri docti ſæpe deluſi, omiſſione diſtinctionis, voluerunt violentas manus inferre Veterum Scriptis. Exemplum ſuppeditabit *Dionyſ. Lambinus*. Lib. I. de Oratore C. 59. ita loquitur *Antonius*: *Quid eſt Oratori tam neceſſarium, quàm vox? Tamen, me auctore, nemo dicendi ſtudioſus, Græcorum more, & Tragœdorum voci ſerviet, qui &c. & annos complures ſedentes declamitant.* In his verbis mendum eſſe credidit *Lambinus*, quòd deeſſet diſtinctio, qua * de cauſa, invitis

* *Vide Jan. Gruterum, ad hunc locum.*

vitis libris, legit, *Græcorum more, Tragœdorum voci serviet*, deletâ copulâ; quasi, nempe, *voci* conjungendum esset cum *Tragœdorum*. Sed ita interpungendum: *nemo dicendi studiosus, Græcorum more & Tragœdorum, voci serviet*, &c. ordo est: *nemo voci serviet, more Græcorum & Tragœdorum, qui annos*, &c.

17. Imò verò interpunctio vitiosa fecit ut, in locis Scripturæ, ea interdum quærerentur, quæ iis inesse nemo somniasset, si rectè interpuncta fuissent. Hæc sunt verba Pauli 1. Tim. III. 15. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. 16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. 15. *Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna, & firmamentum veritatis.* 16. *Et manifestò magnum est pietatis mysterium.* Post ζῶντος *vivi* debet esse τελεία στιγμὴ, hoc modo: *quæ est Ecclesia Dei vivi. Columna & firmamentum veritatis, & manifestò magnum est*, &c. ita ut summa Evangelicæ doctrinæ, quæ sequitur, dicatur esse *Columna*, &c. non *Ecclesia*. Rem non probabo, quia dudum probata est à pare nobilium Athletarum *Sim. Episcopio*, Institut. Theolog. Lib. I. S. I. c. 8. & *Joan. Camerone*, cujus rationes vide in Myrothecio. Adversatur quidem iis *H. Grotius*, quòd illud τὸ, quod ponitur ante τῆς εὐσεβείας μυστή-

ριον, ostendat novum esse sensum, non titulorum cum sequentibus continuationem, & illud μυστήριον poni *subjectivè*, non *prædicativè*, ut loquuntur Scholæ. Sed vir summus non vidit ordinem verborum hunc esse: τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριόν ἐστι στύλος καὶ ἑδραίωμα, τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα, *Mysterium pietatis est columna*, &c. Quod si adtendas, suo sibi gladio confoditur vir maximus; qui si in Hollandia scripsisset suas Adnotationes, aliter fortè sensisset.

18. Libri VIII. Constitutionum Apostolicarum Cap. 46. ita definit: *Igitur etiam Philippus & Ananias non se ipsi constituerunt, sed electi sunt*, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀσυγκρίτου Θεοῦ. Si comma ponas, post ἀρχιερέως, vertes cum *Joan. Bapt. Cotelerio*: *Pontifice, Deo incomparabili.* Sin verò, sic interpretaberis: *Pontifice maximo Dei incomparabilis*, ut sine dubio vertendum, cùm Christus alibi sæpe, & in hoc ipso Capite, dicatur ἀρχιερεὺς Θεοῦ. Scriptor hic, si voluisset quod habet *Cotelerius*, interposuisset conjunctionem καὶ, præsertim in fine orationis. Præterea homo qui idem sensit ac postea Arius, ut multis ex locis liquet, numquam Christum vocasset ἀσύγκριτον Θεὸν, *incomparabilem Deum*. Titulus is erat solius Patris, ex eorum hominum sententia. Scriptor Ebionæus Clementinarum Homiliarum, Hom. XVI. §. 16. de Patre & Filio: γεννητὸν γὰρ ἀγεννήτῳ, ἢ καὶ αὐτογεννήτῳ οὐ συγκρίνεται: *genitum cum ingenito, vel etiam sponte exsistenti non comparatur.* Vid. & §. 17. Est celebris locus

locus *Irenæi*, de jejunio Quadragesimæ, apud *Eusebium* Lib. V. c. 24. Hist. Eccles. cujus loci dubia interpunctio magnam peperit controversiam; de qua eruditè egit *Guil. Beveregius*, vir doctissimus, ad Canonem Apost. LXIX.

19. Non hodie, atque heri, Critici animadverterunt interpunctionem non levi esse ad intelligendum subsidio. *Aristoteles* ipse, qui Criticæ conditor perhibetur, questus est *Heracliti* Scripta ideò esse obscura, quòd difficulter interpungi possent. Sic loquitur Rhetoricorum Lib. III. C. 5. ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον ΔΙΑΣΤΙΞΑΙ, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος, φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι: *Omnino autem oportet facilè legi & proferri posse quod scriptum est. Est verò ejusmodi id quod multæ conjunctiones non continent, & quod non facilè est* I N T E R P U N G E R E, *ut scripta Heracliti. Nam scripta Heracliti interpungere operosum est, quia incertum utri vox conjungenda, an priori, an verò posteriori, ut in principio ipsius libri; ait enim:* rationis hujus quæ est semper imperiti homines nascuntur; *incertum enim est*

est illud ſemper *utri interpunctione conjungas.*

20. Ex hoc loco tria colligere licet, 1. *Ariſtotelis* ævo ignotam non fuiſſe *interpunctionem*, quamvis non ſemper adhiberi ſoleret; ut adparet ex eo quòd nomen ejus inventum eſſet; nam διαϛίξαι non eſt propriè voce diſtinguere, ſed ϛιγμαῖς, *punctis*: 2. non fuiſſe tamen ſemper adhibitam, cùm *Heracliti* Scripta non eſſent interpuncta: 3. facillimè poſſe à ſenſu Scriptoris abire, qui eum interpungunt, niſi ſint homines adtenti & rei & Linguæ periti. Ad primum horum trium obſervare præterea licet hinc liquere erraſſe *Claud. Salmaſium*, qui in Ep. inter Sarravianas CLXXXIII. inventionem interpunctionis tribuit *Ariſtophani* Grammatico *Ariſtotele* multò recentiori. Digna tamen eſt ea Epiſtola, quæ expendatur, quamvis à feſtinante ſcripta. Digna etiam ſunt, quæ legantur, quæ habet ad locum *Ariſtotelis* vir doctiſſimus *Pet. Victorius*, p. 490. Edit. Junctæ an. 1548. ubi obſervat in verbis *Heracliti*, pro τοῦ ἐόντος, ſcriptum fuiſſe, in aliis Codicibus, τοῦ δέ ντος, *quàm oportet eſſe*, contra mentem Scriptoris; quod ob diſtinctionum omiſſionem factum eſt.

21. Sed & aliud exemplum adferam è *Galeno*, Comment. I. in 1. Lib Prædiction. *Hippocratis*, prædict. 25. Tom. VIII. p. 710. Ed. Charter. Sic habet πρόῤῥησις Hippocratis: Οἱ ἐκϛάντες ὀξέως ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοί

φρενιτικοὶ γίνονται: *insanientes acutè in febrem relapsi cum sudore phrenetici fiunt.* Quam orationem perspicuam esse negat *Galenus*, quòd omissis commatibus triplici ratione possint inter se verba jungi: μία μὲν γάρ ἐστι σύνθεσις αὐτῶν, οἱ ἐκστάντες ὀξέως, εἶτ' ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς, ἐπιπυρέξαντες ὀξέως, ἄλλη δ' αὖ πάλιν σύνθεσις τὸ σὺν ἱδρῶτι, ποτὲ μὲν τῷ πρὸ αὐτοῦ, ποτὲ δὲ τῷ μετ' αὐτὸ συντατλόμενον. *Una enim est eorum constructio*, qui acutè insaniunt; *deinde ab alio initio*, acutè præterea febricitantes; *alia rursus constructio*, cum sudore, *quod aliquando conjungitur cum antecedente*, *aliquando cum consequente.* Δύναται γὰρ καὶ οὕτως ἡ ῥῆσις ἀναγνωσθῆναι, ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι· κἄπειτα ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς, φρενιτικοὶ γίνονται, δύναται γὰρ καὶ σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὺς αὐτοὺς γίνεσθαι λέγειν ὁ γράψας ταῦτα. *Potest enim & ita oratio legi*, præterea febricitantes cum sudore; *deinde altero principio*, phrenetici fiunt. *Potest etiam & qui hæc scripsit*, cum sudore phreneticos fieri, *dicere.* Legendum videtur additis commatibus: οἱ ἐκστάντες, ὀξέως ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι, φρενιτικοὶ γίνονται: *qui emotæ mentis sunt, si acrior febris accedat cum sudore, phrenetici fiunt.* Hinc quantæ ambiguitates ex distinctionum omissione oriantur, satis liquet. Rectè ergo *Cassiodorus* Instit. Divin. Litter. c. XV. *Si corpus nostrum*, inquit, *indiget per membra cognosci, cur lectio, cùm suis partibus videatur esse distincta, confusa relinquitur? Istæ si quidem posituræ, seu puncta, quasi quædam viæ sunt sensuum, & lumina dictionum,* quæ

quæ sic Lectores dociles faciunt, tamquam si clarissimis expositoribus imbuantur. Prima est media, secunda subdistinctio, tertia plena; quas à Majoribus nostris ideò constat inventas; ut spiritus longâ dictione fatigatus, vires suas per spatia discreta resumeret. Quas si mavis cupidus Lector agnoscere, Donatum *lege, qui te possit, de hac re, brevi compendio, diligenter instruere.* Sed hæc *Ars* nostra *Critica* Lectoribus jam nota statuit, cùm ad Grammaticam pertineant.

22. Cùm Accentus & Spiritus Græcorum videantur ideò partim figuris expressi, ut faciliùs verba nequaquam interpuncta distinguerentur: hîc possemus agere de mendis, quæ orta fortè sunt ex mala Accentuum ac Spirituum positione. Sed sequente Capite ea de re iterum dicemus. *Homerus* Iliad. Ψ. vers. 28. inducit Nestorem metam describentem, dicentémque esse *lignum siccum*

Ἢ δρυὸς, ἢ πεύκης, τὸ μὲν ΟΥ καταπύθεται ὄμβρῳ.

Cùm neque Accentus olim essent, neque Spiritus, fuerunt qui dicerent legendum οὗ, & vertendum, *ubi illud quidem corrumpitur pluviâ*; ac sanè certum est utrumque illud lignum, sed præsertim *piceæ*, *pluviâ putrefieri.* Alii verò contenderunt legendum, ut hodie legimus, οὐ, *non corrumpitur pluviâ*, hoc est, non tam citò, si siccum sit, quod antea dixit *Homerus.* Ambiguitatem illam notat

notat *Aristoteles* de Poëtica Cap. XXV. aitque *Hippiam* Thasium ex Prosodia ambiguitatem sustulisse; nempe, Spiritu leni sine circumflexo scribendo. At idem de Argument. Sophisticis Lib. II. c. 3. ait perpauca sophismata posse ex accentibus, seu in scribendo, seu in loquendo nasci; utitúrque iterum eadem ambiguitate voculæ Ο Υ. Quod non est ita capiendum, quasi non sint multæ voces, quæ, mutatis Spiritibus & Accentibus, diversa significent; sed quòd ipsa pronunciatio, si loquatur quispiam, aut series orationis, in scriptione, satis ostendat quomodo sint voces illæ intelligendæ.

23. Ubi verò, in Scriptis, series orationis certam significationem non postulat, ibi nascitur ambiguitas, quæ Accentus & Spiritus adscribentibus erroris causa esse potuit. Sic Marci XI, 13. dicitur Christus *vidisse à longè ficum habentem folia, & venisse si quid fortè inveniret in ea, & cùm venisset ad eam, nihil invenisse præter folia*, Ο Υ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων. Quæritur hic, an Ο Υ sit negativa, an verò adfirmativa, quia utrimque sunt difficultates. *Dan. Heinsius*, non infimi subsellii Criticus, censet legendum οὗ, hoc sensu, *ubi enim erat, tempestas ficuum*; atque his nititur rationibus 1. quòd Evangelista numquam dixisset Christum ivisse quæsitum ficus, *si fortè essent*, tempestate quâ nondum erant; cùm Christus falli non potuerit: 2. quòd Christus non damnasset arborem, eò quòd alieno tempore non habebat ficus. At alii objiciunt

jiciunt potissimùm ordinem verborum, qui hîc deberet esse, si *Heinsii* vera esset conjectura: *venit si quid fortè inveniret in ea, ubi enim erat, tempestas erat ficuum; & cùm venisset ad eam nihil invenit, præter folia.* At similis planè trajectionis exemplum exstat in hoc Evangelio Cap. XVI, 3, 4. *Et dicebant ad invicem, quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? & respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.* Manifestum est quatuor hæc postrema verba oportere subjungi voci *monumenti*; neque enim mulieres dicuntur vidisse revolutum lapidem, quia magnus erat; sed quæsivisse quis sibi eum revolveret, ea de causa. Verùm hanc litem nostram non facimus, & nonnulla ad loci hujus intelligentiam congessimus, in additamentis ad *H. Hammondi* Adnotationes.

24. Locus hic postularet ut ostenderemus, pro more nostro Hebraïca cum Latinis & Græcis conjungendi, antiquissimos Hebræos caruisse etiam distinctionibus; ac proinde potuisse Massorethas, qui distinctionum notas invenerunt, ea in re peccare. Verùm hoc ipsum colligere est ex eo quod ostendimus, *Hieronymum* primum in cola, & commata divisisse Libros Sacros. Si enim Septuaginta Intt. in suis Codicibus simile quidquam invenissent, sine dubio rem commodissimam non neglexissent; *Hieronymúsque* se, aut illorum auctoritatem, aut saltem Hebræorum defendisset, contra eos, qui id carpebant. Imò verò Hebraïcas distinctiones sequutus esset, quod

quod nequaquam fecit. Sed hac de re multis egerunt viri doctiſſimi, *Lud. Cappellus* in Arcano Punctationis, & *Joan. Morinus* in Exercitationibus Biblicis; quorum rationibus qui non permoventur, ii Criticæ numquam litarunt. Duo exempla diſtinctionum, à Maſſorethis non bene collocatarum, adtulimus in Indice in Pentateuchum, Gen. XXIII, 18. XLIX, 4. ad quæ vide, ſi lubet, quæ ſcripſimus.

CAPUT XI.

De ſignis Parentheſeos, Interrogationis, Admirationis, Exclamationis, Deſiderii, & Ironiæ, obſcuritatéque & mendis inde ortis, déque Accentibus, Spiritibúſque, diſtinctionis cauſâ, additis.

1. POSTQUAM inventa ſunt Diſtinctionum ſigna, quibus & Periodi, & earum Cola, Commatáque diſtinguuntur; excogitata ſunt quoque, ſed præſertim poſt inventam Typographiam, Parentheſeos, Interrogationis, Admirationis, ſeu Exclamationis, Deſideriique & Ironiæ ſigna. Quæ omnia, quæcumque ſit moroſorum Grammatiſtarum de iis ſententia, ideò probamus; quòd perſpicuitatem orationis augeant, & Lectorem, ſæpe feſtinantem, occupatúmque, aut etiam re-

rudem juvent. Eadem de causa, sunt etiam Accentus & Spiritus, apud Græcos & Latinos, inventi. Quare breve Caput de iis addendum hîc censuimus, ut frustra inventa hæc non fuisse ostendamus.

2. Ut à definitione ordiamur, Παρένθεσιν hîc vocamus non tantùm cùm inseritur orationi aliquid à tota materia alienum, ut in hisce *Virgilii* Georg. III, 513.

—— Ipsique suos jam morte sub ægra
(Dii meliora piis, errorémque hostibus istum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.

Hæc definitio est, qua, post nonnullos veteres Grammaticos, utitur *Ger. Joannes Vossius* Institutionis Oratoriæ Lib. V. Cap. V, §. Parenthesin nos dicimus hîc omnem orationem, quæ alterius, cui interponitur, constructionem abrumpit; ita ut eam commodè intelligere nequeamus, nisi, omissis iis quæ Parenthesi continentur, verba inter se connexa legamus; quod tum potissimùm necesse est, cùm *parenthetica*, seu interjecta verba paullò longiora sunt. Commodius quidem dicta videtur à *Theone* in Progymnasmatibus Cap. IV. ubi de narratione, μεταξυλογία, quâ adpellatione significatur quidquid abrupto sermoni interponitur, continetúrque παρεμβολὴ, sive ἐπεμβολὴ, quâ, ut docet *Vossius*, in orationis medio causa rei, vel circumstantia quæpiam, filo structuræ abrupto, memo-

moratur, immò & ὑπέρβατον, si sit brevius.

3. Vetant quidem Rhetores nos hisce uti, in narratione, si sint paullò longiora, quia obscuritatem creant. Optimè *Theon*: καὶ τὸ μὴ ὑπερβατοῖς χρῆσθαι, οἷά ἐστι τὰ πολλὰ τοῦ Θουκυδίδου· οὐ γὰρ καθόλου τὸ τῶν ὑπερβάτων γένος ἀποδοκιμάζομεν· ποικίλη γὰρ διὰ τούτου καὶ οὐκ ἰδιωτικὴ γίνεται ἡ φράσις· μηδὲ μεταξυλογίαις, καὶ ταύταις διὰ μακροῦ. τὰ γὰρ ἐγγὺς λαμβάνοντα τὴν ἀπόδοσιν οὐ λυπεῖ τοὺς ἀκροατάς: *Sed & cavendum ne Hyperbatis utamur, qualia sunt Thucydidea pleraque; non enim prorsus Hyperbatorum genus improbamus, cùm eo varia & minime vulgaris dictio fiat. Cavendum etiam ne* Interloquutiones, *eásque longiores adhibeamus. Nam eæ, quibus alterum statim membrum infertur, minùs offendunt auditores.* Quod fuit obscurum auditoribus, qui poterant ipsâ vocis mutatione de Parenthesi moneri, id sanè Lectoribus perspicuum non est; nec eos tantùm cruciat, sed interdum adducit, ut locum vitient, aut corruptum frustra putent; quem alioquin, addito Parentheseos signo, & intelligerent, & incolumem relinquerent. Notum autem est ea signa in Antiquis Codicibus omitti, unde sequitur multa esse propterea non tantùm minùs bene intellecta, sed & corrupta, quod etiam passim queruntur Critici, cujus rei exempla proferemus.

4. *Dionysius* Halicarnasseus, in libello in quo agit de iis quæ *Thucydidi* propria sunt, §. XV. Ἐν δὲ τοῖς ἐνθυμήμασί τε καὶ νοήμασιν αἱ μεταξὺ παρεμπτώσεις πολλαὶ γινόμεναι, καὶ

μόλις ἐπὶ τὸ τέλος ἀφικνέμεναι, δι᾽ ἃς ἡ φράσις δυσπαρακολέθητος γίνεται, πλεῖστα μέν εἰσι καθ᾽ ὅλην τὴν ἱστορίαν: *in enthymematis & sententiis, intercurrentes interjectiones, quæ crebræ sunt & vix ad finem perveniunt, & propter quas orationem vix adsequi licet; sæpenumero per totam ejus historiam occurrunt.* Nec tamen ullis signis à serie orationis secernebantur, quod liquet ex sequentibus *Dionysii* verbis: ἀρκέσεσι δ᾽ ἐκ τε προοιμίε δύο ληφθεῖσαι μόναι, ἥτε δηλεσα τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀρχαίων τῆς ἑλλάδος πραγμάτων, καὶ τὰς αἰτίας ἀποδιδεσα: *Sufficient duæ tantum è proœmio petitæ: altera declarat debilitatem veterum Græciæ rerum, ejúsque rationes reddit.* Hæc verò est ῥῆσις, in qua est Parenthesis, imò verò duæ Parentheses, quarum posterior priore continetur, & quas solitis signis, perspicuitatis causâ distinximus; quamvis, in *Thucydidis* exemplaribus, ea signa minimè sint addita: Τῆς γὰρ ἐμπορίας ἐκ ἔσης, ἐδὲ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, ἔτε κατὰ γῆν, ἔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν (καὶ περιεσίαν χρημάτων ἐκ ἔχοντες, ἔτε γῆν φυτεύοντες (ἄδηλον ὂν ὁπότε τις ἐπελθὼν καὶ ἀτειχίσων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται) τῆς τε καθ᾽ ἡμέραν ἀναγκαίε τροφῆς πανταχε ἂν ἡγέμενοι ἐπικρατεῖν) ἐ χαλεπῶς ἀπανίσαντο: *Cùm non esset mercatura, neque se miscerent tutò alii aliis, neque terrâ, neque mari, cúmque singuli sua eatenus possiderent, quatenus opus erat ad vivendum, (non habentes pecuniarum copiam, neque solum plantis instruentes*

tes (*cùm incertum esset, quando quispiam alius superveniens, cùm nullis etiam muris tegerentur, ablaturus fructus esset) & necessarium in dies alimentum, se ubique vi consequuturos existimarent) non difficulter migrabant.* Scio esse, qui interiorem illam Parenthesin solam agnoscant, & proximè conjungant ἡγούμενοι cum ἐπανίσταντο, at non ita sentiebat *Dionysius*, qui hæc addit: προσθετὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ σχηματισθὲν οὕτω· τῆς ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοι τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο· φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν, τῇ δὲ παρεμβολῇ τῶν μεταξὺ πραγμάτων πολλῶν ὄντων ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον πεποίηκε. *quod additum est primæ Periodo, & sic formatum:* cùm non esset mercatura neque se alii aliis tutò miscerent, neque terrâ, neque mari, cúmque singuli sua eatenus possiderent, quatenus opus erat ad vivendum, non difficulter migrabant; *clariorem efficeret sensum, sed insertione multarum rerum, quæ intersunt, obscurum & quem difficulter adsequaris reddidit.* Quæ connexio aptior etiam videbitur adtentè locum legentibus. Sed & hanc eamdem periodum profert *Dionysius* libro *de Compositione verborum*, p. 44 Ed. Oxoniensis, quasi styli asperioris, neque satis cohærentis specimen. Nec mirum sit si in ejusmodi loca irrepant menda, cùm vix intelligi queant, nisi iterum legantur.

§. Alterum exemplum, ex eodem procœ-

mio desumtum, sic habet: Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως (ὅτ' ἐστράτευσε) Μυκήνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν, κατὰ τὸ οἰκεῖον, Ἀτρεῖ· (τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα, διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον) καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεὺς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων (φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν) καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι, καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα, τῶν Μυκηναίων τε, καὶ ὅσων Εὐρυσθεὺς ἦρχε, τὴν βασιλείαν Ἀτρέα παραλαβεῖν. Subaudiendum λέγουσι, quod anteceſſit, & vertendùm: *cùm Euryſtheus quidam in Attica ab Heraclidis eſſet occiſus, Atreus verò frater matris ejus eſſet, & Euryſtheus permiſiſſet (quando expeditionem ſuſcepit) Mycenáſque & imperium, pro neceſſitudine, Atreo (fugiſſe autem eum patrem* aiunt, *propter Chryſippi necem) & cùm non ampliùs rediiſſet Euryſtheus, volentibus Mycenæis (præ metu Heraclidarum) & ſimul potentiæ famâ celebrem, & qui plebem coluiſſet, Mycenæorum & omnium quibus Euryſtheus imperaverat, Atreum regnum accepiſſe*; nempe, *aiunt*, quod anteceſſerat. Hîc ſunt tres μεταξυλογίαι, quarum duæ poſteriores duriores ſunt, & præſertim media. Rectè animadvertit *Franc. Portus*, poſt Ἀτρέως δὲ, quod eſt ante primam Parentheſin, debuiſſe ſequi, ponè ſecundam, διαδεξαμένου τὴν ἀρχὴν, βουλομένων τῶν Μυκηναίων &c. ſed mutatam verborum figuram. Innumera ſimilia poſſent adferri ex eodem *Thucydide* exempla, è quibus conſtaret, non leve incommodum Lecto-

ctoribus olim fuisse, cùm nulla Parentheseon signa notata essent; nec exiguam Librariis, hac in re, peccandi occasionem fuisse. Quod difficilius, sine antiquissimis exemplaribus, deprehendere nunc possumus; quia, si duriorem & obscuriorem structuram *Thucydidi* ignoscimus, nos tamen mollior & clarior nequaquam ita in eo offendit, ut vitatam ubique ab eo putemus.

6. Est alius Scriptor, qui frequentibus Parenthesibus & Hyperbatis laborat, & quem probè intelligi, multò magis quàm *Thucydidem*, interest. Is est *Paulus* Apostolus quem ejusmodi orationis structurâ impeditiore abundare nemo non animadvertit. Nemo tamen frequentiùs signa Parentheseos adhibenda censuit, in ejus oratione expedienda, quàm *Nortonus Knatchbullus*, Nobilis Anglus, in acutis Animadversionibus in Libros Novi Testamenti, sæpiùs in Anglia & in Batavia editis; quæ si in manus sumantur, nihil opus erit nobis exemplis. Fortè quidem interdum in signis Parentheseos adponendis, lapsus nonnullis, æquè ac nobis, videbitur, quòd nimis frequenter iis utatur; nemo tamen quin bene & necessariò ea sæpe adposuerit negabit, qui quidem rem expenderit.

7. Exemplum unum adferemus ex Epistolæ ad Romanos inscriptione, unde se expedire sine Parentheseos signo non licet. Imò verò ne in eo quidem collocando satis Novi Testamen-

menti Editoribus convenit. Locum integrum adferam, ut rem Lectoris oculis hîc subjiciam, majusculisque litteris inscriptionis prima & postrema verba, quæ conjungenda sunt scribam: ΠΑΥΛΟΣ ΔΟΥΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΛΗΘΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΑΦΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΘΕΟΥ (ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν) Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστε ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ) ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΟΥΣΙΝ ΕΝ ΡΩΜΗ &c. Hîc tantùm duas Parentheses posuimus, ubi alii tres collocant, nec tamen nexum orationis commodiùs evolvunt. Optimè *Chrysostomus* ad vers. 4. observat *obscurum factum esse, quod dicitur, propter vocum complicationem*; ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον, ὑπὸ τῆς τῶν λέξεων πλοκῆς, γέγονε. Attamen hîc res ipsa non obscura ad rectam verborum connexionem deducit, quæ multò difficilior est, in aliis Pauli ratiocinationibus, ut vel ex *Knatchbullo* liquebit.

8. Sed exemplum alterum addemus, è Luca, omissæ Parentheseos, quæ omissio toti orationi tenebras offudit, Act. I, 19. Petrus illic orationem habet ad Apostolos & Discipulos Christi, ut mortuo Judæ quispiam sufficeretur, qui duodecim Apostolorum nume-

nerum impleret. Itaque memorat violentam Judæ mortem, locáque addit è Psalmis, è quibus successorem ei dandum ostendit: *Et hic quidem*, inquit, *possedit agrum ex mercede iniquitatis & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus*: Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελδαμὰ, τουτέστι χωρίον αἵματος: *Scriptum est enim in libro Psalmorum* &c. Omissa Parenthesis effecit ut verba Græcè tantùm à me adlata crederentur etiam esse Petri, quæ ab eo proferri non potuerunt, súntque reverâ Lucæ; qui ut confirmaret quod dixit Petrus, de agro emto pecuniâ, ob quam à Juda proditus erat Christus, interponit hæc ejus orationi verba: *Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem; ita ut adpellaretur ager ille, Linguâ eorum, Akeldama; hoc est, ager sanguinis.* Numquam dixisset Petrus de Lingua Jerosolimitana *Lingua eorum*, cùm ipse eadem uteretur; nam in Galilæa videntur tantum aliter pronunciasse Linguam Chaldaïcam, quæ per totam Judæam erat in usu. Deinde, non interpretatus esset condiscipulis quid sibi vellet vox *Akeldama*, quod iis æquè ac ipsi notum erat. Nec in hisce etiam, quæ nihil ad rem faciebant & notissima erant iis, quos adloquebatur, moratus esset. Sed hæc omnia optimè in gratiam eorum, qui rem alioqui ignoraturi erant, & Chaldaïcè nesciebant, interponuntur ex persona Lucæ. Sensisse hæc videtur *Erasmus*, qui adiri poterit,

terit, nec tamen ab aliis Interpretibus auditus est. Hinc liquet Parenthesin, non animadversam, orationem obscurare, quod ex superioribus etiam sat constat.

9. Hæc eò non dico, quasi perspicuitatis causâ, vitandas omnes Parentheses censerem; quæ sine obscuritate, vim interdum, ut Rhetores docent, orationi majorem addunt, quàm si naturæ, ut ita dicam, consentaneo ordine, singula verba collocarentur. Sed qui adcuratè, hoc est, ad Rhetorum canonas scribunt, numquam aliàs eas admittunt, aut certè admittere debent. Nec dubito quin multa menda ex intricata oratione orta sint, cùm Librarii, aut Critici eam conarentur expedire. E *Cicerone* unum atque alterum exemplum, ut res meliùs intelligatur, subjiciam.

10. Libro I. contra Verrem, c. 50. postquàm dixit S. C. factum esse, quibus de sartis tectis cognitum & judicatum non esset, uti C. Verres, P. Cœlius Prætores cognoscerent & judicarent, sic pergit: *Quâ potestate iste* (Verres) *permissâ, ut ex C. Fannio & ex Q. Tadio cognovistis; verumtamen cùm esset omnibus in rebus apertissimè, impudentissiméque prædatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus; quæsivit quis Ædem Castoris sartam, tectam deberet tradere.* Cùm se hinc non extricaret *M. Ant. Muretus*, vir alioquin elegantissimi & acutissimi judicii, sententiam nullam esse pronunciavit, scribique jussit, *quâ pote-*

potestate permissâ ita abusus est, *ut ex C. Fannio &c.* Tres voces excidisse putavit. *Franciscus* verò *Hotomannus* ait satis constare, *verumtamen* vocem esse hoc loco otiosam, eámque etiam à nonnullis libris abesse; quibus tamen similes sibi visos nemo alius, quod equidem sciam, narravit. *Lambinus*, *Gruterus*, *Grævius* hîc planè tacent. Sed tamen ita longum verbum temerè in hunc incidisse locum difficile esse credere fatetur *Hotomannus*. Itaque conjecturam hanc suam Eruditis confirmandam, aut repudiandam, ut ait, proponit. Solet, nempe, *Cicero* CUM & TUM frequenter conjungere, interdum etiam adjunctâ particulâ VERO, quæ vim verborum auget. Prætermissum igitur fuisse suspicatur à Scriptore TUM VERO, eóque in margine postea repositum; sed eâ tamen notâ, qua plerumque uti solent, lineâ, videlicet, impositâ, ut alius non suo loco verbum illud reponens *tamen verò*, ad extremum etiam *verumtamen* scribendum putarit. Quamobrem ita legendum ac restituendum potiùs locum arbitratur *Hotomannus*: *ut ex Q. Tadio cognovistis, cùm esset omnibus in rebus apertissimè, impudentissiméque prædatus*, tum *verò hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum.* Interpretes alii, quos equidem vidi, tacent; seu probarent alterutrius conjecturam, seu deliberandum censerent. Atqui additâ Parentheseos notâ, nihil opus est quidquam mutari: *Quâ potestate permissâ, ut ex C. Fannio & Q. Tadio cog-*

cognovistis (verumtamen cùm esset —— possemus) quæsivit quis Ædem &c. Τὸ *verumtamen* refertur ad τὸ σιωπώμενον, quasi vellet *Cicero latrocinandi occasione sæpe quidem aliàs abusum Verrem*, verùm tamen hoc clarissimum omnium ejus latrociniorum esse. Orationem autem, parenthesi sectam, rarum non est etiam ellipticam esse.

11. Sic Tusculanarum Quæst. Lib. II. c. 1. postquàm dixit *Cicero* se non ignorare multos instituto suo studiosè esse contradicturos, ita porrò infit: *Etenim si orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas & effectus eloquentiæ est audientium adprobatio) sed etsi reperiebantur nonnulli qui nihil laudarent* &c. Post parenthesin subaudiendum, *non omnibus placuerunt*, ad quod referuntur verba: *sed etsi reperiebantur nonnulli*, à quibus nova veluti Parenthesis inchoanda est, hoc modo: *Etenim si orationes —— (popularis —— adprobatio)* non omnibus placuerunt (*sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quemque sperandi sibi eumdem & bene dicendi finem proponerent; & cùm obruerentur copiâ sententiarum, atque verborum jejunitatem & famem se malle, quàm ubertatem & copiam dicerent (unde erat exortum genus Atticorum iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignarum) qui jam conticuerunt pænè ab ipso foro irrisi) quid futurum putamus, cùm adjutore populo, quo utebamur antea, nunc minimè nos uti posse vi-*

videamus? Integrum locum exscripsi, cùm ut *Parentheticam* orationem *ellipticam* quoque aliquando esse ostenderem, tum verò ut omissorum Parentheseos signorum exemplum alterum adferrem; nam primæ tantùm signa in Editionibus cernuntur. Observent etiam Lectores non *Thucydidem* tantùm, sed & ipsum *Ciceronem* μεταξυλογίαις obscurum interdum fieri. Exempla aliquot alia, in viri doctissimi *Joan. Davisii* notis ad hunc locum, invenient.

12. Addam tamen tertium, ut locum simul emendem, è Lib II. de Legibus c. 25. ubi sic *Cicero*, de ritibus funerum, apud Atticos, agens: *sequebantur epulæ, quas inibant parentes coronati, apud quas de mortui laude, cùm quid veri erat prædicatum, nam mentiri nefas habebatur. at justa confecta erant.* Nihil ad hæc *Ciceronis* Editores *Lambinus* & *Gruterus*, nisi quòd probant *Pauli Manutii* conjecturam, quâ emendabat *confecta* pro *conjecta*, & quidem meritò. Sed totus locus sic est, ope Parentheseos, & levis mutationis restituendus: *cùm quid veri erat prædicatum (nam mentiri nefas habebatur) fuerat, justa confecta erant. At*, quod superest in Codicibus, est finis verbi *fuerat*, cujus initium *fuer* omissum videtur, ob similitudinem cum antecedente syllaba *tur*. Nec quisquam dixerit duriusculam hanc esse Parenthesin, nec in *Cicerone* ferendam, qui vel antecedens exemplum paullò adtentiùs expenderit. Non ignoro delicatulos esse nescio quos homines; qui

qui ſine ulla neceſſitate, & contra omnium MSS. Codicum auctoritatem, emendant quæ bene Latina ſunt; ut *Cicero* barbaris ipſorum auribus elegantiùs, ſcilicet, loquutus eſſe videatur. At ſcio nemini erudito ejuſmodi licentiam probari; quâ innumera corrumperentur, ſi ad barbarorum palatum exigerentur.

13. In veterum etiam Hebræorum Libris, nulla Parentheſium ſigna occurrunt, quæ tamen, ut in omnibus Linguis, neceſſariò ſunt ſupplenda. Sic Numer. V, 21. in adjuratione mulieris adulterii ſuſpectæ, verba quædam ita ſunt legenda, quaſi Parentheſi clauſa. *Tum adjurabit eam ſacerdos, dicètque mulieri: Si nullus alius vir concubuit tecum, neque alio deflexiſti ad immunditiam à viro tuo, ſis immunis eſto effectûs aquæ hujus amaræ. Sin verò aliò deflexiſti à viro tuo & polluta es, at tecum concubuit vir alius, præter tuum, (hic ſacerdos adjurabit mulierem jurejurando exſecrationis, eique dicet:) ſtatuat te Jehova in exſecrationis & perjurii exemplum* &c. Quæ Parentheſis cùm *Hieronymo* durior videretur, eam emollivit, hiſce verbis ejus loco ſubſtitutis: *His maledictionibus ſubjacebis.* Sic & Deut. C. II, 10, 11, 12. κατὰ παρένθεσιν verbis Dei inſeruntur. Similis quoque eſt à verſ. 20 ad 23. Vide & verſ. 28, 29.

14. *Interrogationis* ſignum etiam inventum eſt, quòd ſæpe Interrogatio iis verbis concepta eſt, quibus adfirmans quoque enunciatio exprimeretur, nec poſſet internoſci, niſi à

à perito & adtento Lectore, interrogatióne sit an adfirmatio. Est autem orationis perspicuitas omni ratione adjuvanda, ne sine ullo fructu, lectorem verba obscura morentur. Tota eò spectet oportet ut doceat, quam in rem numquam potest esse nimis perspicua. Cùm orationi etiam vim addat Interrogatio, & interdum neget quod adfirmare videtur; si signum omittatur, nec id animadvertat Lector, frigere ei videatur oratio necesse est, imò verò contraria ei sententia tribuatur. Cùm eadem sit ratio, hoc in negotio omnium Linguarum, nihil intererit è qua exempla desumantur.

15. Genes. XLI, 16. cùm Rex Ægypti Josepho dixisset se non invenire conjectorem somniorum suorum, respondet Josephus: בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה quod verbo tenus interpretantur: *sine me Deus respondebit pacem Pharaonis*; quæ sensu carent. Addito interrogationis signo ostendimus vertenda: *an sine Deo faustum responsum edetur Pharaoni?* quasi diceret, mirum non esse si conjectorem somnii non inveniret, Deum enim solum posse docere, quid somnio Regi immisso portendere voluerit; nam ejusmodi interrogatio est negationis loco, ut sæpe aliàs, cujus rei exempla invenientur in Indice nostro in Pentateuchum. Ergo videmus, additâ Interrogationis notâ, sensum orationi reddi, ceteroquin eo carituræ. Quod cùm non adsequerentur LXX. Intt. putarunt hîc negationem omissam & verterunt ἄνευ Θεοῦ οὐκ ἀποκρι-
θή-

ὀλέσθαι τὸ σωτήριον Φαραὼ, quod tamen eumdem ſenſum parit. Sed vide dicta à nobis ad eum locum.

16. Si quis contrà adimeret Interrogationis ſigna, ubi adponenda ſunt, aut planè frigeret oratio, aut in contrarium ſenſum mutaretur. Si quis è I. Catilinaria C. I. verba quibus *Cicero* Catilinam adloquitur, ſic ſcriberet: *patere tua conſilia non ſentis, conſtrictam jam horum omnium conſcientiâ teneri conjurationem tuam non vides*; primùm ardorem orationis exſtingueret, deinde ſenſum ejus mutaret; nam *Cicero* non vult negare hæc Catilinæ nota fuiſſe, ſed eum irridere, ac increpare, qui ita ſe gereret, quaſi ea ignoraret, quæ non poterat neſcire.

17. Similiter ſeries orationis planè corrumpitur, ubi Admiratio, Exclamatio, Deſiderium, Ironia, omiſſis notis quibus indicantur, ei ineſſe non animadvertuntur. Sic ſi ſcribam, ~~hominem~~ *impurum, hominem nequam*, cùm velim Exclamationem, aut Admirationem exprimere, ægrè intelligar; contra verò nemo ſit, qui mentem meam illico non adſequatur, ſi ſcripſero, *hominem impurum! hominem nequam!*

18. Sic Æneid. VIII. 643. ubi ſupplicium Metii, Albanorum Dictatoris deſcribitur:

Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis, Albane, manentes) . . . .

Raſ-

Raptabátque viri mendacis viscera tellus,
Per silvam, & sparsi rorabant sanguine vepres;

Satius esset scribere, additâ Desiderii notâ; (*at tu dictis, Albane, maneres!*) hoc est, utinam promissis stetisses! neque enim tam crudele supplicium luisses. Scio viros doctos vulgò interpretari *manere debuisses*, nec commodum sensum esse nego; sed occultum etiam illic est narrantis Desiderium, quo significat sibi dolere, quòd tam graves pœnas de Metio sumi necesse fuit, optaréque se, si fieri posset, rem non contigisse. Est etiam exemplum Desiderii, in loco *Virgilii* adlato §. 2. Georg. III, 513.

19. In *Ironia* idem signum (nisi quis malet novum inveniri, quod in ceteris etiam adfectibus exprimendis fieri posset) rectiùs adponeretur, quàm omitteretur. Sic Æneid. I, 43. ubi Junonis, irâ æstuantis, animus describitur:

—— *Méne incepto desistere victam?*
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis!

Malim post *fatis* signum Ironiæ addere, quàm Lectori rem intelligendam relinquere cùm multi non intelligant, qua de re dixi P. II. Sect. I. C. XVI, 24. Similiter paullò pòst versu 52.

——— Et quisquam numen Junonis adoret
Præterea, aut supplex aris imponat honorem!

præstat signum Ironicæ Exclamationis, ejúsque indignatione mistæ, addere, quàm Interrogationis, quæ hîc nulla est. Idem factum velim, post versum 95. Æneidos IV.

Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis
Túque puérque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm si fœmina victa duorum est!

Non sum nescius ex re ipsa satis liquere esse hîc Ironiam; sed nihil vetat signo hoc quoque indicari, & sunt loca, ut diximus, ubi omnes figuram non vident.

20. Notissimum est, ut obiter diximus §. 21. superioris Capitis, in antiquissimis Codicibus MSS. Græcis, nullos esse adpictos Accentus, ac Spiritus, eorúmque notas partim esse inventas, ut voces ambiguæ distinguerentur. Ad calcem aliquot Lexicorum exstat collectio plurium, quàm ducentorum vocabulorum, in quibus diversitas accentuum significationem mutat. Idem observare licet in spiritibus, ut in vocibus ὄρος mons & ὅρος fi-

finis, ȣ *non*, ū *ubi*, & similibus. Quæ omnia si deleantur, aut malè adponantur, magnas ambiguitates pariant. Vide dicta Cap. antecedentis §. 22. & 23.

21. Etiam, apud Latinos, jam olim usum accentuum fuisse, hanc in rem, adhibitum ostendunt antiquissimæ Inscriptiones & Veteres Grammatici; quorum suffragia collegit Eminentiss. Cardinalis *Henricus Norisius*, ad calcem Dissertationis Quartæ in Cenotaphia Pisana. Iis Syllabas longas à brevibus, adverbiáque à verbis, nominibúsque, & nomina à Participiis distinguebant Ad eum Lectorem amandamus, neque enim actum agere libet. Non sequimur quidem nunc Veteres; qui in syllabis non ultimis tantùm, sed & pænultimis, & antepænultimis accentus adponebant, ut longas syllabas indicarent, quod nimis operosum esset. Sed non improbamus, imò etiam imitamur eorum institutum, qui accentibus gravibus signant adverbia, ut distinguantur à verbis & nominibus, ut *ponè*, ne misceatur cum imperativo *pone*; *ferè*, ne confundatur cum *fere* vocativo; *penè* (si nolis scribere *pænè*) ut secernatur à verbo obscœno; *raró*, ut distinguatur à dativo *raro*; *multùm*, ut discriminetur ab accusativo *multum* &c Ablativos etiam absolutos singularis præsertim in A, circumflexo solemus signare, ne confundantur cum nominativis, quod ambiguitates interdum sat magnas creare potest; quas cur non vitemus, nullam rationem video. Non observatum hoc παραδιορθώσει

loci *Ciceroniani* Lib. V. de Finibus, c. 17. occaſionem præbuit. *Cicero* agens de commodis corporis, quæ ſponte naturæ quærimus: *Nunc autem aliud*, inquit, *jam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolùm quia nos diligamus, ſed quia cujuſque partis naturæ, & in corpore & in animo ſua quæque vis ſit; idcirco in his rebus ſumma, noſtra ſponte moveamur.* Sic habet *Gruterus*, nec aliter ediderat *Lambinus*, niſi quòd omiſerat comma, inter *ſumma* & *ſponte*. Is *ſumma* inanem vocem eſſe pronunciat, *Gruterus* verò, cum *Aldo* nepote, legit *moveatur*. At legendum fuit: *ſummâ noſtrâ ſponte moveamur*, hoc eſt, μάλιστα ἑκουσίως, prorſus ſpontaneo motu, non ratione, aut conſuetudine contractâ bona corporis quæramus. Poſſent etiam non incommodè diſtingui ablativi abſoluti plurales à dativis, ſimili aliquâ notâ, aliæque addi, eadem de ratione. Sed hîc conſuetudini aliquid dandum, ne tantilla novitas bilem Grammatiſtis moveat.

CA-

CAPUT XII.

Ex compendiaria ſcriptura multa eſſe nata Menda.

I. QUI verſarunt veteres Codices ſæpe animadverterunt Librarios, ſive ex feſtinatione, ſive ex prava conſuetudine, pro integris vocibus, aut earum initium dumtaxat, puncto addito, ſcripſiſſe; aut ſyllabas in media voce omiſſas, impoſitâ lineolâ, ſupplevisse; aut etiam nullum compendiariæ ſcriptionis indicium addidiſſe. Hinc factum ut Librarii, aut etiam Critici, qui ea compendia non adſequebantur, malè quod deerat ſuppleverint, aut integrum putarint quod mutilum erat. Huc etiam referri poſſunt numeri, in quos irrepſere menda, quia litteris, vel notis arithmeticis deſcripti erant; in quas menda irrepere facilè potuerunt, quæ admiſſa numquam fuiſſent, ſi integris vocibus expreſſi fuiſſent numeri. Ideò *Juſtinianus* Imp. vetuit, in deſcribendis Inſtitutionibus, Digeſtis & Codice, compendia ulla adhiberi. Sic loquitur in Præf. Digeſt. Tit. I. de Digg. conceptione ad Tribonianum §. 13. *Ne autem per ſcripturam in poſterum fiat aliqua dubitatio, jubemus non per ſiglorum captiones & compendioſa ænigmata, quæ multas per ſe & per ſuum vitium antinomias induxerunt, ejuſdem*

dem Codicis textum conscribi, etiamsi numerus librorum significatur, aut aliud quidquam; nec enim per specialia sigla numerorum manifestari, sed per litterarum consequentiam explanari concedimus. Vide similia T. II. de Confirmatione Digg. §. 22. ubi ex ejusmodi libro vetat quidquam recitari & pœnam statuit in Librarios; Constitutionémque de Emendatione Codicis, §. 5. Horum omnium exempla aliquot sunt in medium proferenda. Sed antea Lectorem monebo, his iterum editis, prodiisse Palæographiam Græcam *Bern. de Montfaucon*, an. 1708. in qua Lib. V. copiosissimè agit de compendiis, quæ in MSS. deprehenduntur, ad quam Lectorem amandamus.

2. Sunt nomina propria, quæ eadem syllabâ inchoantur, inter se mista; quod fieri non potuisse videtur, nisi quia Librarii festinantes syllabam unam, aut alteram, vel secundæ litteram scribebant, addito puncto, pro integro nomine. Exempli causâ, variarum sententiarum fragmentis, quæ cùm apud *Joannem Stobæum*, tum alibi exstant, præfixum olim fuit, aut subjectum Φιλ. quod cùm non adsequerentur aut Librarii, aut Grammatici, ex eo compendio fecere nunc *Philemonem*, quod nomen est celeberrimi Comici æmuli *Menandri*; nunc *Philistionem* quod est nomen Pantomimi qui sub Augusto vixit; nunc *Philetam*, qui Elegias & Epigrammata scripserat.

3. Græculus, qui concinnavit comparationem *Menandri* & *Philemonis*, quam primus edidit *Nicol. Rigaltius*, tum auctiorem repo-

fuit *Jan. Rutgersius*, *Philistionem*, non alia de causa, pro *Philemone* auctorem variarum sententiarum fecit; ut judicarunt tres æquales Critici; non è vulgò, qui eam comparationem notulis illustrarunt. Primus est *Rutgersius* Var. Lect. Lib. IV. c. 12. cujus hæc sunt verba: *Horum nominum confusio inde videtur orta, quòd auctoris nomen primis tantum litteris designatum erat, hoc modo*: PHIL. *unde hæsitans Librarius nunc* Philemon, *nunc* Philistion, *nunc* Philetas *fecit, quod apud Stobæum pænè perpetuum est.* Alter est *Dan. Heinsius*, qui ita *Rutgersium* adloquitur: *Quæ Philistioni adscribuntur hîc, adscribenda Philemoni verè simul, atque acutè observatum est à te, frater jucundissime; ídque ex errore litterarum esse natum; quòd* Philistion, Philemon *&* Philetas *iisdem primis elementis scriberentur, velut ipse is locus, qui divitiarum atque paupertatis comparationem habet, perperam* Philetæ *à Stobæo adscribitur.* Horum judicio suffragium suum adscribit *Hug. Grotius*, * in notis ad excerpta ex *Menandro*. Simili ratione cùm esset in MSS. Codd. *Ciceronis* Academ. Quæst. Lib. IV. c. 19. *Hæc* ANT. *ferè & Alexandriæ tum & multis annis pòst* &c. hinc fecere nonnulli *Antonius*, pro more Romano, quod in *Lambini* & *Gruteri* Editionibus legitur, sed perperam; nam manifestò legendum *Antiochus*, ut est in *Aldi* nepotis Editione. Vide ejusdem Libri Cap. IV.

4. Hac ex consuetudine Librariorum, natum esse suspior mendum, quod à multis sæ-

* Pag. 989.

ſæculis inſedit Act. VII, 16. ubi *Abrahamus* dicitur *emiſſe ſepulcrum à filiis Emmor patris Sichem*, cùm à *Jacobo* ab iis agrum emtum liqueat ex Gen. XXXIII, 19. Scriptum fuiſſe videtur emtoris nomen, hoc compendio IAB. quod erat interpretandum Ἰακώβ; at exſcriptor credidit eſſe initium vocis ABPAAM, ſeu deletum eſſet I lapſu temporis, ſeu mendoſè additum judicaverit. Itaque ſcripſit Ἀβραὰμ, quem in errorem faciliùs incidit, quòd reverâ *Abrahamus* emiſſet ſepulcrum, ſed alibi, & ab aliis, ut docet Moſes Gen. XXIII. Sic ſcriptum invenitur IHΛ pro Ἰσρ·ὴλ, IΛHM pro Ἱερουσαλὴμ, ΔΑΔ. pro Δαυὶδ, & ſimilia, quæ animadvertit, exemplisque comprobavit vir doctiſſimus *Bern. de Montfaucon*, in Palæographia Græca, loco antea memorato.

5. Certum eſt ergo ejuſmodi compendium ſæpe in MSS. inveniri, quo primæ & ultimæ litteræ conjunguntur, cujus exemplum ex *Hug. Grotio* adtulimus Cap. VII. §. 3. Sic * viri docti animadverterunt in MSS. *Diogenis Laërtii* Lib. IX. §. 10. Leucippum vocari Μήλιον, qui *Clementi* Alexandrino, & *Epiphanio* dicitur Μιλήσιος. Compendii cauſâ, ſcriptum videtur Μλιος, unde alii *Melium* fecerunt, alii *Mileſium*. Sic & Diagoras, qui *Melius* à pleriſque dicitur, & fuit, *Chryſoſtomo* in Hom. IV. in 1. ad Corinthios eſt *Mileſius*.

6. Sic

* *Vide Æg. Menagii obſervationes.*

6. Similiter in vita *Dinarchi*, à *Dionyſio* Halicarnaſſeo ſcripta, laudatur Δῆμος ὁ Μάγνης, ὃς ἔδοξε γενέσθαι πολυΐστωρ, ἐν τῇ περὶ ὁμωνύμων πραγματείᾳ, *Demus Magnes*, qui *Polyhiſtor exiſtimatus eſt, in opere de homonymis.* Legendum ait *Iſaac. Caſaubonus* * Δημήτριος; quo nihil certius, cùm *Diogenes Laërtius Demetrium Magnetem*, pluſquàm quindecies laudet, in Opere de Homonymis, alíique; *Demum* verò *Magnetem* nemo. Addit *Caſaubonus*: *Error natus eſt ex compendio ſcripturæ, tales ſunt in bonis Scriptoribus infiniti.* Non modò compendium ſcripturæ fuit, ſed nulla planè ejus nota adſcripta videtur; quam ſine dubio animadvertiſſet vir doctiſſimus *Pet. Victorius*, qui cum libellum *Dionyſii* primus è MSS. Codicibus edidit.

7. Idem *Caſaubonus*, eodem loco, exiſtimat indidem factum eſſe, ut pro *Soſicrate* apud *Diogenem*, loco indicato, legamus *Socratem*, *in Primo de Succeſſione*; ſed crediderim potiùs Librarium non ſatis adtentum, pro nomine minùs noto *Soſicratis*, audiſſe celeberrimi Philoſophi adpellationem, eámque pro altera ſcripſiſſe; quod peccatum nimis quàm frequenter à Criticis admiſſum conſtat, ut poſtea oſtendemus. Notum eſt Veteres duplex I expreſſiſſe longiore litterâ ut PLAUTI, pro PLAUTII. Sive hac de cauſa, ſive quòd PLAUT. dumtaxat in titulo nonnullarum Comœdiarum ſcripſiſſent Librarii, nonnullæ, quæ

* *In not. ad Diogen. Laërt. Lib. VI. §. 80.*

quæ *Plautii* erant, *Plauto* ſunt adtributæ. *Varro*, in Libro de Comœdiis Plautinis, ſcripſerat *Plautium fuiſſe quendam Poëtam Comœdiarum, cujus quoniam fabulæ* PLAUTI *inſcriptæ forent, acceptas eſſe quaſi* Plautinas, *cùm eſſent non à* Plauto Plautinæ, *ſed à* Plautio Plautianæ. Vide *Aul. Gellium* Lib. III. c. 3.

8. Compendiaria ſcriptura peperit mendum in *Livio* Lib. XXXVII, c. 24. ubi narrato initio pugnæ navalis Rhodiorum cum Annibale, quam non ſine tumultu inierant Rhodii, ita pergit: *Sed momento temporis & navium virtus & uſus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis demſit.* Miror viros doctos non vidiſſe legendum NAVALIUM, nempe, ſociorum, ut ſolet loqui *Livius*, hoc eſt, *remigum.* Nemo *navibus* tribuerit *virtutem*, & *uſum rei maritimæ*; nec dixeris *naves* metonymicè ſumi pro *navalibus*, nam poſſit fortè hoc fieri, ſi vox ſola ſit; ſed non cum adjunctis, quæ nonniſi hominibus conveniant, qualia hîc occurrunt. Idem *Livius*, eodem Libro C. XXX. 2. *robur navibus*, & *virtutem* militibus tribuit: *Robore navium & virtute militum Romani longè Rhodios præſtabant.*

9. Inter compendia ſcripturæ referri poſſunt, ut diximus, numeri non integris vocibus ſed litteris, aut notis deſcripti, in quibus ſæpiſſimè peccatum eſſe conqueruntur paſſim Critici; præſertim cùm de annis Olympiadum, aut Urbis Conditæ à Veteribus memoratis loquuntur. Facile eſſet ingentem copiam locorum exſcribere, nec dificile eſt intel-

tellectu litteris, aut notis non satis eleganter pictis legentes sæpissimè falli potuisse. Observabo dumtaxat videri etiam veteres Hebræos litteris numeros expressisse, unde natæ ἐναντιότητες, quæ sunt inter Chronologias Librorum Regum & Paralipoménon. Si enim integris vocibus scripsissent, numquam futuræ fuissent tot discrepantiæ. Scio viros eruditos * omnem movere lapidem, ut eas tollant; sed palam est eos operam plerumque ludere, si inter se eorum interpretamenta conferantur. Maluerunt, nimirum, Rabbinis credere, hominibus vanis; quàm oculis & rationi, quæ docebant menda esse Librariorum. Nam quod dicant timere se ne, si fateantur menda inesse Veteris Testamenti Libris, actum sit de ejus auctoritate; id primum est imprudenter prodere eam auctoritatem, quam se defendere profitentur, non quòd eam compertam habeant, sed quia ita expedit; non amore & fiduciâ veri, sed quia ita censuerunt. Deinde quod omnes fatentur de Novo Testamento, qui id Græcè legerunt, & editiones hodiernas cum veteribus Codicibus contulerunt, ut ostendimus Cap. VI. & postea etiam pluribus confirmabimus; quódque à nemine judicatur auctoritatem Novi Testamenti minuere, id, quia ita volunt Rabbini, contendere contumeliosum esse Veteri, & periculosum, Judæi est, non Christiani; imò, ut verum dicam, stulti, aut hominis

* *Vide Salom. Glassium Lib. I. Philologiæ Sacræ, & contrà sentientem doctiss. virum Job. Ludolfum Comment. in Hist. Æthiop. Lib. I. num. 28.*

minis nequam, qui aut judicat de eo quod nescit, aut contrà quàm credit loquitur. Ostendimus, nisi nos ratio fugit, manifestis argumentis, numeros hîc, illic, auctos, aut imminutos à Librariis fuisse. Loca invenientur ad vocem *Numeri*, in nostris Indicibus, adnotata. Hoc paulò acriùs dicendum fuit, ut homines imperiti, aut mali desinant tandem fictâ pietate suam imperitiam aut nequitiam tegere, & Christianam Religionem Judæis atque Atheis prodere, dum eam defendere videri volunt.

10. Errata in numeris facilè admitti potuisse & admissa viderunt Veteres, ut *Irenæus* Lib. V, c. 30. ubi agens de numero nominis bestiæ, de quo Apoc. XIII, 18. χξς΄. observat quosdam scripsisse χις΄. *Ignoro*, inquit, *quomodo erraverunt quidam sequentes idiotismum & medium frustrantes numerum nominis, quinquaginta numeros deducentes, pro sex decadis unam decadem volentes esse. Hoc autem arbitror Scriptorum peccatum fuisse*, UT SOLET FIERI, *quoniam & per litteras numeri ponuntur, facilè litteram Græcam, quæ sexaginta enunciat, in Jota Græcam litteram expansam; post deinde quidam, sine exquisitione, hæc acceperunt*. Sic & *Galenus* περὶ ἀντιδότων Lib. I, c. 5. sub finem, p. 874. T. XIII. Ed. Charterianæ, ubi agit de proportione, seu συμμετρίᾳ τῶν μιγνυμένων ἀλλήλοις ἁπλῶν φαρμάκων, numeros litteris scriptos frequentissimè corruptos fuisse testatur, his verbis: Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι κακῶς εἰσι γεγραμμέναι, τινῶν μὲν ἐκ

ἐν τῷ τοῖς αἰτήσασι διδόναι τὰς γραφὰς ἑκοντὶ ψευδομένων, ἐνίων δὲ ϗ διαστρεφόντων ἃ παρά τινων ἔλαβον ἀντίγραφα. Τὰ δὲ δὴ βιβλία τὰ κατὰ τὰς βιβλιοθήκας ἀποκείμενα, τὰ τῶν ἀριθμῶν ἔχοντα σημεῖα, ῥαδίως διαστρέφεται: *Quoniam verò nonnulla perperam ſunt ſcripta, dum quidam, ubi petentibus ſcripturam exhibent, ſponte mentiuntur: aliqui etiam pervertunt, quæ à nonnullis acceperunt exemplaria; libri, qui in Bibliothecis repoſiti ſunt, & numerorum ſigna habent, facilè corrumpuntur.* Tum exempla profert hiſce verbis: Τὸ μὲν πέντε ποιέντων ἐννέα, καθάπερ ϗ τὸ ο, τὸ δὲ ιγ, προσθέσει μιᾶς γραμμῆς: ὥσπερ ϗ ἀφαιρέσει μιᾶς ἑτέρας: *quod eſt quinque* (Ε) *facientibus novem* (Θ) *ſicut* & *O* (octoginta) & ΙΓ (tredecim) *additione unius lineæ, aut alterius unius additione*, Ε, nempe, ſcribebatur, ut ex antiquis Codicibus liquet, inſtar hemicycli, cui ſecans lineola horizontalis addebatur. Hinc fiebat ut non abſimile eſſet τῷ Θ cujus dexter hemicyclus evanuiſſet, aut non ſatis à Librario notatus fuiſſet. Similiter ſi τῷ ΙΓ lineam demas, nimirum Ι, ſupereſt Γ, hoc eſt, tria, pro tredecim; aut ſi addas, poteſt fieri ΛΓ, hoc eſt, triginta tria. Διὰ τοῦτο ἐγὼ καθάπερ ὁ Μενεκράτης ἔγραψε βιβλίον, ἐπιγράψας ΟΛΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ, καθότι τὰ μὲν ζ διὰ δυοῖν γέγραπται συλλαβῶν, οὐ διὰ τοῦ ζ μόνον. Τὰ δὲ κ διὰ τριῶν, οὐ διὰ τοῦ ζ μόνον. Τὰ δὲ τριάκοντα διὰ τεττάρων, οὐ διὰ τὸ λ μόνον, ϗ τἄλλα ὁμοίως, οὕτω ποιήσω καὶ αὐτός: *Ideò ego, ut Mene-*

necrates scripsit librum, hoc titulo, Hologrammata Imperatoris, *quia ζ duabus scriptum est syllabis* (ἑπτὰ) *non solo ζ; κ tribus* (εἴκοσι) *non solo κ; λ quatuor* (τριάκοντα) *non solo λ, & alia similia: sic faciam & ipse.* Idem factum putem, ob eamdem rationem, in sacris Veteris Testamenti libris, à Massorethis, aliisve, ne posthac in numeros illaberentur errores plures, quàm qui jam erant illapsi.

11. Hæc cùm ita sint, proferam insignem locum Danielis, in quo peccatum fuisse necessariò oportet in numeris; quod facilè fieri potuit, si litteris notarentur, multò difficiliùs si integris vocibus. Angeli verba ad Danielem, anno tertio Cyri Persarum Regis, habita, ut liquet ex Cap. X, 1. hæc sunt Cap. XI, 2. *Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside & quartus amplioribus opibus ditabitur, quàm omnes, & cùm invaluerit opibus suis, concitabit omnes contra regnum Javanis.* 3. *Existet autem Rex potens, & amplam habebit ditionem, faciétque pro arbitratu suo.* 4. *Cùm verò exstiterit, conteretur regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos cœli, non verò posteris ejus*, &c. Regnarunt ordine, post Cyrum, *Cambyses*, *Smerdis Magus*, *Darius Hystaspides*, & *Xerxes*. Hic est quartus à Cyro, in quem primâ fronte quadrare videntur quæ habet Propheta; fuit enim potentissimus Persarum Regum, qui adhuc fuerant, & omnes populos Imperii sui contra Græcos concitavit;

vit: ut norunt omnes, qui non sunt in hisce rebus planè hospites.

12. Attamen alium designari necesse est, quia Angelus loquitur de duratione Imperii Persici, déque numero Regum, qui post Cyrum regnaturi erant. Hoc ex ejus orationis initio adparet: *tres Reges stabunt ADHUC in Perside, & quartus*, &c. tum etiam ex vers. 3, & 4. ubi de Alexandro eversore Imperii Persici. Absurdum itaque esset dicere *tres adhuc* futuros Reges, & surrecturum *quartum*, atque in illo consistere, quasi esset ultimus, post quem novem regnarunt; ac, prætermissis illis, ad eversorem ejus Imperii subitò transire; clarè enim Alexander describitur vers. 3. & 4. & successores ejus in sequentibus. Respondet quidem *Hieronymus*, in hunc locum, *non curæ fuisse spiritui prophetali historiæ ordinem; sed præclara quæque perstringere.* At curæ esse debuit Angelo, durationem Imperii Persici revelaturo, numerum integrum Regum post Cyrum regnaturorum edere; ne hiulcum esset vaticinium, & suspectum apud posteros, præsertim Ethnicos, fieret; quasi ab homine imperito historiæ Persicæ fictum. *Hugo* verò *Grotius* existimat mentionem fieri Xerxis, ut adpareat, *non sine causa probabili, Alexandrum postea ivisse in Persas.* Verùm hac responsione non magis satisfit iis, quæ modò dicebamus, quàm Hieronymianâ. Quartus ergo ille Persarum Rex, qui potentissimus omnium describitur, & dicitur concitaturus omnes contra Græcos, aut

reg-

regnum Javanis, eſt Darius *Codomannus*; qui & ditiſſimus fuit, cùm ad eum congeſtæ per multos annos Perſicorum Regum Gazæ pervenerint; &, omnibus Imperii Perſici viribus, cum Alexandro conflixit. At quomodo poteſt hîc dici quartus, cùm inter Cyrum & illum duodecim Reges fuerint, apud Perſas?

13. Hæc cùm videret *Joannes Lightfootius*, diligens quidem Rabbinicorum Scriptorum Lector, atque excerptor, ſed qui Magiſtris illis ſæpe multò acutior non eſt, eò devenit ut diceret *, „ fuiſſe tantùm quinque Perſarum „ Reges, Cyrum, nempe, & poſt illum qua„ tuor; unde facile eſt colligere, ut *putat*, „ quantopere à vero calculo aberraverint „ Hiſtoriæ Ethnicæ, quæ in Perſico regno „ quatuordecim ſucceſſivè Reges enumerant, „ & ducentos ei durationis annos tribuunt. Neſciebat bonus vir adcuratam ſingulorum illorum Regnorum Chronologiam tradi, & à Græcis res geſtas eorum ita narrari, ut ſuas cum illis conjungant; quod potuiſſet ex *Seth. Calviſio* aut *Dionyſ. Petavio* diſcere, qui adcuratiſſimi Chronologorum cluent, ut alios innumeros omittam.

14. Ita verò habent verba Angeli Hebraïcè: הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עושר גדול מכל וכחזקתו בעשרו יעיר הכל את מלכות יון: Aliquando conjecimus poſt vocem שלשה *quatuor* excidiſſe vocem עשר *decem*, & poſt רביעי *quar-*

* *In Deſcr. Templi Jeroſolymitani. C. XL. Sect. 1.*

quartus vocem עשירי *decimus*; mendúmque ita irrepſiſſe, ut primùm Librarius omiſiſſet עשירי, ob ſimilitudinem vocis ſequentis עשיר *diteſceret*; unde poſtea factum eſſet, ut עשר *decem* deleretur, quia *quartus* non poteſt ſequi *decimum tertium*. Nunc veriſimilius videtur numeros ſcriptos litteris; & priùs quidem fuiſſe יג hoc eſt, 13. poſteriùs verò יד hoc eſt, 14. Facillimè enim fieri potuit ut י litterarum minima, aut utrobique exciderit ſimul, aut primùm in alterutro loco; quo factum fuerit, ut & in altero deleretur.

15. Senſus eſt perſpicuus & certiſſimæ Chronologiæ Græcorum conſentaneus: *Adhuc tredecim Reges ſtabunt in Perſide*; numerato, nempe, ipſo Cyro, qui diu poſt hanc Prophetiam ſuperſtes fuit, *& decimus quartus amplioribus opibus ditabitur, quàm omnes*, &c. qui eſt, ut diximus, *Darius Codomannus*, qui decimus quidem tertius eſt, ſi numeres à Cyro, ſed decimus quartus, ſi à *Cambyſe* patre Cyri; qui Cambyſes Rex Perſarum fuerat, ante Cyrum. At cùm hujus obſcurum, in ſola Perſide, regnum, ampliſſimo per totam Aſiam imperio Cyri filii, oblitteratum fuerit; illo omiſſo, Cyrum quaſi primum Perſarum Regem numerarunt. Attamen cùm res tempore Danielis notiſſima eſſet, non mirum eſt Cambyſem primum Regem ab Angelo numerari. Ideò etiam *Xenophon* initio Vitæ Cyri, Lib. I. Πατρὸς μὲν δὴ λέγεται Καμβύσου, Περσῶν βασιλέως: *Patre dicitur Cambyſe, Perſarum Rege*. En igitur nomina quatuordecim Regum Perſarum: 1. Cambyſes

pater

pater Cyri; 2. Cyrus; 3. Cambyses filius Cyri; 4 Smerdis magus; 5. Darius Hystaspides; 6. Xerxes; 7. Artaxerxes Longimanus; 8. Xerxes II; 9. Sogdianus; 10. Darius nothus; 11. Artaxerxes Mnemon; 12. Artaxerxes Ochus; 13. Arses; 14. Darius Codomannus. Sic videtur numerasse *Hieronymus*, qui ita confutat eos, qui Darium ab Alexandro devictum *quartum* vocari putabant: *Frustra igitur quidam, Darium regem quartum, qui ab Alexandro superatus est, scribit; qui non quartus, sed quartus decimus, post Cyrum, Persarum Rex fuit.*

16. Attamen quamvis hæc conjectura verisimillima videatur, nolim propterea cuiquam eam obtrudere, aut quidquam, in ipso contextu Daniëlis, mutari; ne quis me velle manus violentas sacris paginis inferre putet. At nihil vetat quominùs, in Commentariis Criticis, hæc & ejusmodi aliæ conjecturæ Eruditorum examini proponantur. Quæsiverit fortè quispiam quî fiat ut conjiciamus, id quod est nunc integris vocibus scriptum, signatum olim litteris, seu Arithmeticis notis, fuisse? Verùm jam hoc indicavimus, cùm facilè mutari potuisse singulas litteras, difficiliùs verò integras dictiones diximus. Quod cùm animadvertissent Massorethæ, integris dictionibus expresserunt numeros, quos in Codicibus suis invenerunt. Indidem, partim saltem, videntur esse ortæ discrepantiæ, quæ sunt inter Codices Judæorum, Samaritarum & Septuaginta Interpretum, in annis antiquissimorum Patriarcharum. Non diffiteor

teor posse & nonnullas alias ejus rei rationes adferri, atque à viris doctis adlatas; sed huic etiam, inter alias, locum esse verisimillimum est.

CAPUT XIII.

De Mendis ex incuria Librariorum natis.

1. CUM omnia Mendorum genera, quæ antea descripsimus, possint dici orta ex negligentia Librariorum, quamvis variæ iis peccandi occasiones fuerint; non opus erit multùm immoremur, in ostendendo Librarios etiam, sine ulla ejusmodi occasione peccandi, merâ incuriâ, peccasse. Attamen quia faciliùs intelliguntur offendere, & cespitare qui per loca aspera aut lapidosa ambulant, quàm qui per plana & æqualia iter faciunt; non erit prorsus inutile meræ incuriæ, & quæ nihil caussari possit, paucula exempla huc collegisse.

2. Est egregius locus *Ciceronis*, * in Oratore, in quo quàm necessaria sit Oratori Historiæ cognitio docet; sed ita corruptus, ut verba nonnulla intelligi nequeant. Quovis quidem pignore contendere ausim, à summo Oratore scriptum non esse quod nunc legimus; at fateor mihi non ita liquere, quî possit ei medicina fieri. Tentandum tamen est, dignus enim est locus, qui memoriter teneatur;

* *Cap.* XXXIV.

tur; quod fieri nequit, nisi sensus aliquis ei insit. Hæc ergo sunt ejus verba: *Nescire autem quid, antea quàm natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur?* Quomodo differant *res veteres* à *superioribus* non intelligo, cùm *superiora* dicantur quæcumque sunt præterita; adeóque non minùs vetera, quàm proximè, ut ita dicam, superiora. Videtur omnino hoc velle *Cicero*, nihil esse vitam hominis, ad comparandam prudentiam, si ea tantùm teneamus quæ vidimus, & ab oculatis testibus audivimus; sed oportere ea, quæ tempore nostro contigerunt, cum superioribus, veteribúsque contexi, ut seriem totius historiæ animo comprehensam teneamus. Verùm, ut hoc diceretur, oporteret scribi: *Quid est enim ætas, nisi memoria rerum* NOSTRARUM *cum superiorum ætate contexitur?* aut *recentiorum*, loco *superiorum*; * sed prius magis placet. Certè non idem dicas, si dixeris res *superiores* cum *veteribus* contexere. Vita hominis, sine lectione, aut cognitione eorum quæ, antequàm natus esset, contigerunt, eum tantùm instruunt cognitione rerum suæ ætatis, ex quibus magna prudentia comparari nequit. At si cum iis, quæ nobis accidere meminimus, sive cum *memoria rerum nostrarum*, conjungamus superiora omnia, quoad licet; tum verò ex cognitione tot eventuum, causarúmque, quibus factum ut contigerint, prudentiores mul-

* *Vide Infra Cap. XVII. S. 21.*

multò fieri possumus, nisi judicio simus planè destituti.

3. Ex simili incuria prognatum est grave mendum, quod est in pulcherrima oratione M. Porcii Catonis, apud *Livium* Lib. XXXIV. c. 2. quâ invehitur in luxum nimium matronarum: *Majores nostri*, inquit, *nullam, ne privatam quidem rem, agere fœminas, sine auctore, voluerunt; in manu esse parentum, fratrum, virorum; nos, si Diis placet, jam etiam Rempublicam capessere eas patimur, & foro quoque & concionibus & comitiis immiscere*, &c. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali*, ET *sperate ipsas modum licentiæ facturas*, NISI *vos faciatis*. Aut legendum, NEC *sperate, nisi*, &c. aut, *sperate* — UBI *vos* FECERITIS; ac sanè *Fr. Modius* testatur Codicem Moguntinum habere *feceritis*. Festinanter hunc *Livii* locum exscribentes ultima verba ita descripserunt, quasi pro ET antecessisset NEC.

4. Non alia de causa, factum puto ut in Veterum Scriptis tot occurrant luxationes, seu transpositiones, quibus corrumpitur series orationis. Exempli causâ, in Versione LXX. Interpretum Cap. XXV. Jeremiæ Vers. 14. ad finem Capitis LI. omnia sunt perturbata, si cum Hebraïcis componantur, ut liquebit inspicientibus Polyglotta. Si diligenter considerentur Hebraïca, adparet facilè ea esse recto ordine, quemadmodum leguntur in Codicibus Hebraïcis, quibus utimur, & quemadmodum ab *Hieronymo* lecta fuerunt. At quî factum ut ita Prophetæ membra

bra luxarentur in Græcis, rationem nullam comminiſci poſſum, præter Librariorum negligentiam; aliter enim habuiſſe Codices Interpretum Græcorum quàm noſtros, aut *Hieronymianos*, perſuadere mihi non poſſum, quamvis quid occaſionem illi incuriæ præbere potuerit neſciam. Conjicere tamen fortè quis poſſit ab Interpretibus Græcis, in ſejunctis primùm ſchedis, ſcriptas ſingulas viſiones, aut vaticinia de variis Gentibus, quæ iis Capitibus continentur; deinde alicujus incuriâ, perturbatas fuiſſe illas ſchedas, nec in ordinem ab imperitis Linguæ Hebraïcæ potuiſſe reſtitui, proindéque ſic perturbatas ad poſteros perveniſſe. Sed ſunt plures luxationes inter verſus, quibus ea conjectura aptari non poteſt; nec ſatis credibile eſt Interpretes ipſos unum librum, in varias veluti laceratum ſchedas, edidiſſe. *Hieronymus* ſibi etiam eam perturbationem diſplicuiſſe ait, in prologo in Jeremiam, ſed cauſa ejus quæ fuerit non docet: *Ordinem*, inquit, *viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus.* In prooemio verò Commentariorum, in eumdem Prophetam: *Libellum autem Baruch, qui vulgò Editioni LXX. copulatur, nec habetur apud Hebræos, &* ψευδόγραφον *Epiſtolam Jeremiæ nequaquam cenſui diſſerendam, ſed magis Jeremiæ ordinem LIBRARIORUM errore confuſum, multáque quæ deſunt ex Hebræis fontibus digerere, ordinare, diducere ac complere; ut novum ex vetere, verúmque, pro cor-*

corrupto atque falsato, Prophetam teneas. Alia exempla, ex eadem Versione, proferri possent; sed hoc adeò insigne est, ut aliis opus non sit.

5. At, qui Lutetiæ nuper *Hieronymum* edidere, in ipso *Hieronymo* luxationem memorabilem animadverterunt. Ita ille præfationem de omnibus Libris Veteris Testamenti orditur: *Viginti & duas litteras esse, apud Hebræos, Syrorum quoque & Chaldæorum Lingua testatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis est; nam & ipsi viginti duo elementa habent eodem sono, sed diversis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Mosi totidem litteris scriptitant, figuris tantùm & apicibus discrepantes. Certúmque est Esdram Scribam, Legísque doctorem, post captam Jerosolymam & instaurationem Templi, sub Zorobabel, alias litteras reperisse, quibus nunc utimur; quum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum, hæc eadem supputatio, sub Levitarum ac Sacerdotum censu, mysticè ostenditur. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus. Sed & Psalmi XXXVI, & CX, & CXI, & CXVIII, & CXLIV, quamquam diverso scribantur metro, tamen ejusdem numeri texuntur Alphabetho.* Verba: *& nomen Domini tetragrammaton,* &c. necessariò subjungenda iis quæ dicit *Hieronymus*, de veteribus Hebræorum characteribus; tum verò antecedentia: *in libro quoque*, &c, subjicienda sunt, hoc ordine:

 ne:

ne : *quum ad illud uſque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, uſque hodie, antiquis expreſſum litteris invenimus. In libro quoque Numerorum*, &c. Attamen triginta quatuor Codd. MSS. à *Monachis Benedictinis* inſpecti, verba *Hieronymi* eodem ordine legenda exhibent, ac vulgatæ editiones. Sed res ipſa ita eſſe legendum, uti conjecerunt, invitis omnibus Manuſcriptis Codicibus oſtendit.

6 Cùm apud me hujuſmodi luxationis rationem quærerem, ſi quæ fortè poſſet inveniri; hoc in animum incidit, Librarium, ex cujus vitioſo Codice deſcripti ſunt omnes quos habemus, aut ii ex quibus dictati ſunt, duos *verſus*, ſeu lineas, ut loquimur, omiſiſſe : *Et nomen Domini*, &c. ad *invenimus*: ſubjeciſſéque ſuperioribus, *In libro quoque*, &c. Deinde cùm animadverteret à ſe eos omiſſos, jam ſcriptis duobus ſequentibus, eos his ſubjunxiſſe ; potiuſquàm deleret ſuperiora, ne liturâ ejuſmodi pretium exemplaris ſui minueret. Vel, ſi ea conjectura non placet, *Hieronymus* ipſe cùm margini adſcripſiſſet quæ de nomine Dei habet, ſubjungenda iis quæ dixerat de litteris Samariticis, ea periodus eſt ſequenti à Librariis perperam ſubjecta. Ejuſmodi notarum margini additarum, deinde in contextum Hieronymianæ orationis illatarum, ſuppeditabunt ejus editores in Prolegom. Cap III. §. 6 Quibus fit ut in poſteriore conjectura adquieſcam, quamvis illi Mona-

nachi de ratione luxationis memoratæ nihil
addiderint.

7. *Josephus Scaliger*, in Prolegomenis No-
tarum suarum in *Manilium*, ait in tertio Li-
bro „ se quinquaginta quatuor versus, loco
» suo motos, materiâ ipsâ & tenore senten-
» tiæ ita postulantibus, suis sedibus reddidis-
» se; quæ sanè, inquit, est luculenta emen-
» datio, quâ lux reddita nobilissimæ disputa-
» tioni, quæ in illa versuum & sententiarum
» permistione à nemine intelligebatur. Eam
» verò trajectionem integrarum disputatio-
» num ex sectione contigisse animadverti-
» mus; quâ homines imperiti carmen *Mani-*
» *lii* in Capita secuerunt, cùm auctor perpe-
» tuum Epos texuisset. Gemblacensis sanè
» Codex longè plura præfert Capita, quàm
» vulgatæ editiones. Atque adeò perturba-
» tio versuum magna ex parte nihil aliud est,
» quàm illorum Capitum seu sectionum in-
» ter se commutatio. Cùm autem omnia
» Maniliana exemplaria scripta non magnam
» vetustatem præferant, & ex uno vetustiore
» Archetypo propagata sint; si quis quærat ab
» Archetypóne illæ sectiones sint, aut recen-
» tioris temeritatis; nihil aliud ad hoc re-
» spondemus, quàm si vetustissimæ sint, hoc
» mirum non videri, cùm in multis vetustis
» Scriptoribus ejusmodi luxationes deprehen-
» dantur. Hæc ille, quæ an satis firma sint
qui volent scire locum *Manilii*, & ejus no-
tas expendant. Satis nobis est viri summi
testimonium de luxationibus adtulisse. Se-
quentia tamen ejus verba huc etiam trans-

ferre non piguit, nec ea legiſſe quemquam pœnitebit.

8. „ Aliquot, inquit, luxationes proferre „ poſſemus; unâ contenti erimus, quæ eſt „ X. Æneïdos, ubi Mezentius comparatur „ apro venatorum telis, & latratibus canum „ laceſſito. Verſus hi ſunt loco moti:

„ *Ille autem impavidus partes cunctatur in*
„ *omnes,*
„ *Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.*

„ Reponendi enim poſt illum,

„ *Sed jaculis, tutíſque procul clamoribus in-*
„ *ſtant.*

„ Illa Virgiliana luxatio adeò vetuſta eſt, ut „ à vetere Interprete agnoſcatur. Dicemus „ igitur *Virgilium* ita ſcripſiſſe, quia omnes „ vetuſtiſſimi Codices ita habent, & omni- „ bus Codicibus hodiernis antiquior *Servius* „ ita legebat? Non ſanè, ſi quid ſapimus.

9. Locus *Virgilii*, * ne quæſtioni ſit, hic eſt:

Ac velut ille canum morſu de montibus altis,
Actus aper ———
——— *poſtquam inter retia ventum eſt,*
Subſtitit, infremuítque ferox, & inhorruit
armos;
Nec cuiquam iraſci, propiúſve accedere vir-
tus,

Sed

* *Lib. X. verſ. 707. & ſeqq.*

Sed jaculis, tutísque procul clamoribus instant:
Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro,
Missilibus longè & vasto clamore lacessunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes;
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.

Manifestum est duos postremos versus ad aprum, non ad Mezentium pertinere, ac proinde debere proximè sequi eum, quem dixit *Scaliger*; qui si semper æquè feliciter conjecisset, numquam *præcipitis Critici* notâ inustus fuisset, aut certè jure inuri potuisset.

10. Eodem in loco: „ ejusmodi, inquit, „ multas trajectiones in *Tibullo* & *Propertio* „ notavimus. Sed & de Tibullianis jam antea *Lilius* monuerat. Potuisset addere, ut postea comperi, de Virgiliana trajectione monuisse *Henr. Stephanum* in Dissertatione de Criticis Veteribus, pag. 79. quam edidit Lutetiæ anno MDLXXXVII. aitque se ea de re in Editione sua *Virgilii* dixisse. Trajectionibus etiam laborare credidit *Dan. Heinsius* Artem Poëticam *Horatii*, ad quam adeundus est, neque enim mihi persuasit. Dum *Scaligerum* sequitur, passibus non semper æquis, multa mihi quidem frustra moliri videtur, quamvis ceteroquin ejus meritis nihil detractum velim.

11. Sed

11. Sed tempus eſt imponendi finem iis, quæ dicenda habebamus de Mendis, quæ Librariis tribui poſſunt; nec quidquam addemus, ſi modò quæſtioni, quæ hanc in rem proponi poteſt, ſatisfecerimus. Antea diximus Criticos aut Grammaticos ſolitos eſſe recenſere exemplaria, eáque emendare, poſtquam à Librariis perſcripta fuerant; quod cùm ita ſit, videntur veteres codices emendatiores eſſe debuiſſe, & quæri poſſit cur aliter ſe res habeat? Verùm quæ de recenſione diximus, ea ad pauca exemplaria pertinent; Librarii enim ſumtui parcentes, & quàm primùm venales libros exponere ſtudentes, non curabant eos emendari, quod Cap. II. aliquot Veterum teſtimoniis probavimus. Præterea, in hoc ipſo Capite, aliam rationem ſubinnuimus, quam hîc eximii Critici * *M. Anton. Mureti* verbis exprimemus: *ſolebant*, inquit, *homines imperiti, qui avorum aut proavorum noſtrorum temporibus, victum ſibi deſcribendis libris quæritabant, quæ perperam ſcripſerant non delere; ne libros ſuos multis lituris deformatos minùs vendibiles redderent, iterúmque totas paginas deſcribere cogerentur; ſed iis, ut erant, omiſſis, cetera perſequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam, in omne Scriptorum genus, invexit.* Diligens illa recenſio exemplarium potiùs fiebat in uſum hominum divitum & ſtudioſorum, quàm Librariorum cauſâ. *Franciſcus Juretus*, ad calcem teſtimoniorum de *Symmacho*, præfixorum ejus Epiſtolis, obſervavit in vetuſtiſſimis manu ſcriptis Codicibus *T. Livii*,

* *Var. Lect. Lib. XV. c. 9.*

Livii, fini Lib. X. hæc addita. NICOMACHUS DEXTER V. C. EMENDAVI AD EXEMPLUM PARENTIS MEI CLEMENTIANI. VICTORIANUS V. C. EMENDABAM DOMNIS SYMMACHIS.

12. Plurium ejusmodi Librariorum, aut, si mavis Criticorum, qui Exemplaria emendarant, nomina ex antiquis Codicibus collegit vir doctus *Frid. Lindenbrogius* ad calcem Observationum in Andriam *Terentii*; ubi legimus, *Calliopius recensuit*, qui fuit etiam ejusmodi Criticus. Sed & nos in Indice hujus operis exemplum insigne è *Virgilio* Medicæo addidimus; cui mantissæ loco unum adcumulabimus. *Aristides* in Oratione funebri *Alexandri* Grammatici Cotyæensis, ait solitum eum Patriæ nomen suo semper addere, ἐπεὶ κἀν τοῖς βιβλίοις, ἃ διωρθοῦτο, τοῦτο ἐγκαταλέλειπται σύμβολον· ἐπὶ γὰρ τῷ Ἀλεξάνδρῳ παράγραμμα ἦν ἡ πατρίς· *cùm & in iis quos corrigebat, libris, hoc symbolum fuerit relictum; nam ad Alexandrum accedebat adscriptum patriæ additamentum.* Etiam *Pet. Constantius Benedictinus* in Vindiciis MSS. Codd. contra *Bartbol. Germonium*, Cap. II. testatur esse Codices antiquæ versionis Concilii Calchedonensis, collatos à *Rustico* Eccl. Romanæ, medio sexto sæculo, Diacono, in quibus legitur: *Rusticus ex Latinis & Græcis exemplaribus maximè acoemit. monast. emendavi.* Sed multò plura ejus rei exempla è Codicibus Græcis collegit sodalis ejus *Bernardus de Montfaucon* Pa-

Palæologiæ Græcæ Lib. I. c. 6., quam, si ita videatur, adibunt Lectores, quorum rem penitiùs nosse intererit.

13. Quin etiam homines imperiti, hoc est, plerique à quibus libri emebantur, non solebant tam quærere an emendatos emerent, quàm an pulcrè atque eleganter descriptos. Sæpe autem factum ut minimè omnium eruditi καλλιγραφίᾳ excellerent, adeóque ut maximam mendorum copiam in exemplaria sua admitterent; quæ, ob causam adlatam, emendari nolebant. Dudum hac de re questus est *Hieronymus*, cujus hæc sunt verba, ex Præfatione in novam Translationem Jobi ex Hebraïca veritate: *Habeant*, inquit, *qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis, auro, argentóque descriptos, vel uncialibus, ut vulgò aiunt, litteris onera magis exarata, quàm codices; dummodo mihi meisque permittant pauperes habere scedulas & non tam PULCROS codices, quàm EMENDATOS.* Monent *Monachi Benedictini* duos aut tres MSS. Codd. habere *initiales*, & quidem *eodem*, ut aiunt, *sensu*; qua in re graviter falluntur, nam *unciales litteræ* sunt majusculæ quævis, non *initiales*; qualibus, ut dixi antea, integra volumina scribebantur, & quales hîc intelligit *Hieronymus*; ut liquet ex eo quod iis descriptos Codices vocet *onera*, quia non poterant illis litteris, in exiguis membranis, integra Biblia scribi. Fortè Monachi, qui *initiales* pro *uncialibus* scripserunt, crediderunt *Hieronymum* spectare consuetudinem *initialium* litterarum majore formâ, & elegantiùs scribendarum quam cete-

ceterarum, imò auro, & pigmentis ornandarum; quæ consuetudo ab aliquot sæculis usitata est. At *Hieronymus* de integris libris loquitur, nec umquam omnes majusculæ litteræ dictæ sunt *initiales* ab *Hieronymo*, aut à quoquam non prorsus barbaro Sed ad *Hieronymum* ut redeamus, ita etiam loquitur in Præfatione ad Jobum, è Græco versum & emendatum: *Tanta est vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant; dum magis PULCROS habere malunt Codices, quam EMENDATOS.*

14. Ideò, quòd parum diligenter Librarii hac in re versarentur, idem *Hieronymus*, in Præfatione in Hezram; *si qui*, inquit, *fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distinctè & per intervalla transscribant. NIHIL enim proderit emendasse librum, nisi emendatio, Librariorum diligentiâ, conservetur.* Quod sæpe homines lucri cupidi, & pessimæ interdum fidei, in maximum legentium detrimentum, negligebant.

15. Sed & graviores multò obtestationes libris adjiciebantur, quibus rogabantur Librarii, ut maximâ fide & curâ eos describerent. Ejusmodi erat quam Libro suo, de Ogdoade, addiderat *Irenæus*, ut docet *Eusebius* Hist. Ec. Lib. V. c. 20. Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μετεγράψω ἐπι-

ἐπιμελῶς, ϗ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς. ϗ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ: *Adjuro te, qui transcripseris hunc librum, per Dominum nostrum Jesum Christum, & per gloriosum ejus adventum, in quo judicaturus est vivos & mortuos; ut conferas quod transcripseris, & diligenter emendes ad exemplar ex quo transcripsisti, útque adjurationem istam similiter exscribas; & codici tuo inseras.* Quam formulam *Eusebius* in Chronicon suum transtulit, vertítque *Hieronymus*. Similem etiam præfixit *Rufinus Origenis* libris à se versis; qualis adhibita quoque est à *Valente* Antiocheno. Sunt * & qui velint verss 18 & 19. Cap. ultimi Apocalypseos id genus adjurationem esse; sed Joannes illic non scribentem, verùm audientem adloquitur: *Contestor ego omni audienti*, &c. Posset tamen de *audiente* Librario hoc quoque intelligi, qui vetetur ne quidquam scribat, præter id quod sibi dictari audit; at præstitisset monere dictantem, à quo maximè fraus potuit oriri.

16. Crediderim tamen eam obtestationem non tam ad Librarios pertinere, quàm ad Impostores, de quibus postea agemus. Eodem etiam spectat, ut videtur, similis adjuratio; cujus meminit *Aristeas*, in Hist. versionis LXX. Interpretum, ad quos Demetrium hanc orationem habuisse ait: Ἐπεὶ καλῶς ϗ ὁσίως καὶ διερμηνεύεται, ϗ κατὰ πᾶν ἠκριβωμένως, ἔχοι καλῶς ἔχον ἐστὶν ἵνα διαμένῃ ταῦτα οὕτως πάντα, ϗ μὴ γένηται μηδεμία διασκευή. τὸν

* *Vide Grotium & Hammondum ad hunc locum.*

των δὲ ἐπιφωνησάντων τοῖς εἰρημένοις, ἐκέλευσε διαρά-
σασθαι καθὼς αὐτοῖς ἔθος ἐστιν. εἴτις διασκευάσει προ-
στιθεὶς, ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων,
ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν. καλῶς τοῦτο πράσσοντες,
ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα διαφυλάσσηται: *quoniam bene & sanctè versa sunt, atque adcuratè per omnia; par est ut hæc permaneant ita ut se habent, néve ulla fiat mutatio. Omnibus ad hæc adclamantibus*, inquit, *jussit ab iis diris devoveri, quicumque mutasset additione, aut trajectione ullâ, vel detractione; rectè ita facturis, ut perpetuò æterna & stabilia serventur.* Sed quamvis hæc ad falsarios, aut interpolatores potissimùm spectent; nihil vetat quin ad negligentiores Librarios etiam referantur.

CAPUT XIV.

De Mendis ex Criticorum temeritate, aut imperitia ortis.

1. SI primi subsellii Criticorum libri referti sunt querelis, de negligentia aut imperitia antiquorum & recentiorum Librariorum, quemadmodum satis ostendimus; non minùs in sui ordinis viros invehuntur, queruntur enim doctissimi quique subinde, audaciâ atque inscitiâ Criticorum, multis locis antea sanis illata esse gravissima vulnera. Sed & iidem Critici sæpe abjudicarunt loca veteribus

 Scrip-

Scriptoribus, quæ illorum reverâ erant, quia perperam ea Scriptoribus illis indigna judicabant; quod nesciremus, nisi ab aliis ea Criticorum facinora castigata fuissent. Quorum omnium nonnulla exempla, sed vetera potissimùm, proferemus, quæ sine invidia in medium adduci possunt; consulendum est enim auribus imperitorum, quas, ut ille ait, *mordaci radere vero* non est cujusvis.

2. *Plutarchus*, in Libro de audiendis Poëtis, hos versus * *Homeri* profert, ubi Phœnix, ut iram Achillis leniat, narrat à se nimiâ irâ commoto patrem suum propemodum esse interfectum.

Τὸν μὲν ἐγὼ βούλευσα κατακτάμεν ὀξέϊ χαλκῷ.
Ἀλλά τις ἀθανάτων παῦσεν χόλον, ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ
Δήμου θῆκε φάτιν, καὶ ὀνείδεα πόλλ' ἀνθρώπων,
Ὡς μὴ πατροφόνος μετ' Ἀχαιοῖσιν καλεοίμην.

Eripere huic vitam ferro fulgente parabam;
Iram nescio quis fregit Deus, & mihi vulgi
Objecit voces animo & convicia famæ,
Ne patris occisor Grajûm sermone notarer.

Tum subjicit: ὁ μὲν οὖν Ἀρίσταρχος ἐξεῖλε ταῦτα

* *Legi debuisse videntur, post vers. 458. aut 457. ut videbatur Jos. Barnesio. Iliad. I.*

τα τὰ ἔπη φοβηθείς : *Aristarchus cùm perhorruisset hos versus, eos sustulit.* At malè, judice *Plutarcho*, cujus hæc sequuntur verba: ἔχει δὲ πρὸς τὸν καιρὸν ὀρθῶς, τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα διδάσκοντος οἷόν ἐστιν ὀργὴ, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν ἄνθρωποι τολμῶσι, μὴ χρώμενοι λογισμῷ, μηδὲ πειθόμενοι τοῖς παρηγοροῦσι. καὶ γὰρ τὸν Μελέαγρον ἐπεισάγει τοῖς πολίταις ὀργιζόμενον, εἶτα πραϋνόμενον. ὀρθῶς τὰ πάθη ψέγων, τὸ δὲ μὴ συνακολουθεῖν ἀλλ' ἀντιτάττεσθαι, καὶ κρατεῖν, καὶ μετανοεῖν ἐπαινῶν, ὡς καλὸν καὶ συμφέρον : *atqui rectè habent pro tempore, Phœnice Achillem docente qualis sit ira, & quæ homines per iram audeant, dum non utuntur ratione, neque parent monentibus. Etenim Meleagrum inducit civibus indignantem, deinde placatum; rectè vituperans adfectus, iisque non obsequi, sed resistere, & dominari, & resipiscere laudans, quasi honestum & utile.* Integrum locum descripsi, ut liqueret ab *Aristarcho* perperam esse resectos hosce versus; qui tamen à Codicibus nostris, neglectâ *Plutarchi* admonitione, etiamnum absunt *. Verùm quamvis *Homerus* non satis providè loquentem induxisset Phœnicem, non erat Critici id juris in ejus versus sibi adsumere, ut obelo jugularet; quos non utiles juventuti putabat. Eadem operâ debuisset delere alios innumeros, in quibus turpia multa de Diis habet, *Platoni* meritò improbatos. Critici munus in eo tantùm est situm, curare ut emendatè legantur quæ Veteres scripse-

* *Inserti deinde sunt* Wetstenianæ *Editioni in* 12. 1706. & Barnesianæ in 4. 1711.

runt qualiacumque ſint eáque, ſi ita videatur, caſtigare; non, ut utilia tantùm dixiſſe videantur, efficere.

3. *Ariſtarchum* tamen fortè defendere quiſpiam adgrediatur, eò quòd hoſce verſus *Homeri* non eſſe crediderit; quia Phœnicem prudentem ſenem numquam ita induxiſſet loquentem, quaſi à parricidio revocatus eſſet, ſolis rumoribus, quos de ſe futuros eſſe noverat, ſi paterno ſanguine manus cruentaret; non metu Numinis, aut impietate facinoris. Verùm ſi omnia ſint reſecanda, quæ ad rectam Rationem exacta ab ejus norma aberrare deprehendentur, longè plura erunt; nec Poëtæ tanta aut diligentia, aut ſapientia ſine ratione tribuenda. Propter ejuſmodi emendationes, Arato quærenti πῶς τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῶς κτήσαιτο; *quomodo Poëmata Homeri tutò nanciſci poſſet?* reſpondiſſe fertur Timon Phliaſius, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις, *ſi in antiqua exemplaria incideret, non verò in jam correcta.* Diogenes Laërtius, Lib. IX. §. 113. ad quem locum vide *Ægid. Menagium.*

4. Sic & *Galenus Artemidorum Capitonem* & *Dioſcoridem* corruptorum *Hippocratis* librorum inſimulat, Comment. in Lib. de Natura Hominis text. I. p. 97. T. III. Edit. Charterianæ, his verbis: Ἀρτεμίδωρος, ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων, ἔκδοσιν ἐποιήσατο τῶν Ἱπποκράτους βιβλίων εὐδοκιμησάσαν, οὐ μόνον παρὰ Ἀδριανῷ τῷ Αὐτοκράτορι, ἀλλὰ καὶ νῦν ἱκανῶς ὑπὸ πολλῶν σπου-

σπουδαζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ συγγενὴς αὐτῷ Διοσκορίδης. πολλὰ μὲν οὖν ἀμφότεροι μετέγραψαν, ὑπαλλάττοντες τὰς παλαιὰς γραφὰς, ἃς μόνας ἴσασιν οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ Ἱπποκράτους βιβλία: *Artemidorus, cognomine Capiton, editionem librorum Hippocratis curavit, probatam non tantùm Hadriano Imperatori, sed & nunc à multis studiosè quæsitam, quemadmodum & cognati ejus Dioscoridis. Multa ergo uterque aliter scripserunt, mutantes antiquas lectiones, quas solas norunt qui Hippocratis libros interpretati sunt.* Tum exemplum insigne ejus rei adfert, quod apud ipsum legetur. Sic & Comment. III. in Lib. I. Prædictionum *Hippocratis*, ad text. 118. p. 782. Tom. VIII. *Ed. Charter.* postquàm ostendit ὑποψάθυρα dici *subarenosa*, sic loquitur: Διοσκορίδης δὲ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ προχείρως ἐν τοῖς ἀσαφέσι βιβλίοις ὑπήλλαξεν, οὕτω καὶ τὸ ὑποψάθυρα μεταγράψας ἐποίησεν ὑποψέφαρα, καί φησιν αὐτὸς οὕτως ὀνομάζεσθαι τὰ ὑπομελανίζοντα, τὸ γὰρ σκότος ψέφας εἰρῆσθαι καὶ παρὰ Πινδάρῳ: *Dioscorides ut alia multa facilè in obscuris libris mutavit, sic & mutato* ὑποψάθυρα, *fecit* ὑποψεφαρὰ, *& ipse dicit sic nominari subnigra, nam tenebras* ψέφας *dici apud Pindarum.* Vocat *Galenus Dioscoridis* factum μαντείαν, ἢ εἰκασίαν, ἢ προπέτειαν, & rectè addit: ὅ, τι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς τοιούτοις ὡς βεβαίως ἐγνωκὼς, ἀποφαίνηται, προπετές ἐστιν. *Nam quod quispiam in talibus, quasi certò noverit, adfirmarit, id temerarium est & præceps.* Quod Criticis nonnullis superciliosis nostræ ætatis vix satis occini possit.

 5. A.

5. *A. Gellius*, in Noctibus Atticis, plura nobis servavit exempla Criticorum, perperam quæ non intelligebant emendantium. *Cùm scripsisset *Cicero*, in Oratione V. in Verrem: † *hanc sibi rem sperant præsidio futurum*, erant, ut testatur *Gellius*, Critici, qui in extremo verbo mendum esse putabant, debuisse enim scribi *futuram*, non *futurum*; neque dubitabant quin liber emendandus esset, ne, ut in *Plauti* Comœdia mœchus, ita in *Ciceronis* oratione solœcismus esset manifestarius. At quantùm illi errarent ostendit *Gellius*, ex libro Tironis curâ descripto, qui etiamnum exstabat & sermone viri docti, cujus nomen reticet. Idem ille vir in oratione, quæ est de imperio Cn. Pompeii, ita scriptum esse à *Cicerone* dicebat, atque ita ipse lectitabat: ‡ *quum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis*; negabátque solœcismum esse *in potestatem fuisse*, ut vulgus semidoctum putat.

6. Quia *amaror*, pro eo quod Græci dicunt πικρότης, temporibus, quibus Lingua Latina corrumpi cœperat, minùs usitata vox erat, versus è Georgicis § *Virgilii* plerique omnes sic legebant:

At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaro.

Hy-

* *Noct. Attic. Lib. I. c. 7.* † *Cap. LXV.*
‡ *Pro L. Manilia C. XII.* § *Georg. Lib. II. vers. 246.*

Hyginus * tamen, non ignobilis Grammaticus, in Commentariis, quæ in *Virgilium* fecerat, confirmabat non hoc à *Virgilio* relictum, sed se invenisse in libro, qui fuisset ex domo, atque familia *Virgilii*, *amaror*. Quod probat etiam *Gellius*, qui si periisset, aut hoc non observasset, error quem memorat etiamnum hodie Codicibus nostris insideret.

7. Sunt duo alia *Virgilii* loca, quorum idem † *Gellius* frustra antiquissimas lectiones scriptis mandavit, aliæ enim hodie in Exemplaribus nostris cernuntur. Postquàm observavit nomina *facies* & *dies*, habuisse olim in genitivo *facies* & *facii*, *dies* & *dii*, ait se facilè iis credere, qui scripserunt idiographum librum *Virgilii* sese inspexisse, in quo ita scriptum esset:

‡ *Libra dies, somnique pares ubi fecerit horas;*

id est, *horas diei, somnique*. Addit, sicut hoc in loco *dies* à *Virgilio* scriptum videtur: ita in illo versu nihil dubium esse, quin *dii* scripserit pro *diei*:

§ *Munera, lætitiâmque dii* ——

Quod imperitiores, *Dei*, legêre, ab insolen-

* *Noct. Att. Lib. I. c.* 21. † *Lib. IX. c.* 14.
‡ *Georg. Lib. I. vers.* 208.
§ *Æneid. vers.* 640.

lentia, ſcilicet, vocis iſtius abhorrentes. Scio quid viri docti, contra *Gellium*, de hoc loco, ſcripſerint; at nec quod objecerunt viro doctiſſimo latuit, nec ſunt ejus ponderis ut teſtimonium ejus elevent. *Lætitia dii*, aut *diei* ſunt cibi, quibus læta illo die Trojani agitarent convivia; quod poſſet pluribus probari. Priore verò loco, nihil eſt quod dubiam facere poſſit lectionem *dies*. Alia ab imperitis Criticis vitiatorum Codd. exempla idem ſuppeditabit Lib. I. c. 16. Lib. II. c. 14. Lib. XVIII. c. 5. & alibi.

8. Dixerit fortè quiſpiam illa non eſſe tanti, cùm aut nullo modo, aut perperam mutent ſententiam Poëtæ; verùm hæc oſtendunt, ab antiquiſſimis temporibus, à Criticis ſæpe mutata eſſe quæ non intelligebant, quod unum hoc in loco ſpectamus. Præterea non eſt cur credamus, dumtaxat in rebus exigui momenti, à Criticis ea quæ non adſequebantur eſſe perperam emendata, per omnia librorum genera, eodem modo graſſati ſunt. Audiamus *Hieronymum*, de iis qui Novum Teſtamentum ante ipſum tractarant. Sic loquitur de Librariis, qui Criticorum munere, non exſcriptorum, defuncti ſæpe ſunt, ad Cap. II. Matthæi Tom. IV. P. I. col. 9. Ed. Ben. In Bethlehem Judææ. *Librariorum hic error eſt, putamus enim ab Evangeliſta primùm editum, ſicut in ipſo Hebraico legimus*, Judæ, *non* Judææ. *Quæ eſt enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad diſtinctionem ejus* Judææ *hîc poneretur?* Judæ *autem idcirco ſcribitur*,

bitur, quia est & alia Bethlehem in Galilæa. Lege librum Jesu filii Nave. Denique & in ipso testimonio, quod de Michææ prophetia sumtum est, ita habetur. Sunt etiamnum Codices MSS. in quibus legere est Ἰου-δαίας.

9. Ejusdem *Hieronymi* hæc verba sunt, ad Matthæi Cap. III. ibid. col. 10. *Porphyrius istum locum Marci Evangelistæ principio comparat, in quo scriptum est:* Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei, sicut scriptum est, in Isaia Propheta: ecce mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. *Cùm enim testimonium de Malachia, Isaiáque contextum sit, quærit quomodo velut ab uno Isaia, exemplum putemus adsumtum. Cui Ecclesiastici viri plenissimè responderunt. Nos autem nomen* Isaiæ *putamus additum* SCRIPTORUM (Criticos agentium) *vitio, quod & in aliis locis probare possumus.* At in plerisque hodiernis Codicibus, legimus apud Marcum, ἐν τοῖς προφήταις, qua de re adeundi Interpretes.

10. Nescio an *Hieronymus* respexerit ad Matth. XIII, 35. ubi ita habet, col. 58: ut impleretur quod dictum est per Prophetam, aperiam, &c. *Hoc testimonium de LXXVII. Psalmo sumtum est. Legi in nonnullis Codicibus, & studiosus Lector fortè reperiet id ipsum, in eo loco, ubi nos posuimus, & Vulgata habet Editio:* ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem; *ibi scriptum:* per

Iſaïam Prophetam dicentem. *Quod quia minimè inveniebatur in Iſaïa, arbitror poſtea à PRUDENTIBUS viris eſſe ſublatum.* Imò verò imprudentibus, & audacioribus Criticis, quos monere oportuiſſet ita legendum ſibi videri, non ex ipſo Evangeliſtæ contextu vocem, quam in ſuis Codicibus invenerant, eliminare. Ita legit etiam Scriptor Clementinarum Homiliarum, homo Ebionita, qui Evangelio ſecundùm Hebræos utebatur; verba enim Pſalmi tribuit Iſaïæ, Homil. XVIII. §. 15. At hodie ne unum quidem exemplar nomen Iſaiæ habet, certè nullum in variis lectionibus profertur. Pergit verò *Hieronymus: ſed mihi in principio videtur ſic editum:* quod ſcriptum eſt per Aſaph Prophetam, dicentem. *Septuageſimus enim ſeptimus Pſalmus, de quo hoc ſumtum eſt teſtimonium,* Aſaph *Prophetæ titulo inſcribitur.*

11. Hac de re copioſiùs agit in Comment. in Pſal. LXXVII. Tom. II. Append. col. 316. quamvis enim in eo opere multa poſſint eſſe, ut judicavit *Eraſmus*, ab *Hieronymo* aliena, non dubito quin hæc à manu *Hieronymi* ſint profecta. *Dicitur in Matthæo:* hæc facta ſunt, ut impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta. *Sic invenitur in omnibus veteribus codicibus; ſed homines ignorantes tulerunt illud. Denique multa Evangelia uſque hodie ita habent:* ut impleretur quod ſcriptum eſt per Iſaïam Prophetam, &c. H*oc Iſaïas non loquitur, ſed Aſaph. Denique & impius ille Porphyrius proponit adverſùm nos hoc ipſum & dicit:*

cit: Evangelista vester Matthæus tam imperitus fuit ut diceret: *quod scriptum est per Isaïam Prophetam*, aperiam, &c. *Ergo simpliciter dicamus, quomodo illud in Evangelio scriptum est. Sic scriptum est, in Matthæo & Joanne, quòd Dominus noster* horâ sextâ *crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error SCRIPTORUM* (imò Criticorum) *fuit; sed multi episemum Græcum ς putarunt esse Γ: sicut & ibi error fuit Scriptorum, ut, pro* Asaph, Isaïam *scriberent. Scimus enim quia prima Ecclesia de imperitis congregata fuit Gentibus. Ergo cùm legerent in Evangelio*: ut impleretur quod scriptum est in Asaph Propheta; *ille, qui primus scribebat Evangelium, cœpit dicere, quis est iste Asaph Propheta? Non erat notus in populo & hoc fecit ut dum errorem emendaret, faceret errorem.* Nolim quidem præstare quasi vera quæcumque hîc habet *Hieronymus*, aut alius ex *Hieronymo*; sed hinc colligere licet, quâ ratione multa menda, in omnis generis libros, irrepserint. Eumdem audiamus in Epist. ad Lucinium, Tom. IV. P. 2. col. 578. de suis ipsius Scriptis loquentem. *Ego*, inquit, *tanta volumina —— relegere non potui —— Unde, si paragrammata repereris, vel minùs* (bene) *aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impediant; non mihi debes imputare, sed tuis & imperitiæ notariorum, librariorúmque incuriæ, qui scribunt non quod inveniunt, sed quod intelligunt, & dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos.*

12. Per-

12. Pergit verò loco antea laudato, hisce verbis: *Dicamus aliquid simile, & in alio loco secundùm Matthæum, quando Judas retulit triginta argenteos, & noluerunt accipere sacerdotes, nec mittere in corbonam, quoniam erat pretium sanguinis; & emerunt inde agrum figuli, in sepulturam peregrinorum, &c.* Ut impleretur, *inquit*, quod scriptum est in Jeremia Propheta. *Requisivimus in Jeremia Propheta, & hoc penitus invenire non potuimus, sed invenimus illud in Zacharia. Videtis ergo, quia & hic error fuit, sicut ibi.*

13. Si verum esset quod perhibetur à *Massorethis*, à Scribis varia loca Veteris Testamenti esse emendata, quemadmodum dicunt; non dubitarem eas correctiones inter inanes Criticorum conjecturas referre. Sed videtur esse merum figmentum, * ut illi ipsi, qui quàm maximè favent Massoræ, ostenderunt. Itaque eas emendationes missas facimus. Verùm certum est in Samaritico Codice multas esse, quarum exempla quærantur in Commentario nostro in Pentateuchum. Nonnulla insigniora in Indice notavimus.

14. At numquam usque adeò grassata est Criticorum audacia, quàm cùm, inventâ Typographiâ, ex MSS. Codicibus Veterum monumenta typis excudi cœpere. Editores enim, homines persæpe indocti, non modò manifesta menda corrigere adgressi sunt, sed & quæ-

* *Vide Sal. Glassium Phil. Sac. Lib. I. P. 2. Sect. 1. Art. 3.*

quæcumque non intelligebant, ea pro arbitrio mutabant; &, nullo habito Manuſcriptorum Codicum diſcrimine, mendoſiſſimos ſæpe exprimebant. Cujus rei exempla animadvertent innumera, quicumque primas editiones conferent cum adcuratioribus, quæ poſtea prodiere, vel etiam cum MSS. Codicibus. Habeo antiquiſſimam editionem *Pauli Oroſii* Baſileenſem, ſine indicio anni; ſed quam facilè adparet prodiiſſe, diu ante finem decimi quinti ſæculi. Ea collata olim fuit cum MS Bibliothecæ publicæ Genevenſis, à patruo meo *Dan. Clerico.* Ex hac nonnulla proferam exempla, ex quibus licebit intelligere quodnam eſſet ingenium Criticorum illius ævi.

15. In præfatione, ita loquitur de Ethnicis *Oroſius*: *Qui cùm futura non quærant, præterita autem obliviſcantur, aut neſciant, præſentia tantùm tempora, veluti malis extra ſolitum INFESTISSIMA, ob hoc ſolum quod creditur Chriſtus, & colitur Deus, infamant.* Sic habet MS. Genevenſis, ſic editio Moguntina ab *And. Schotto* recenſita. At Baſileenſis Criticus edidit *infeſtatiſſima*, quòd crederet dici Latinè *tempora infeſtata malis*, non *infeſta malis*, qua in re graviſſimè erravit.

16. Ait paullò poſt *Oroſius*, id ſibi muneris ab *Auguſtino* impoſitum, *maximè CUM reverentiam ejus, perficiendo adverſum hos ipſos Paganos XI. libro* (de Civitate Dei) *inſiſtentem* (*quorum jam decem orientes radii, mox*

ut

ut de ſpecula Eccleſiaſticæ claritatis elati erant, toto orbe fulſerant) *levi opuſculo occupari non* *OPORTERET.* Sic habet MS. & Mog. Editio; at Baſileenſis *oportet*, omiſſâ ſine dubio lineolâ, quæ ſcripturæ compendium ſignificat, qualibus ſcatet hæc Editio, ut pleræque veteres. Quod noto, quia ex compendiis, ut antea vidimus, multa ſunt nata menda.

17. *Oroſius* ſuâ ait *ſcrutatione claruiſſe, regnaſſe mortem avidam ſanguinis dum ignoratur Religio, quæ prohiberet à ſanguine*; tum ita pergit in Baſileenſi Editione: *iſtâ illucreſcente, illam conſtupuiſſe; illam concludi, cùm iſta jam prævalet, illam penitus nullam futuram, cùm hæc ſola regnavit.* Manifeſtum *illucreſcente* eſſe pro *illuceſcente*, at Mog. Ed. habet *conluceſcente*. Pro *cùm iſta*, quod eſt in utraque Editione, MS. Codex habet *dum iſta*; qui & ante *penitus* addit *jam*, neſcio an melius. At pro *regnavit*, habet *regnabit*, ut & Mog. Editio, meliùs ſine dubio.

18. Paullò inferiùs habet Baſileenſis: *futuras anguſtias, quales ante non fuerant, Dominus —— prædixit.* MS. Codex, *quales non ante fuerint*, & Ed. Mog. *ante non fuerint.* Credidit Criticus verbum ſubſtantivum poſſe tantùm referri ad tempora, quæ anteceſſerant prædictionem Chriſti, cùm omnia tempora, ad implementum uſque prædictionis, effluxura etiam complectatur. Cùm verò Caput I. incipiat in Ed. Moguntina ab hiſce: *& quoniam omnes*, &c. in Baſileenſi, initium ducit ab

ab hisce; quæ paullò pòst sequuntur: *Ego initium*, &c. cum hac inscriptione: *De miseria hominum per peccatum ab initio.* Nec inscriptiones Capitum, in sequentibus, nec divisiones sunt similes.

19. Cap. I. Pro *delibatis*, quæ lectio est MS. Codicis & Mog. Editionis, & manifestò genuina est, habet Basileensis absurdè, *deliberatis. Initium miseriæ hominis ab initio peccantis hominis ducere institui, paucis dumtaxat, iisdémque breviter deliberatis.* Nescivit quid esset *delibare* qui huic editioni præfuit, cujus nomen postea dicam.

20. Editio Basileensis: *Quapropter res ipsa exigit ex his libris, quàm brevissimè vel pauca adtingere, qui originem mundi loquentes, præteritorum fidem adnunciatione futurorum, & post subsequâ probatione, fecerunt.* Editio vetò Mog. & MS. Codex: *contingere eorum qui*, &c.

21. Editiones habent: *Si divinâ providentiâ, quæ sicut bona: ita pia & justa est, agitur homo.* At MS. *quæ sicut pia: ita & justa est.* Quæ lectio magis arridet, quia *pia* opponitur *justæ* non *bonæ*, significátque beneficam ac misericordem. Sequentia manifestò hanc confirmant, ubi MS. Genevensis & Editio Moguntina habent: *Sicut piè gubernari egenum opis oportet: ita justè corripi immoderatum libertatis necesse est.* At Basileensis perperam *gubernare*, & *immoderatæ* habet, quod Criticus nesciret Latinam esse constructionem *immoderatum libertatis.*

22. Pro

22. Pro *numerosiora monstrabimus*, quod est in Editionibus, habet MS. Codex *monstravimus*, meliùs, quia respicit *Orosius* ad id quod, hoc ipso Capite, dixit. Antea jam vidimus permutationem litterarum B & V. §. 16. In eodem Codice, post *pertulisse*, minio scriptum est: *Explicit Prologus, incipit Liber primus Pauli Orosii Presbyteri.* Unde colligere est divisiones Editionum recentiores esse; ac sanè rectius fit initium Libri ipsius, à vocibus: *Dicturus igitur*, &c.

23. In sequentibus: *In quantum ad cognitionem vacare suffecero, conflictationésque generis humani, & veluti per diversas partes, ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum à specula ostentaturus, necessarium reor.* Ita legimus in MS. Codice, & Editione Basileensi; cùm *Lud. Lautius* observet MSS. omnes & editiones tueri *vocare*, acceptámque fert *Palmerio* emendationem *vacare*, quam postulat sensus.

24. Hinc adparet esse in editione Basileensi bona mista malis, ex cujus & MS. Genevensis, ad quem accessit Cod. Medicæus, aliorumque collatione, *Orosium* meliorem multò aliquando dabimus. Nihil præterea addam, præter Græcæ vocis corruptionem, quales frequentissimè * in Codicibus Latinis occurrunt. Capite igitur II. in descriptione Asiæ: *Ad meridiem succedit Babylonia, deinde Chaldæa, novissimè Arabia Eudæmon, quæ inter Sinum Persicum & Sinum Arabicum*, &c. Sic habent Codex MS. & editio Moguntina, at Basileensis

* *Vide exemplum supra Cap. IX. §. 8.*

sis editor, cùm nesciret quid significaret *Eudæmon* edidit: *novissimè Aravia*, ea demum *inter sinum Persicum.* Quod, nisi exstarent alii Codices, mendosum esse non illico intelligeremus.

25. Critici nomen, ex versibus fini additis, cognoscere licet; sed quo cognito, non multò ipse notior erit:

Ut ipse titulus margine in primo docet,
Orosio mihi nomen est.
Librariorum quidquid erroris fuit
Exemit ÆNEAS *mihi;*
Méque imprimendum tradidit non alteri,
Leonarde, quàm soli tibi;
Leonarde nomen hujus artis & decus,
Tuæque laus Basileæ.
Quod si situm orbis, síque nostra ad tempora,
Ab orbis ipsa origine,
Quisquam tumultus, belláque & cædes velit,
Cladésque nosse, me legat.

Ad me quidem quod adtinet, tam scio quis fuerit ille *Æneas*, quàm si sibi ὄτιν nomen à parentibus impositum dixisset.

26. Quandoquidem verò modò dicebamus vocem Græcam in Latinam perperam ab homine ignaro mutatam fuisse; non erit extra rem, si majoris etiam flagitii Librariorum meminerimus, qui voces Græcas quas legere non poterant planè omittere solebant, aliquando relicto spatio, aliquando nullò. In omnibus pænè libris Latinis, quibus Græca admista sunt, talia cernere licet. Unum exemplum ad-

addam ex *Hieronymo*, ut uno verbo interpreter * quod Parisienses *Benedictini* adsequi non potuerunt. Sic adloquitur *Hieronymus* Sophronium, in Præfatione Psalterii, juxta Hebraïcam veritatem: *Quod opusculum meum, si in Græcum, ut polliceris, transtuleris, & doctissimos quoque viros testes imperitiæ meæ facere volueris, dicam tibi illud Horatianum:* in silvam ne ligna feras. Testantur *Benedictini*, post in antiquioribus Codicibus nonnullis, in aliis *transtuleris* esse tria verba Græca, nullum spatium, nec litteram ullam Græcam. Verba autem Græca ita habent: ΑΝΤΙΦΑΟΝΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ CΥΡΟΥCΙΝ; quæ viderunt quidem *Benedictini* ita legenda: *ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσιν*, sed absurdè verterunt: *coram palmis ramos palmæ trahunt.* Vertendum, *pro dactylis, ramos trahentibus*; quod egregium hoc in loco sensum habet; obscure enim & eleganter *Hieronymus* illudit Græcis, qui versionem tantùm LXX. Interpretum hujus libri legebant, quam tacitè confert *ramis* fructu destitutis, quales sunt rami palmarum, Hebraïcam vero veritatem *fructui*; quem dum Græci se decerpere putabant, frustra erant, & steriles dumtaxat ramos vellebant. Non mirum est in regione palmifera fuisse proverbium ex palmæ natura deductum, quod non intellexere Librarii Latini; aut quod Græcè nescirent, aut quòd naturam palmæ ignorarent, quam *Plinius* ita describit Lib. XII.

* *Aut certè* Joannes Martianæus, *homo imperitus, ut in* Quæstionibus Hieronymianis *ostendimus.*

XII. c. 4. *Coma omnis in cacumine, & pomum est; non inter folia hoc, ut in ceteris; sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque naturâ uvæ atque pomi.* Hinc intelligere licet quare is, quem spes frustratur hiantem, dicatur pro dactylis, trahere ramos palmæ. Non opus est probemus φοίνικας dici non modò arbores, sed & earum fructus, cùm quævis Lexica hoc doceant. Igitur rectiùs fecissent editores *Hieronymi*, si verba Græca in contextum orationis recepissent; quæ, quòd non intelligerent, temerè repudiarunt. At sunt MSS, inquiunt, ex quibus absunt. Verùm cùm omissionis causa ea sit quam diximus, nulla addendi ratio erat aliis Librariis, adeóque temerè detracta multò verisimilius est, quàm perperam addita. Objiciunt iterum illi, sententiam perfectam esse, sine verbis illis Græcis. At hac ipsa de causa resecari potuerunt, addi vix potuerunt.

27. Possemus permulta exempla erratorum à Criticis recentioribus commissorum, huc congerere; sed nimis quàm frequentia sunt, & postea nonnulla adferentur. Itaque huic Capiti finem imponemus.

CAPUT XV.

De Mendis, quæ Impostoribus tribuenda.

PRÆTER menda, quæ

— aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura —

sunt multa quæ Librariorum, vel potiùs Falsariorum nequitiæ debentur; qui homines cùm vellent ea esse in Veteribus, quæ non erant, mutarunt, addiderunt, detraxerunt, prout visum est; quibus fraudibus, imperitis Lectoribus fucum fecerunt. Facillimum fuit malæ fidei Librariis, aut aliis hominibus exemplaria quæ describebant vitiare, eáque quasi emendatiora, & quasi ex antiquioribus Codicibus descripta venditare. Eæ fraudes, si non illico multùm nocerent, at sequentibus sæculis exitiales esse poterant; cùm à quibus Codices descripti essent ignoraretur, & crederentur emendatiores. Non semper facile erat eos conferre cum vetustioribus Codicibus, qui perpaucorum manibus versabantur; aut quos emendatiores esse certò constaret. Non semper facile erat fraudem dignoscere, nec si res eruditioribus, & Critices peritioribus subolebat; ideò ab aliis indoctis, & à Critica alienis, intelligi poterat. Hîc non loquimur de inte-

integro opere cuipiam Scriptori falso adscripto, aut planè interpolato, vel prolixiore quopiam loco aucto, minuto, aut depravato; qua de re agemus, in sequente Sectione; sermo nobis est de mutatione, additione aut detractione paucularum vocum; quæ Codicum corruptelæ, nonnisi à peritioribus, deprehendi possunt; & aciem Criticorum, quamvis perspicacium, sæpe fortasse fugiunt.

2. Licèt Veteres non monerent disertè, à fraudibus ejuscemodi cavendum esse; attamen fallendi facilitas, & hominum nequitia nos satis monerent, non facilè Codicibus quibusvis esse fidem habendam. Sed antequàm ad rem ipsam veniamus, testimonium unum atque alterum ex Veteribus citabimus, & primum quidem Ethnicos, deinde etiam Christianos audiemus; ex quibus liquebit imprudenter eos facere, quicumque inexploratò iter faciunt per Antiquitatis, ut ita loquar, regiones; cùm persæpe, dum putant se in amicorum Veri agris versari, ubi nihil est quod timeant, in latentes nequissimorum Falsariorum insidias delabantur.

3. Cùm maxima esset *Homeri* apud Græcos, ab antiquissimis temporibus, auctoritas; si quid ex illo probari posse videbatur, id satis luculentè demonstratum habebatur. Ideóque fertur *Solon* versum ei addidisse, ut ostenderet Salaminem insulam esse ditionis Atheniensium: * οἱ μὲν ἦν πολλοὶ, inquit *Plutarchus*, τῷ Σόλωνι συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν Ὁμήρου δόξαν.

* In Solone p. 83.

δόξαν. ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν κατάλογον, ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι,

Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
Στῆσε δ' ἄγων, ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Plerique aiunt favisse Soloni opinionem Homeri; illum enim inseruisse versum in Catalogum navium, & legisse in judicio :

Bis sex adductas Ajax Salamine carinas
Vinxit, Athenarum quà castra habuere phalanges.

Paria fecisse Pisistratum, idem *Plutarchus* * ex *Herea* Megarensi, narrat. Postquàm enim dixit desertam à Theseo Ariadnam, quòd hunc aliam amaret, subjecissétque versum Hesiodi :

Δεινὸς γάρ μιν ἔτειρεν ἔρως Πανοπηΐδος Αἴγλης,

Dirus eum vexabat amor Panopeïdos Æglės.

Τοῦτο γὰρ τὸ ἔπος, inquit, ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατον ἐξελεῖν φησιν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς. ὥσπερ αὖ πάλιν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὁμήρου νεκυίαν, τὸ,

Θή-

* In Theseo. p. 8. & 9.

Θήσεα, Πειρίθοόν τε Θεῶν ἀριδείκετα τέκνα,

χαριζόμενον Ἀθηναίοις: *nam hunc versum è scriptis Hesiodi Pisistratum abstulisse ait Hereas Megarensis, ut & injecisse in Homeri descriptionem Mortuorum* (Odyss. Λ, 630.) *hunc* Thesea, Pirithoúmque illustria pignora Divûm, *gratificantem Athenienfibus.*

4. *Athenodorus* Stoïcus, Pergamenæ Bibliothecæ præfectus, è libris Stoïcorum, qui in ea erant Bibliotheca, quæ pravè dicta erant resecuisse dicitur. Auctor est *Diogenes* Laërtius, * in Zenone; ubi postquàm dixit ab hoc Philosopho artem amatoriam conscriptam, subjicit: ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς διατριβαῖς παραπλήσια γράφει. τοιουτότροπα τινά ἐστι παρὰ τῷ Κασσίῳ, ἀλλὰ καὶ Ἰσιδώρῳ τῷ Περγαμηνῷ ῥήτορι. ὃς καὶ ἐκτμηθῆναί φησιν ἐκ τῶν βιβλίων τὰ κακῶς λεγόμενα παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, ὑπ' Ἀθηνοδώρου τοῦ Στωϊκοῦ, πιστευθέντος τὴν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκην. εἶτα ἀντιτεθῆναι αὐτὰ, φωραθέντος τοῦ Ἀθηνοδώρου, καὶ κινδυνεύσαντος: *similia item scribit in diatribis. Hujusmodi quædam sunt apud Cassium, itémque apud Isidorum Rhetorem Pergamenum, qui etiam resecta ait ex libris quæ malè dicerent Stoïci, ab Athenodoro Stoïco, cui commissa erat bibliotheca Pergamena; deinde rursus inserta eadem esse, deprehenso ac periclitante Athenodoro.* Digni certè erant, qui id flagitium admittebant, qui Falsariorum pœnas luerent.

 5. Hæc

* *Lib. VII. §. 34.*

5. Hæc oſtendunt, apud Ethnicos, non infrequentes fuiſſe ejuſcemodi fraudes; & utinam idem flagitium objici non poſſet Chriſtianis! Sed veri amantibus fatendum, nihil eſſe quod, hac in re, exprobremus Ethnicis, quod de nobis acriùs dicere nequeant. Non modò inventi ſunt Falſarii, qui ſceleratas manus Scriptis piorum virorum, qui dudum mortui erant, inferre ſuſtinuerint; ſed, ne quid impudentiæ deeſſet, viventium etiam Scripta adulterare auſi ſint. De ſe ipſo teſtis fide dignus eſt *Dionyſius* Corinthiorum Epiſcopus, qui vixit ſub finem ſecundi ſæculi, & ita apud * *Euſebium* loquitur: ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράψαι ἔγραψα. καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν· ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες. οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται. οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἰ καὶ τῶν κυριακῶν ῥαδιουργῆσαί τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὁπότε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβλήκασι: *Epiſtolas ſcripſi rogatus à fratribus. Sed illas miniſtri quidam Diaboli zizaniis impleverunt, quædam ex illis expungentes, quædam adjicientes. Quos certe manet feralis illa ſententia, væ vobis. Non mirum igitur videri debet, ſi Domini Scripta quidam adulterare adgreſſi ſunt, quandoquidem adulterarunt quæ talia non ſunt.* Idem factum in Operibus *Athanaſii*, ſi credimus *Cyrillo* Alexandrino, in Epiſt. ad Joannem Antiochenum, quæ exſtat in 3. P. Act. Concilii Epheſini I. pag. 311. T. VI. Ed. Reg.

* *Hiſt. Eccleſ. Lib. IV. c.* 23.

Reg. Sic autem habet *Cyrillus* ad Ep. calcem: ἐπειδὴ δὲ μεμαθήκαμεν ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπίκτητον ἐπιστολὴν τοῦ πανευφήμου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὀρθοδόξως ἔχουσαν παραφθείραντές τινες ἐκδεδώκασιν ὡς ἐντεῦθεν ἀδικεῖσθαι πολλοὺς, διὰ τοῦτο χρήσιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον ἐπινοοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξ ἀντιγράφων ἀρχαίων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἀπλῶς ἐχόντων ἀπεστείλαμεν τὰ ἴσα τῇ σῇ ὁσιότητι: *Quia verò accepimus quosdam orthodoxam laudatissimi Patris nostri Athanasii Epistolam, quam ad beatum Epictetum scripsit, corruptam edidisse, ita ut multi hinc lædantur; propterea utile & necessarium rati fratribus, ex vetustis exemplaribus quæ sunt apud nos, fideliter descripta, ad sanctitatem tuam exempla transmisimus.*

5. Nunc inventâ typographicâ arte, cùm Scriptor quispiam sua ipse opera edit, centena aliquot simul emittuntur exemplaria; quæ, ipso invito, corrumpi nequeunt, & ad quæ Lectores provocare possunt; sed cùm scriberentur Libri, pauciores primùm edebantur, quos pauci videbant, & qui intercidere facilè poterant; ita ut ingens semper esset fenestra depravationi aperta. Præterea ea sunt hodie editionum, & temporum indicia, vix ut viri litterati falli in editionibus possint; illo verò tempore, unde prodiissent libri, & à quibus Librariis, paucis post annis, vix resciri poterat. Itaque conferentibus Libros inter se non semper facile erat dijudicatu, utri majore fide descripti deberent judicari. Opus erat interdum magnâ diligentiâ & magno acumine,

ne, ut ſpuria à genuinis ſecernerentur; qua in re, nobiliſſimus Critices uſus, ſummáque ejus præſtantia elucent.

6. Exemplum proferam, ex Epiſtola *S. Barnabæ*, à viris doctis nondum antehac, quod ſciam, animadverſum. Exſtat Cap. XII. ejus Epiſtolæ, ex diviſione *J. B. Coteleríi.* Ἐπεὶ οὖν, inquit, *μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς τοῦ ἐστι Δαβίδ, φοβούμενος καὶ συνιὼν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει. εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει αὐτῷ Ἡσαΐας. εἶπε Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη· καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω. Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ*: *quoniam ergo dicturi erant Chriſtum eſſe filium Davidis, veritus & intelligens errorem peccatorum dicit*: dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Iſaïas verò ita loquitur*: dixit Dominus Chriſto meo Domino, cujus adprehendi dexteram, ut obediant coram eo gentes, & fortitudinem regum diſrumpam. *Vide quomodo David eum Dominum vocet & Dei filium.*

7. Integrum hoc teſtimonium Iſaïæ inſertum eſſe huic Epiſtolæ, ab alio, hæc oſtendunt. Primum eſt, quod legendum in ea ſit Κύρῳ *Cyro*, non Κυρίῳ *Domino*; cùm in Hebraïcis ſit לכורש *lchoreſch* C. XLV, 1. & alia exemplaria LXX. Intt. habeant Κύρῳ. Græci & Latini Patres, Hebraïcæ Linguæ ignari, po-

potuerunt hac in re falli, atque ex mendo Librarii mirifica argumenta ducere; sed *Barnabæ* Cyprio, & Linguæ Hebraïcæ perito tale quid excidisse, sine maxima ejus contumelia, credere non possumus. Alterum est, quòd insertionis alienæ indicium sit in sequentibus verbis: Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ. ex quibus liquet à *Barnaba* solum Davidem laudatum in superioribus fuisse. Alioqui dixisset πῶς λέγουσι Δαβὶδ καὶ Ἡσαΐας. Sensit hoc auctor Priscæ versionis, qui ut malè cohærentia *Barnabæ* verba meliùs fluerent, novâ interpolatione priorem fraudem occultare conatus est, hoc modo verbis postremis immutatis: *Videte quomodo illum* PROPHETÆ *dominum, non tantùm filium dicunt.*

8. Possemus exempla ex aliis Scriptoribus Ecclesiasticis addere, verùm de iis agemus in sequente Sectione, ubi de insignioribus interpolationibus. Hoc loco, de tribus celeberrimis locis *Josephi*, nonnulla monebimus. *Origenes* Lib. I. & II. * contra *Celsum* & in † Matth. XIII. hæc verba tribuit *Josepho*: Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ. ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν: *Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi justi, qui erat frater Jesu dicti Christi; quoniam eum, cùm justissimus esset, Judæi interfecerant.* At in exemplaribus

* *Pag.* 35. *Ed. Cantab. & p.* 69. † *Pag.* 223. *Ed. Huetiana.*

pervenerunt integer ſit? Certè credibile eſt Librarios Chriſtianos, non Judæos qui librorum Græcorum numquam ſtudioſi fuerunt, nec Ethnicos à quibus ſpernebantur Judæi, exſcripſiſſe *Joſephum*; illi autem numquam hunc locum omiſiſſent, ſi in ſuis Exemplaribus eum reperiſſent. Imò verò, ex auctoritate *Origenis*, ſuo loco potiùs repoſuiſſent; ſi aptum ullum, apud *Joſephum*, inveniſſent.

10. At eum locum, inquit vir doctiſſimus, „ * quoniam tam apertè & fidenter uſurpant „ *Origenes* & *Euſebius*, cùm ille diſputaret „ adverſus Ethnicos, uterque verò in media „ Judæorum colluvie ſcriberet, & eum præ„terea deſignat † *Hieronymus*; minimè cre„di poteſt vel confictum ab iis fuiſſe, vel ab „ aliis, vel omnino ſuſpectum fuiſſe & du„bium. At *Origenem* ſequutus eſt *Euſebius*, ut ſolet priores, *Euſebium Hieronymus*, ne hi inſpecto forte quidem *Joſepho*. Ideóque tres teſtes ad unum redeunt. Non equidem puto *Origenem* finxiſſe, ſed vitiato codice uſum nihil vetat nos fateri. Numquam fuit tam diligens, ut nihil proferret niſi exploratum. Fortè etiam memoriæ plus æquo confidit, & quod nuſquam legerat citavit. At facere non debuit. Fateor, ſed an homines etiam eruditi ſemper abſtinent ab iis, à quibus eos abſtinere ſatius erat? Annon Veteres paſ-

* *P. D. Huetius, Lib. VI. c. 20. Hiſt. Eccl.*
† *Catal. Script. Eccle. in Joſepho & Jacobo.*

paſſim infirma argumenta, ex ſuppoſititiis libris petita, proferunt fidentiſſimè, quaſi res clara eſſet? Teſtes ſunt commenticiæ *Sibyllæ*; & tot alii libri paſſim à *Clemente Alexandrino*, aliisque laudati. Igitur non eſt ex ἀκριβείᾳ, quâ Veteres plerique caruerunt, ratiocinandum. Hæc ſi expendantur, per ſe concident quæcumque ſimilia, hanc in rem, habet vir eruditiſſimus.

11. Alter locus legitur etiamnum apud * *Joſephum*, cujus hæc ſunt verba, poſtquàm dixit Ananum juniorem Sadducæum fuiſſe, & Synedrium, non exſpectato Albino, convocaſſe, ita pergit: καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους; *ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu, dicti Chriſti, (nomen ei erat Jacobo) & quosdam alios, accuſatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

12. Sunt quoque rationes ſat graves, quæ perſuadeant hæc fuiſſe interpolata, & ſcripſiſſe dumtaxat *Joſephum*, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτό τινας, καὶ ὡς παρανομησάντων, &c. *ſtatutóſque coram eo nonnullos, & accuſatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.* Primò, hic locus non videtur, tempore *Hegeſippi*, fuiſſe in *Joſepho*; hinc enim potiùs narrationem mortis Jacobi deſumſiſſet,

* Ant. Jud. Lib. XX, c. 8.

ſumſiſſet, quàm ex ineptis narrationibus, quas ex eo habet *Euſebius* Lib. II. c. 23. Hiſt. Eccleſ. Similia dicenda de *Clemente*, qui Hypotypoſ. Lib. VII. dicebat ex *Hegeſippo* Jacobum κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθέντα, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγέντα εἰς θάνατον: *ex templi lorica præcipitatum, & à fullone ligno ad mortem percuſſum*. Secundò, qui fidem habent narrationi *Hegeſippi*, eos oportet aut *Joſephum* falſi arguere, aut ſuſpectum habere hunc locum, quo res publicè Jeroſolymæ geſta, adeóque notiſſima aliter narratur; ut mirari ſubeat ab *Euſebio Joſephi* & *Hegeſippi* verba adlata, eodem Capite, nec eum tentaſſe ea in concordiam redigere, aut alterutrius narrationis fidem in dubium non revocaſſe. Tertiò, non eſt credibile *Joſephum* Judæum, ut jam diximus, tanti feciſſe mortem Epiſcopi Chriſtiani, ſine dubio, ut opinione Judæorum, παρανομήσαντος, eam, quaſi grave crimen Anani, memoraverit. Palam enim docebant Chriſtiani, illo tempore, liberè verſandum eſſe cum Ethnicis incircumciſis, & cærimoniarum legalium nequaquam obſervantibus, eóſque non minùs mundos eſſe, ac Deo gratos, ſi ex norma Evangelii viverent, quàm ſi Moſaïcos omnes ritus obſervarent; quæ profectò erat παρανομία, ex ſententia Phariſæorum, ac *Joſephi*.

13. Tertius locus eſt Antiquitat. Jud. Lib. XVIII.

XVIII. c. 4. ubi *Joſephus*, ſi exemplaribus noſtris credimus, diſertè loquitur de Jeſu Chriſto. Non repetemus quæ de eo dixit vir acutiſſimus * *Tan. Faber*, qui integrâ Epiſtolâ à Chriſtiano confictum eſſe locum demonſtrare adgreſſus eſt. Si ille rem acu tetigit, habemus hîc inſigne exemplum interpolationis indignæ Chriſtianâ Religione; quæ firmioribus nititur fundamentis, quàm ut ejuſmodi fraudibus indigeat. Contrà ſi † celeberrimus ac doctiſſimus vir, qui locum *Joſephi* genuinum eſſe contendit, & contra aliter ſentientes probare conatus eſt, audiatur; ſingularis nequitiæ Judæorum hic locus nobis exemplum præbebit. Objicientibus enim, plurimos è priſcis Chriſtianæ Religionis propugnatoribus, tam valido teſtimonio cauſam ſuam numquam eſſe tutatos; non *Juſtinum*, non *Tertullianum*, non *Origenem*, non alios pleroſque; quod feciſſent utique, ſi vel cognita ipſis fuiſſet iſta ῥῆσις, vel pro legitima eam habuiſſent; hæc, inquam, objicientibus » reſpondet, cauſas, nempe, fuiſſe dolos » Judæorum, qui ex pluribus eam libris ex» triverant, jam inde à primis, poſt *Joſe*» *phum*, temporibus.

14 Ad rem, quam hîc agimus, nihil intereſt utra harum ſententiarum verior habeatur; ſed ingenuè profitebimur nos *Tan. Fabro* adſentiri, etiam poſt lecta quæ contra eum dixit vir, cujus multijugem eruditionem ceteroqui ſuſpicimus. Nihil quidem eſt, quod ad-

* *Lib. I. Ep.* 44.

† *P. D. Huetius Demonſt. Evang. Prop. III.* §. 13.

addamus *Tan. Fabri* argumentis; ſed non difficulter nobis videmur confutare poſſe, quæ illi oppoſita ſunt, quod tamen non faciemus. Unum dumtaxat hîc animadvertendum eſſe cenſemus; nimirum, incredibile planè eſſe exemplaria *Origenis* habuiſſe locum priorem de Jacobo, antea adlatum, qui in nullis noſtrorum comparet; caruiſſe verò hoc, de Chriſto, teſtimonio. Qui enim unum abradere potuerant, alterum etiam abraſiſſent. Non minùs mirum, in iis exemplaribus, quæ habent locum de Chriſto, deeſſe verba ad Jacobum ſpectantia, quæ prima expendimus. Si dixeris relictum fuiſſe in exemplaribus *Origenis* locum de Jacobo, quippe minoris momenti; expunctum verò eum, in quo de Chriſto ſermo erat, quò Judæorum pertinacia jugulabatur; quæram quî factum ergo ſit, ut in ſequentium ſæculorum exemplaribus, in quibus verba de Chriſto leguntur, nuſquam inveniantur quæ primo loco protulimus de Jacobo? Si hæc deleta fuerant, multò potiore jure illa expuncta fuiſſent. Vix quoque crediderim ullos fuiſſe Librarios Judæos, qui Græcos libros Chriſtianis, aut Ethnicis venderent; certè non fuit eorum moris deſcribere Gentilium ſcripta, nec propter *Joſephum*, & perpaucos alios Judæos, qui Græcè ſcripſerant, videntur illi librarias officinas inſtituiſſe. Multa autem exemplaria corrumpere vix quiſquam poterat, niſi Librarius.

15. Nec eſt putandum defuiſſe inter Chriſtianos, ex quocumque grege fuerint, qui ejuſmodi fraudes admitterent. Certè *Ambroſius*

sius non semel Arianos ejus sceleris insimulat. *Ariani*, inquit de Fide Lib. II. c. XV. n. 335. *Scripturas falsavere divinas.* Nolim plane ei de adversariis infensissimis credere; sed hinc liquet rem non incredibilem visam eo ævo, cum præsertim non semel eam exprobret Arianis. Similia fortè & ipsi de Consubstantialistis dictitabant. Ne utrosque mentitos putes, exempla aliquot ex Novo Testamento proferemus locorum manifestò interpolatorum, in aliquot saltem Codicibus; ex quibus judicare licebit, non unum fuisse Falsarium, inter eos qui Codices Sacros olim describebant; quamvis nequaquam passa fuerit divina Providentia, eorum depravationes Religioni nocere.

Matthæi C. III, 11. Joannes Baptista ait se baptizare aquâ, in pœnitentiam; sed eum, qui post ipsum venturus erat, baptizaturum ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, *spiritu sancto & igne.* Veteres omnes Translationes & optimi Codices ita legunt; attamen laudantur multi MSS. Codd. in Oxoniensi anni 1676. & Milliana Editione, à quibus voces ἐν πυρὶ absunt. Cùm non intelligerent quid hæ voces vellent, nec eas viderent expressas Marc. I, 8. & Joan. I, 35. delendas temerè homines non bonæ fidei judicarunt. Fortè &, ut suspicatur *Hug. Grotius*, Hæretici nonnulli, qui igne baptizabant, occasionem huic depravationi præbuerunt.

Matthæi C. XXIV, 36. ita loquitur Christus de die Judicii, ex Cod. Cantabrig. Græco-

co Latino : οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος : *nemo ſcit, neque Angeli Cœlorum, neque Filius, niſi Pater meus ſolus.* Sic quoque legit *Chryſoſtomus* ad hunc locum. Similia habet Marcus, Cap. XIII, 32. Pleraque tamen exemplaria, apud Matthæum, omittunt verba οὐδὲ ὁ Υἱὸς, quamquam habent apud Marcum. *Hieronymus* in Matthæum XXIV. *In quibuſdam*, inquit, *Latinis Codicibus additum eſt*, neque filius, *cùm in Græcis & maximè Adamantii & Pierii exemplaribus, hoc non habeatur adſcriptum.* At cùm Ariani hoc loco uterentur, ad oſtendendum Filium eſſe minorem Patre, ſic inter alia reſpondebat *Ambroſius* de Fide Lib V. C. XVI. n. 193. *Veteres non habent Codices Græci*, quia nec Filius ſcit. *Sed non mirum, ſi & hoc FALSARUNT, qui Scripturas interpolavere divinas; Quâ ratione autem videatur adjectum proditur, dum ad interpretationem tanti Sacrilegii derivatur.* Fallebatur *Ambroſius*, ſed hinc liquet quid de audacia falſariorum ejus temporibus crederetur.

Marci Cap. XVI. Quamvis veteres Translationes antiquiſſimíque Codices & Patres hoc Caput integrum habeant, ac laudent; ſunt nonnulli Codices, in quibus totum deeſt, aut ſaltem à verſ. 9. quod ſe animadvertiſſe ait *Gregorius* Nyſſenus, ut obſervavit *Hug. Grotius*; qui rectè judicat hanc omiſſionem tribuendam exſcriptoribus, qui in hac parte Marcum cum Matthæo in concordiam non poſ-

poſſe revocari exiſtimarunt. *Hieronymus*, in Ep. ad Hedybiam, ſimiliter animadvertit à pleriſque hoc Caput non admitti, & adjectitium haberi, quòd diverſa narret à reliquis Evangeliſtis. *Aut enim non recipimus, Marci teſtimonium, quod in RARIS fertur Evangeliis, omnibus Græciæ libris pænè hoc capitulum in fine non habentibus; præſertim cùm diverſa atque contraria Evangeliſtis ceteris narrare videatur* &c. Col. 172. P. I. Tom. IV. Ed. Bened. Hoc verò falſum eſſe oſtenderunt viri doctiſſimi, ut nulla ſit ratio de Evangeliſtarum conſenſu dubitandi.

Ibidem verſ. 2. pro ἀνατείλαντος ἡλίου, *orto ſole*, MS. Codex *R. Stephani*: aliique *Millio* laudati habent ἔτι ἀνατείλαντος. *Gregorius Nyſſenus*, in Serm. de Reſurrectione, ἔτι τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἀντιγράφων ἐμφέρεται: *adhuc in accuratioribus exemplaribus exſtat.* Sic legit etiam *Euſebius*, in Demonſt. Evang. Lib. X. c. 8. Alii verò Codices, & veteres Tranſlationes omittunt eam particulam; unde colligere eſt, interpretationis gratiâ, additam.

Ibidem Verſ. 8. In Codice, qui laudatur in Edit. Wecheliana, adduntur hæc verſui octavo, atque ita deſinit hoc Evangelium: Πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπέστειλε δι' αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας: *omnia mandata Petro paucis nunciarunt. Poſt hæc verò & ipſe Jeſus, ab orien-*

oriente uſque ad occaſum, nunciavit per eos ſacrum & incorruptum præconium æternæ ſalutis.

Ibidem Verſ. 14. *Hieronymus* Lib. II. adverſus Pelagianos, P. 2. Tom. IV. col. 520. Ed. Benedict. *In quibuſdam exemplaribus & maximè in Græcis Codicibus, juxta Marcum, in fine ejus Evangelii ſcribitur.* Poſtea cùm accubuiſſent, &c. *Et illi ſatisfaciebant dicentes; ſæculum iſtud iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ non ſinit per immundos Spiritus veram Dei adprehendi virtutem. Idcirco jam nunc revela juſtitiam tuam.* At neque Verſiones, neque Codices ulli ſuperſtites huic additamento favent.

Lucæ Cap. II, 33. Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, *& erant Joſeph & mater ejus.* Sic Alexandrinus & plerique Græci Codices, ſic Syrus & Arabs. Nonnulli pro Ἰωσὴφ habent ὁ πατὴρ, aut ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ut docet *Millius.* Vulgatus: *& pater ejus & mater,* *Hieronymus,* contra Helvidium, col. 134. Tom. IV. P. 2. Ed. Benedict. de poſtrema lectione: *Tu licèt, mirâ impudentiâ, hæc in Græcis Codicibus falſata contendas, quæ non ſolùm omnes pænè Græciæ tractatores in ſuis voluminibus reliquerunt; ſed nonnulli quoque è Latinis, ita ut in Græcis habentur, adſumſerunt.* Non immeritò conjecit *Eraſmus, mutatum id à quopiam, qui vereretur Joſephum vocare patrem Jeſu.*

Ibi-

Ibidem Cap. XIX, 41. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ: *& cùm adpropinquasset, conspectâ urbe, illam deflevit.* Cùm nonnulli lacrimas Christo indignas judicarent, resecuerunt hunc versum. *Epiphanius* in Anchorato num. 31. Ἀλλὰ καὶ ἔκλαυσε κεῖται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν τοῖς ἀδιορθώτοις ἀντιγράφοις, καὶ κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐν τῷ κατὰ αἱρέσεων, πρὸς δοκήσει τὸν Χριστὸν πεφυκέναι λέγοντας. ὀρθόδοξοι δὲ ΑΦΕΙΛΟΝΤΟ τὸ ῥητὸν, φοβηθέντες καὶ μὴ νοήσαντες αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ τὸ ἰσχυρότατον. *Sed & ploravit exstat in Evangelio secundùm Lucam, in exemplaribus non emendatis, (imò non corruptis) & usus est hoc testimonio Sanctus Irenæus, in opere contra Hæreses, ad eos refellendos, qui Christum specie tenus fuisse dicebant. Orthodoxi verò SUSTULERUNT vocem, veriti, nec intelligentes ejus finem & summam vim.* Habent tamen omnes nostri Codices, & antiquissimæ Translationes. Vide *Irenæum* Lib. I. c 17. & *Hug. Grotium*, ad hunc Lucæ locum.

Ibidem Cap. XXII, 43. 44. Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσηύχετο· ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ, ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν: *Adparuit autem ei Angelus de cœlo confortans eum, & cùm esset in agonia, intentius orabat; erat autem sudor ejus, quasi grumi sanguinis descendentes in terram* Hæc, quæ sunt in omnibus fermè nostris Codicibus, priscísque Translationibus, ait *Hieronymus* Lib.

Lib. II. contra Pelagianos P. 2. T. IV. col. 521. Ed Ben. *in quibusdam exemplaribus, tam Græcis, quàm Latinis, inveniri;* ex quibus verbis liquet, si modò adcuratè loquutus est *Hieronymus*, ex plerisque abfuisse. Similia habet *Hilarius* Lib. X. de Trinitate, num. 41. in Ed Ben. Parisiensi. Solus Codex Alexandrinus, cum duobus Bodleïanis, proferuntur à *Millio*, quasi iis versibus destituti. Falsarii, qui, pro sua imperitia, historiam Christi emendabant, hæc sustulerant, quasi indigna Christo, quæ tamen ceteri Christiani genuina esse agnoverunt. Quæ narrabantur de nonnullis Martyribus, qui, quasi alienatâ mente, nec cruciatus ullos patiente, illudebant carnificibus, effecerant ut extremum illud Christi certamen imperiti homines non satis concoquerent. At multò major est constantia ejus qui sui compos, & acerrimis doloris ac ignominiæ stimulis confossus, Virtutem ac Veritatem tuetur; quàm ejus, qui instar furentis clamitat se nihil sentire doloris, & ridet, si vera quidem sunt quæ narrantur, in mediis flammis, aut in candente crate. Verùm hæc non sunt hujus loci.

Joannis Cap. VII, 8. ita loquitur Christus: Ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην. ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω: *vos adscendite ad hoc festum, ego nondum adscendo.* Codex Cantabrigiensis habet οὐκ, pro οὔπω, ut & aliquot Patres & Interpretes, quos enumerat *Millius*; sed plerique omnes Codices οὔπω. Tempore *Porphyrii*, in ple-

Plerisque videtur lectum οὐκ. *Hieronymus*, Lib. II. contra Pelagianos, ibidem: *Iterum se negavit, & fecit quod priùs negaverat. Latrat Porphyrius, inconstantiæ ac mutationis accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda.* Vide, ad hunc locum, *Theod. Bezam.*

Ibidem Cap. VIII, 3. & seqq. ad 11. habetur historia adulteræ, de qua vide quæ adjecimus *H. Hammondi* adnotationibus.

Actorum Cap. XX, 28. est insignis lectionis varietas, de qua jam diximus Cap. VIII.

Epistolæ ad Romanos C. V, 14. ait Paulus mortem regnasse ab Adamo usque ad Mosem, καὶ ἐπὶ ΜΗ ἁμαρτάνοντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ: *etiam in eos qui* NON *peccaverunt ad similitudinem transgressionis Adam.* *Origenes* observarat, in multis Codicibus non esse negativam; atque ita legendum contendit *Hilarius Diaconus*, cujus Commentarii perperam *Ambrosio* olim tribuebantur. Rectène an secus, nunc non quæram; sed digna notatu verba ejus adscribam, ubi ita loquitur contra eos, qui Græcos Codices, in quorum plerisque erat negatio, quasi emendatiores Latinis, ei objiciebant: *Sic præscribitur nobis de Græcis Codicibus, quasi non ipsi ad invicem discrepent.* QUOD *facit studium contentionis. Quia enim propriâ quis auctoritate uti non potest, ad victoriam, verba Legis adulterat, ut sensum suum quasi verba Legis adserat; ut non ratio, sed auctoritas præscribe-*

re videatur. Constat autem porrò olim quosdam Latinos, de veteribus Græcis translatos olim Codices, quos incorruptos simplicitas temporum servavit & probat. Postquàm autem à concordia animis discedentibus & hæreticis perturbantibus, torqueri quæstionibus cœperunt, MULTA IMMUTATA *sunt ad sensum humanum, ut hoc contineretur in * Litteris quod homini videretur, unde & ipsi Græci diversos Codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & historia & ratio & auctoritas observantur. Nam hodie, quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inveniuntur à Veteribus posita, Tertulliano, Victorino & Cypriano.* De varietate lectionis, in Pauli loco, adeantur *Des. Erasmus, Theod. Beza*, qui acerrimè in virum se doctiorem invehitur, & *Joan. Millius.*

Ibidem Cap. IX, 5. Christus dicitur ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* Observavit dudum. *Erasmus Cyprianum*, in versus Judæos Lib. II. c. 6 & † *Hilarium* in Psalmum CXXII. omittere vocem *Deus*, nec *Chrysostomum* videri eam legisse. *H. Grotius* iis addit Syrum Interpretem, qua in re fallitur. Sive autem deleta, sive addita fuerit datâ operâ hæc vocula, Falsariorum hoc fuit facinus;

* *Videtur deesse* sacris, *aut* sanctis.

† *Video tamen in adcuratioribus Editionibus* Hilarii *legi* Deus, *ut in Parisina anni* 1693 *Sic quoque legitur in* Cypriani *Ed. Oxoniensi. Destitutum tamen Codd.* Erasmum *non fuisse ostendit* Joan. Fellus.

facinus; qui aut noluerunt sibi Paulum adversari, aut sententiam pro se ferre voluerunt. Existimavit *Erasmus* interpunctionem hîc esse mutandam, at temerè, qua de re postea aliquid dicemus.

Ep. ad Philippenses C. III, 3. legimus in Editionibus nostris πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, *Spiritu Deo servientes.* At MS. Alexandrinus alisque multi habent Θεοῦ, *Spiritui Dei.* Quam *Ambrosius* veram lectionem esse vult Lib. II. de Spiritu Sancto Cap. V. § 46. alteram verò Hæreticorum, qui Spiritum Sanctum Deum esse negabant, corruptelam. *Simul*, inquit, *Creatori admonet serviendum, damnando eos qui serviunt creaturæ, cùm Creatori servitium debeamus; & quoniam Spiritum Creatorem noverat, docet* (Paulus) *eidem serviendum, dicens* —— nos enim sumus circumcisio qui Spiritui Dei servimus. *Quod si quis de Latinorum Codicum varietate contendit, quorum aliquos PERFIDI FALSAVERUNT, Græcos inspiciat Codices & advertat, quia ibi scriptum est,* οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, *quod interpretatur Latinus, qui Spiritui Dei servimus.* At *Th. Bezæ* & multis aliis altera lectio germaua videtur, unde sequitur Falsarios eos esse, qui scripserunt Θεοῦ.

1. Epistolæ ad Timotheum Cap. III, 16. in plerisque nostris exemplaribus Græcis, legimus hodie Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, *Deus adparuit in carne.* Sed pro voce Θεὸς, Latinus Int. & Syrus legerunt ὃ, confirmántque eam

eam lectionem Claromontanus Codex, & alius in Oxonienſi Editione memoratus. Sed & nos antiquum Codicem vidimus, ut diximus in Epiſtola Millianæ Editioni Roterodamenſi præfixa, ubi eſt O, & recentiore manu additum Σ. *Eraſmo* videtur additum Deum *adverſùs Hæreticos Arianos*; *Bezæ* verò *ſublatum fuiſſe ab iis qui vel Deitatem Chriſti, vel utriusque naturæ unionem, jam inde ab ipſo conceptionis momento, negabant.* Non inquiram uter meliùs conjeciſſe videatur; ſed ſi quis addiderit quod in Codicibus ſuis non inveniebat, aut detraxerit quod in iis legebat, confirmandæ opinionis ſuæ cauſâ, eum Falſarium fuiſſe, ex omnium ſuffragio, pronuncio. Putat *Joan. Millius* primùm lectum, ΘΣ, hoc eſt Θεὸς, unde factum eſt ΟΣ delectâ lineâ tranſverſâ litteræ Θ, deinde, deleto Σ, Ο, *quod*, ut conſtrueretur cum voce μυϛήριον. Sic *Heraclides* apud *Hippocratem* mutabat ΟΥΡΑΣ in ΘΥΡΑΣ, ut docet *Galenus*, jam antea à nobis prolatus, in Prooemio Com. I. ad Lib. VI. Epidemiorum. Verùm eodem modo fieri poteſt ut Ο mutaretur in Θ, deinde adderetur Σ, ut fieret ΘΣ, ſeu Θεὸς, quod, inchoatum vidimus in antiquo exemplari, quod, & in Alexandrino factum, ad Theta quod adtinet, à manu recentiore, ut teſtatur *Millius*, qui tamen putat ſe vidiſſe veſtigium antiquioris lineæ tranſverſæ in littera Theta, quæ fuerit tantùm craſſior facta. Rem in medio relinquimus, ſed veriſimilius videtur mutationem factam in hoc

hoc loco, quæcumque sit, eò factam esse, ut alterutri parti favere, aut minùs adversari videretur Paulus. Audacioris etiam corruptionis meminit *Joan. Morinus* Exercit. Bibl. Lib. I. Exerc. III. C. IV. p. 59. quem vide.

I. Epistolæ Joannis Cap. IV, 3. legimus in exemplaribus Græcis, consentientibus Syro & Arabe Interpretibus: *πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐστί: Omnis Spiritus qui non fatetur Christum, qui in carne venit, ex Deo non est.* At Vulgatus habet: *Omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est*, itemque *Irenæus*, Lib III. c. 18. *Tertullianus* Lib. V. contra Marcionem Cap. 16. & alii. *Socrates* verò Hist. Eccles. Lib. VII. c. 32. sic de Nestorio, déque hoc loco scribit: *ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου ἐγέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι πᾶν πνεῦμα* Ο Λ Υ Ε Ι *τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστί. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα. διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημήναντο, ὥς τινες εἶεν* Ρ Α Δ Ι Ο Υ Ρ Γ Η Σ Α Ν Τ Ε Σ *τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες: ignoravit in catholica Joannis Epistola, ita scriptum esse, in antiquis exemplaribus:* Omnis spiritus, qui Jesum solvit, non est ex Deo. *Hanc enim sententiam è vetustis exemplaribus sustulerunt ii, qui ab hominis dispensatione divinitatem separare studebant. Quamobrem & prisci Interpretes id ipsum observarunt, fuisse, nimirum, quosdam, qui hanc Epi-*

Epistolam DEPRAVARINT, *hominem à Deo sejungere cupientes.* Est & alia lectio hujus loci, ex Codice Alexandrino: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστίν: *omnis spiritus, qui non fatetur Jesum, ex Deo non est.* In partes eunt Interpretes, de vera hujus loci lectione; & contendunt eam lectionem, quam non probant, esse depravationem.

Ibidem Cap. V, 7, 8. ita legimus in Codicibus nostris, ex recentioribus MSS. ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι: *nam tres sunt, qui testificantur in cœlo; Pater, Ratio, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testificantur in terra, spiritus & aqua & sanguis, & hi tres in unum consentiunt.* At MS. Alexandrinus habet tantùm: ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Ita etiam vetustiores alii omnes Codices Græci, ita Syrus, Arabs, Æthiops, & ipse Latinus Interpres, in antiquissimis Codicibus. Priscis Libris si insint verba, quæ in Editionibus nostris leguntur, sunt addita margini, non in ipsa orationis serie, & quidem recentiore plerumque manu. * Ita multi Patres legerunt,

* *Omitto minores varietates, quas vide in Oxon. & Milliana Ed. & apud* Ric. Simonium *in H. C. N. T. de Textu Cap. XVIII. & Diss. de MSS. N. T. sub finem.*

runt, ut monuerunt viri doctissimi ad hunc locum, quod pluribus probare non opus est. *H. Grotius* conjicit ex additamento Ariani cujuspiam esse, quod præterea legitur in nostris Codicibus; alii volunt in iis casu esse omissa, quæ sunt inter voces οἱ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, propter eorum verborum repetitionem, quod sæpe factum antea ostendimus; sed obstant voces ἐν τῇ γῇ, quæ sunt post hæc verba vers. 8. Volunt quidem viri eruditi eas primùm scriptas fuisse, sed postea deletas, cùm sensu carerent. At primùm, est conjectura, quæ nullis nititur Codicibus; nulli enim laudantur ubi sint voces ἐν τῇ γῇ, omissis testibus cœlestibus. Deinde, poterat dicere Joannes tria Christo testimonium exhibere *in terra*, tacitè hoc opponens variis cœlestibus testimoniis, quæ Pater ei præbuerat, nec causa ulla erat eorum verborum delendorum. Tertiò, nullo modo credibile est hæc verba delituisse in pervetustis quibusdam Codicibus, per aliquot sæcula, dum Arianorum controversiæ vigerent, & agitarentur à viris doctissimis, qui omnia vetera monumenta curiosissimis oculis lustrabant, si quid in iis occurreret, quo causam suam tueri possent; donec exstinctâ propemodum Arianorum sectâ, in lucem proferrentur. Scio adferri hanc in rem locum unius *Cypriani*, sed ex eo nihil posse colligi ostendit *Ric. Simonius*; quod non illibenter agnosco, qui gratias habeo verum docentibus, quicumque sint, quamvis etiam de me malè meritis. Vide C. XVII, 39.

Quæ

Quæ cùm ita sint, fateor me non videre quâ fide, aut quo jure possint vetustiores Codices ex recentioribus emendari. An ita postulat orationis series? Nequaquam. Non pluribus rem persequemur, quia à viris doctissimis copiosissimè pertractata est.

Unum dumtaxat addemus exemplum insignis fraudis, hanc in rem. Cùm, nimirum, deessent, in antiquioribus Latinis exemplaribus, verba quæ antea adtulimus, non modò à Theologis illata sunt recentioribus MSS. sed & antiquiores Interpretes malæ fidei sunt incusati. Quod ut aliqua cum veri specie, quæ nulla erat, fieri posset; fictus est à pio, scilicet, impostore Prologus in septem Epistolas Canonicas, in quo ita *Hieronymus* loquens inducitur: *Quæ si ut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab Interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret; illo præcipuè loco de unitate Trinitatis, in prima Joannis Epistola, positum legimus. In qua etiam ab infidelibus Translatoribus multùm erratum esse fidei veritate comperimus; trium tantùm vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis & spiritûs in sua editione ponentes; & Patris, Verbique ac Spiritûs testimonium omittentes; in quo maximè & fides Catholica roboratur, & Patris & Filii ac Spiritûs Sancti una divinitatis substantia comprobatur.* Ne quisquam suspicaretur Prologum non esse *Hieronymi*, additum est in ultima Periodo nomen *Eustochii*: *Sed, tu virgo Christi Eustochium,* &c.

&c. Hunc autem Prologum esse confictum probavit *Ric. Simonius* in Hist. Critica Textûs N. T. Cap. XVIII. quamvis in nonnullis erraverit, si stemus fide *Monachorum Benedictinorum*, qui nuper *Hieronymum* edidere. Ipsa tamen in re ei adsentiuntur, quamvis ubicumque possunt hominem admordeant, & γνησιότητα loci suspectissimi acriter defendant. Vide quæ habent in Adnotationibus ad eum Prologum, & adi etiam *Simonium*, qui conjicit scholion è margine in textum irrepsisse.

Epistolæ Judæ vers. 4. in Editionibus, ita describuntur Hæretici quidam Apostolicorum temporum: τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν, καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι: *solum herum Deum, ac Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Sed in Alexandrino Codice non est vox Θεὸς, uti nec in duobus *T. Bezæ*, nec in aliis, in Oxoniensi & Milliana Editione memoratis. Non legit eam Latinus Interpres. Sive datâ operâ detracta fuerit hæc vocula, sive addita à Theologis; quicumque sint, & quacumque de causa: illa quidem fraus est, indigna bonis viris, & veri amantibus.

Hebr. II, 9. legimus in nostris Codicibus ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. Sed *Origenes*, *Ambrosius*, *Hieronymus*, alii recentiores, testantur, ut docet *Millius*, lectum hîc fuisse χωρὶς Θεοῦ, quod putat esse glossema cujuspiam, qui hæc addiderat margini *ne Passio fuisse Deitatis putaretur*, ut loquitur *Vigi-*

Vigilius Tapſenſis, unde quaſi vera lectio in textum tranſlatum fuerat. Vix tamen putarim, quòd controverſiæ Neſtorianorum & Eutychianorum nondum eſſent natæ. Mendum potiùs fuerit incuriæ Librariorum. Omnes Codd. Græci, qui ſuperſunt, habent χάριτι, Latini *gratia.*

Ultimo loco memorabimus novam interpunctionem, quam in MS. Codice invenit olim *Claud. Sarravius*, Senator Pariſienſis, & quam his verbis profert, in Epiſt. CLXXVI.
,, Codex eſt, inquit, venerandæ antiquitatis,
,, qui Scripturæ ſpeciem præfert ultra octin-
,, gentos, vel etiam mille annos exaratæ.
,, Locus autem habetur Apocalypſ. Cap.
,, XIX, 10. & vulgò ita legitur: σύνδουλός
,, σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρ-
,, τυρίαν τοῦ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον. Codex
,, verò, quem jam verſo, legit in hunc
,, modum: σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου
,, τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν. Ἰησοῦ τῷ Θεῷ προσ-
,, κύνησον. Quæ lectionis varietas non eſt ni-
,, hili. ,, Nempe, vertendum eſſet, ex hac interpunctione: *conſervus tuus ſum & fratrum tuorum habentium teſtimonium. Jeſum Deum adora*; non, ut omnes Interpretes, *teſtimonium Jeſu. Deum adora.* Sed hanc eſſe veram interpunctionem oſtendunt ſequentia, & perpetuus Apoſtolorum ſtylus. Quo factum ut nemo alius tale quidquam ſomniarit. Nec ſanè à *Millio* ulla ſimilis lectio memoratur. Hoc in memoriam mihi revocavit duas interpunctiones ab *Eraſmo* excogitatas, ad

ad Rom. IX, 5. *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem*, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας; *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Vellet aut τελείαν στιγμὴν ante ὁ poni, *ſecundùm carnem. Deus, qui eſt ſuper omnia, benedictus in ſæcula*; nempe, ſit; aut poſt πάντων, hoc modo, *qui eſt ſuper omnia. Deus benedictus ſit in ſæcula.* Sed ut Græculus, à quo deſcriptus erat liber *Sarravii*, invito Joanne, voluit nomen *Dei* Domino Jeſu tribuere: ita &, invito Paulo, eum titulum Chriſto detrahere conatus eſt *Eraſmus.* Utriusque conatus, inter depravationes, ex æquo haberi poſſunt: niſi quòd venia dignior eſt *Eraſmus*, quia conjecturam tantùm in Adnotationibus propoſuit; locum verò, in Tranſlatione ſua, non ſecus ac alii, interpretatus eſt.

16. Hæc ſunt depravationum manifeſta, niſi fallor, exempla; quæ tamen, ita rem adminiſtrante Divinâ Providentiâ, neminem fallere poſſunt, niſi qui ſponte falli velit; cùm antiquiſſimi Codices, & priſcæ Tranſlationes, & Scripta veterum Patrum ſatis oſtendant quæ ſit vera locorum, in nonnullis Codicibus depravatorum, lectio; ne jam doctrinam ac ſtylum Apoſtolorum memoremus. Non eſt Religio Chriſtiana res obſcura, & cujus neceſſaria capita obiter tantùm adtingantur in Apoſtolorum ſcriptis, aut difficulter ex aliis colligantur; ex quo intelligere licet, malâ manu, difficillimè eorum ullum ex hominum memoria deleri potuiſſe. Non moror hîc craſſas

Marcionitarum & aliorum depravationes, quæ ſtatim retectæ ſunt, & unà cum illis meritò irriſæ atque exploſæ interierunt.

CAPUT XVI.

De Mendis à Vetuſtate ortis.

1. CUM Vetuſtas inſcripta marmori atque æri monumenta innumera, aut prorſus abſumſerit, aut partim deleverit; nemo mirari poſſit, cur in libris, in membrana aut charta deſcriptis, ſint hodie vel plurium vocum, vel aliquot litterarum lacunæ. Negligentiâ Librariorum atramento non bene temperato utentium, aut etiam eorum qui libros, magno licèt ære emtos, interdum non ſatis diligenter adſervarunt, aliíſque ejuſmodi caſibus, factum eſt ut in antiquiſſimis MSS. multa loca deſint, ac plurimæ voces mutilæ cernantur, & quæ cupidiſſimè legeremus ea avidos oculos noſtros fugiant. Quicumque Bibliothecas MSS Codicibus inſtructas luſtrarunt, facilè innumeros in iis vetuſtatis, omnia abſumentis, morſus animadverterunt; & frequentes ſunt virorum doctorum acerbiſſimæ, eædémque inaniſſimæ querelæ, cùm à MSS ſuis deſtituuntur, in iis locis, in quibus maximè eorum operâ indigebant.

2. Exſtat hanc in rem hiſtoria, apud *Strabonem*,

bonem, * digna quæ huc transferatur, quàmvis paullò prolixior ſit locus. Poſtquàm ergo dixit ab *Ariſtotele* Bibliothecam traditam eſſe *Theophraſto*, à *Theophraſto* verò relictam *Neleo*, ita pergit: ὁ δ᾽ εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μετ᾽ αὐτὸν παρέδωκεν ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἳ κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, οὐδ᾽ ἐπιμελῶς κείμενα. ἐπειδὴ δὲ ᾔσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων, ὑφ᾽ οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἔκρυψαν ἐν διώρυγί τινι. ὑπὲρ δὲ νοτίας καὶ σητῶν κακωθέντα ὀψέ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλίκωντι τῷ Τηΐῳ πολλων ἀργυρίων τά τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Θεοφράστου βιβλία: *Hic libros Scepſin tranſlatos poſteris ſuis reliquit, indoctis hominibus, qui incuriè poſitos, ſub clavibus habuerunt. Cùm verò intellexiſſent ſtudium Attalicorum Regum, quibus Scepſis parebat, conquirentium libros ad inſtituendam Pergami Bibliothecam; ſub terra ſuos, in foſſa quadam, occultaverunt. Humore verò & blattis vitiatos, ſerò tandem qui ex ea erant ſtirpe, Ariſtotelis, Theophraſtique libros Apelliconti Teio, magnâ pecuniâ, vendiderunt.* Videntur timuiſſe Nelei heredes, ne Reges Pergameni ſibi theſaurum illum, nullo perſoluto pretio eriperent; quo metu factum eſt, ut eum terræ crediderint, ſicut aurum ſolent avari; donec emtorem invenirent, qui ſibi certam pecuniæ ſummam numeraret. At illâ cautione factum eſt, ut libri utriusque Philoſophi vitiati fuerint; fieri enim

* *Lib. XIII.* 419. *Ed. Caſaubonianæ Genevenſis.*

enim non potuit ut blattæ pergamenas non perfoderent; útque humor, atramento diluto, litteras & voces multas non deleret. Perpaucos quidem fuisse crediderim, qui ejusmodi thesauros in Græcia, aut in Italia, defodere cogerentur; sed in Bibliothecarum forulis jacentia volumina non minùs cœli humor, ac blattæ, tineæve corrumpere potuerunt; si fortè, ut fit, ædes non satis diligenter tectæ essent, aut si libri raró inspicerentur. Sæpe natæ ex ejusmodi casibus lacunæ, nullo modo expleri potuerunt; aut si expletæ sunt, errante explentium acumine, vetusto Scriptori voces tributæ sunt, quibus usus non fuerat.

3. Factum id in *Aristotelis*, *Theophrastique* operibus, docet in sequentibus *Strabo*, hisce verbis: ἦν δὲ ὁ Ἀπελλίκων φιλόβιβλος μᾶλλον ἢ φιλόσοφος. διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων, εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετήνεγκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εὖ, καὶ ἐξέδωκεν ἁμαρτάδων πλήρη τὰ βιβλία: *Erat autem Apellicon potiùs librorum studiosus, quàm Philosophiæ; itaque erosarum particularum quærens instaurationem, in nova libros transtulit exemplaria, lacunas non rectè implens, ediditque libros mendorum plenos.* Paullò pòst, postquàm dixisset veteres Peripateticos difficulter philosophatos, quòd carerent libris *Aristotelis* & *Theophrasti*, subdit: τοῖς δ' ὕστερον ἀφ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προῆλθεν, ἄμεινον μὲν ἐκείνων φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελίζειν, ἀναγκάζεσθαι μέντοι τὰ πολλὰ εἰκότως λέγειν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν: *Posterioribus, ex quo hi libri*

libri fuerunt editi, facilius fuit philoſophari & Ariſtotelem auctorem ſequi; quamquam, ob mendorum multitudinem, cogebantur multa conjiciendo dicere.

4. Ejuſmodi ad nos pervenit, in Codice Alexandrino, Epiſtola *Clementis* Romani, in qua *Patricius Junius voces deperditas*, ut loquitur, *& litteras vetuſtate exeſas, interſtitiis adcuratiſſimè dimenſis, ſupplevit*, ſupplementáque minio exprimi curavit; ut facile ab iis, quæ in MS. Codice comparent, ſecernerentur. Eadem poſtea uncinulis clauſerunt *J. B. Cotelerius* & *Paul. Colomeſius*, in hujus Epiſtolæ editionibus, quas diu poſt Junianam emiſerunt. Nemo negarit quin ut plurimùm non malè ſuppleverit vir eruditus, cùm paucæ deſint litteræ, & loca multa ex LXX. Interpretibus proferantur.

5. Attamen in prima periodo graviſſimè offendit, habet enim: [Χάρις ὑ] μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο [κράτο] ρος Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληθυνθείη, [ἐφ' ὑ] μῶν ἰδίους καὶ ἐπ' ἀλλήλους: hoc eſt, illo interprete: *gratia vobis & pax ab omnipotente Deo, per Jeſum Chriſtum, in vobis ſingulis, ET mutuò erga vos invicem multiplicetur.* Quæ poſtrema verba ſolœca ſunt, in Græcis & Latinis, ſenſúque carent. Conjicit in notis ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως, abſurdè. At qui adcuratiùs inſpexerunt Codicem Alexandrinum viderunt in eo legendum eſſe potiùs: [Δὶ α] ἰφνιδίους καὶ ἐπ' ἀλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [παρεμπ] τώσεις: *Propter ſubitas & alias ſuper aliis,*

quæ

quæ nobis contigerunt, *calamitates & casus adversos*, &c. ita ut hæc ſint initium periodi.

6. Sed miror ſubjecta verba non fuiſſe emendata, cùm ſententia ipſa ſat manifeſta ad veram lectionem deduceret; ἀδελφοὶ βράδιον [δυσο] ίζομεν ἐπιστροφὴν πεποιη [κέν] αι περὶ τῶ ἐπιζητουμένων [πα] ρ' ὑμῖν πραγμάτων: vertit Junius: *fratres dilecti postulatis veſtris tardiùs nos animum adjeciſſe veremur*; legítque βράδιον. At ſupplementum vocis δυσοίζομεν dubium eſt & coactum, nec ſenſum expeditiorem facit, præterquàm quòd vox rarior eſt. Sed *Junius* ait ſe *veſtigium minutiſſimum* τῦ O ante I vidiſſe. *Cotelerius* verò vertit: *fratres, tardiùs videmur convertiſſe animum ad eas res, quæ à vobis quæſitæ ſunt*. In margine ſuſpicatur prò δυσοίζομεν, legendùm νομίζομεν, *judicamus*. quod non debuit vertere *videmur*. Legendum erat, βραδεῖαν [δοκή] σομεν, hoc eſt, *ſerò videbimur ad animum revocaſſe*, ut βραδεῖα ἐπιστροφὴ, ſit *ſera conſideratio*. Veſtigium τῦ O & I ſequens ſunt ſine dubio crura vicina τῦ K & H. Senſus eſt perſpicuus, & ſeries orationis clara: *Propter ſubitas, & quæ aliæ ſuper aliis nobis contigerunt calamitates, & caſus adverſos, fratres, ſeriùs videbimur ad animum revocaſſe quæ rogaveratis*.

7. Permulti alii exſtant veteres Scriptores, in quibus lacunæ ſunt; quæ nonniſi ope meliorum MSS. Codicum ſarciri queant; nec opus eſt nos exemplis adferendis immorari. Hoc potiùs monebimus, cùm à Librariis ſpa-

spatium semper relinqui oportuisset vacuum, pro numero litterarum, aut vocum, quas in MSS. deesse, ex litterarum forma, intelligere poterant, sæpe eos nullum reliquisse, ne mutila exemplaria spernerentur, & minoris emerentur; aut summum exiguum admodum, qualia videmus Asterisco in editionibus impleri. Sæpe etiam fugientes litterarum ductus, & partim deletos legere ac supplere infeliciter tentarunt. Vicissim, aut Librarii aut Critici, ubi nulla erat, lacunam esse perperam suspicati sunt, & locis integris Asteriscum, seu omissionis notam, adposuerunt. Tria *Ciceronis* loca, hanc in rem, proferemus.

8. Primus est in V. Verrina, * ubi de supplicio capitis, quod à civibus Romanis sumserat Verres: *Paullò ante, Judices*, inquit, *in morte misera atque indignissima navarchorum, lacrimas non tenebamus, & rectè ac meritò miseriâ sociorum commovebamur; quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum sanguis conjunctus existimandus est; quoniam id & salutis omnium ratio & VERITAS omnium postulat.* Omnino videntur hîc tres primæ litteræ vocis deletæ, adèò ut maneret VRITAS; ex quo, omissâ lacunâ, factum est VERITAS, sed legendum erat SECURITAS. Nempe, ut securi omnes essent cives Romani, & negotia sua tutò per universum Imperium gererent, nulli Magistratui Populi Romani licitum esse de-

* Cap. LXVII.

debuit eos in Provinciis agentes securi persecutere. Hisce primùm editis, animadverti ita conjecisse *Franc. Hotomannum* & *Dionys. Lambinum*. Quorum conjectura haud paullò melior est, quàm eorum qui delent, contra fidem plerorumque Codicum, vocem *omnium*, & legunt *veritas*, quod interpretantur *justitia*.

9. Alter est in somnio Scipionis, * ubi postquàm hæc verba Africani ad se protulit: *Dictator Rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris.* *Hîc*, ait Cicero, *cùm exclamasset Lælius, ingemuissentque ceteri vehementiùs; quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & PARUM REBUS, audite cetera.* Hæc carent sensu, licèt sint in omnibus MSS. exceptis duobus, in quibus, si *Ald. Manutio* credimus, legebatur *pax sit rebus*, quod melius non est. Vestigia veterum litterarum legerunt Librarii, ut potuerunt. Crediderim, donec melius quid edocear, lectum olim fuisse HIS PAVORIBUS: *ne me*, inquit, *è somno excitetis his pavoribus*, quia amici Scipionis pavidis animis exceperant quod de propinquorum insidiis sibi metuendis dixerat, atque exclamaverant. Poppæa in Octavia *Senecæ* vers. 733.

Tandem quietem magnus excussit pavor.

Deianira in Hercule OEtæo vers. 395. *Hic*

* *Cap. II.*

— *Hic meum pectus timor,*
Altrix, lacessit; hic rapit somnum pavor.

Apuleius Lib. II. p. 37. Ed. *Pricæi*: *Expergitus & pavore nimio perterritus*, & Lib. XI. initio: *experrectus* pavore *subito*. Unde liquet *pavorem* propriam esse, hanc in rem, vocem.

10. Tertius locus est mutilus, si stemus Criticorum judicio; quem propterea necesse est totum proferri, ut intelligere queamus an in eorum sententia sit nobis adquiescendum. Sic ergo *Cicero*, Lib. I. De finibus Bon. & Malorum, c. 16. *Justitia restat, ut de omni virtute sit dictum, sed similia ferè dici possunt. Ut enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec distrahi possint: sic de justitia judicandum est, quæ non modò numquam nocet cuiquam, sed contrà semper alit aliquid tum vi suâ atque naturâ, quod tranquillet animos; tum spe nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata desideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia semper animum excruciant, & semper sollicitant, turbulentæque sunt: sic ** cujus in mente consedit, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest fieri*, &c. Alii ediderunt hunc locum cum Asteriscis, alii nescio quæ suppleverunt. Sed delendi sunt Asterisci, & intelligenda *justitia*, de qua in superioribus. Fefellit Criticos, quòd non animadverterint *sic*, quando

quando res contrariæ comparantur, & antecessit *quemadmodum*, significare idem ac *contrà*. Perinde est ergo, ac si *Cicero* dixisset: *CUM temeritas & libido & ignavia semper animum excrucient, & semper sollicitent, turbulentæque sint: CONTRA* justitia, *cujus in mente consedit, eo ipso quod adest, turbulenta* ea mens *non potest fieri, & si verò molita quidpiam est, quamvis occultè fecerit, numquam tamen confidet id fore semper occultum.* Vir, nimirum, justus potest, perturbatione quapiam animi, transversus agi, ita ut ad occultum facinus adduci se patiatur. Sed postea, sedato adfectu, redux justitia eum docet quid timendum sit ejusmodi facinore inquinatis.

11. Verùm ut ad vetustatis menda redeamus, sacri ipsi Hebræorum libri vim ejus senserunt; nec intercessit Divina Providentia, quominùs nonnulla minùs necessaria. longinquitate temporis, vitiarentur. In ipsis Novi Fœderis Tabulis, simile quid contigit. Ut ὕστερον πρότερον, Homerico more, progrediamur, dubium esse nequit, quin in Tessaradecadibus progenitorum Christi, Matth. I, 12. & seqq. desit aliquid. Cùm enim Evangelista moneat vers. 17. tres esse eorum Tessaradecadas, quarum primæ ultimus est David, secundæ Jechonias, supersunt tantùm in ultima tredecim nomina, etiam comprehenso Christo Si locus ullus integer ad nos, Librariorum diligentiâ, pervenire debuit, is certè erat; quia Evangelista numerum progenitorum

torum Christi, in tres classes tributorum, indicarat. Attamen ea Evangelistæ cura non obstitit quominùs, ab antiquissimis temporibus, hîc omitterentur nomina nonnulla; quod videtur ortum ex lacuna exemplaris venerandæ antiquitatis, quam sequentium ætatum Librarii explere non potuerunt. De re ipsa vide dicta à nobis in additamentis ad *Henr. Hammondi* Adnotationes.

12. Lacunam esse liquet Gen. IV, 8. ex Samaritico Codice, Versione LXX. Intt. & nota Massorethica, qua de re vide notata à nobis ad eum locum. Lacunæ etiam plures in Genealogicis Paralipomenon deprehenduntur, quarum præcipuas vide in Indice nostro ad Libros Historicos V. T. Sed proferemus hîc aliud exemplum Psalmi, dentibus ævi multò magis vitiati. Conferantur Psalmi XIV, & LIII manifestum erit unum eumdémque esse Psalmum, si comparentur quinque primi versus & ultimus Psalmi LIII. cum quatuor primis Psalmi XIV. qui, non nisi perpaucis & exigui momenti varietatibus differunt. At magnum est discrimen inter versus 4. & 5. Psalmi XIV. & 6. Psalmi LIII. Quæ verò ejus rei causa est? Nimirum, vetustas, quæ tria verba delevit ex Psalm. XIV. & sex alia vitiavit; quo factum, ut verba ejus Psalmi careant sensu, & hiulca sint, cùm Psalmi LIII. verba sint integra & pulcherrimam fundant sententiam. Hæc primum adponam distincta in versiculos, qualibus olim constabant Cantica Hebræorum, ut aliquando

do copiosiùs probabimus. Sic ergo habet Psalmus LIII. vers. 6.

שם פחדו פחד
לא היה פחד
כי אלהים פזר עצמות
חנך הבישתה
כי אלהים מאסם
מי יתן מציון ישועות :

Ibi pavore trepidabunt,
ubi non erat timor,
quia Deus dissipabit ossa
obsessoris tui; pudore eos adficies,
quia Deus eos repudiavit.
Quis dabit è Sione salutem?

Psalmus est in Babylonica captivitate scriptus, ut ex ultimo versu liquet, in quo Psaltes Babyloniorum cladem vaticinatur & liberationem Hebræorum, quam propiorem esse optat. Quarto versu, legendum הבישתם *hebischotham*, hoc est, *pudore eos adficies*, ob rationes grammaticas & metricas, quas hoc loco non dicam. At Psalmo XIV. ita hic locus exprimitur:

שם פחדו פחד
כי אלהים בדור צדיק
עצת עני תבישו
כי יהוה מחסהו
מי יתן מציון ישועת :

Ibi

Ibi pavore tripidabunt,
quia Deus in generatione justa.
Consilium pauperis pudefacietis,
quia Jehova fiducia ejus.
Quis dabit è Sione salutem?

1. Hic omissus secundus versiculus, qui legitur in versione LXX. Intt. 2. sequentia verba mirè corrupta sunt, nam pro פזר עצמות *dissipabit ossa*, est בדור צדיק עצת *in generatione justa consilium*; pro חנך הכישתם *obsessoris tui, pudore eos adficies*, עני תבישו *pauperis pudefacietis*; denique pro אלהים מאסם *Deus repudiavit eos*, יהוה מחסהו *Jehova fiducia ejus*. Hebraïcè scientes facilè in hisce verbis animadvertent litteras ejusdem organi esse mistas; atque hinc fortè depravatio loci cœpit, dein non satis integris ceterarum litterarum vestigiis, Librarii sensum quem non inveniebant fecerunt. Quæ nisi ita se habere viderentur, facilè crederem secundum versiculum omissum fuisse, ob repetitionem vocis פחד *Phabbad*, cujus modi omissionum exempla adtulimus Cap. V.

13. Non opus est plura idgenus depravationum exempla proferre, cùm res sit manifesta; sed Criticos meminisse oportet, ut diximus, sæpe esse lacunas, ubi nulla sunt in Codicibus earum vestigia, & vicissim. Res est in periculosissimo emendandi studio, nisi dextrè eo utamur, maximi momenti.

14. Cùm nemo Librariorum ab oscitantia & lapsu fuerit immunis, dormitare & labi potue-

tuerunt etiam qui primi exſcripſerunt libros, ex quorum exemplaribus cetera omnia derivata iisdem vitiis laborarint neceſſe eſt. Locus eſt, hanc in rem, inſignis apud *Galenum* Comment. II. ad Lib. I. Epidemiorum, text. 83. p. 77. Tom. IX. Ed. Charterianæ, ubi poſtquàm è re ipſa probavit mendum eſſe in numero dierum Criticorum ab *Hippocrate* memoratorum, ſic porrò loquitur: ἐγχωρεῖ δὲ κατ' ἀρχὴν εὐθὺς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τὴν λέξιν ἁμαρτηθεῖσαν φυλαχθῆναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι πολλαὶ τοῦτο πεπόνθασι παρά τε τῷ Ἱπποκράτει καὶ ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις: *fieri quoque poteſt ab initio ſtatim à Librario vocem vitioſè ſcriptam ſervatam eſſe, ut alias quibus idem contigit, cùm apud Hippocratem, tum alios non paucos.* De omni mendorum genere veriſſima hæc eſſe conſtat, ſed præſertim de lacunis, quæ non facilè ſuppleri poterant, ideóque omittebantur à Librariis, ne apographorum pretium, ut diximus, minueretur.

CAPUT XVII.

Leges emendandi.

I. MEMORATIS potiſſimis generibus mendorum, quibus ſententia veterum Scriptorum corrumpitur, & demonſtratis præcipuis rationibus, quibus ea menda irrepe-

pere potuerunt; nihil nobis agendum superest, nisi ut moneamus Criticum omnium eorum, quæ memoravimus, quàm peritissimum esse oportere, eáque animo obversantia perpetuò habere; ut, quotiescumque postulabit usus, viis indicatis, ad mendorum originem pervenire queat, eáque feliciter corrigere. Nos digitum dumtaxat ad fontes intendimus, ceteráque judicio ac diligentiæ Studiosorum permittenda duximus. Præterea nostra hæc Ars statuit variarum rerum cognitionem aliunde esse petendam; eam ipsa non tradit, quippe finibus quibus circumscribitur exclusam. Exempli causâ, ars est singularis dignoscendæ ætatis MSS. Codicum, déque eorum characteribus judicandi; quæ, si pro dignitate tractetur, justo volumini argumentum præbeat; qua de re, ut antea dixi, paucis, ad Latinos Codices quod adtinet, *Joan. Mabillonius*, in Diplomatica; sed pluribus de Græcis *Bernard. de Montfaucon*, in Palæographiæ Græcæ egregio opere egit. Ut res ad perfectionem deduceretur, quibus ad manum sunt Bibliothecæ MSS. Codicibus refertæ, eos id laboris suscipere oporteret; nam sine ingenti Codicum copia, & diuturna eorum tractatione, nihil, quod sit operæ pretium, hac in re præstari potest. Igitur hoc onere in otiosos Bibliothecarum custodes rejecto, summatim tantùm rem adtigimus, & potissima characterum discrimina breviter perstrinximus; satis esse rati, si litterarum studiosis in animum revocaremus, quod à multis planè negligitur.

2. Hoc verò in loco, rectæ emendationis Leges feremus, quas ita æquas visum iri confidimus, & usque adeò rectæ Rationi, rerúmque naturæ consentaneas; ut, sine intercessione, apud Populum Eruditorum, perferri eas posse speremus. Quod tamen ut faciliùs fieri queat, singulis breves interpretationes atque exempla cùm malè tentatarum emendationum, tum etiam necessariarum, ut videtur, subjiciemus; neque tamen invito cuiquam eas obtrudere cupimus.

3. Prima ergo, quod felix faustúmque sit Reipublicæ Litterariæ, hæc erit: SI QUID MUTETUR, MUTATIONEM RES IPSA, ORATIONISVE SERIES, STYLUSVE SCRIPTORIS NECESSARIO POSTULATO. Hæc Lex tam pertinet ad emendationes ex MSS. Codicibus haustas, quàm à conjicientibus inventas; sunt enim passim in MSS. Codicibus, sive à Criticis, sive à Librariis, aut cuicumque tandem casui debeantur, gravissima menda; quæ pro vera lectione, manifestò repugnante sententiâ, aut Linguæ ingenio, aut Scriptoris stylo, stultum esset obtrudere; & quæ, in re clara, ne memorari quidem necesse est.

4. Igitur si quid occurrat, quod à Linguæ ingenio, stylóve Scriptoris prorsus non abhorreat, nec à sententia, seriéve orationis sit alienum; nulla est causa cur, consentientibus Manuscriptis omnibus Codicibus, veteribus Editionibus, Translationibúsve, quidquam mutetur; præsertim si mutatio paullò major sit. Alioqui latissima corruptionibus ape-

aperiretur fenestra, si ut Scriptor paullò elegantiùs, ex Critici judicio, aut adcuratiùs loqueretur, liceret, omnibus reclamantibus Codicibus, quibusvis quidlibet mutare. Quam legem, cùm in eam permulti Critici passim peccent, vix ullus, ex Criticorum acutiorum numero, frequentiùs perrupit, doctissimo viro *Tan. Fabro.* Quem præ ceteris adpellamus, non quòd ejus laudibus quidquam detractum cupiamus, qui permagni eum semper fecimus; sed quia utilius est ejusmodi peccata ex viro doctiore petere, & quem imitari possint Studiosi, quàm ex infimi subsellii Critico, qui cùm acutioribus deridiculo sit, nemini exemplo esse potest. Alioqui nobis non deessent alii Critici, quos non necessariarum correctionum reos ageremus, idque eò potiore jure, quò confidentiùs somnia sua nobis obtrudunt.

5. *Ovidius Tristium* Lib. II. aliorum exemplis Scripta sua amatoria excusans hæc habet, inter alia multa idgenus, de Mimis, vers. 499. & seqq.

In quibus adsiduè cultus procedit adulter,
Verbáque dat stulto callida nupta viro.
Nubilis hæc virgo, matronáque, vírque, puérque
Spectat & ex magna parte Senatus adest.
Nec satis incestis temerari vocibus aures,
Adsuescunt oculis multa pudenda pati.
Cúmque fefellit amans aliquâ novitate maritum,
Plauditur, & magno palma favore datur.

 Tum

Tum verò ſequitur :

Quóque minùs prodeſt, POENA eſt lucroſa Poëtæ,
Tantáque non parvo crimina Prætor emit.

Tan. Faber Lib. I. Ep. 37. contendit neminem, qui ultimi Diſtichi verſum priorem intelligat, reperiri poſſe; neminem, qui vitium lectionis vel fuerit ſubodoratus, unquam inventum fuiſſe; & poſtquàm alia ejuſcemodi præfatus eſt, ut finem faciat, ut ipſe loquitur, κομπασμάτων, audaci conjecturâ legit;

Quæque mihi pœnæ eſt, fraus eſt lucroſa Poëtæ,

ut dicat *Ovidius*, quæ res Mimographis lucroſa ſolet eſſe, eam ſibi pœnæ fuiſſe. Non diffitemur ſenſum hunc ineptum non eſſe, & *Ovidio* dignum; ſed eſt & alius non minùs commodus, atque ex quo licet verba, quemadmodum leguntur in omnibus MSS. Codd. & Editionibus, interpretari. Nimirum, ut Gallica vox *peine*, quæ eſt ex Latina *pœna* derivata, ſignificat & *laborem* & *ſupplicium*: ſic etiam Latina, non ſupplicii modò ſignificatu, qui proprius & frequentiſſimus eſt, ſed & laboris apud Veteres occurrit. Hoc vult ergo Ovidius, *que la peine la moins utile, eſt celle qui rapporte le plus de profit au Poëte.* Intelligit, nempe, Mimos, qui jocoſas & ſæpe amatorias hiſtoriolas complectebantur, & qui

& qui tamen carò à Prætoribus interdum emebantur, ut ludis ſcenicis populi gratiam ambirent. Videbimur fortè, primâ fronte, temerè ex Gallica Lingua Latinam interpretati; ſed audiatur ipſe *Ovidius*, ſui optimus interpres, in Epigrammate præfixo Libris Amorum:

Qui modò Naſonis fueramus quinque libelli,
Tres ſumus, hoc illi prætulit auctor opus.
Ut jam nulla tibi nos ſit legiſſe voluptas,
At levior demtis P O E N A *duobus erit.*

Manifeſtum eſt poſtremum verſum verti Gallicè oportere; *mais vous aurez moins de peine, le nombre de mes livres étant diminué de deux.* Igitur erravit vir doctiſſimus, qui exiſtimavit rem ipſam poſtulare locum *Ovidii* mutari; cùm ſenſus ejus ſit commodiſſimus, qualis à nobis antea expoſitus eſt. Scio à *Nic. Heinſio* emendatum priorem locum, hoc modo: *Quòque minus prodeſt; ſcena eſt lucroſa Poëtæ;* vel; *Nec minùs & prodeſt ſcena, & lucroſa Poëtæ eſt.* Sed eum confutat poſterior locus. Novi etiam eſſe, qui poſteriore loco *pœnam* interpretentur *ſupplicium*; at ei ſignificationi locus hîc non erat. *Supplicium* dici poſſit lectio Poëtæ, quem invitus legas, ſed *Ovidius* ab invitis, credo, legi noluiſſet; & Vates, ſi qui alii, de ſuis operibus non ita malè ſentiunt, ut *ſupplicium* ſe ſumere putent de iis quibus ea legenda, ſi ita videatur, præbent. Itaque præſtat agnoſcere jam, tempore *Ovidii*, vocem *pœna* in tralatitiam illam ſigni-

ſignificationem, quâ nunc uſurpatur in Linguis è Latina prognatis, deflectere ſenſim cœpiſſe.

6. Tentemus verò nos emendationem proferre, quam res ita poſtulet, ut nullâ ratione aliter conſtet ſententia. Eſt locus non modò obſcuriſſimus, apud *Virgilium*, ſed etiam abſurdus; prout nunc legitur, qui propterea à nemine, quod ſciam, intellectus eſt. Exſtat IV. Georgicorum, incipítque à verſ. 286. ubi ita Poëta Ægyptum deſcribit:

Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Adcolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et vehitur pictis circum ſua rura phaſelis.

Quibus in verſibus omnia clara ſunt, ſed ſequuntur hæc verba:

Quáque pharetratæ vicinia PERSIDIS *urget,*
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis.

An ergo *Perſidem* vicinam *Ægypto* credidit *Virgilius*? Quamvis alibi in Geographicis peccarit, non credo tamen, in tam inſignium regnorum & uſque adeò remotorum ſitu, peccare non indoctum ſanè Poëtam potuiſſe. Deinde quænam hæc eſt ſtructura, *quà vicinia Perſidis urget & fœcundat viridem Ægyptum nigrâ arenâ*, &c? Manifeſtum hæc poſterio-

riora verba referenda esse ad Nilum, ideóque repetendum fuisset & *quà*. Sed nomine usus erat *Virgilius*, quo superiorem Ægyptum significabat, vero quidem illo, at quod, cùm vulgò ignotum esset, à Librariis in notius mutatum est. Legendum omnino, ut quidem videtur:

Quáque pharetratæ vicina PATHYRI-*DIS urget*
Et viridem Ægyptum, &c.

Pathyris est Thebaïs, quæ Hebræis dicebatur *Pathros*, quod efferunt LXX. Intt. Παθούρης & Φαθώρης. Hinc in ea *Plinius* memorat *Phaturitem* Nomum, & *Ptolemæus* urbem *Pathyrin*; ut copiosè docet *Sam. Bochartus*, in Phalego Lib. IV. c. 27. Hanc oram vocat Virgilius *pharetratam*, quia horum tractuum incolæ multùm utebantur arcu: quod multis testimoniis demonstravit idem vir summus, Capite antecedente.

7. Hæc positâ lectione, omnia plana sunt. Nilus non modò inferiorem Ægyptum rigat, sed etiam *vicina Pathyridis* loca *urget*, hoc est, exundantibus aquis premit, & arctiora facit. Sic *Lucanus*, de portu Herculeo, Lib. I vers. 406

Quáque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cavâ pelagus.

Idem *viridem Ægyptum nigrâ arenâ fœcundat*, hoc est, virentem pascuis & arboribus Ægyp-

Ægyptum limo nigro fertiliorem reddit. Idem *discurrit in septem ora*, sive ostia. Idem *devexus* fluit *usque coloratis Indis*, hoc est, usque ab Æthiopum sole adustorum agris; nam constat Veteres *Indiam* vocasse interiorem Æthiopiam. Vide *Socratem* Historiæ Ecclef. Lib. I. c. 19.

8. *Tan. Faber* Epist. Critic. Parte II. Ep. ultimâ, esse luxationem existimat in Cap. X. Epistolæ ad Romanos, rem edoctus à *Stephano Gaussleno*, qui postea S. Theologiæ Professor in Academia Salmuriensi fuit, vúltque versum 17. transferri post 21. quòd sit hæc totius orationis conclusio: Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, &c. *Ergo fides ex auditu est.* At orationis series non eò spectat, quò putat vir doctus, neque enim Paulus hoc probare nititur, quod nemo negabat, nemo negare poterat, *fidem*, nempe, esse *ex auditu*; sed hoc se concedere ait, ideóque ἄρα vertendum est hoc in loco *certè*, ut jam dudum observavit *Hugo Grotius*; cujus adnotationes consultas esse oportuit, si non à *Fabro*, qui fortè rariùs hujusmodi libros inspiciebat, saltem à *Gaussleno*, qui Theologiæ operam eo tempore dabat.

9. Ex additamentis nostris ad *H. Hammondi* Adnotationes in Novum Testamentum, huc transferemus conjecturam de loco obscuro 1. Cor. V, 12. ubi postquàm Paulus dixit se non vetuisse quominùs Corinthii versarentur familiariter cum Ethnicis, sed tantùm cum iis qui Christo nomen cùm dedissent, mo-

moribus eum abnegabant, ait: Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. *Quid enim mihi & eos qui foris sunt judicare? nonne eos qui intus sunt vos judicatis? qui verò sunt foris, Deus judicat; & tolletis malum ex vobis ipsis* Veterum Codicum, Translationum, & Interpretum auctoritas, quæ varia nobis proponit, ipsáque adeò orationis series satis ostendunt esse aliquid hîc corruptum; quod facillimè intelligent quicumque *Grotium* & *Hammondum*, ad hunc locum, consulent. Nemo intellexerit hanc constructionem, τί μοι κρίνειν; nam quod dicunt esse, *quid ad me attinet exteros judicare?* id sine exemplo similis loquutionis adfirmant. Præterea conjunctio καὶ, quæ intercedit, durissimam facit orationem; qua de causâ deest in Codice Alexandrino, & omissa est à Syro & Latino Interpretibus. Attamen est temerè relecta, potéstque ad vestigia veteris lectionis nos deducere, quæ hæc fuisse videtur: τί γάρ μοι καὶ ΤΟΙΣ ἔξω; ΚΑΙ ΜΕΝΟΥΝΓΕ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε. τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρόν: *Quid enim mihi & iis qui foris sunt? At vos quidem judicate eos, qui sunt intus; eos verò, qui sunt extra, Deus judicat; & tolletis malum è vobis.* Primò, loquendi genus est Scriptoribus Sacris frequentissimum: *quid mihi & tibi*; quod perinde est ac si dixeris: satage rerum tuarum, meas ipse curabo, ut liquet ex Matth. VIII, 29. Joan. II, 4. Sensum hunc hîc esse oportet: meum non est cu-

curare Ethnicorum mores, qui nondum Evangelio crediderunt. Deinde ex καὶ μενοῦν γε non difficulter factum κρίνειν οὐχὶ, quia in sequentibus verbis bis occurrit verbum κρίνειν. Particula μενοῦν γε est particula adversativa, quâ non infrequenter utitur Paulus. Vide Rom. IV, 20. X, 18. Phil. III, 8. Planissimus autem est sensus, cùm vulgatæ lectionis interrogatio durissima sit, & ab hoc loco aliena: *annon vos judicatis de iis, qui intus sunt?* Si dixisset Paulus: non meum est de iis, qui apud vos sunt, judicium ferre, *annon vos de iis judicatis?* esset sensus aliquis, quamquam alienus ab hoc loco, & leniùs flueret oratio; sed, prout jacet, series verborum impeditissima est. Tertiò, quod sequitur, τοὺς δὲ ἔξω, *de extraneis verò*, ostendit antecedere debuisse, cùm hîc sit manifesta τῶν ἔξω καὶ τῶν ἔσω oppositio, MEN, seu QUIDEM; quod continetur in καὶ μενοῦν γε, nam μενοῦν idem est ac μὲν οὖν; imò verò ita scribendum esset, judice *H. Stephano*. Quartò, καὶ ἐξαρεῖτε conjungitur manifestò cum κρίνετε, *judicate & tolletis*. Verba interposita non sunt, ut nonnulli volunt, parenthesi claudenda; quia membrum hoc: *de extraneis verò Deus judicat*, opponitur, ut dixi, antecedenti, non per parenthesin inseritur.

10. *Tan. Faber* Ep. XXI. Secundæ Partis, existimat in mendo cubare locum 1. Cor. C. VIII, 10. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ

κὐτῦ ἀσθενῦς ὄντ☉ ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗΣΕΤΑΙ εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν : *si quis enim viderit te, cognitione præditum, in Idoleo adcumbere, nónne conscientia ejus, qui infirmus est, ædificabitur ad edendum ea quæ sunt Idolis mactata.* Scilicet, ut putat, *ædificare* alibi nusquam legitur, nisi ubi de virtute sermo est, ita ut *ædificare* quempiam ubique sit eum in studio virtutis confirmare. Hinc colligit à Paulo eam vocem hîc usurpari non potuisse, ubi de vitio sermo est; ideóque legit ὁδοποιηθήσεται, *in viam inducetur*, nam ὁδὸς quidem tam in deteriorem partem trahitur, quàm in meliorem.

II. Ingeniosam hanc esse conjecturam, ut sunt pleræque omnes viri doctissimi, nemo negaverit; at priusquàm locus mutandus censeatur, videndum quæ sit propria, quæ tralatitia significatio vocis οἰκοδομεῖν, tum quæ huic loco conveniat, ánve uspiam simili sensu occurrat. Quod ubi fecero, liquebit locum hunc perperam suspectum haberi. Primùm οἰκοδομεῖν, *ædificare*, propriè est jactis fundamentis structuram imponere; unde factum ut tralaticio significatu dicatur de animi profectu ad virtutem quod adtinet, possitque perinde dici de animi depravatione; adeò ut *ædificare aliquem*, significet virtutes ejus, aut vitia augere. In propria vocis significatione, aut in ejus ad alium significatum translatione, nihil est quod posteriori usui repugnet. Secundò, vocis hæc media significatio, quâ tam de vitiorum, quàm de virtutum

tutum augmento, intelligitur, huic loco optimè convenit. Aliud enim non vult Paulus, nisi hominem infirmum & imperitum, auctoritate & exemplo doctioris, audaciam sumturum, & frequentius ac liberiùs sacris illis conviviis, quæ in idoleis celebrabantur, interfuturum. Tertiò, verbum Hebraïcum בנה *banah*, hoc est, οἰκοδομεῖν, in conjugatione passiva de malis æque ac de bonis occurrit, eo quem diximus sensu. Sic Malach. III, 14, 15. inducit Deus Israëlitas dicentes: *inane est Deum colere; quid emolumenti nobis fuit, quòd observaverimus id quod observari vult, & quòd coram Jehova Deo exercituum tristes incesserimus? Nunc verò beatos prædicamus superbos; imò facientes iniquitatem* נבנו *nibnou, ædificati sunt; imò tentaverunt Deum, & incolumes evaserunt.* LXX. Intt. ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, hoc est, improbitas eorum aucta est rebus secundis, eò quòd, neglectis Dei præceptis, feliciores ipsis bonis fuerunt. Simili planè metaphora, & quidem in sequiorem partem, usus est *Plautus* in Trinummo Act. I. S. 2 vers. 95.

> ——— *dare te in manus*
> *Argentum amanti homini adolescenti, animi impoti,*
> *Quî EXÆDIFICARET suam inchoatam ignaviam?*

& *Xenophon* Educ. Cyri Lib. VIII. c. VII, 3. de fratrum conjunctione loquuus: καὶ τοῦ-

ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖτε τὰ φιλικὰ ἔργα; *hisce inædificate fraternas actiones*. Hæc, nisi fallor, satis ostendunt stylum Pauli non postulare ut quidquam hîc mutetur.

12. Inter minùs necessarias emendationes eas etiam habemus, quæ inventæ sunt ut Scriptor, qui alioqui malè mentem non expresserat, elegantiùs tantùm, aut argutiùs loquatur; quis enim unquam Scriptor singulas periodos ita expolivit, meliùs ut numquam res exprimi posset? Quis etiam hodie tantùm sibi tribuat, ut judex priscæ elegantiæ haberi velit, ad cujus palatum omnia sint exigenda, &, si quæ displiceant, refingenda? Si quis usque adeò fatuus sit, ut reverâ sunt nonnulli, prudentioribus omnibus ludibrium debet. Exemplum insigne adferam è *Galeno*, unde constet sanioribus palatis intempestivas argutias semper displicuisse. Est locus Libri VI. Epidemiorum *Hippocratis*, text. II. ubi sic loquitur: ψυχῆς περίπατος φροντὶς ἀνθρώποισι: *animæ ambulatio cogitatio*, aut *meditatio hominibus*; hoc est, ut putabant plerique ejus Interpretes, quod ambulatio est corpori, id est, animo meditatio; seu mens exercetur meditatione, ut corpus ambulatione. Arguta sanè & elegans sententia, nec spernenda, si in *Sexti* Philosophi sententiis legeretur. At eam, post *Dioscoridem* repudiavit *Galenus*, cujus hæc sunt verba è Comment. V. in eum librum p. 523. Tomi IX. Ed. Charterianæ: κακοζήλου δὲ τῆς ἑρμηνείας οὔσης, εἰκότως αὐτὴν ὁ Διοσκορίδης φυλαττόμενος, οὐ περίπατον ἔγραψεν, ἀλλὰ προσ-

προσθεὶς τὸν γράμμα περὶ παντὸς, ὥστε γενέσθαι τὴν λέξιν τοιάνδε· ψυχῆς περὶ παντὸς φροντὶς ἀνθρώποις, ἵν' ᾖ δηλούμενον ἐξ αὐτῆς, περὶ παντὸς τοῖς ἀνθρώποις διανοήσεις ἀσκητέον ἐστὶ τὸν λογισμόν. αἱ γάρ τοι διανοήσεις ὀνομάζονται φροντίδες: *cùm autem adfectata ea enarratio ſit, meritò ab ea Dioſcorides ſibi cavens ſcripſit non* περίπατον, *ſed additâ* ν *litterâ,* περὶ πάντων, *de omnibus, ut ſit ejus ſenſus, hominibus exercendam ratiocinationem; nam mentis ratiocinationes* φροντίδες *adpellantur.* Quod probat exemplis ex *Ariſtophane* depromtis.

13. Igitur fixum & ratum nobis ſit oportet, nullam admittere emendationem; quaſi certam; quæ non ſit prorſus neceſſaria, hoc eſt, quam non res, non orationis ſeries, non ſtylus Scriptoris, qui emendatur, poſcat; ita ut tria illa ſimul mutationem efflagitent, aut certè duo, vel unum. Quæ ſi diligenter obſerventur, non facilè, niſi imperiti, aut legum ſpretores, qui imperitis deteriores ſunt, manum medicam ſanis locis admovebunt. Sarta tecta antiquiorum lectionum auctoritas, nemine eam temerè violante, ſic manebit.

14. Secunda Lex hæc erit: OMNIS EMENDATIO LINGUÆ INGENIO AUT SCRIPTORIS STYLO CONSENTANEA ESTO. Ad ſuperiorem Legem, diximus Scriptoris ſtylo efflagitari oportere emendationem; quam neque res ipſa, neque orationis ſeries commendant. Quæ Lex ſi æquiſſima eſt, quod in dubium revocari poſſe non

non videtur; sequetur nihil reponi oportere, in oratione veterum Scriptorum, quod consentaneum non sit ingenio Linguæ, quâ usi sunt, aut singulari illorum stylo. Unde intelligere licet à nemine periculosam hanc emendandi artem exerceri oportere, qui longam & diligentem operam non posuerit, & in addiscendis Linguis, & in cognoscendis singulorum Scriptorum stylis; quod tamen non obstitit quominùs multa temerè sint mutata, aut mutatione digna judicata à viris doctissimis; at nimiâ ingenii sui fiduciâ fretis.

15. Sic *Jos. Scaliger* frustra voluit emendare Marc. IX, 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, *omnis igne salietur*, quasi legendum esset πᾶσα πυρία, quod respondeat voci Hebraïcæ אשה *isscheh*, quæ significat *oblationem igne absumendam*. Vox ea Græca non est, quod ei meritò viri doctissimi objecere. At fingi, inquit, potuit, ut exprimeretur Hebraica. Atqui fingi necesse non erat, cùm usitatissima vox, quâ Hebraïcæ tota vis adcuratè exprimeretur, non deesset; quam miror *Scaligero* memoriam, quâ pollebat tenacissimâ, illico non suppeditasse. Ἔμπυρον Græci, quasi *ignitam*, ejusmodi oblationem vocabant. Nihil dicemus de sensu loci, quem explicare conati sumus in additamentis *H. Hammondi* adnotationum.

16. Ante aliquot annos lis nobis intercessit cum viro docto *Joan. Harduino*, cui elegantem *Plinii* editionem debemus, de ejusmodi emendatione. *Plinius* Hist. Nat. Lib. XXXV.

XXXV. c. 11. inter nobiles pictores, ita de Alcimacho loquitur: *Alcimachus Dioxippum* (pinxit) *qui pancratio Olympia, citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus Stemmata.* Verùm *Claud. Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, conjecit *Cœnus scammata*, sed emendationis suæ nullam rationem reddidit. *Joannes* verò *Harduinus* utramque lectionem repudiat, quòd neque pictoris nomen sit *Cœnus*, nec satis idoneum picturæ, quale hîc requiritur, argumentum *stemmata*, & multò minùs *scammata*. Legit ergo *coniti Nemeæa*, & bellè ludum ludo, victoriæ victoriam opponi censet. *Cum Olympiis*, inquit, *Nemeæa confert, & facili ac sine pulvere victoriæ alteram laboriosiùs comparatam.* Non dicam hanc emendationem nimiùm recedere à vestigiis veteris scripturæ; nec *coronas* quidem, seu *stemmata* esse aptum picturæ argumentum; *Cœnum* verò esse nomen Græcum, quo vocari potuerit pictor minùs celebris, qui corollarum tantùm pingendarum arte excelluerit, ac proinde ab aliis non sit memoratus. Quâ arte excelluit etiam Pausias, de quo *Plinius* Lib. XXXV. c. 11. *Amavit in juventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandóque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, quæ è nobilissimis ejus tabula adpellata est* Stephanoplocos, *ab aliis* Stephanopolis &c. Non dicam, tam audacem conjecturam in contextum orationis recipi

cipi non debuisse. De sola voce *coniti* loquar, quam Græcam esse negavi; quod & etiamnum pernego, nec *Harduinus* potuit probare.

17. Dixeramus rectè facturum fuisse virum doctum, si protulisset Scriptorem Græcum, qui dixisset κονιτὶ, nam quamvis utantur Græci voce ἀκονιτὶ, *sine pulvere*, ideò non sequi usitatam fuisse simplicem κονιτί. Eodem sensu, dicunt Græci ἀνιδρωτὶ, *sine sudore*, ἀμαχητὶ, *sine pugna*; ἀναιμακτὶ, *sine sanguine*; sed nemo dixit, ἱδρωτὶ, μαχητὶ & αἱμακτὶ. Reposuit ille exstare hanc vocem in *Etymologico Magno*, ubi ratio originis vocis ἀκονιτὶ ita redditur: ἀπὸ τȣ̃ κόνις κονιτὶ, καὶ ἀκονιτὶ, ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης. Respondimus, ex eo loco *Etymologici*, colligere non posse virum eruditum κονιτὶ umquam in usu fuisse. Solere, nimirum, Etymologos, ut rationem derivationis clariorem reddant, fingere alia vocabula, quæ numquam usitata fuere. Satis habere eos, si modò ea vocabula, quæ sunt veluti derivationis gradus, sint analogica; quamvis non raro etiam analogiæ parum consentanea sint. Rem esse notissimam omnibus, qui Etymologica tractarint. Protulimus etiam multa exempla vocum compositarum ex A privativo; quæ cùm sint usitatissimæ, nullas tamen habent Græci simplices usitatas. Vide in *Etymologico* voces ἀάσχετος, ἀνάρσιος, ἀνέδην, ἀνούτατος, ἄνοια, ἄπα-, ἄσπετος, ἄσωτος, ἀτρεκὴς, ἀχύνετος, &c. quorum simplicia numquam usitata fuerunt.

18. Satius

18. Satius multò fuiſſet, in Pliniano contextu, veterem lectionem retinere, cùm MSS. nulli proferantur, qui eam repudient; conjecturam verò in emendationibus modestè proponere. *Cænus* potuit, ut dixi, eſſe Pictor, qui pingendis *ſtemmatibus*, ſeu coronis floreis, famam ſibi compararit; aut, ſi non fuit, feratur potiùs commenticius *Cænus*, quàm novâ corruptione adulteretur Pliniana oratio.

19. Ut ad Criticum, à quo jam aliquot exempla παραδιορθώσεων ſumſi, redeam; locum ille *Lucretii*, jam corruptum, denuo corrumpere conatus eſt; non inſcitiâ quidem, aut quòd eum Poëtam non legiſſet ſtudioſè, quem notis egregiis illuſtravit; ſed feſtinatione fortaſſe aliquâ, aut nimiâ emendandi cupiditate. Quærit *Lucretius* Lib. VI. quare autumno frequentiora ſint tonitrua, & ita orditur, in vulgatis Codicibus:

Autumnóque magis ſtellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus undique, totáque tellus.

In animadverſionibus ad *Phædri* Lib. III. primùm emendare conatus eſt *Faber* hunc verſum, deinde etiam in Lucretianis; nam emendationes, quas eximias putabat, non uno in loco ſolebat proferre vir doctiſſimus. Quærit meritò à Lectore quid hoc ſit, *domus cœli & tellus concutitur ſtellis fulgentibus*? Nec minùs rectè reſpondet, præter ſonum &

& sublimitatem verborum, nihil quidquam frugis esse. Tum pro *stellis* legit *telis*, & *tela fulgentia* interpretatur fulmina. At in ea voce non est mendum, sed in voce *alta*; pro qua, auctore ipso *Lucretio*, legendum *apta*. Est à veteri verbo *apo*, vel *apio*, hoc est, adligo, vinculis comprehendo; de quo vide quæ collegit *Ger. Joan. Vossius*, in Etymologico. *Lucretii* tantùm, & *Virgilii* loca proferemus. *Lucretius* ergo ita Lib. II.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducat.

Quem versum paullò post repetit. Sic & Lib. V.

——— *Nil lædit veste carere*
Purpurea, atque auro signísque ingentibus apta.

Hoc est, cui adnexa sunt, vel intexta ingentia signa. Alia loca vide in Indice Gifaniano. Sed de cœlo, hoc ipsum verbum adhibuerat Ennius, * qui id vocaverat *stellis ardentibus aptum*, quod tribus in locis imitatus est *Virgilius*:

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

S 2 Versus

* Macrob. Lib. VI, c, I.

Versus est 482. Libri IV. Æneidos, qui & VI. & XI. repetitur. Dubium jam nullum esse potest, quin ita sit legendum apud *Lucretium*, qui non dicit quidem quâ re concutiatur *domus cœli*; sed tonitrua facilè omnes intelligi sentiunt.

20. Emendabimus hîc locum *Lactantii* Inst. Div. Lib. III. c. 17. depravatum ab imperitis, quòd Lactantiano stylo parum essent adsueti. Quisquis eum Scriptorem edere cum aliqua laude volet, non minùs *Ciceronem* legat oportebit, & melioris ævi Scriptores, quàm ipsum *Lactantium*; eos enim perpetuò imitatur. Exemplum manifestum hîc dabimus, in vocula depravata à Theologis, qui *Lactantium* ediderunt, quòd boni viri parum essent purioris Latinitatis periti. Confutat *Lactantius* hanc ratiocinationem Epicuri: *Quando nos sumus, mors non est; quando mors est, nos non sumus. Mors ergo nihil ad nos.* Postquàm ostendit *Lactantius* mortem non esse miseram, sed aditum ad mortem, qui propterea timetur, ita pergit: *Quid, quòd totum illud argumentum falsum est, quia non intereunt animæ? VERE, inquit, nam quod cum corpore nascitur, cum corpore intereat necesse est.* Verba hæc postrema Epicuri, quomodo voce *verè* cum superioribus connectantur, nemo intelligat. Itaque *Sixt. Betuleius* legit, *intereunt vero, inquit*; quod admittendum censet Oxoniensis editor. Addit Bodleïanum & Cottonianum Codices habere *verum*; quæ etiam lectio, eo judice, stare potest,

test, si intelligatur *Lactantius* responsionem hanc, sub Epicuri persona adornare, qui *verum* putavit animas interire. At hæc lectio Codicum, & conjectura *Betuleji* inanes sunt. Legendum *verò*, quod Monachi, exscriptores *Lactantii*, nesciverunt initio orationis poni, æquè ac post aliam vocem; quod exemplis *Ciceronis* & *Terentii* comprobari potest. Illud *verò* perinde est ac affirmatio, seu *imò verò*, quod optimè convenit huic loco, ubi loquitur Epicurus. *Terentius* in Adelphis, Act. III. S. 4. vers. 23.

— DE. *An quidquam est ampliùs?*
HE. Verò *ampliùs*.

Cicero Tuscul. Quæst. Lib. II. cap. 11. M. *Fuisti sæpe credo, cùm Athenis esses, in Scholis Philosophorum.* A. Verò *ac libenter quidem.* Idem de Divinat. Lib. I. c. 46. *L. Flaccum flaminem Martialem ego audivi, cùm diceret Cæciliam Metelli, cùm vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum, ominis capiendi causâ, quod fieri more Veterum solebat. Cùm virgo staret, & Cæcilia in sella sederet, neque diu ulla vox exstitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, ut sibi concederet paullisper in ejus sella requiescere; illam autem dixisse:* verò, *mea puella, tibi concedo meas sedes.*

21. Tertia Lex hæc est: RATIO DEPRAVATIONIS, SI FIERI POTEST, REDDITOR. Cùm, nimirum, vide-

videmus quî fieri potuerit ut locus depravaretur, aut quid Librarios aut Falſarios eò adducere potuerit, ut locum depravarent; faciliùs corruptum eſſe, & quæ emendatio adhiberi poſſit intelligimus. Contrà ſi intelligere nequeamus, quare in certum modum deformatus fuiſſet locus quiſpiam; niſi depravatio manifeſta ſit, vix eam cernimus, & de emendatione multò magis laboramus. Attamen eæ occurrunt interdum depravationes, quarum vix ulla ratio reddi poteſt. Harum exempla adtulimus Cap. XIII. corruptionum verò, quarum aliqua ſequi, ut ita dicam, poſſumus veſtigia, reliquis Capitibus, ſi à tertio numeres. Itaque vix opus eſt ut alia, ad ſuadendam hanc Legem, proferamus. Attamen duo quàm breviſſimè proponemus.

22 Capite XII. §. 2. adduximus locum Ciceronis de Hiſtoria, in quo pro voce *veterum*, legendum eſſe *noſtrarum* contendimus, nec mutamus ſententiam; ſed rationem, ſeu occaſionem depravationis, cujus in animum non venerat, cùm illa ederentur, hîc trademus. Videtur primùm oſcitans Librarius, pro *noſtrarum* ſcripſiſſe *veſtrarum*, ob ſoni & ſignificationis adfinitatem, aut etiam ob ſimilitudinem ductuum. Sic obſervavit *G. Scioppius*, in MSS. Codicibus Plauti, *nos*, *vos*, *voſtrum* & *noſtrum* ſæpiſſimè miſceri. Cùm verò vocis *veſtrarum* nullus eſſet ſenſus, hoc in loco, Grammatici ex ea feciſſe videntur *veterum*, quod tam manifeſtò ineptum non eſt.

23. Egre-

23. Egregiè, si quid judico, probarunt doctissimi Critici *Joan. Frid. Gronovius* & *Joan. Georgius Grævius*, mendosum esse locum *Ciceronis* Officiorum Lib. I. c. 1. ubi filium à Cratippo Peripatetico Philosophiam discentem ita adloquitur: *Sed tamen nostra leges, non multùm à Peripateticis dissidentia; quoniam utrique & Socratici & Platonici esse volumus.* Legit *Gronovius*, *utrumque*; & *Grævius* præterea censet pro *Socratici*, scribendum *Stoïci*. Sed quomodo hæc irrepere potuerint menda non docent; quod hoc modo factum crediderim. Librarius primùm scripserat: *utrumque & STCI & PTCI* * *esse volumus*, quæ compendia perperam alii intellexerunt; dein *utrumque* mutatum in *utrique*, quia mentem *Ciceronis* ita ceperunt, quasi hoc vellet; & Peripateticos, quorum doctrinâ imbuebatur ejus filius à Cratippo; & Academicos, quos ipse sequi solebat, velle esse & Socratis & Platonis discipulos. Quod alienum tamen est ab hoc loco, ubi de se tantùm loquitur *Cicero*, ut rectè animadverterunt viri docti. Verùm ut pro *Socratici*, legendum esse *Stoïci*, meritò censet *Grævius*: ita & alterum compendium explicaverim *Peripatetici*. In hisce enim libris, Cicero ubique est aut *Stoicus*, aut *Peripateticus*; nusquam Academicus, aut *Platonicus*, quod perinde habetur. Fatetur ipse non multò pòst, † *sequi se, hoc quidem tempore, & in hac quæstione,*

* *Exempla compendiariæ scripturæ vide Cap. XII.*
† *Ibid. Cap. II. Vide & Lib. III. c. 4.*

ſtione, *potiſſimùm Stoïcos*, & *Panætium* Stoïcum paſſim laudat. Ideóque Stoïcos primos adpellavit. Tantùm abeſt ut præcepta ulla à ſuis Academicis deſumat, ut vereatur ne cui inconſtans videatur, quòd Dogmaticorum placita in hoc libro ſequeretur. * *Occurritur*, inquit, *nobis*, *& quidem à doctis & eruditis quærentibus*, *ſatíſne conſtanter facere videamur*, *qui*, *cùm percipi nihil poſſe dicamus*, *tamen & de aliis rebus diſſerere ſoleamus & hoc ipſo tempore præcepta officii perſequamur.* Nec aliter ei objectioni reſpondet *Cicero*, niſi ſe *quæ ſibi probabilia videantur*, *ſequi*; *quæ contrà*, *improbare*; hoc eſt, ſe hîc ſequi Stoïca dogmata, quod in rebus Ethicis probabiliora viderentur. Planiùs ipſe mentem ſuam interpretatur † alibi, ubi hæc verba leguntur: *Erit autem hæc formula Stoïcorum rationi*, *diſciplinæque maximè conſentanea*; *quam quidem his libris propterea ſequimur*, *quod*, *quamquam à veteribus* Academicis, *& à* Peripateticis *veſtris*, *qui quondam iidem erant*, *quæ honeſta ſunt anteponuntur iis*, *quæ videntur utilia*; *tamen ſplendidiùs hæc ab iis diſſeruntur*, *à quibus quidquid honeſtum eſt*, *idem utile videtur*: *nec utile quidquam*, *quod non honeſtum*; *quàm ab iis quibus honeſtum aliquid non utile*, *aut utile non honeſtum.* *NOBIS autem noſtra Academia magnam licentiam dat*, *ut*, *quodcumque maximè probabile occurrat*, *id noſtro jure liceat defendere.* Itaque in hiſce li-

* *Lib. II. c.* 2.
† *Lib. III. c.* 4.

libris, *Cicero* non vult esse Academicus, quasi Academicorum singularem doctrinam tueatur; sed Stoïcus, nam Stoïca dogmata, cum bona Academiæ pace, hîc tradit.

24. Igitur cùm *Cicero* ait, *nostra leges*, non intelligenda sunt Academica, quæ nusquam in præceptis ejus comparent, & quæ dicere non potuisset *non multùm à Peripateticis dissidentia*, aut * *iis finitima*; sed *Stoica*, quæ in hoc libro sequitur, pro suo, ut putat, jure, proptereáque sua ea vocat. *Antiocho* olim † *Ciceronis* familiari non immeritò Stoïci visi sunt cum Peripateticis re concinere, verbis disceptare; sed toto cœlo diversi erant ab Academicis. Cùm & Stoïci & Peripatetici certas atque æternas leges esse putarent, quibus Virtutis natura continetur; quod ubique in lioris de Officiis ponit *Cicero*, quia nulla esse potest præceptio, nisi hoc statuatur; Academici contendebant hæc omnia pendere ex hominum institutis, quæ varia sunt. ‡ *Carneadis* notissima est disputatio de Justitia, quam Romæ habuit, cùm Legatus ad Senatum ab Atheniensibus missus esset. Ejus disputationis, ut docet *Lactantius*, hæc summa fuit: » Jura sibi homines, pro utilitate, sanxisse; » scilicet, varia, pro moribus, & apud eosdem, pro temporibus, sæpe mutata; jus » autem naturale esse nullum; omnes & homines & alias animantes ad utilitates suas, » naturâ ducente, ferri; proinde aut nullam » esse Justitiam; aut, si sit aliqua, summam

* *Lib. II. c.* 2. † *Vid. Lib. I. De Nat. Deorum. C.* 7.
‡ *Institut. Divin. Lib. V. c.* 16.

„ esse stultitiam, quoniam sibi noceret, alie„ nis commodis consulens. His certè nulla est cum Ciceronianis adfinitas. Quæ paullò pluribus ostendenda fuerunt, ut adpareret necessitas emendationis nostræ, in loco Ciceroniano, neu quis existimaret Academicorum doctrinam Peripateticæ finitimam esse.

25. Quartam hanc Legem, ut audaciæ Criticorum frænum injiciatur, sanciendam esse censeo: NE ULLA EMENDATIO A LECTIONE VETERUM CODICUM NIMIUM RECEDITO. Quam legem nisi sibi latam esse intelligant Critici, nihil non audebunt; nullus enim modus erit conjecturis, si voces vocibus substituantur dissimillimæ. Loca multa varias voces, ac sententias æquè admittunt; quæ si erunt planè alienæ à mente Scriptorum, Huic nulla ratio habeatur veteris scripturæ. Legi suffragatur *Galenus* procemio Comment. I. ad Lib. VI. Epidemiorum, ubi, postquàm dixit *Hippocratis* Interpretes ejus verba interdum mutasse, ideóque plures, quos nominibus adpellat, se coactum fuisse legere, ita porrò infit, pag. 354 Tom. IX. Ed. Chart. εἰ μὲν οὖν μετὰ τὸ δηλῶσαι τὴν παλαιὰν γραφὴν ἔλεγον ἡμαρτῆσθαι τὴν λέξιν, εἰκὸς εἴη ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἐπινοεῖν αὐτοὺς τὴν Ἱπποκράτους γραφὴν εἶναι τὴν δίτινα, ἂν ἀπεδεξάμην αὐτοὺς, εἴ γε μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν, ἑώρων διδάσκοντάς τε χρήσιμόν τι ἅμα καὶ τῆς γνώμης ἐχόμενον τοῦ παλαιοῦ: *Si illi quidem, indicatâ vetere scripturâ dicerent vitiosè scriptam*

tam esse vocem, par esset propterea excogitare quænam esset Hippocratis scriptura; eósque probarem, si post emendationem aliquid utile docerent & sententiæ veteris magistri consentaneum. Tum addit: ἐπεὶ δὲ ἐνίοτε καὶ κατ' ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπουδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τοῦτο πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι: *quoniam verò aliquando in utroque labuntur, satius multò mihi visum est servantem antiquam Lectionem, semper conari eam interpretari, si vero non possem hoc facere, probabili aliquâ eam castigatione emendare.* Idem vehementer reprehendit *Dioscoridem* & *Capitonem* Editores *Hippocratis*, quod veteres lectiones nimis facilè mutarent, Comment. III. in eumdem Librum, ad text. 33. Vide etiam Comment. IV. ad text. 21.

26. Exemplum insigne violatæ hujus Legis à viro docto protulimus §. 15. & sequentibus. En alterum * *Tan. Fabri*, qui corruptum censet locum *Ovidii*, vers. 25 & seqq. Eleg. IV. Lib. III. Tristium, ubi agit de præcepto Sapientum, quod ita exprimit:

Crede mihi, bene qui latuit bene vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Tum hæc subjicit exempla:

Non foret Eumedes orbus, si filius ejus

Stultus

* *Lib. I. Ep. 37.*

Stultus Achilleos non adamasset equos;
Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,
CEPISSET genitor si Phaëthonta Merops.

Existimat pro *cepisset*, legendum *flexisset*, id est, à sententia deduxisset, à proposito avertisset, detorsisset. Verùm ductus litterarum CEP & FLEX nimiùm differunt, & constat ex editione Heinsiana in MSS. legi *cepisset*. Ac sanè ita postulat sententia, hoc enim vult *Ovidius*, Meropem non satis amplâ dignitate ornatum visum fuisse filio Phaëthonti, superbiâ & ambitione perdito. Sic Alexandrum *non capiebat Macedonia*, imò ne *terrarum* quidem *orbis*. Cùm domuisset Bucephalum, ita eum adloquutus dicitur Philippus: * Ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην. Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ: *O fili, quære par tibi regnum, Macedonia enim te non capit.* Simili sensu de Clodio *Cicero*, in † Miloniana: *capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant.* Metaphora est à nimis angusto vase deducta, fateórque eam aptiùs de locis usurpari, quàm de hominibus; attamen *Ovidius* ea, paullò fortasse duriùs, usus est; cùm loqueretur de patre, quo major sibi videbatur filius. Sed non sunt omnes paullò duriores Metaphoræ, etiam in aureæ ætatis Scriptoribus, pro mendis habendæ.

27. Idem

* *Plutarchus in Alexandro.* † *Cap. XXXII.*

27. Idem * Lib. I. de Arte Amatoria versum, contra Codicum omnium consensum, mutare adgressus est, exiguâ similitudinis litterarum ratione habitâ; at, nisi fallor, infeliciter. Docet *Ovidius* potiùs esse promittendum, quàm dandum, his verbis, vers. 447.

Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui;
Præteritum tulerit, perdiderítque nihil.

Posteriore versu quidquam significari negat, & ita emendari jubet:

Nam pretium tulerit, reddiderítque nihil.

Verùm fallitur, hoc enim vult Poëta: cùm acceperit quidquid potes dare, te non sine ratione relinquet, quia præteriti temporis dona acceperit, nec in futurum quidquam perdiderit; quando nihil erit quod des ampliùs, ut facilè intelliget.

At quod non dederis semper videare daturus,
Sic dominum sterilis sæpe fefellit ager.

Sequentia idem comprobant, quæ, si de re honesta sermo esset, pluribus persequeremur.

28. Lib. II. ejusdem Operis, ita legimus in editione Heinsiana, vers. 109.

Sic licèt antiquo Nireus adamatus Homero,
Naiadúmque tener crimine raptus Hylas.

At

* *Lib. I. Ep. 52.*

At Criticus noster * scribit *laudatus Homero*, quòd *Homerus* Nirea *laudare* quidem, sed multò antiquiorem *amare* non potuerit. Verùm impropriè loqui potuit *Ovidius*, nec, ut tollatur *ἀκυρολογία*, à lectione Codicum usque adeò abeundum est. Si omnes loquutiones minùs propriæ, aut minùs commodæ essent ex optimorum Scriptorum monumentis exterminandæ; innumeris propemodum locis, contra omnium Codicum fidem, vis esset adferenda. Nullus enim est Scriptor, qui non sæpe potuerit aptiùs loqui, quàm loquutus est; seu incuriâ ita mentem expresserit, seu animo laboranti commodior alia, ut fit, loquutio non occurrerit.

29. Antea sat multa exempla congessimus conjecturarum, quibus quàm minimâ mutatione locis obscuris, aut manifestò depravatis medicina facta est. Eas autem omnium optimas & certissimas esse judicamus, ex quibus omnium minima mutatio facta est. Unum atque alterum exemplum hîc addemus. *Plauti* Casinâ, Act. III. S. I, 1. nequissimus senex ita sodalem non meliorem adloquitur:

Nunc amici, anne inimici sis imago, Alcesime,
Mihi sciam; nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.

Manifestum est Stalinonis hanc esse mentem: tempus advenisse, rémque incidisse, ex quibus intellecturus erat an Alcesimus amicus sibi reverâ esset, an verò fictus tantùm amicus.

* *Lib. 1. Ep. 54.*

cus. Sed *inimici imago* non eſt amicus fictus; nam ut diceretur *imago amici* qui ſe amicum fingeret, quamvis eſſet inimico animo: ita *imago inimici* vocaretur, qui ſimularet ſe inimicitias cum aliquo exercere, licèt ei amicitiâ conjunctus eſſet. *Imago inimici* opponitur vero inimico: ut *imago amici* vero amico. Legendum igitur puto:

Nunc amicúsne, ánve amici ſis imago, &c.

Hoc eſt, utrum verus ſis amicus, an fictus & externâ tantum ſpecie amicus. Homo ineptus, qui non intelligebat quid ſit *amici imago*, & credebat inimicum tantum opponi amico, mutavit *amici* in *inimici*.

30. Alterum exemplum dabimus ex Comico Græco. *Ariſtophanes* in Concionatricibus, ita inducit Praxagoram deſcribentem lucernam, in loco obſcuro lucentem. Sunt primi Comœdiæ verſus, in quibus duo ſunt menda; quæ tamen nullo negotio tolli poſſunt, & miror à *Tan. Fabro* non fuiſſe ſublata.

Ὦ λαμπρὸν ὄμμα τȣ̃ τροχηλάτȣ λύχνȣ,
Κάλλιστ' ἐν εὐσκόποισιν ἐξητημένον.

Vertit vir doctiſſimus: *O lucidum jubar lychni rotâ figulinâ elaborati, tenebroſis in locis adprimè expetitum.* Legit, nempe, εὐσκότοισι, ſed nullum exemplum profert ullius Scriptoris, qui uſus ſit ea voce, quam fruſtra in Lexi-

Lexicis quæras. Deinde κάλλιϛα ἐξηττημένοι Græcum non eſt, hoc ſenſu; quis enim unquam dixit κάλλιϛα pro *adprimè*, aut σφόδρα? Retinenda eſt vox εὐσκόποισι, & vertendum, *in locis conſpicuis*; quia lucernæ ſuſpenduntur in edito quopiam loco, qui ex toto conclavi cerni queat, ut earum lux ubique ſpargatur. Tum ἀντὶ τοῦ ἐξηττημένον legendum, ut viri docti viderunt, ξηρτημένον, *ſuſpenſum*. Sic ergo emendato, ut dicat Praxagora: *ô jubar pulcrè ſuſpenſum in editis locis.*

31. Pergit verò, his verbis:

Γονάς τε γὰρ σὰς καὶ τύχας δηλώσομεν.
Τρόχῳ γὰρ ἐλαθεὶς κεραμικῆς ῥύμης ἄπο,
Μυκτῆρσι λαμπρὰς ἡλίου τιμὰς ἔχεις.

Originem enim tuam, fortunásque exponemus, uno nam rotâ ductus, ô lychne, figuli labore, uno quoque in naſo ſplendidos ſolis honores habes. At quodnam hoc monſtrum eſt? Lucerna quæ *habet honores ſolis*; vel, ut vir doctiſſimus, ſolem imitatur *uno quoque in naſo*! An ergo *naſo* videbant olim Athenienſes? Lege μυχοῖσι, hoc eſt, *in abditis penetralibus*, in quibus lux ſolis non cernitur; qua voce utitur poſtea Comicus, ſed obſcœniore ſenſu. In ejuſmodi locis, quales erant fornices meretricum, lucerna *obtinet honores ſolis*, quia ejus vice fungitur. *Heſychius*, atque ex eo *Phavorinus*: Μυχοὶ, αἱ καταδύσεις, οἱ ἐνδότατοι

τῃ καὶ ἀπόκρυφοι τόποι. Ejuſmodi erant κοιτῶνες, ſeu penetralia, in quibus cubabant Patres & Matres familias. *Homerus* Odyſſ. Γ. verſ. 402. de Neſtore:

Αὐτὸς δ᾽ αὖτε καθεῦδε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο,
Τῷ δ᾽ ἄλοχος δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν:

Ipſe vero dormivit in receſſu domûs altæ, eique uxor hera lectum præparave at & cubile. Ad quæ verba, obſervat *Euſtathius Homerum* vocare τὴν ἐνδοτάτω θάλαμον καὶ μυχὸν δόμου, *interiorem partem thalamum & receſſum domûs.* *Odoardus* quidem *Biſetus*, μυκτῆρα interpretatur prominentiam lucernæ, cui imponitur ellychnium; ſed ſine exemplo. Præterea non ſatis adtendit hanc loquutionem τιμὰς ἔχειν ἡλίου, quæ perinde eſt ac *æquiparari ſoli*, vel eoſdem honores obtinere; quod non poteſt conjungi cum μυκτῆρσι, ſed optimè μυχοῖς convenit. Dura eſt & inamœna loquutio: *habeas in prominentiis ſplendidos honores ſolis*, an ergo ellychnia ardentia ſunt *honores ſolis*? Non puto. Nec dixeris lampadem διὰ τῶν μυκτήρων, hoc eſt, ellychniorum in prominentiis ardentium ope, ſolis honorem obtinere, & hoc eſſe quod ſignificatur voce μυκτῆρσι. Durum & obſcurum eſſet loquendi genus. Si Codices, ex quibus primùm editus eſt *Ariſtophanes*, habuiſſent μυχοῖσι, nemo de

de mutando cogitasset, omnes illico rem intellexissent; sed nemo non offendatur lectione receptâ, si paullò adtentiùs eam pensitet. Itaque lego μυχοῖσι, quidquid aliis videatur, nec tamen in ipso contextu quidquam mutatum velim.

32. Hisce ad illustrationem quartæ Legis congestis, ad quintam deveniendum est, quæ ita habet: MSS. CODD. NON SUSPECTI ALIIS PRÆFERUNTOR. Duo sunt quæ MS. Codicem commendant, antiquitas & Librarii, à quo fuit descriptus, Criticíve, à quo emendatus, fides & peritia. Antiquissimi Codices ceteris meritò (nisi quid obstet, de quo postea dicemus) præferuntur, cùm quòd scripti sint temporibus, quibus plures erant Linguæ peritiores; tum etiam quòd minùs, imperitiâ vel malâ fide Librariorum, aut Criticorum, inquinati sint. Ea enim proximè præteritis sæculis, utrorúmque fuit inscitia; ut ii ferè sint corruptissimi Libri, qui per plurium manus ad nos pervenerunt: haud aliter ac aqua, per plures rivos derivata, fonte ipso impurior est. Librarii verò & Critici fides & eruditio facilè adparent ex ipsis Manuscriptis, si à viris non prorsus imperitis tractentur. Sunt enim multò emendatiores libri, qui eorum curâ descripti, atque emendati sunt.

33. Igitur malè de re litteraria merentur, déque Lectoribus suis, qui antiquissimos Codices non sequuntur, potiùs quàm recentiores. Cujus rei insigne exemplum adtulimus ex

ex Cap. V, 1. Epist. Joannis, antea Cap. XV. 1. ubi verba de Testibus Cœlestibus, quæ absunt ex vetustissimis Codicibus, in plerisque editionibus leguntur, & propugnantur à Theologis Criticæ imperitis, aut qui quærunt quod optant, in Libris, non quod iis inest.

34. Suspectos tamen esse oportet Codices, qui nimiùm à ceteris omnibus recedunt, præsertim in locis, in quibus est aliqua difficultas; cùm mutandi rationes fuerunt, nullæ verò scribendi ea quæ in aliis MSS Libris comparent. Exempli causâ, Codex ille Græco-Latinus * Novi Testamenti qui *Th. Bezæ* fuit, alíique similes qui in Bibliothecis visuntur, licèt antiquissimi, suspecti sint necesse est; quia sunt in illis clara audaciorum mutationum vestigia. Genealogiam Christi, ut unum hoc exemplum adferam, quæ est Matthæi Capite I. totam refinxerunt ii, à quibus primùm scripti sunt, ex Luca, contra reliquos omnes Codices & Interpretes, qui eam apud Matthæum habent, qualem nos hodie. Nemo dubitare queat, quin imperiti & audaces homines Matthæum corruperint, ut eum in concordiam cum Luca redigerent; cùm nulla fuerit aliis ratio aliam fingendi genealogiam, apud Matthæum, ab ea quæ erat apud Lucam. Præterea passim illi Codices abeunt à ceteris, ut loquutiones sint puriori Hellenismo magis consentaneæ, quod sexcentis locis probare possemus. At nemo dixerit Græcos Libra-

 rios

* Pag. 209. & seqq.

rios ſtylum Apoſtolorum, nimis ἑλληνίζοντα, ſtudio compleſſe Hebraïſmis, quos ignorabant; ſed malè ſani Græculi potuerunt, ut auribus ſuorum conſulerent, Hebraïſmis Helleniſmos ſubſtituiſſe. Igitur hi aliíque Codices, in quibus frequentes ſunt ejuſmodi loquutiones, malas manus experti judicari à nobis debent.

35. Suſpecti quoque debent eſſe ii Codices, ſi qui ſint, qui certum in finem laudantur à viris de quorum fide non ſatis conſtat, præſertim ſi ſint manifeſta depravationis indicia. Dicitur * *Petrus Fagiardus Veleſius*, Marchio Hiſpanus, contuliſſe ſexdecim Codd. Græcos, quorum octo aiunt fuiſſe in Bibliotheca S. Laurentii, in Hiſpania. Illi autem ita conſentiunt cum Vulgata verſione Latina, ut in omnibus locis, in quibus à ceteris Codicibus recedit, ei adſtipulentur: imò verò habeant additamenta quædam, quæ videntur ex Latinis verſa. Sic Apoc. IX, 11. habet Vulgata: *habebant ſupra ſe Regem, Angelum Abyſſi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon*; quæ leguntur in omnibus Græcis Codicibus, ſed, in Latinorum gratiam, addidit: *Latinè habens nomen exterminans.* Quæ verſa ſunt Græcè, ῥωμαϊστὶ ἔχων ὄνομα ἐξτέρμινανς. Si fuerint umquam in rerum natura ejuſmodi MSS. fuerunt ad Vulgatam Verſionem refecti; ſed veriſimillimum eſt hominem Hiſpanum, Latinæ Verſionis cauſâ, finxiſſe eas va-

* Joan. Mariana, *pro Ed. Vulgata C.* XVII. *Varias illas lectiones habet etiam* Lud. de la Cerda *Adverſ. Cap.* XCI.

varias lectiones, quæ nusquam erant; cùm nemo, præter illum, eos Codices videre potuerit.

36. Huc pertinet quod quæri solet, de delectu variarum lectionum quæ in MSS. paris vetustatis & æquè emendatis, animadvertuntur. Sæpe enim variæ lectiones occurrunt, quæ omnes cum re ipsa, serie orationis, & stylo Scriptoris consentiunt, ex quibus tamen una eligenda est. Si omnia sint paria, non multùm quidem interest quæ eligatur; sed si una ex iis obscurior sit, ceteræ clariores, tum verò credibile est obscuriorem esse veram, alias glossemata, ut Cap. VII. ostendimus. Similiter si quæ sit lectio, quæ in uno Codice occurrat, difficultatémque tollat, quæ insit loco, prout in ceteris omnibus Codicibus legitur, non illico est admittenda. Verendum enim est, ne emendatio sit Librarii aut Critici, qui ex conjectura quod non adsequebatur mutaverit, aut quod mendum opinabatur sustulerit. Hujusmodi est lectio MS. Codicis, cujus meminit *T. Beza* ad Matth. C. I, 11. nam cùm omnes Libri & Interpretes habeant: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, habet ille Codex: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακὶμ, Ἰακὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν, καὶ τοὺς, &c. Quam lectionem veram & genuinam putabat *Theod. Beza*, si modò legamus: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακὶμ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, Ἰακὶμ δὲ ἐγέννησε Ἰεχονίαν ἐπὶ τῆς, &c. quomodo ipsa historia postulat, & trium Tessaradecadum numerus ex-

expletur. Sed cùm nullus alius Codex, nullus vetus Interpres cum eo consentiat; multò verisimilius est hanc esse Critici conjecturam; quod & postea sensit ipse *Beza*, qui quod in prioribus editionibus in contextum admiserat, in posterioribus induxit.

37. Sexta lex erit: LOCO MSS. CODD. VETERUM CITATIONES, AC VETERES TRANSLATIONES, ADHIBITIS CERTIS CAUTIONIBUS, SUNTO. Si ex citationibus Veterum & priscis Interpretibus. constet locum quempiam aliter lectum fuisse, quàm hodie legitur; dubium esse nequit, quin ea sit varia lectio ceteris æquiparanda, aut etiam anteferenda, si meliùs rei, & stylo Scriptoris conveniat. Verùm ad testimoniorum citationes quod adtinet, duo sunt animadvertenda, nimirum, sæpe Veteres ex memoria loca recitare; quo fit ut synonyma synonymis facilè substituant, & in ordine verborum nonnihil mutent. Deinde eos sæpe sensum, potiùs quàm verba ipsa, proferre. Qua de re egimus in Dissertatione de Editione Novi Testamenti Milliana, quæ ei quæ in Hollandia prodiit præfixa est. Itaque varietas citationum non potest semper urgeri, quasi varietas lectionis, quæ esset in Codicibus, quibus Veteres utebantur. Ad Translationes verò quod spectat, cavendum ne conjecturas Interpretum, de sensu aut lectione locorum, varietate lectionis niti putemus. Passim sensum exprimunt conjiciendo, exiguámque verbo-

borum rationem habent; nec proinde ſemper colligere poſſumus eos aliter legiſſe quàm nos, quia aliter vertunt.

38. At quando ergo, inquies, licebit ex citationibus aut interpretibus variam lectionem certò colligere? Ex citatione liquebit aliter lectum fuiſſe, cùm is qui ea utitur ex verbis quæ protulit ita ratiocinatur, ut ex verbis aliter prolatis eadem conſectaria deduci non poſſint; aut cùm verba quàm maximè ad rem ſuam facientia prætermittit, ut alia ex eodem loco minùs firma producat. Exempli gratiâ, conſtat plurimos Patres, ut obſervarunt doctiſſimi quique Interpretes, non legiſſe quod in pleriſque Editionibus habetur de Teſtibus Cœleſtibus 1. Ep. Joan. Cap. V. quòd iis verbis, in diſceptationibus contra Arianos, numquam utantur, quamvis proferant quod de Teſtibus Terreſtribus habetur. Exempli cauſâ, *Gregorius Nazianzenus* Orat. XXXVI. reſpondens Arianis, qui negabant tres æquales Deos unum dici poſſe, non parum ſudat ut oſtendat quî ita loqui licuerit. * Tum profert locum de terreſtribus teſtibus, altero de cœleſtibus numquam utitur, quo tamen potuiſſet os Arianis obturare.

39. Idem de aliis Patribus obſervare licet. At *Cyprianum* objiciunt, qui in Libro, de Unitate Eccleſiæ, ita loquitur: *De Patre & Filio & Spiritu Sancto ſcriptum eſt, & hi tres unum ſunt.* In Epiſtola verò LXXIII. ad Jubajanum: *Si —— templum Dei factus eſt,* *quæ-*

* Pag. 603. T. 1.

quæro cujus Dei? Si Creatoris, non potuit qui in eum non credidit; si Christi, nec hujus potest fieri templum qui negat Deum Christum; si Spiritûs Sancti, cum tres unum sint, *quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est?* Hinc nonnulli putant liquere *Cyprianum* legisse in exemplari suo, quemadmodum in editionibus hodiernis legimus. At * alii rectè animadvertere, credibile non esse lecta ea verba esse à *Cypriano*, nec tamen ab *Augustino* Arianis ævi sui objecta. Certè nemo crediderit unum *Cyprianum* ea verba habuisse in suo exemplari; aut etiam alios, licèt ea legerint, numquam iis, in gravissima controversia, cui dirimendæ summopere inservire poterant, usos esse. Quid ergo de verbis *Cypriani* statuemus? Nimirum, quod iidem viderunt, Carthaginiensem Episcopum aptasse Patri, Filio, & Spiritui Sancto verba versûs octavi, *& hi tres unum sunt*, † sic enim in Vulgata Latina legimus. Certè solet *Cyprianus* sententiam, quam putat inesse verbis Scripturæ, sæpe proferre, eadem fiduciâ ac si verba ipsa recitaret. Alia legantur apud eos, qui tamen ut redimerent quod verè dixere hac de re, videntur ubique datâ operâ debacchari in eos, in quos solet hic locus Joannis frustra torqueri.

40. Hisce exemplis, è sacris petitis, possemus adjicere alia è profanis Scriptoribus; quos

* Ric. Simonius *Cap. XVIII. Hist. Crit. N. T. de Textu*.

† *Non in Græcis Exemplaribus, ut perperam* Simonius; *est enim in illis* εἰς τὸ ἕν εἰσιν.

quos sæpe licet ex veterum Grammaticorum citationibus emendare, quamquam non quibusvis citationibus credendum est. Sed superiora exempla rem, nisi fallor n aperta luce collocant. Si quis tamen aveat pluribus comprobatam videre, adeat oportet *Pascasii Grosippi*, seu *Gasparis Scioppii* paradoxa Literaria Epist. VII, VIII, & IX quæ dignissimæ sunt lectu. Ea tantùm hîc proferimus, quæ necessaria sunt suadendis Legibus Criticis; quas promulgamus.

41. Ut ad Translationes veniam, certum est eas sæpe loco MSS. Codicum esse posse, ut probavit *Lud. Cappellus* in Critica Sacra, útque omnes consentiunt, qui veteres Versiones Novi Testamenti cum editionibus Græcis contulerunt. Verùm cavendum ne varias lectiones hauriamus ex locis, in quibus potiùs sensum, quàm verba exprimere voluerunt; hoc est, ex locis potissimùm difficilioribus. At ubi verba totidem verbis reddita sunt, & aliquid ampliùs aut minùs fuisse in interpretum Codicibus; cujus rei nos * antea jam exempla adtulimus, & plura congessimus in Indice in Pentateuchum, ad voces *Septuaginta Interpretes*.

42. Vix etiam dubitare licet an aliter legerit Interpres, cùm videmus eum dissentire à lectione nostra, sed mutatâ litterulâ consentire. Exemplum rem clariorem reddet. In Hebraïco exemplari Esdræ Cap. X. 6. sic legimus: *Et surrexit Esdras ex anteriore parte Domûs Dei & abiit* (וילך vajjelech) *in concla-*

* Cap. VIII. & XV.

ve Jochananis, *filii Eljaſibi*, *& abiit* (וילך) *illuc*, *panem non comedit.* Notum autem eſt eum, qui tertium Eſdræ librum edidit Græcè, pleraque quæ habet ex Hebraïcis Eſdræ & Nehemiæ Codicibus ſumſiſſe. Habet verò ille, in hac hiſtoria, pro altero illo וילך & *ivit*, καὶ αὐλισθεὶς ἐκεῖ, *& commoratus illic*; unde perſpicuum eſt eum legiſſe וילון *vajjalon* quod verbum ſæpe LXX. Intt. vertunt αὐλίζεσθαι. Dubium mihi non videtur, quin hæc lectio Hebraïcâ commodior ſit.

43 Habemus etiam antiquiſſimas Epiſtolarum *Barnabæ* & *Ignatii* verſiones Latinas, quæ Græcis illuſtrandis non parum inſerviunt, ut liquidiùs conſtat ex editione Amſtelodamenſi anni 1698. Idem dicere poſſimus de verſione *Irenæi*, quam non ſine fructu cum Græcis conferunt paſſim viri docti.

44. Septima Lex, quam, quo eſt majoris momenti, eo frequentius perrupiſſe videntur Critici, hæc eſt: DE OMNIBUS IN NOTIS MONERE LICETO, AT NULLA, NISI MANIFESTA, AUT EX MSS. CODD HAUSTA LECTIO, IN CONTEXTUM ORATIONIS INFERTOR. Nulla de re graviores leguntur querelæ, quàm de audacia Criticorum, qui conjecturas ſuas, pro Veterum Scriptorum verbis, contra fidem Codicum MSS. Lectoribus incautis obtrudunt. Ea ratione, fœdum in modum, *Sigiſm. Gelenius* tres egregios Scriptores *Plinium*, *Arnobium*, & *Ammianum Marcellinum* corrupit; quibus niſi opem tu-

tulissent viri doctissimi, & omnibus Reipublicæ Criticæ copiis instructi, Geleniana pro verbis eorum Scriptorum etiamnum legeremus. Si nemo *Plautum* curasset, præter *Davidem Pareum*, actum erat de facetiarum elegantiarumque patre; nam ille conjecturas alienas ac suas audacter ubique intrusit, pro iis quæ in veteribus Libris legebantur. Quam ob causam, meritò passim vapulat, in *Frid. Taubmanni* notis. Non desunt qui questi sint à viro maximo *Jos. Scaligero Manilium* malè habitum fuisse, quòd ubivis pro Manilianis verbis suas edi curaverit conjecturas. Nimiæ fortè quidem eæ sunt querelæ, at sine dubio præstitisset virum summum parciùs suas emendationes in contextum intulisse. Rectiùs etiam fecisset *Frid. Taubmannus*, qui Culicem & Cirim *Virgilii* edidit, cum amplissimis commentariis, si vetustissimam editionem, aut membranas potiùs sequutus esset, quàm ejusdem *Scaligeri* conjecturas. Plures Criticos concuulatæ hujus æquissimæ Legis accusare possemus; sed eos Studiosi, qui doctorum virorum labores evolvent, sat citò cognoscent.

45. Lex ipsa quàm necessaria sit, ad impediendum ne Veterum Scripta contaminentur, nemo non videt. Si enim liceret in contextu quod displicet illico mutare, inscitiâ, audaciâ, ac festinatione Criticorum, doctorum & indoctorum, vulnera passim gravissima Veteribus inferrentur; & paullatim eò deveniremus, ut quid ab optimorum Scriptorum manu

nu esset, quid ab interpolatorum audacia, nesciremus. Attamen quia nulla major est tyrannis, quàm quæ non modò non patitur id fieri quod æquum censeas, sed nequidem modeste dici; liceat Criticis in Notis ac Commentariis, quibus Veterum Scripta eunt illustratum, proponere quidquid libuerit; eâ tamen lege, ut Lectores peritiores fistulâ pastoritiâ excipiant quæ, invitâ Criticâ, protulerint.

46. Ultima Lex, ad coërcendam Criticorum superbiam & fiduciam nimiam, hæc sancitor: CONJECTURÆ OMNES MODESTE PROPONUNTOR, SIN MINUS, DOCTIS LUDIBRIUM DEBENTO. Nihil frequentiùs occurrit in Scriptis Criticorum audaciorum, quàm superba imperia, quibus emendare jubemur, ut iis videtur; aut quibus quasi certa, explorata, indubitata, manifesta, sola vera obtruduntur, quæ postquàm probè expensa sunt, falsa, aut minimùm incerta ac dubia esse deprehenduntur. Quod tam sæpe contingit, ut prudentiores ac modestiores Criticos factos esse oporteret, postquàm tam frequenter alios lapsos esse vident, cùm crederent se oracula propemodum proferre. Possemus nonnullos Recentiores hîc reos agere violatæ hujusce Legis; & faceremus, si qua spes emendationis esset. Sed homines, qui nullo jure in alios invehuntur, in rabiem planè aguntur, cùm sunt in errore deprehensi. At numquam obstare poterunt, quominùs certè rideantur à prudentioribus, quos eas pœnas de eorum jactantia & convi-

ciis

ciis sumere jus fásque semper fuit, eritque. Nos etiam, per totum hoc Opus, sat multa superciliosè prolata confutavimus.

47 Hæc ad suadendas Leges æquissimas dicenda habuimus, quibus innumera alia adjici potuisse nos non fugit; verùm quæ à nobis dicta sunt vel imperitissimos in adsensum trahere possunt, nedum ut paullò peritiores pluribus indigeant. Itaque ne mihi & aliis tædio sim, manum de tabula tollo, exspectaturus an Reipublicæ Litterariæ Populus Leges hasce jussurus sit, aut, seditioso quopiam Tribuno intercedente, rejecturus; quod tamen vix opinor futurum. Ut enim nonnulla exempla à me adlata in dubium revocari queant; attamen Leges ipsæ supra invidiam positæ sunt, cùm ex doctissimorum virorum sententia scriptæ sint, atque ex ipsa rerum natura manifestò petitæ.

III. Partis I. Sectionis Finis.

A R-

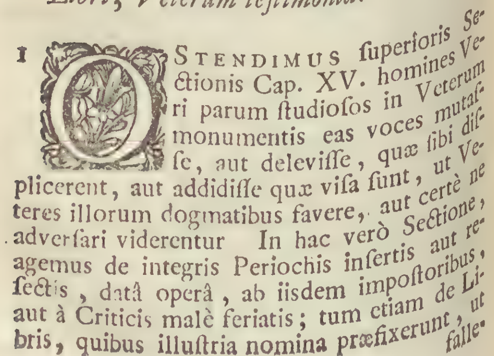
ARTIS CRITICÆ PARS III.

SECTIO II.

De Locis & Scriptis spuriis à genuinis dignoscendis.

CAPUT I.

De fraudibus, quibus inserta Veteribus Scriptoribus loca, suppositíque iis integri Libri, Veterum testimonia.



1 OSTENDIMUS superioris Sectionis Cap. XV. homines Veri parum studiosos in Veterum monumentis eas voces mutasse, aut delevisse, quæ sibi displicerent, aut addidisse quæ visa sunt, ut Veteres illorum dogmatibus favere, aut certè ne adversari viderentur In hac verò Sectione, agemus de integris Periochis insertis aut resectis, datâ operâ, ab iisdem impostoribus, aut à Criticis malè feriatis; tum etiam de Libris, quibus illustria nomina præfixerunt, ut falle-

fallerent ementes, aut ut sua dogmata statuminarent; trademusque regulas ex quibus suppositæ Periochæ, ac Libri alieno nomine inscripti agnosci queant; quæ omnia exemplis aliquot firmabimus.

2. Verùm antequàm ad rem ipsam veniamus, Veterum loca proferemus, ex quibus intelligere licebit non recentiores demum Criticos in ejusmodi corruptelas ac suppositiones esse invectos. Exstant hac de re sat graves, cùm apud veteres Ethnicos, tum apud Christianos querelæ.

3. Cùm antiquiorum Scriptorum admiratio hominum animos subiisset, eorum libri cœperunt ab omnibus Antiquitatis studiosis avidiùs emi & versari; cúmque horum auctoritas, ad dirimendas controversias, adhiberetur, magno studio contendentes eam ad partes suas trahere conati sunt. Hi fuere potissimi fontes, è quibus fluxere innumeræ corruptelæ, & suppositiones; quibus avaritia Librariorum & nequitia Falsariorum fucum minùs callidis fecerunt. Quod paullò pluribus persequemur.

4. Cùm ergo Librarii animadverterent, nonnullorum Scriptorum libros frequenter in officinis suis quæri, atque emi; duplici fraudis genere, lucri causâ, grassabantur. Alterum erat, quo Scripta jam edita & nota, quasi ex vetustioribus Codicibus, iisdémque amplioribus descripta, multò auctiora depromebant, & venum exponebant; postquàm in ea varia infarciri à nebulone curaverant. Tum verò & qui habebant Libros, suis Codici-

cibus quaſi mutilis ſpretis, eos iterum emebant; qui verò nondum emerant, ex editione locupletiore ſibi comparabant. Hinc autem non parvum lucrum redibat ad Librarios, qui primi ejuſmodi fraudem adhibebant; præſertim ſi celebrior eſſet Scriptor, quem ita interpolari curaverant, nec fraus illico pateret. Quod *Clementi* Romano, & *Ignatio* Antiocheno contigiſſe poſtea oſtendemus. Alterum fraudis genus erat, cùm Viro aut Scriptori celebri integrum opus tribuebant, ut cùm *Dionyſio* Areopagitæ tributi ſunt libri, qui ſub ejus nomine circumferuntur; quod & multis aliis à Chriſtianis præſertim factum eſſe, in ſequentibus, pluribus demonſtrabimus. Populi, nempe, cupidi ſciendi quid ſenſiſſent primi illi Chriſtiani, quidve iis contigiſſet, omnes Bibliothecarum angulos perſcrutabantur, omnes Librariorum officinas excutiebant, ut viderent an quidpiam eorum ſupereſſet; quod cùm animadverterent homines lucri cupidi, hiantes & credulos facilè deluſerunt, & incredibilem copiam librorum recens conſcriptorum antiquis Scriptoribus, fallente titulo, tribuerunt. Quod cùm dico factum à Chriſtianis, Judæos tamen, aut Ethnicos, quaſi culpæ hujus minimè adfines, abſolutos nolo; ſed de Chriſtianis potiſſimùm loquor, quia pluris intereſt ſcire quos finxerint, quàm quos alii adulterinos in lucem protulerint, & plures etiam à Chriſtianis falſis nominibus inſigniti ad nos pervenerunt. *Caſſiodorus*, qui ſæculi VI. initio vixit, Cap. VIII. Inſtit. Divin. Litter. non procul à prin-

principio nos docet adnotationes subtilissimas quidem ac brevissimas in Epistolas Pauli, *sed erroris tamen Pelagiani veneno injectas*, suo tempore, *in cunctorum manibus ita celebres habitas fuisse, ut eas à S. Gelasio Papa urbis Romæ doctissimi viri studio dicerent fuisse conscriptas*; QUOD SOLENT, inquit, *facere, qui res vitiosas cupiunt gloriosi nominis auctoritate defendere.*

5. Posteaquàm verò acres concertationes, inter Christianos, oriri cœperunt, præsertim à Nicænæ Synodi temporibus; cùm dissentientes Christiani omni ope Antiquitatem in suas partes trahere niterentur, ut adversarios quasi novas res molitos infamarent; tum demum sceleratis manibus adulterata sunt priscorum monumenta, & eorum nomina præfixa libris ea de causa fictis, ut partibus laborantibus subsidio essent. Sic additæ sunt ingentes laciniæ Epistolis *Ignatii*, & fictæ *Constitutiones Apostolicæ*, quasi ab Apostolis conditæ, & à *Clemente* Romano digestæ; de quibus postea dicemus. Eodem consilio fictus ille *Prologus*, qui Epistolis Canonicis, *Hieronymi* nomine insignitus, præfigitur, ut antea observavimus.

6. Fortè & errore factum, ut Libri quorum Scriptores ignorabantur, quòd nullius nomen eis esset additum, nonnullis tribuerentur, quorum nequaquam erant; ob similitudinem styli, vel ob imperitiam Librariorum, qui sic numerum Operum virorum eruditorum auctum ibant. Hoc potissimùm factum in Scriptis Patrum iis sæculis, quibus

Antiquitatis ſtudioſi, graſſante per omnia barbarie, pauciores erant, neque ullus Criticæ, ut decuit, operam dederat. Hinc videmus Scriptis Patrum, præſertim πολυγράφων, multa aliena adſuta. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Auguſtinus*, *Athanaſius*, *Chryſoſtomus*, aliíque jam dudum, ſine adpendicibus alienis, non prodeunt.

8. Re ipſâ breviter expoſitâ, jam ſunt Teſtimonia Veterum proferenda. *Galenus* Comment. I. in *Hippocratem* de Natura Hominis, ad text. 42. p. 127. T. III. *Ed. Charterianæ*: Πρὶν γὰρ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ Περγάμῳ γενέσθαι βασιλεῖς ἐπὶ κτήσει παλαιῶν βιβλίων φιλοτιμηθέντας, οὐδέπω ψευδῶς ἐπεγέγραπτο σύγγραμμα· λαμβάνειν δ' ἀρξαμένων μισθῶν τῶν κομιζόντων αὐτοῖς συγγράμματα παλαιοῦ τινος ἀνδρὸς, οὕτως ἤδη πολλὰ ψευδῶς ἐπιγράφοντες ἐκόμιζον: *antequàm enim Reges, qui erant Alexandriæ & Pergami, de poſſeſſione veterum librorum ſtudioſè contenderent, nondum ullum falſò inſcribebatur opus; ſed poſtquàm præmium accipere cœpiſſent, qui antiqui alicujus hominis ſcripta iis adſerebant, ſic demum multa falſò inſcribentes adportabant.* Idem Præfat. Comment. II. p. 128. Ἐν τῷ κατὰ τοὺς Ἀτταλικούς τε καὶ Πτολεμαϊκοὺς βασιλέας χρόνῳ, πρὸς ἀλλήλους ἀντιφιλοτιμουμένους περὶ κτήσεως βιβλίων, ἡ περὶ τὰς ἐπιγραφάς τε καὶ διασκευὰς αὐτῶν ἤρξατο γίγνεσθαι ῥᾳδιουργία, τοῖς ἕνεκα τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἀναφέρουσιν ὡς τοὺς βασιλεῖς ἀνδρῶν ἐνδόξων συγγράμματα: *Tem-*

Temporibus Attalicorum Regum, qui de adquisitione librorum inter se contendebant, cœpit fraus circa inscriptiones, & dispositiones librorum fieri ab iis, qui, pecuniæ causâ, ferebant ad Reges virorum illustrium Scripta. Si prorsus falsa non erat inscriptio ad partem tantùm voluminis pertinebat, quod eò cariùs vendebatur quò majus & auctius videbatur, ut testatur ibidem *Galenus*, ubi ait libro *Hippocratis* de natura hominis, additum esse alterum *Polybi* ejus discipuli, & quædam etiam interposita, quæ neutrius erant. post verba posteriùs adlata, addit: μικρῶν γὰρ ὄντων ἀμφοτέρων τῶν βιβλίων, τοῦ περὶ φύσιος ἀνθρώπου καὶ τοῦ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, εὐκαταφρόνητον ἑκάτερον τοῦτο εἶναί τις δόξας, διὰ τὴν σμικρότητα, συνέθηκεν ἐς ταὐτὸ ἄμφω καί τις ἴσως ἄλλος, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος αὐτὰ συνθεὶς, παρενέθηκέ τινα μεταξὺ τῶν δυο: *cùm uterque liber parvus esset; & is qui est* de salubri victu, *quispiam vilem utrumque fore ratus, propter parvitatem, utrumque in unum conjunxit. & alius fortè quispiam, aut idem ille primus, qui eos conjunxerat, nonnulla duobus interposuit.* Quod habet de tempore suppositionis librorum non ita tamen intellexerim, quasi crediderit *Galenus* numquam antea Libros, lucri causâ, nominibus alienis inscriptos; sed quia eo potissimùm tempore ingens copia suppositiorum librorum erupit, & fraudes postea frequentiores fuerunt. Nam sæpe antea libri fuerant suppositi. ut multis exemplis constat. Vide hac de re *Joan. Wowerium* Polymathiæ c. XVI,

c. XVI, 6, & seqq. *Ammonius* in Categorias *Aristotelis*, Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον πάνυ ἐσπουδακέναι φασὶ περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὡς καὶ περὶ τὰ λοιπὰ, καὶ χρήματα διδόναι τοῖς προσφέρουσιν αὐτῷ βίβλους τοῦ Φιλοσόφου. ὅθεν τινὲς χρηματίσασθαι βουλόμενοι ἐπιγράφοντες συγγράμματα τῷ τοῦ Φιλοσόφου ὀνόματι προσῆγον: *Aiunt Ptolemæum Philadelphum magno studio flagrasse habendi Scripta Aristotelis, ut & cetera, & pecunias dedisse adferentibus ad se libros Philosophi. Unde quidam, ditescere cupientes, inscriptos libros Philosophi nomine adtulerunt. Diogenes Laërtius* de Æschine, Lib. II. §. 60. διεβάλλετο δ' Αἰσχίνης καὶ μάλισθ' ὑπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως, ὡς τοὺς πλείστους διαλόγους, ὄντας Σωκράτους ὑποβάλλοιτο, λαμβάνων παρὰ Ξανθίππης: *calumniis differebatur Æschines, potissimùm à Menedemo Eretriensi, quasi complures dialogos, qui Socratis essent, à Xanthippa acceptos pro suis supposuisset.* Subjicit verò *Diogenes*: ὧν οἱ μὲν καλούμενοι ἀκέφαλοι σφόδρ' εἰσὶν ἐκλελυμένοι, καὶ οὐκ ἐπιφαίνοντες τὴν Σωκρατικὴν εὐτονίαν, οὓς καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἐφέσιος ἔλεγε μὴ εἶναι Αἰσχίνου. καὶ τῶν ἑπτὰ δὲ τοὺς πλείστους Περσαῖος φησὶ Πασιφῶντος εἶναι τοῦ Ἐρετρικοῦ, εἰς τοὺς Αἰσχίνου δὲ καταταξαι. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀντισθένους, τόν τε μικρὸν Κῦρον, καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἐλάσσω, καὶ Ἀλκιβιάδην, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων δὲ ἐσκευωρῆσθαι: *ex quibus qui dicuntur principio carentes sunt remissi, nec Socraticam vehementiam præferentes; quos & Æschinis esse Pisistratus Ephesius negabat. Sed & pleroque septem illorum Persæus ait Pasiphontis esse Eretriensis, atque ab eo*

eo *Æschinis insertos libris; eundémque Antisthenis parvum Cyrum, & Herculem minorem, Alcibiadem aliorúmque libros supposuisse.* Tres, qui supersunt, & fragmentum quarti nuper edidimus.

9. Sic viri ingenio & eruditione sua abusi nervos omnes intendebant, ut ita stylum & doctrinam exprimerent eorum, quibus libros supponebant, vix ut supposititii fœtus à veris secerni possent. *Livius*, Lib. XXVIII. c. 56. ubi de die dicta P. Scipioni: *Nec inter Scriptores*, inquit, *discrepat solùm, sed orationes quoque, si modò ipsorum sunt quæ feruntur, P. Scipionis & T. Gracchi abhorrent inter se. Suetonius* in Cæsare Cap. LV. *Orationes aliquas reliquit, inter quas temerè quædam feruntur, ut pro Q. Metello, quam non immeritò Augustus existimabat magis ab actuariis exceptam, malè subsequentibus verba dicentis, quàm ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem* pro Metello, *sed*, quam scripsit Metello; *cùm ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum, séque adversùs communium obtrectatorum criminationes purgantis Apud Milites quoque, in Hispania, idem Augustus orationem esse vix ipsius putat; quæ tamen duplex fertur; una, quasi priore habita prælio: altera, posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subitâ hostium incursione.* Scilicet, homines malè diserti, ut eloquentiam suam venditarent, scripserant orationes, quibus expresserant quod

quod dicere debuisse videbantur summi illi viri; quod persæpe factum, ut postea videbimus.

10 Scio posse dici plurima exercendi styli gratiâ esse conficta, & veluti ludente ingenio elaborata; at quod illi ludentes fecerunt, id serium posteros in errorem conjecit. Præfixum nomen *Salomonis* Libro *Sapientiæ* plurimos fefellit & etiamnum fallit, quamvis ab *Hieronymo* monitos. Hæc sunt hujus verba, ex præfatione in Libros Salomonis: *Fertur & πανάρετος Jesu filii Sirach liber, & alius ψευδεπίγραφος, qui* Sapientia Salomonis *inscribitur. Quorum priorem Hebraicum reperi, non* Ecclesiasticum, *ut apud Latinos, sed* Parabolas (משלים mschalim) *prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum; ut similitudinem Salomonis non solùm librorum numero, sed etiam materiarum genere, coæquaret. Secundus apud Hebræos nusquam est, quia* (lego *quin*) *& ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli Scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis adfirmant.* Verum de hoc Libro postea pluribus agemus.

11. Idem à Pseudo-Christianis, ad quamcumque familiam pertinuerint, sæpe factum testantur Patres. *Augustinus* in Ep. XLVIII. ex vetere distinctione, XCIII. ex nova, ad Vincentium, ait quosdam credidisse, quamvis falsò, at ex more sæculi sui, fictas Epistolas *Cypriani* de iteratione Baptismi. * *Non de-*

** Num. 38. in Ed. Paris. Benedict.*

desunt, inquit, *qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub ejus nomine à præsumtoribus, atque mendacibus fuisse confictum.* Neque enim, subjicit Augustinus, *sic potuit integritas, atque notitia litterarum unius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum Scriptura Canonica, tot Linguarum litteris, & ordine & successione celebrationis Ecclesiasticæ custoditur; contra quam tamen non defuerunt, qui, sub nominibus Apostolorum, multa confingerent.*

12 Fatetur quidem *Augustinus* illam suspicionem infirmam esse; at nitebatur consuetudine illorum sæculorum, quibus innumera ficta fuerant. *Nos tamen*, inquit, *duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum, quòd & stylus ejus quamdam propriam faciem, quâ possit agnosci; & quòd ibi magis contra vos* (Donatistas) *nostra causa monstratur invictior*, &c. Altera harum rationum petita est ex utilitate, quam *Augustinus* putabat capere se posse ex Epistolis illis *Cypriani*, in disceptatione cum Donatistis; altera verò Critica, quæ sola firma est. Nec dubito quin, si hæc posterior ratio defuisset, *Augustinus* planè negaturus fuisset hasce Epistolas esse *Cypriani*, plausibili illa ratione, è Falsariis sumtâ, fretus; nam quamvis dissimulet, vehementer ejus causæ, ad iterationem baptismi quod adtinet, adversabantur. Subdit verbis adlatis: *Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est; verùm quid possit adversùs litteras, non canonicâ*

câ auctoritate fundatas, etiam hinc demonstravit impiæ conatus audaciæ, quòd & adversùs eas, quæ tantâ notitiæ mole firmatæ sunt, se se erigere non prætermisit. Ex hisce colligere licet vulgò persuasum fuisse, non sine diligenti examine, Veterum Scripta, aut potiùs quæ eorum nomine venditantur admittenda esse; quod tamen plerique, aut adfectibus, aut ἀκρισίᾳ præpediti, non faciebant. Similem alterum locum *Augustini* addemus, ex Lib. XXXIII. contra Faustum Cap. 6 ubi postquàm dixit constare ex perpetuo consensu Christianorum libros Apostolicos eorum esse, quorum nomina præferunt: *Quasi vero*, inquit, *& in litteris sæcularibus non fuerint certissimi auctores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt, quæ & ideò repudiata, quia vel ab his, quæ ipsorum esse constaret, minimè congruerent; vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendaríque meruerunt.* Alia habet egregia; eodem spectantia, quæ deinde à nobis adferentur.

13. *Origenes* in * Ep. ad Alexandrinos amicos, ita queritur, de Scriptorum suorum, vivente se, adulteratione: *Quidam auctor hæreseos, cùm sub præsentia multorum habita inter nos fuisset disputatio, descriptum accipiens, ab his qui descripserant, codicem, quæ voluit addi-*

* *Apud Rufinum de Adult. Script. Origenis.*

didit, & quæ voluit abstulit, & quod ei visum est permutavit. Cùm convenissem illum ipsum, qui adulteraverat librum, quare hoc fecisset, velut satisfaciens mihi respondit: quoniam magis ornare volui disputationem ipsam, atque purgare (id est, errata emendare.) *Videte quali purgatione disputationem nostram purgavit. Tali, nempe, quali purgatione Marcion purgavit Evangelia, vel Apostolum; vel quali successor ejus, post ipsum, Apelles. Nam sicut illi subverterunt Scripturarum veritatem: sic & iste, sublatis quæ verè dicta sunt, ob nostri criminationem, inseruit quæ falsa sunt.* Quin & integros libros suo nomine fictos queritur, in eadem Epistola. *In Epheso cùm me vidisset quidam Hæreticus, & congredi noluisset, neque omnino os suum aperuisset apud me —— postea nomine meo & suo, conscripsit qualem voluit disputationem, & misit ad discipulos suos, ut ego quidem cognovi, ad eos qui Romæ erant; sed non dubito quin & ad alios, qui per diversa sunt.*

14. *Rufinus* ipse latiùs hoc persequitur, in Ep. ad Macarium de adulteratione Librorum *Origenis*; atque hinc probat adulteratos fuisse illos, quòd passim, etiam in eodem opere, sibi contradiceret; quod homini non stulto, adeóque erudito contingere potuisse negabat. *Quæcumque*, inquit, *nobilium tractatorum veterum invenerunt de his, quæ ad gloriam Dei pertinent, plenè & fideliter disputasse; ita ut ex lectione eorum unusquisque fidelium proficere possit & instrui, non pepercerunt Scriptis eorum*

rum venenatum virus infundere, sive interpolando quæ dixerant, sive quæ non dixerant inferendo; quò faciliùs, videlicet, sub nomine doctissimi cujusque & nobilis inter Scriptores Ecclesiasticos viri, hæresis suæ adstrueretur adsertio; ex eo quòd ita sensisse etiam aliqui de claris viris & Catholicis viderentur. Horum manifestissimas, inter Græcos Scriptores Ecclesiasticos, probationes texemus; & quamvis quamplurimi sint ex Veteribus, in quorum Libris hujusmodi deprehenditur adulterium, tamen paucorum sufficit adhibere testimonia, ex quibus faciliùs quid etiam Origenis Libris acciderit agnoscatur. Clemens Romanus *Apostolorum discipulus, qui Romanæ Ecclesiæ, post Apostolos, & Episcopus & Martyr præfuit, Libros edidit, qui adpellantur* ἀναγνωρισμὸς, *id est, recognitio; in quibus cùm ex persona Petri doctrina quasi verè Apostolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma scribitur, ut nihil aliud, quàm ipse Eunomius, disputare credatur, filium Dei creatum, ex nullis exstantibus adseverans, &c.* Clemens *quoque alius*, Alexandrinus *Presbyter & Magister Ecclesiæ illius, in omnibus penè Libris suis, Trinitatis gloriam, atque æternitatem unam eamdémque designat; & interdum invenimus aliqua, in libris ejus, Capitula, in quibus filium Dei creaturam dicit. Numquid credibile est de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tam erudito, ut vel sibi contraria senserit, vel ea quæ de Deo, non dicam credere, sed vel audire quidem impium est, scripta*

ta reliquerit? Posset sanè fieri ut Ariani, nonnullis in locis, *Clementem* interpolassent; sed omnia loca, quæ displicebant *Rufino*, delere propterea noluerim; cùm certum sit Patres, qui ante Nicænam Synodum vixerunt, multis loquutionibus usos, à quibus ii, quibus controversiæ erant cum Arianis, abstinebant. Præterea non mirum esset si Patres, in re ardua, sibi non semper constitissent, aut sibi constare visi non essent *Rufino* Critico minimè perspicaci. Hoc liquet ex ejus judicio de libro recognitionum, quas fatuè *Clementi* Romano tribuit, & interpolavit ac mutilavit, ut hominis rectè sentientis esse viderentur, cùm essent opus Impostoris. Alius Episcopus Romanus questus est id vivo sibi à quodam Monacho Græco, cui *Andreæ* nomen fuit, factum esse. Is est *Gregorius* Magnus, qui Lib. IX. Epist. LXIX ad Eusebium Episcopum Thessalonicensem: *inter diversa*, inquit, *mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit, & suspecti sumus ne eos alicubi transmiserit. Ideò fraternitas vestra sollicitudinem gerat, & si quid tale repererit, eos & exscindi, & omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum, & Scripturæ divinæ nescius nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non possit inficere.*

16. Tum verò, de tertio, ita pergit *Rufinus*: Dionysius *quoque* Alexandrinus *Episcopus eruditissimus, adsertor Ecclesiasticæ fidei, cùm in quamplurimis in tantum unitatem, atque*

que æqualitatem Trinitatis defendat, ut imperitioribus quibusque etiam secundum Sabellium sensisse videatur; in his tamen Libris suis, quos adversùs Sabellii Hæresin scribit, talia inveniuntur inserta, ut frequenter Ariani ipsius auctoritate se defendere conentur. Propter quod & Sanctus Episcopus Athanasius compulsus est Apologeticum pro libris ipsis scribere; pro eo quòd certus erat non illum diversè potuisse sentire, sibique ipsi contraria scribere, sed quòd inserta hæc à malevolis nosset Idem dixerim de *Dionysio*, quod de *Clemente* modò dicebam; nec certè *Athanasius* Scripta ejus adulterata ait, sed perperam intellecta.

17. Nunc ut ad *Origenem* redeam, nolim negare umquam ejus Scripta ab Hæreticis fuisse adulterata, cùm præsertim id nos ipse doceat. De eo dixerim, quod *Vincentius Lirinensis*, * cujus hæc sunt verba: *Sed dicat aliquis corruptos esse Origenis libros. Non resisto; quin potius & malo; nam id à quibusdam & traditum & scriptum est, non Catholicis tantum, sed etiam Hæreticis.* Verùm nequaquam concesserim *Rufino Origenem* de re, quam non satis intelligebat, loquentem, semper consentanea esse loquutum. Quis enim hominem, qui tot volumina dictavit, titubasse aliquando miretur? Possemus certè non unum exemplum ejus rei proferre, non ex *Origene* modò, sed ex *Rufino* ejus emendatore. Præterea à *Rufino* non intellectum fuisse *Origenem* si dixero, nihil dixero quod Eruditi facilè

* *Adversus Hæres. Cap. XXIII.*

lè non concesserint; cùm in iis, quæ ex * *Eusebio* vertit, tot imperitiæ specimina ediderit.

18. Similia habet, in Præfatione in libros περὶ Ἀρχῶν, iis, quæ antea de eo dicentem audivimus, quibus positis ita pergit: *Sicubi nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipso in ceteris locis piè de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus adfirmatam.* Ut dolendum est eos libros ad nos Græcè non pervenisse: ita est quod gaudeamus *Clementem Alexandrinum* à *Rufino* versum non fuisse; nam fortè desidiâ Monachorum haberemus versionem dumtaxat, pro Archetypo, in qua *Clemens* id diceret quod *Rufino* visum esset ab eo dici oportuisse, non quod nunc dicit. Meritò certe † viri doctissimi questi sunt „ non alium quemquam *Origeni* tantùm perfidiâ suâ, & temeritate nocuisse, quàm *Rufinum* ipsum; quippe qui ejus Scripta interpretans, ita additamentis & detractionibus vexavit & corrupit, ut *Origenem* in *Origene* desideres. „

19. Ideò *Hieronymus*, in Epistola ad Pammachium & Oceanum de erroribus *Origenis*, depravatum negat *Origenem*; sed cùm ille nimius sit & laudator, & castigator, per omnia illi

* *Vide Præfationem* Henr. Valesii *in Eusebium, ad Clerum Gallicanum, &* P. Dan. Huetium *in Origenianis passim.*
† P. Dan. Huetius *in Origenianis Lib. I. C. I. §. 3.*

illi credere satis tutò non possumus. Solebat homo vehemens dicere non quod, post adcuratum examen, verum compererat, & quod sine adfectu dicere licebat; sed quod caussa postulabat, ac vincendi studium dictabat. Sed nescio an tolerabilior sit *Rufinus*, qui præfationi in libros *Origenis* de Principiis à se versos eâ, quam diximus, fide hanc horrendi carminis adjurationem subjicit: *Omnem qui hos libros vel descripturus est, vel lecturus, in conspectu Dei Patris, & Filii & Spiritûs Sancti, contestor, atque convenio per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis Sacramentum, per illum qui præparatus est Diabolo & Angelis suis æternum ignem, si non illum locum æternâ hereditate possideat, ubi est fletus & stridor dentium, & ubi ignis eorum non exstinguetur, & vermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic scripturæ, ne auferat, ne inserat, ne immutet; sed conferat cum exemplaribus unde scripserit, & emendet ad litteram & distinguat, & inemendatum, vel non distinctum codicem non habeat; ne sensuum difficultas, si distinctus Codex non sit, majores obscuritates legentibus generet.* Si æquum censebat hoc sibi concedi, nec judicio Lectoris sua emendanda permittebat; oportuisset ipsum eadem æquitate usum fuisse, erga eum quem interpretabatur. Sed, si *Hieronymo* credimus, solitus erat nefariis hujusmodi artibus uti *Rufinus*, qui librum *Sexti* Pythagorei *Xysto* Episcopo Romano Latinè conversum tribuit. Sic Hieronymus Lib IV. in Jeremiam seu ad Cap. XXI: *Miserabilis Grunnius, qui ad calum-*

lumniandos *Sanctos viros aperuit os suum, linguámque suam docuit mendacium, Sexti Pythagorei hominis gentilissimi unum librum interpretatus est in Latinum, divisitque eum in duo volumina, & sub nomine Martyris Xysti, urbis Romanæ Episcopi, ausus est edere; in quibus nulla Christi, nulla Spiritûs Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum fit mentio, & hunc libellum, solitâ temeritate & insaniâ, Annulum nominavit; qui per multas provincias legitur, & maximè ab his, qui* ἀπάθειαν *& impeccantiam prædicant.*

20. Hisce Veteribus nihil vetat nos addere verba hominis, cui recentiora nimiùm præ veteribus sordebant. Is est *Joannes Fellus*, Episcopus Oxoniensis, qui, in Præfatione in suam Editionem *Cypriani*, rectè animadvertit „nosse Eruditos in quantum rei litterariæ „damnum cesserint suppositititia scripta, mag„nis insignita nominibus, fraude ad Libra„riorum compendium institutâ. Hinc com„paratum esse, ut statuæ aureæ non modò „pedes lutei, sed & vivo corpori putridum „cadaver subinde jungatur. In Ethnicis lit„teris hoc quidem faciliùs ferendum, non „magni enim referre, si oratio una aut alte„ra semibarbara *Ciceroni* aut *Sallustio*, vel „futile carmen *Virgilio* & *Ovidio* tribuantur. „Sed cùm in pietatis negotio & SS. Patrum „Scriptis, hoc intervenerit, dici vix posse „quanti malum istud steterit. Ex noxa hac „non modò hæretica dogmata, decus sibi &

„ ho-

„ honeſtamentum quærere ; ſed fidem & au-
„ ctoritatem , quibus ſacra illa monumenta uni-
„ cè pollent , languere inde & evaneſcere ; &
„ poſtquàm fucum in aliquibus detexit Le-
„ ctor , de aliis eum dubitare , & demum om-
„ nia deſpicere. Nec ex nupero maleficio
„ hæc paſſum eſſe *Cyprianum* , cui ſæculo
„ quarto imputabantur Novatiani hæreti-
„ ci Scripta. *Cypriani* ψευδεπίγραφον hære-
„ ſeos librum vocare *Hieronymum* , ejúſ-
„ que etiam meminiſſe illi ſupparem *Rufi-*
„ *num.* „

21. Quæ cùm ita ſint, ipſi impoſtores invehebantur in eos , qui libros alienos Scriptoribus ſupponebant , cujus rei duo inſignia habemus exempla. Collector Canonum Apoſtolicorum , qui eos ab Apoſtolis ipſis conſcriptos credulis perſuadere voluit , & reverâ perſuaſit , Canonem profert dignum protectò Apoſtolis , qui eſt LX. numero , ſed indignum qui à Falſario ederetur : Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει , ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου , καθαιρείσθω : *ſi quis falſò inſcriptos impiorum libros , tamquam ſanctos , in Eccleſia exaudit , ad populi & Cleri perniciem , exauctoretur.* Ad quem Canonem vide, ſi lubet, *Balſamonem* & *Zonaram* , qui oſtendunt non infrequens fuiſſe hoc Falſariorum peccatum.

22. Alterum exemplum ſuppeditat Scriptor Conſtitutionum Apoſtolicarum , Lib. VI. cap. 16. apud quem ſic loquuntur perſonati Apo-

Apostoli, de libris falsò inscriptis: Ταῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν ἡμετέραν γνώμην, οἵα τίς ἐστι, καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν κρατυνθέντα βιβλία μὴ παραδέχεσθαι: *hæc omnia scripsimus vobis, ut possetis scire nostram sententiam, neve nomine nostro confirmatos ab impiis libros admitteretis.* Quæ verba cùm non malè convenirent Apostolis, intoleranda sunt, in ore impostoris; sed ostendunt quanta esset, illo ævo, Græculorum nequitia. Pergunt commenticii Apostoli: οὐ γὰρ ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ, οἴδαμεν γὰρ ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους: *neque enim nomina vos oportet adtendere Apostolorum, sed naturam rerum & immutabilem sententiam. Scimus enim Simonem & Cleobium venenatos libros, conscriptos nomine Christi & discipulorum ejus, circumferre, ut vos decipiant qui amatis Christum & nos ejus discipulos.* Deinde monent Christianos, de libris ante sua tempora fictis; à Judæis, nimirum, qui nominibus Patriarcharum, imò & Angelorum, fucum facere imperitis nitebantur. Καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς δέ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκρυφα Μωσέως, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἀδὰμ, Ἠσαΐου τε καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἠλίου, καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά. τοιαῦτα καὶ νῦν ἐποίησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν,

τεκνογονίαν, νόμον, προφήτας. Βάρβαρά τινα ὀνόματα ἐγγράφοντες, καὶ, ὡς αὐτοί φασιν, Ἀγγέλων, τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν Δαιμόνων τῶν αὐτοῖς ὑπηχούντων: *Nonnullli inter Veteres scripserunt libros apocryphos Mosis, Enochi, Adami, Esaiæ, Davidis, Eliæ, & trium Patriarcharum pestiferos, & repugnantes veritati. Consimiles libros nunc quoque ediderunt inauspicati homines, calumniantes creationem, nuptias, providentiam, procreationem liberorum, legem, prophetas; adscribentes barbara quædam nomina, &, ut ipsi dicunt, Angelorum, ut verum autem aperiamus, Dæmonum, illos adstantium.* Nihil potuit gravius dici ab homine veri amantissimo, & suppositionis omnis inimicissimo Scriptore. De libris, quos memorat, consulendus *Joan. Bapt. Cotelerius*, ad eum locum.

23. Cùm in Constitutionibus Apostolicis varia sint, quæ manifestò Arianismum sapiunt, existimarunt Patres Sextæ Synodi, in Trullo habitæ, adulteratas fuisse; sic enim in secundo Canone de illis habent: αἷς τισι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων, ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας, νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν: *quibus olim ab Heterodoxis, in perniciem Ecclesiæ, spuria quædam & aliena à pietate inserta sunt.* Videntur potissimùm ea spectare, quæ favent Arianorum sententiæ; sed profectò ea à nemine inserta sunt, nisi ab ipso auctore, qui in illis partibus fuit. Miranda est aut ἀβλεψία, aut mala fides Patrum illorum, qui Canones LXXXV quasi Apostolicos admittunt,

tunt, & ita loquuntur de hisce Constitutionibus, quasi revera essent *Clementis*. Ideò *Photius*, * insuper habitâ auctoritate Synodi, cas & κακοπλασίας : & Ἀρειανισμοῦ incusat.

24. Ex hisce intelligere est quæ sit Criticæ utilitas, sine qua innumera ficta monumenta, eáque erroribus referta, quasi Apostolica, etiamnum amplecteremur; & quam cum neglexissent multi Patres, sine discrimine, vera falsis miscuerunt; recentiáque, pro veteribus, imperitis venditarunt. Quo factum denique ut mirum in modum deformaretur Religio Christiana, fraudibus nequissimorum hominum; quas vix tandem, præterito sæculo, & hoc nostro, Critica retexit. Plura ejusmodi fraudum exempla cùm vetera, tum recentiora qui avebit, adeat *Joann. Dallæum*, de Vero Usu Patrum Lib. I. cap. 3. & 4. Sed & viri docti *Ernest. Grabius* in Spicilegio Patrum trium primorum sæculorum, & *Joan. Albertus Fabricius*, in Codice Apocrypho Novi Testamenti, multa supposititia Scripta collegerunt.

* *In Bibl. Cod. CXII.*

CAPUT II.

De indiciis, ex quibus colligere licet Librum esse suppositicium, aut interpolatum I. & II. Indicium.

I. SI vellem dumtaxat catalogum contexere Librorum suppositiciorum, præsertim à Pseudo-Christianis, obiterque addere quid viri docti, olim & nuper, de iis judicarint, ingens à me conflaretur volumen. Sed * actum agerem, nec Lectores Artis Criticæ studiosos multò doctiores, de ratione dignoscendarum fraudium, dimitterem; quod unum tamen, hoc in loco, à me postulari jure potest. Igitur instituti mei memor hîc potiùs tradam quibus indiciis falsa à veris, mutila ab integris, interpolata à sinceris secerni queant. Quidquid hac de re summatim statui potest ad decem Aphorismos referam, quibus singulis interpretationem, & exempla ferè ex Veteribus hausta subjiciam; quorum tamen judicia, per omnia, præstare nolim. Sed cùm pleraque recta sint, hinc intelligent Lectores quodnam fuerit Veterum acumen Criticum; quando liberè, ac sine adfectu judicio suo usi sunt; tum etiam, si qua in re lapsi sint, à similibus peccatis sibi poterunt cavere. Nam nescio quomodo magis adficimur, & rectè fa-

* *Rob. Cocus, And. Rivetus, Guil. Caveus, &c. hoc præstiterant.*

factis & delictis magnorum virorum; Veteres autem plerosque, quasi aurei generis nescio quas reliquias, veneramur.

2. Primus Aphorismus hic erit: *Suppositicii quidem Libri indicium est, si in veteribus Codicibus alii tribuatur, cùm nulla ratio est cur ejus habeatur, cujus nomen in editionibus præfert; interpolati verò, si sit in veteribus Codicibus, sine additamento quod in recentioribus invenietur.* Cùm plerique tituli petiti sint ex MSS. Codicibus, non mirum est antiquiores præferri recentioribus, si modò nihil sit quod obstet. At si Codices sint paris antiquitatis & fidei, tum verò legitima de inscriptione dubitatio oritur.

3. *Photius*, in Bibliotheca, Cod. XLVIII. Postquàm dixit librum περὶ τοῦ παντὸς *de universo*, tribui *Josepho* Judæo, addit: εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἰωσήπου, ἀλλὰ Γαΐου τινὸς πρεσβυτέρου, ἐν Ῥώμῃ διατριβόντος, ὅν φασι συντάξαι καὶ τὸν Λαβύρινθον· οὗ καὶ διάλογος φέρεται πρὸς Πρόκλον τινὰ ὑπέρμαχον τῆς τῶν Μοντανιστῶν αἱρέσεως: *inveni verò in* * *adnotatis librum non esse Josephi, sed Caji cujusdam, Presbyteri qui Romæ agebat, & quem aiunt conscripsisse Labyrinthum; cujus etiam exstat dialogus adversus Proclum quemdam, hæresis Montanistarum defensorem.* Quâ ratione autem factum hoc fuerit, docet in sequentibus verbis, quæ eò digniora notatu sunt, quò plura ψευδεπίγραφα ex eodem fonte ma-

* *Ad initium, aut ad calcem, aut alicubi ad oram libri.*

narunt. Ἀνεπιγράφου δὲ καταλειφθέντος τοῦ λόγου φασὶ τοὺς μὲν Ἰωσήπου ἐπιγράψαι, τοὺς δὲ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἄλλους δὲ Εἰρηναίου. ὥσπερ καὶ τὸν Λαβύρινθόν τινες ἐπέγραψαν Ὠριγένους. ἐπεὶ Γαΐου ἐστὶ πόνημα, τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ συντεταχότος τὸν Λαβύρινθον. ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ Λαβυρίνθου διεμαρτύρατο ἑαυτοῦ εἶναι τὸν περὶ τοῦ παντὸς οὐσίας λόγον. εἰ δ' ἕτερος καὶ οὐχ οὗτός ἐστιν, οὔπω μοι γέγονεν εὔδηλον: *Cùm enim sine titulo liber relictus esset, aiunt alios Josephi nomen inscripsisse, alios Justini martyris, alios Irenæi, quemadmodum & Labyrintho nomen Origenis præscripserunt; quoniam Caji est opus, qui revera Labyrinthum conscripsit; quomodo etiam ille in fine Labyrinthi testatus est, suum esse Librum de natura Universi, Verùm hicne liber sit, an alius, nondum mihi liquet.* At liquet saltem non esse *Josephi*, quandoquidem Christianus fuit ejus libelli Scriptor, ut constat ex iis quæ de eo habet *Photius*. *Cajum* quidem, inter Scriptores Ecclesiasticos, memorant * *Eusebius* & † *Hieronymus*; sed nullius ejus Operis meminerunt, nisi disceptationis cum Proclo.

4. Varia inscriptio, quæ erat præfixa *Recognitionibus Clementis*, ut de re ipsâ nihil dicam, clarè ostendebat impostores satis sibi non constitisse. Ita ea de re idem *Photius*, Cod. CXIII. τὴν προσφώνησιν ὡς ἐν ἐπιστολῆς εἴδει, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ποιεῖται. ἐν ᾧ αἵ τε λεγόμεναι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου πράξεις, καὶ αἱ περὶ

* *Hist. Eccles. Lib. VI. c. 20.* † *In Catalogo.*

πρὸς Σιμῶνα τὸν Μάγον διαλέξεις, καὶ ἔτι ὁ ἀναγνωρισμὸς Κλήμεντος καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. διὸ καὶ ἔν τισι τῶν βιβλίων ἡ ἐπιγραφὴ, Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου ἀναγνωρισμὸς, ἐπιγράφεται. ἐν τισι δὲ, ὡς ἔφημεν, ἐπιστολὴ προτάττεται, ὡς πρὸς τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον: *dedicatio fit veluti in Epistolæ formam, ad Jacobum fratrem Dei. In hoc sunt quæ dicuntur* Acta Petri & cum Simone Mago colloquia, *prætereáque* Recognitio Clementis, ejúſque patris & aliorum fratrum. *Quamobrem, in quibuſdam libris hæc inſcriptio eſt:* Clementis Romani recognitio. *In aliis tamen, uti diximus, Epiſtola præfigitur, quaſi ad Jacobum Dei fratrem.* Sed præterea, in ipſa illa conficta Epiſtola, magna fuit varietas. Καὶ αὕτη δὲ, *ait Photius*, οὐχ ἡ αὐτὴ, οὐδὲ ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου προενηνεγμένη. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τινων βιβλίων ὡς ἀπὸ Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Ἰάκωβον ἀπεσταλμένη, ἐφ' ἑτέρων δὲ ὡς ἀπὸ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον, ἄλλη καὶ ἄλλη καθὼς προείπομεν. καὶ ἡ μὲν δηλοῖ Πέτρον τὰς οἰκείας συγγράψαι πράξεις, καὶ πρὸς Ἰάκωβον αἰτησάμενον ταύτας ἀποστεῖλαι. ἡ δὲ διαλαμβάνει ὡς Κλήμης ταύτας κατὰ πρόσταγμα Πέτρου συγγράψειε, κἀκείνου πρὸς τὴν ἄγηρω μεταστάντος, ἀποστείλοι Κλήμης πρὸς Ἰάκωβον: *& hæc* (Epiſtola) *neque eadem, neque ab eodem profecta, ſed in libris nonnullis, veluti à Petro Apoſtolo ad Jacobum miſſa; in aliis rurſus tamquam à Clemente ad Jacobum, alia atque alia, ut modò diximus. Harum prior oſtendit ipſum Petrum res à ſe geſtas conſcripſiſſe & ad Jacobum eas petentem miſiſſe. Altera ve[ro] [re]fert Cle-*

mentem, Petri juſſu, easdem res geſtas litteris proditas, poſtquàm ille jam ad immortalem migraſſet vitam, Jacobo transmiſiſſe. Non mirum eſt mendaces Librarios, aut alios, quicumque fuerint, non unam fallendi viam iniviſſe.

5. Non modò ex * *Euſebio* & † *Hieronymo* diſcere licet à *Clemente* Alexandrino ſcriptum librum, cui titulus erat: *quis dives ſervetur*, ſed etiam à *Photio*, qui Cod. CXI. teſtatur ſe vidiſſe veteres Codices, in quibus ſeptem primis Libris Stromateon ſubjicitur is libellus: *μέχρι τοῦ ἑβδόμου, ἐν τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἐνιαῖοι τυγχάνουσιν ἐν ἅπασι τοῖς βιβλίοις. ὁ μέν τοι ὄγδοος διάφορός τέ ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει, ἔν τισι γάρ, τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ἐπιγράφεται, καὶ ἄρχεται οὕτως, οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, καὶ τὰ ἑξῆς: uſque ad ſeptimum eamdem habent inſcriptionem, iidémque prorſus ſunt in omnibus Codicibus. Verùm octavus cùm inſcriptione, tum rei ſubjectæ materiâ, variat. In quibuſdam enim inſcribitur:* Quis dives ſervetur, *& incipit: qui laudatorias orationes*, &c. Addit in aliis exemplaribus, Librum VIII eſſe qualem eum in noſtris legimus. Itaque malè memoratus libellus editus fuerat à *Mich. Geiſlero*, ſub *Origenis* nomine, cum ejus Commentario in Jeremiam, atque à *Franc. Combefiſio* in Auctario

* *Hiſtor. Eccleſ. Lib. VI. c. 13.*

† *In Catalogo.*

ctario Patrum, inter recentiores Scriptores. Rectè verò seorsim emissus, & auctori suo restitutus est, à viris doctis, in § Editione Oxoniensi. At Librarii Germani, qui ante aliquot annos Patres Græcos ex Parisiensibus Editionibus, mendis dumtaxat auctiores, turpiter recudere adgressi, *Clementem* Alexandrinum, sine illo augmento, negligentissimè excuderunt.

6. Ex ineptis versibus, præfixis aliquot MSS. Codicibus vitarum excellentium virorum *Corn. Nepotis*, nata erat absurda opinio, quæ XVI sæculo nonnullos eruditos viros fefellit. Existimabant, scilicet, eas vitas scriptas fuisse tempore Theodosii, à nescio quo *Æmilio Probo*, homine Librario, qui, intolerandâ κατακρήσει, se vocat *auctorem* libri, quem tantùm exscripserat, in hisce versibus:

Vade liber noster, fato meliore, memento,
Cum leget hæc Dominus, te sciat esse meum.
Ne timeas fulvo strictos diademate crines,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
† *Communis cunctis, hominem se regna tenere,*
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles, facilis tectura libelli
Theudosio, & doctis carmina nuda placent.

Si ro-

§ *Anno* 1682. *in* 12. † *Imitatur locum* Corn. Nepotis, de quo diximus *Sect. I. Cap. VII. §.* 7.

Si rogat auctorem, *paullatim detege nostrum*
Tunc Domino nomen; me sciat esse Probum.
Corpore in hoc manus est genetricis, avique, meáque,
Felices Domini quæ meruere manus!

Atqui non modò ex re constat, sed † etiam ex aliis Codicibus, hoc Opus esse *Corn. Nepotis.*

7. Variè interpolatum fuisse unum eumdémque Scriptorem nos docet *Ignatii* Antiocheni exemplum. Ostendit vir doctissimus § *Joan. Pearsonius*, Episcopus Cestriensis, quatuor fuisse diversas ejus Epistolarum editiones. Prima fuit germana, qualis edita est ex Codice Medicæo ab *Isaaco Vossio*. In ea fuere dumtaxat Epistolæ septem, quas ediderat *Polycarpus*, & Epistolæ suæ ad Philippenses subjecerat. Hanc antiquissimi quique Patres versaverant, ut ex eorum citationibus, & encomiis liquet. Hasce septem Epistolas, nondum interpolatas, Latinè vertit Interpres vetus à *Jac. Usserio* editus. Secunda editio fuit earumdem septem Epistolarum, sed à quopiam interpolatarum, ut multis ostendit *Usserius*, ex citationibus Veterum, qui earum meminerunt, & collatione veteris Interpretis Latini, Capp. III. & IV. Prolegoménon in *Ignatium*. Tertia verò in Editione, præter

† *Vide* G. J. Vossium *de Hist. Latinis.*

§ *Capite VI. Proleg. Vindiciarum S. Ignatii.*

ter septem memoratas Epistolas nequaquam interpolatas, & *Eusebio*, *Hieronymoque* notas, additæ sunt quatuor aliæ Epistolæ antiquioribus ignotæ, sed à recentioribus nonnullis laudatæ. Ejusmodi est editio in Codice Græco Medicæo, & in Interpretatione Latina vetere, quam primus edidit *Usserius*, iterúmque cum Græcis excudi curavit *Vossius*. Quarta denique editio constat septem veteribus Epistolis interpolatis, & quinque fictis; additâ, nimirum, Epistolâ suppositiciâ ad Philippenses.

8. Scio à viris doctissimis motam esse controversiam, περὶ τῆς γνησιότητος, etiam illis septem Epistolis, quas genuinas diximus; sed, nostro judicio, eos ita confutavit *Pearsonius*, ut non pertinaces ad silentium adegerit. Verùm homines, ceteroquin acutissimi, ideò errarant, quòd Apostolorum successores animo priùs sibi effinxissent, quales eos oportuisse esse existimabant; deinde, cùm eorum Scripta legerent, nec animo conceptam imaginem in iis viderent, spémque suam delusam animadverterent, non potuerint à se impetrare, ut illa Apostolicorum virorum monumenta esse crederent. At eâ viâ non pervenitur ad hominum cognitionem, quæ est ex ipsis haurienda, non ex legibus, ad quas dicta & facta sua exigere debuissent; quas perpauci olim & hodie, Scriptis & moribus suis, expresserunt. Verùm hac de re, iterum aliquid dicemus.

9. Secundus noster Aphorismus hic est: *Si quæ à Veteribus ex Libro quopiam olim prolata*

ta sunt, ea nunc in Libro, eadem inscriptione insignito, desiderantur; aut alius est, aut mutilus. Si aliter legantur, suspectus sit oportet. Si omnia inveniantur, sine mutatione, genuinus est; nisi aliæ sint suspicandi rationes. Hic Aphorismus tria complectitur, quorum primum est manifestum. Veteres enim, qui ætati Scriptoris propiores erant, meritò statuuntur usi esse optimis Codicibus; nam qui censeri possunt emendatissimi Codices, nisi qui vivo Scriptore, aut minimùm paullò post ejus tempora exarati? Igitur si quid desit Libris, qui veteri Scriptori tribuuntur, quod à Scriptoribus ætate ei proximis laudatum sit; Libri jure mutili videntur, aut ficti. Sic meritò viri docti existimant *Donati* commentarium in *Terentium*, non esse integrum; cùm ob alias rationes, tum quia insignis locus, ab *Hieronymo* laudatus, in eo nusquam comparet. Sic ille in Eccles. Cap. I. *Comicus ait: nihil est dictum, quod non sit dictum priùs; unde & præceptor meus Donatus, cùm ipsum versiculum exponeret*, pereant, *inquit*, qui ante nos nostra dixerunt. Censent iidem non * *Servii* commentarios in Virgilium, non ampliùs extare, sed quos habemus esse excerpta fraterculorum, qui innumera eis inepta & indocta admiscuerunt, quod res ipsa docet. Tempore *Lupi* Abbatis Ferreriensis, ampliores eos fuisse constat, ex ejus Epistolis; in quibus Serviana nonnulla proferuntur, quæ nunc ampliùs non comparent.

10. Si

* *Tan. Faber Epist. Lib. I. Ep. 59.*

10. Si aliunde non constaret Consolationem *Ciceronis* ejus non esse, hoc unum fictam argueret, quòd insignia aliquot legantur ex ea fragmenta, apud * *Lactantium*; quorum nec vola, quod aiunt, nec vestigium in hodierna Consolatione. Miror *Car. Sigonium*, virum doctissimum, è cujus officina prodiisse is liber dicitur, ignorasse tanta ejus operis fragmenta exstare; nam procul dubio inseruisset, si scivisset. At bene est; quòd vel hinc fraus ejus, minimè certè condonanda, adpareat; neque enim fortè deesset alioqui febriculosus Criticus, qui ejus γνησιότητα defendere sustineret.

11. Sæculo XVI & XVII. initio, cùm interpolatæ dumtaxat exstarent *Ignatii* Epistolæ, meritò suspectæ haberi poterant; quòd loca ex iis ab *Athanasio*, *Gelasio* Cyziceno, & *Theodoreto* prolata aliter planè legerentur in Editionibus, cùm Græcis, tum Latinis. Quod res ipsa confirmavit, postquàm Epistolæ non interpolatæ in lucem prodierunt, ut pluribus ostendit *Jac. Usserius* Capp. III. & IV. Deerat etiam in illis Editionibus locus, ex Epistola ad *Smyrnæos*, à *Theodorito* productus, qui mutilas eas esse ostendebat.

12. At qui ediderunt *Barnabæ* Epistolam Catholicam, & *Clementis* Epistolam I. ad Corinthios, meritò collegerunt ex Veterum citationibus, quæ in utraque integræ exstant: has

* *Vide quæ de ea habeat* J. Lipsius *Oper.* T. I. *Ed.* Moreti p. 411.

has ipsas esse Epistolas quas viderant Veteres. Adeat qui hoc nesciet judicia virorum doctorum, & testimonia Veterum de duabus illis Epistolis, in Editione Amstelodamensi. Verùm, hoc non obstat quominùs auctæ esse potuerint, cùm augmenta nihil ex iis, quæ olim iis inerant, detrahant, sed aliena tantùm addant. Interpolationis Epistolæ *Barnabæ* exemplum protuli antea, & de *Clemente* infrà Cap. V. agemus.

13. Similiter *Galenus* olim ostendit librum *de Natura hominis*, *Hippocratis* esse, eò quòd nomine *Hippocratis*, *Plato*, qui non multò post *Hippocratem* vixerat, in *Phædro*, dogmata ex eo libro quasi *Hippocratis*, protulisset. Hoc habet in Procemio Comment. I. in Librum memoratum p. 95. Tom. IX. Edit. Charterianæ. Similia repetit eodem libro ad text. 42. p. 126. & seqq. prolatisque Socratis, *Hippocratis* sententiam laudantis, verbis: ταῦτα, inquit, Πλάτωνος οὑτωσὶ γράψαντος, ἐπιδειξάτω τις ἡμῖν ἐν τίνι βιβλίῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἑτέρῳ παρὰ τὸ περὶ φύσιος ἀνθρώπου τὴν μέθοδον ταύτην ἐστὶν εὑρεῖν. ἢ εἴπερ οὐκ ἔχει, μηδένα ζητείτω Πλάτωνος ἀξιοπιστότερον μάρτυρα τοῦ γνήσιον εἶναι τὸ βιβλίον τοῦτο· τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοῖς χρόνοις ἐγγυτάτω γέγονεν τοῖς Ἱπποκράτους μαθηταῖς, ὧν εἴ τινος ἦν τὸ βιβλίον ἐπεγέγραπτο ἂν τοῦ γράψαντος τοὔνομα: *Cùm hæc Plato sic scripserit, ostendat aliquis nobis, in quo Hippocratis libro alio, quàm qui* de natura hominis *inscribitur, methodum hanc sit invenire; aut si non possit, nul-*

nullum quærat fide digniorem Platone testem, quò constet hunc librum esse germanum. Nam, præter alia, Plato fuit temporibus, quæ proxima fuere Hippocratis discipulis; quorum si cujus liber esset, ipsum Scriptoris nomen fuisset inscriptum. Nam putabat *Galenus*, à *Ptolemæorum* potissimùm temporibus, aliena nomina fuisse alienis fœtibus præfixa, diu post *Platonis* ætatem. Potuisset etiam dicere eum Philosophum planè æqualem fuisse primis *Hippocratis* Discipulis; unde majus pondus testimonio ejus accessisset.

14. Nullum certius indicium esse potest γνησιότητος, quando in ipsa re nihil repugnat, quàm judicium Antiquitatis ab ipso Scriptoris ævo, per aliquot sæcula, sibi constans. Rectè *Augustinus* Lib. XXXIII. contra Faustum, Cap. VI. de genuinis libris *Hippocratis*, ex quibus falsos dignosci dixerat: *Hos autem libros quibus illi, qui de transverso proferuntur, comparati respuuntur, unde constat esse Hippocratis, unde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur; nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore, usque ad hoc tempus, & deinceps successionis series commendavit, ut hinc dubitare dementis sit?* Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, *aliorúmque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quòd ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continuâ? Multi multa de litteris Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate Canonica, sed aliquo adjuvandi studio, sive discendi.*

di. Unde constat quid cujus sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit, atque edidit, & inde in alios atque alios continuatâ notitiâ latiúsque firmata ad posteros, etiam usque ad nostra tempora pervenerunt? &c. quæ apud ipsum legas.

CAPUT III.

Indicia III. & IV. Suppositionis, vel Interpolationis.

1. OSTENDIMUS, ex antiquis Libris, Veterúmque citationibus, sæpe nos intelligere posse, utrùm monumenta quæ ad nos pervenerunt genuina sint, an spuria, sinceráne an interpolata; exemplísque duos, hac de re, Aphorismos à nobis prolatos confirmavimus. At duo alia nobis Veteres suppeditant indicia, ex quibus Libros supposititios agnoscere possimus; quæ si ubique non obtineant, at ut plurimùm certa sunt. Prius ita tertio nostro Aphorismo expressimus: *Scripta quorum nulla mentio in priscis Catalogis, quæ nec memorata sunt ab ullo Scriptore sequentium proximè sæculorum, ut plurimùm aut ficta judicanda sunt, aut minimùm suspecta habenda.*

2. Habemus, exempli gratiâ, apud *Diogenem Laërtium*, ad calcem vitarum singulorum

tum Philosophorum, Catalogos Librorum, qui illi ex multijuge lectione innotuerant. Alii etiam Scriptores eorum libros, prout res postulat, laudant; horúmque citationibus supplerunt viri docti, & præsertim quidem *Æg. Menagius*, *Diogenis* Catalogos. Cùm igitur nusquam occurrit mentio Libri, nomine Philosophi insigniti, falsa sit inscriptio, aut minimùm suspecta fiat necesse est; quia credibile non est Librum, insignis præsertim Philosophi, potuisse non modò fugere diligentiam *Diogenis*; sed etiam ita sperni, ut nusquam citaretur ab iis, qui frequenter de eo Philosopho verba fecerunt, nec raró aliorum ejus operum meminerunt. Cùm multæ Comœdiæ olim ferrentur, sub nomine *Plauti*, ne minùs periti fallerentur indicibus, viri docti Catalogos genuinarum scripserant. Erant, ut docet *A. Gellius* Lib. III. c. 3. Catalogi *Ælii*, *Sedigiti*, *Claudii*, *Aurelii*, *Accii*, *Manilii* & *Varronis*, super hisce fabulis.

3. *Diogenes* * duo tantùm scripta à *Socrate* Sophronisci filio, melioris Philosophiæ parente, memorat, *Pæana*, & *fabulam Æsopicam*, quorum initia refert. Ac sanè horum meminit etiam *Plato*, in Phædone. Hæc autem brevia, nec elegantia admodum carmina tanti non erant, ut propterea inter Scriptores memoraretur *Socrates*. Quo factum ut eum *Cicero* † quidquam scripsisse negarit: *Ejus ingenium*, inquit, *variosque sermones immortalitati Scriptis suis Plato*

* *Lib. II. §. 42.* † *Lib. III. de Oratore.*

tradidit, cùm ipſe litteram Socrates nullam reliquiſſet. Similia habet *Plutarchus*, de ipſe Fortuna Alexandri. Igitur, quamvis Socratis ſtylus non oſtenderet * Epiſtolas, Socratis nomine præſcriptas, Rhetoris eſſe recentioris, ſilentium Veterum eas fictas eſſe clamaret; cum dubium non ſit quin, ſi quid extitiſſet Philoſophorum nobiliſſimi, id diligenter ab ejus diſcipulis ſervatum eſſet, & ſtudioſè poſteritati commendatum. Horum Scripta, cùm ſummam ejus admirationem ubique ſpirent, numquam commiſiſſent ut viri reliquias indictas dimitterent. Quin ejus ſermones poſteris transdere *Plato*, *Xenophon*, & *Æſchines*, viri ſummi, certatim conati ſunt, nedum ut Scripta ejus negligerent. Sunt & aliæ, aliorum Philoſophorum, Epiſtolæ ſuſpectæ; ſed non teximus Catalogum ſuſpectorum, aut falſorum. Pauca duntaxat exempla, ad illuſtrationem axiomatis noſtri, congerimus.

10. Fuerunt etiam viri docti, qui ipſi tradiderint quæ ſcripſerant, ne ab impoſtoribus ſibi aliena tribuerentur, aut ſua aliis. Sic *Diodorus* Siculus, initio Hiſtoriæ, poſtquàm inſtituti ſui rationem expoſuit, dixítque ſe XL. libris hiſtoriam c I ɔ CXXXVIII. annorum complexum, ſubjicit: Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβῶς προδιωρισάμεθα, βουλόμενοι τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης προθέσεως. τοὺς δὲ διασκευάζειν εἰωθότας τὰς βίβλους ἀποτρέψαι

* *In Collect. Epiſtolarum Græc. & ſeorſim edita ſunt.*

ἐπιτρέψαι τῷ λυμαίνεσθαι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας; *Hæc itaque initio adcuratè definimus; quum legentes in notitiam totius instituti deducere, eosque qui libros interpolare solent, ne alienos labores corrumpant, dehortari cupimus.* At utinam aliquâ arte potuisset impedire, ne tot ejus libri integri intercciderent! Ideò etiam *Galenus* scripsit περὶ τῶν ἰδίων βιβλίων, *de suis libris*, quòd pro ipsius libris venderentur, qui non erant, librósque ejus alii sibi vindicassent & pro arbitrio interpolassent, ut in Prooemio docet. Sed & aliorum Scriptorum Catalogos multi scripserunt, quorum nomina collegit *Joan. Howerius*, Tract. de Polymathia C. XVI.

11. Ad Scriptores Ecclesiasticos quod adtinet, *Eusebius* eorum, qui ante ipsum floruerant, Scripta diligenter in Historia Ecclesiastica recenset; *Hieronymúsque* eorum Catalogum, datâ operâ, scripsit, in quo Scripta *Eusebio* recentiora addidit. *Gennadius* verò Massiliensis, qui floruit circa finem sæculi V, similiter *Hieronymo* recentiora ad sua usque tempora deduxit. *Photius* etiam, in sua Bibliotheca, multorum Opera recenset, judiciúmque suum de iis interponit. De recentioribus nihil dicam, quia satis est, ad institutum meum quod adtinet, antiquiores adpellasse. Cùm verò multos Scriptores Ecclesiasticos præterea habeamus, qui subinde superiorum ætatum Scripta laudant, vix insignioris Scriptoris liber ullus diligentiam eorum, qui datâ operâ hanc rem egerunt, ut libros omnes Veterum recenserent, fugere po-

potuit. Quo factum ut Veteres soleant negare genuinum esse Scriptum illustris auctoris, cujus apud antiquiores, atque ætati scribentis propiores, nullam factam esse mentionem videbant. *Augustinus* loco antea memorato, contra Faustum Lib. XXXIII. cap. 6. *Nonne*, inquit, *ut alios omittam, sub Hippocratis Medici nobilissimi nomine quidam libri prolati, in auctoritatem à Medicis non recepti sunt? Nec eos adjuvit nonnulla similitudo rerum atque verborum; quando comparati eis, quos verè Hippocratis esse constaret, impares judicati sunt; & quòd eo tempore, quo & cetera scripta ejus, non innotuerunt quòd verè ejus essent.*

12. Exempli gratiâ, *Eusebius* Hist. Lib. III. c. 3. rejicit aliquot Libros, qui ejus tempore à nonnullis Petro tribuebantur, quòd à Veteribus non essent laudati. Τὸ μὲν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὠνομασμένον Εὐαγγέλιον, τό, τε λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα, ὅτι * μήτε ἀρχαίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τὶς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις: *Librum verò qui* Actus Petri *dicitur*, & Evangelium secundum illum *dictum*, *qui* Prædicatio ejus *nuncupatur*, & *quæ fertur* Apocalypsis, *nullo modo pro Catholicis habitos scimus; quando quidem nec vetustiorum quisquam, nec nostræ ætatis*

* *Ad prædicationem Petri quod adtinet, fallitur* Eusebius, *eam enim quasi Petri laudat* Clemens *Alexandrinus. Vide Cap. sequens, §. 7.*

ætatis Ecclesiasticorum Scriptorum desumto ex iis testimonio usus est.

13. Idem Libro eodem, Cap. XXV. rejicit libros sub Apostolorum nomine vulgatos, qui libri Petri, Thomæ, Matthiæ, & quorumdam aliorum Evangelia, Andreæ quoque, Joannis, aliorúmque Apostolorum Scripta continebant; cùm aliis de rationibus, quas postea memorabimus, tum etiam de hac: ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν: *quorum nihil uspiam, in ullo Scripto, Ecclesiasticus vir, deductâ ab Apostolis successione, memorare dignatus est.* Capite verò XXXVII. de secunda Epistola *Clementis*, ita loquitur: οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴ καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν: *verùm hanc non scimus esse genuinam, ut priorem, quoniam novimus Veteres ea non esse usos.* Idem dicit de aliis ejus Scriptis, quibus videtur designate libros Recognitionum, ut docebit *Henr. Valesius.*

14. *Photius* Cod. I. meminit cujusdam *Theodori* Presbyteri, qui adgressus erat ostendere genuinos esse libros, qui tribuuntur *Dionysio* Areopagitæ; & profert Criticorum objectiones quatuor, quas confutandas susceperat: μία μὲν ὅτι εἰ ἦν γνησία, πῶς οὐκ ἐμνήσθησαν τῶν ἐν αὐτῇ ῥητῶν καὶ χρήσεων τινες τῶν μεταγενεστέρων πατέρων; δευτέρα δὲ ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναγραφὴν ποιησάμενος τῶν συγγεγραμμένων τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν βιβλίων, οὐδεμίαν ταύτης μνήμην ἐποιή-

ποιήσατο: prima quidem, si genuinus est, cur nemo Patrum, qui postea vixerunt, ex eo libro sententias aut testimonia citarit? Altera verò, quòd Eusebius Pamphili recensionem faciens librorum scriptorum à beatis patribus nostris, nullam hujus mentionem fecerit. * *Theodori* responsiones non addit *Photius*, fortè quòd ineptas duceret; certè parum firmas fuisse satis ostenderunt † viri docti, qui *Dionysii*, quæ circumferuntur, opera; post *Eusebii* demum tempora scripta fuisse ostenderunt.

15. Quamvis Aphorismi nostri auctoritas plerumque illibata maneat, non diffitebimur tamen egregios nobis aliquot superesse Scriptores; quorum suppares, qui quidem supersint, nullam mentionem fecere. *Phædri*, Augusti Cæsaris Liberti, meminit demum *Festus Avienus*, qui Theodosii Magni temporibus floruit; ante eum nemo, qui ad manus nostras pervenerit. Historiam Alexandri à *Q. Curtio* scriptam nemo Veterum memorat, locus ex ea nullus ab ullo antiquo Grammatico profertur. At hunc quidem recentiorem Vespasiano, illum verò Tiberio nemo existimat; elegantia enim styli in utroque Scriptore ea est, ut credamus ab iis minimè falsò ætates suas indicatas. *Athenagoræ* nomen, & opera *Eusebio Hieronymóque* ignota fuere; quamquam à *Methodio* Patarorum, deinde Tyri Episcopo, sub finem sæculi tertii, memorata. *Marii Mercatoris*, æqualis *Augustino*,

* *Duæ aliæ objectiones proferentur Cap. IV. §. 9.*

† *Vide* Joan. Pearsonii *Vindic. Ignatianas P. I. c. 10.*

no, nemo mentionem fecit, quasi Scriptoris, cujus tamen utilissima Opuscula è tenebris eruit Jesuita doctissimus *Joannes Garnerius*, & Lutetiæ anno M DC LXXIII. edidit, dissertationibusque eruditis illustravit. Sed in hisce Scriptoribus, stylus atque universa scribendi ratio ostendunt minimè suppositítios esse, sed verè vixisse temporibus, quibus se vixisse ipsi testantur.

16. Quartus Aphorismus hic erit: *Quæ disertè sunt rejecta, aut in dubium revocata ab Antiquioribus, ea vix, propter Recentiorum auctoritatem, admitti queant.* Hujus Aphorismi veritas per se manifesta est, propioribus enim ætati Scriptoris notiores esse ejus fœtus genuini debuerunt, quàm postea natis; quò enim seriùs nascimur, eo tenuior rerum præteritarum notitia ad nos pervenit. Quis ergo credat, per aliquot sæcula, negari Librum quempiam certi esse Scriptoris, aut an genuinus sit vehementer dubitari; deinde à posteris, sine ullis novis argumentis, meritò verum ac legitimum illum fœtum haberi posse? Attamen hoc non semel factum est. Sic liber *Sapientiæ Salomonis*, cùm à Judæis rejiceretur, nec à primis Christianis admitteretur quasi genuinum illius opus, sed dumtaxat quasi liber utilis; qua sola de causa publicè, in Ecclesiis, legebatur; attamen nunc à maxima Christianorum parte Canonicus, hoc est, genuinus Salomonis fœtus, saltem ex ejus operibus excerptus, existimatur. Nam nisi ita censerent, numquam manifestarium Imposto-rem,

rem, qui se pro Salomone gerit, numero Scriptorum sacrorum haberent. Unde tamen resciverunt, librum hunc ex Salomonis Scriptis collectum esse? Unde norunt Hebraïcè scriptum antea fuisse; magis enim Græcam dictionem redolet, quàm Hebraïcam, præsertim ubi ad nullum locum Hebraïcorum Librorum, quod passim fit, respicitur? Nempe, cùm legeretur in Ecclesiis, nec satis nota esset Veterum de eo sententia, cœpit defendi, antequàm ejus γνησιότης ad examen esset revocata; æstúque controversiarum accedente, quod semel cœperat adfirmari, id numquam postea revocari, sine dedecore, potuit.

17. Antea protulimus locum *Hieronymi*, ex Præfatione in libros Salomonis, cui jungemus alterum ex Prologo Galeato. *Hic prologus*, inquit, *Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest; ut scire valeamus, quidquid extra hos est, inter ἀπόκρυφα esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgò Salomonis inscribitur, & Jesu filii Syrach liber, & Judith, & Tobias, & Pastor non sunt in Canone. Machabæorum primum librum Hebraïcum reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque φράσει probari potest.* Igitur de hisce omnibus, idem ferendum judicium, quod disertiùs etiam profert in præfatione in Libros Salomonis, ubi de Sapientia & Ecclesiastico loquutus: *Sicut ergo*, inquit, *Judith &*

& Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Facile esset ostendere consentire cum *Hieronymo* antiquissimos quosque Patres; ne rem ipsam illi manifestò faventem commemorem; sed dudum hoc à viris doctis præstitum. Vide Intt. ad Canon. Apostolicum LXXVI.

18. Unum tamen, ne quid dissimulemus, objici possit huic nostro Aphorismo; nempe, ab omnibus Christianis nunc admitti septem Novi Testamenti libros, quasi Canonicos, de quibus olim diu dubitatum est; Epistolam ad Hebræos, Ep. Jacobi, Petri secundam, Joannis secundam & tertiam, Ep. Judæ, & Apocalypsin. Quærant studiosi quid de his habeant *Eusebius* ac *Hieronymus*, & comperient verum esse quod dixi. Res ejus momenti digna quidem esset, quæ, prolatis locis, diligenter expenderetur; sed ampliorem tractationem postularet, quàm ea esset, quam ad calcem hujus Capitis possemus adgredi. Itaque in aliud tempus rem rejiciemus.

19. Quamvis libros à Veteribus rejectos ægrè admittere possimus; non est putandum è contrario non licere nobis rejicere eos quos admiserunt, si graves sint nobis rationes. Sic *Sibyllina Oracula*, avide à veteribus Christianis excepta, à Recentioribus meritò rejecta sunt, ob clara fraudis indicia; quæ à Veteribus non sentiebantur, aut fortè etiam dissimu-

mulabantur; propter neſcio quam utilitatem, quam ex iis, ad probandam Religionem Chriſtianam, capere ſe poſſe putabant. Sic & varia Scripta *Clementis* nomen præferentia, ut antea oſtendimus, meritò repudiata ſunt à ſuperioris ætatis Criticis, quamvis Veteribus probata. Vide & alia exempla ſimilia apud *Joan. Dallæum* Lib. I. de Uſu Patrum Cap. 3.

CAPUT IV.

Indicium V. & VI ex quibus Suppoſitio, aut Interpolatio agnoſci poſſunt.

1. QUATUOR adlata Indicia, ex quibus περὶ γνησιότητος καὶ νοθείας judicare licet, ex rebus externis petita ſunt; quæ ſequuntur ex rebus ipſis, quas Libri complectuntur, ſunt deducta. Quatuor enim proferemus, quæ pertinent ad res; duo verò, quæ νοθείας ex ſtylo naſcuntur. Quintum ergo complectimur indicium, hoc Aphoriſmo, *Liber in quo dogmata leguntur, iis contraria quæ Scriptor, cujus nomen præfert, conſtanter defendit, non videtur ejus eſſe, ſi præſertim dogmata ſint alicujus momenti; aut interpolatus eſt.* Sic *Galenus*, Procemio Comment. I. in Librum *de Natura hominis*, primum ejus παντοίως λόγον *Hippocratis* eſſe cenſet, quippe παντοίως ἐχόμενον τῆς Ἱπποκράτους τέχνης, *planè conſentaneum Hippocratis arti*; quod judicium de ſecundo

cundo etiam fert ; at judicat tertium *de venarum anatomia, manifestò additum, pravâ doctrinâ totum esse plenum* : τὸν δὲ περὶ τῆς τῶν φλεβῶν ἀνατομῆς, ἐναργῶς παρεγκείμενον, ἔχειν μοχθηρὸν ὅλον. *Neque enim*, inquit, *consentit cum iis quæ adparent, & cum iis pugnat, quæ secundo Epidemiorum libro dicta sunt* : οὔτε γὰρ τοῖς φαινομένοις ὁμολογεῖ, καὶ τοῖς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν εἰρημένοις μάχεται. pag. 94. Tom. III. Ed. Charterianæ. Similia etiam habet Comment. II. ad text. 22. p. 148. Unde intelligere licet interpolatum fuisse hoc Opus, cujus prima & secunda pars *Hippocratis* sunt, aliæ verò ab alia manu.

2. Protulimus Cap. I. locum ex Constitutionibus Apostolicis, in quo non malè Impostor, quisquis ille sit, inducit Apostolos dicentes : * οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ: *non enim nomina oportet vos adtendere Apostolorum, sed naturam rerum, & sententiam immutabilem.* Igitur ut possimus judicare an Liber sit Scriptoris, cujus nomen præfert, oportet nos diligenter legere alia ejus opera, si quæ supersint, ut quæ ejus fuerint opiniones quàm adcuratissimè cognoscamus. Postquàm verò eas noverimus, ita ut nullum supersit dubium, tum demum Librum, in quo contrariæ defendentur, meritò rejicere poterimus quasi suppositititium ; nisi constet Scriptorem mutasse

* *Lib. VI. c.* 16.

se sententiam, quod de *Augustino*, exempli gratiâ, nos docent ejus retractationes. *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 5. postquàm dixit perveniri ad speciem non posse, nisi generali excussâ quæstione, ita pergit: *Sunt tamen inscripti nomine* Hermagoræ *libri, qui confirmant illam opinionem, sive falsus est titulus, sive alius hic* Hermagoras *fuit. Nam ejusdem esse quomodo possunt, qui de hac arte mirabiliter multa composuit, cùm, sicut ex* Ciceronis *primùm Rhetorico manifestum est, materiam Rhetorices in causas & theses diviserit?* At idem nos docet maximos Scriptores interdum prioribus Scriptis damnatis alia substituisse; quòd paullò post subjicit de eo opere Rhetorico *Ciceronis.* Idem ipse de se fatetur, mutatam, nimirum, à se sententiam, nec eadem semper inventum iri in libris, ex ipsius ore à discipulis exceptis, ac in Institutione Oratoria; quod excusat etiam exemplis *Hippocratis* & *Ciceronis.* Hippocrates, inquit Cap. VI. *clarus arte medicinæ videtur honestissimè fecisse, quòd quosdam errores suos, ne posteri errarent, confessus est. Et* Marcus Tullius *non dubitavit aliquos jam editos libros, aliis postea scriptis, damnare; sicut Catulum atque Lucullum, & hos ipsos, de quibus modo sum loquutus, artis Rhetoricæ. Etiam supervacuus foret in studiis longior labor, si nihil liceret melius invenire præteritis.*

3. Verùm ut pernoscamus sententiam antiquissimorum Scriptorum, summoperè cavendum ne illam ex præjudiciis nostris interpretemur;

mur; hoc est, talem putemus, qualem oportuisse esse censemus, ut consentiat cum dogmatibus, quæ nos sola vera esse judicamus. Sic *Rufinus* se gessit erga *Origenem*, cujus sententiam eam non credidit fuisse, quam in ejus libris reperiebat; sed qualem fuisse oportere judicabat, ut orthodoxus censeretur. Itaque delebat, aut immutabat quidquid videbatur favere dogmati Arianorum, aut aliis quæ falsa habebantur. Quare autem? Quia Hæreseos, à Nicænis Patribus, insimulatus non fuerat *Origenes*. Quasi verò multæ rationes ejus rei esse non potuerint! Omnes norunt, antequàm controversiæ magno æstu agitentur, multa dici impunè; quæ hæretica tum habentur, cùm non minùs pugnatur adversùs homines, quàm adversùs dogmata. Tum demum multa, quæ condonata fuerant prioribus, acerrimè damnantur in posterioribus. Imò verò, dum in partes suas quisque antiquiores trahere nititur, ut seciùs sentientes erroris sui patronos nituntur habere superiorum ætatum homines: ita & qui veriorem sententiam tuentur omni ope conantur Majores suos malè sentientibus eripere, atque errorum omnium immunes potiùs pronunciant, quàm ut fateantur novatoribus favere. Sic *Origenes* excusatus, sic *Clemens* Alexandrinus, sic alii plures, à viris eruditis; qui eos quales cupiebant fuisse descripserunt, potiùs quàm quales fuerunt.

4. Quia res est magni, ad rectè judicandum de eorum operibus, momenti, exemplúmque hoc ad alia trahi potest, subjiciemus nonnulla

la de eis judicia Veterum; qui ea legerant coram opera, quæ non exstant, & integra habebant ac sincera, quæ ab *Rufino* interpolata, & malè versa ad nos pervenerunt. *Eusebius*, Eccles. Hist. Lib VI. c. 14. institutum *Clementis* in Hypotyposeon opere describit, nec eum ullius Hæreseos incusat. At *Photius* nos docet, Cod. CIX. plura fuisse, in eo opere, quæ nullo modo possent probari: ἐν τισι μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν. ἐν τισι δὲ, παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται: *in quibusdam, quidem rectè videtur dicere; in quibusdam verò, ad impios & fabulosos sermones defertur.* Tum subjicit eum docere materiam esse æternam; Filium in rebus creatis numerare; animorum migrationes, multósque ante Adamum mundos comminisci; Evam ex Adamo, aliter ac Sacros Libros, educere; Angelis cum fœminis congressis liberos tribuere; Verbum carnem non esse factum dictitare, sed tantùm videri, aliáque quæ, apud ipsum *Photium*, legantur. Tandem subjicit: καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινῶν πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθεὶς: *quæ quidem omnia, Scripturæ quibusdam testimoniis, nititur adstruere. Alia etiam sexcenta blasphema effutit, sive ipse, sive alius sub ejus persona latens.* Rectè & prudenter fecit *Photius*, qui *Clementem* non absolvit, quia constabat hæc omnia esse Platonicorum dogmata; quos à *Clemente* Alexandrino nimio in pre-

pretio habitos fuisse, nemo nescit. Imò verò, si animo defæcatiore legitiet *Stromateas* & *Pædagogum Clementis*, nonnulla eorum dogmatum apertè & copiosè ab eo defensa fuisse comperisset, aliáque non meliora, ut alibi * ostendimus. Talia etiam docebat *Origenes*, in Opere *de Principiis*, & alibi, ut ostendunt *Hieronymus* & *Epiphanius*, ubi agunt de erroribus *Origenis*. Ubique autem & *Clementem* & *Origenem* fuisse depravatos, ubi *Platonem* sequuntur, credat *Rufinus*, & qui numquam adtenderunt quæ fuerint Patrum illorum Philosophica dogmata. At discrepantia, inquiunt, sunt in aliis eorum Operibus. Quis verò eos docuit tam adcuratè illos ratiocinatos, ut sibi numquam non constiterit? Deinde vehementer dubito, an tam sæpe sibi contradicerent, ac videbantur. Cùm liberè & Philosophicè ratiocinabantur, multa dicebant quæ poterant videri contraria aliis eorum libris, ubi simpliciter tradunt quod inter Christianos vulgò solebat doceri; cùm ex illorum sensu contraria non essent, quia ex Philosophicis suis placitis loquutiones vulgò receptas intelligebant. Quæ omnia sunt diligenter expendenda iis, qui ex dogmatibus, genuinúsne an spurius sit liber, judicare adgrediuntur.

5. *Photius*, qui similia legerat, iis quæ antea in *Clemente* castigavit, in Libris *Origenis* de Principiis, propterea tamen eos suspectos non

* *Primùm in vita Gallica* Clementis *Alexand. quæ est in Tom. X. Bibliotheca Universalis; deinde hujus Artis Criticæ* Tom. 3. Ep. 1.

non habuit. Sic * ille, de primo ejus operis libro: ὁ μὲν πρῶτος περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐν ᾧ πλεῖστα βλασφημεῖ. τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεποιῆσθαι λέγων, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. καὶ διήκειν μὲν πατέρα διὰ πάντων τῶν ὄντων, τὸν δὲ υἱὸν μέχρι τῶν λογικῶν μόνον, τὸ δὲ πνεῦμα μέχρι μόνον τῶν σεσωσμένων. Λέγει δὲ καὶ ἄλλα παραλογώτατα, καὶ δυσσεβείας πλήρη. μετεμψυχώσεις γὰρ ληρωδεῖ καὶ ἐμψύχους τοὺς ἀστέρας, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια: *Primus est de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, in quo multas habet blasphemias, dicens Filium à Patre factum esse, Spiritum à Filio; Patrem omnia quæ sunt pervadere, Filium vero ratione tantùm prædita, Spiritum denique ea dumtaxat quæ servata sunt. Dicit & alia nimiùm absurda, impietatisque plena. Animorum migrationes, & stellas animatas delirè narrat, aliáque his similia.* Profectò si propter talia rejiciendus fuisset ille Liber *Origenis*, quasi *spurius*, aut interpolationis arguendus; omnia pænè ejus opera, ab antiquissimis temporibus, fuissent supposita, aut corrupta, cùm passim talia habeat. Audiendus *Hieronymus*, hac de re, in Ep. ad Pammachium & Oceanum, quamvis fortè nimius; audiendus, inquam, quia satis est partim verum esse quod ait, ut intelligamus non esse facilè confugiendum ad corruptionem exemplarium; propter ejusmodi errores, qui inveniuntur in operibus *Origenis*. Tomi

* *Cod. VIII.*

Tomi IV. P. 2. col. 347. Ed. Bened. *Illud verò quod adserunt à quibusdam Hereticis, & malevolis hominibus, libros ejus esse violatos, quàm ineptum sit hinc probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquentior* Eusebio, & Didymo, *adsertoribus* Origenis, *inveniri potest? Quorum alter sex voluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum, ut se, sensisse confirmat; alter sic ejus errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserens. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt* Didymus, *quasi bene dicta, defendat.* Si exstarent hæ Apologiæ, ex illis intelligere liceret, utrum *Origenes* fuisset depravatus; nam quod hominis discipuli defendebant, id ejus sine dubio erat. Vidit etiam *Photius* recentiorem Apologiam, pro *Origene*, ubi non aliter defendebatur, quamvis ejus Scriptor diceret etiam corruptos fuisse Libros *Origenis.* Quo factum, ut ita loquatur de ea *Photius*, ad Cod. CXVII. οὐκ ἔστι λύσις τῶν ἐπικλημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ συνηγορία τῆς κατηγορίας: *non est ut plurimùm solutio accusationum, sed criminationis adstipulatio.* In hac defensione, Clemens pro discipulo suffragium etiam ferebat.

6. Pergit verò *Hieronymus*, hisce verbis: *Solus inventus est* Origenes, *cujus Scripta in toto orbe falsarentur, &, quasi ad Mithridatis litteras, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus violatus est liber; num universa ejus opera, quæ diversis & locis*

 &

& temporibus, edidit, ſimul corrumpi potuerunt? Ipſe Origenes, *in Epiſtola, quam ſcribit ad* Fabianum *Romanæ urbis Epiſcopum, pœnitentiam agit, cur talia ſcripſerit, & cauſas temeritatis in Ambroſium refert, quòd ſecretò edita in publicum protulerit; & quid adhuc* εὐρεσιλογεῖν *aliena eſſe quæ diſplicent?* Certè erat diſcipulorum *Origenis* vetera exemplaria proferre, in quibus aliena dogmata non legerentur. Erat etiam propugnatorum fidei Nicænæ, eadem ratione, Arianis ex *Origene* argumentantibus, non interpolatis exemplaribus, os occludere. Præterea ea dogmata *Origenis* non erant in uno, aut altero verbo ſita, aut etiam in aliquot periodis, ſed in toto Orationis contextu. Idem *Hieronymus* Lib. III. contra *Rufinum*, non procul ab initio Tomi IV. P. 2. col. 439. Ed. Ben. ita eum adloquitur: *Quamvis mutes, quamvis corrigas, Catholica non probabis. Si enim error eſſet in verbis, aut in paucis ſenſibus, poſſent detruncari mala, & bona pro his reponi. Ubi autem tota diſputatio æqualis eſt; ut, universæ rationales creaturæ, quæ propriâ voluntate corruerant, in unum poſtea revertantur ſtatum, ut rurſum ex eodem principio aliæ ſint ruinæ; quid habes emendare, niſi cuncta mutaveris? Quod ſi facere volueris, jam non libros alienos interpretaberis, ſed condes tuos.*

7. Hæc ſatis ſupérque ſunt, ut adpareat non ex præconceptis opinionibus eſſe judicandum de ſententiis Veterum, καὶ περὶ γνησιότητος

γνησιότητος ἢ νοθείας Librorum, qui illis adscribuntur, uti frequenter fit. Nunc exemplum proferendum certissimi Scriptoris antiqui dogmatis, ex quo cognoscere licuit, si nullum aliud fuisset indicium, Librum, qui illi tribuebatur, suppositicium fuisse. Certissimè constat Judæos omnes, adeóque Apostolos, credidisse falsum Numen ab Ethnicis coli, non idem quod à Judæis colebatur. Attamen Liber circumferebatur, quasi Petri, qui Κήρυγμα Πέτρȣ dicebatur; in quo contraria habebantur, ut multis ostendit *Clemens* Alexandrinus, Stromat. Lib. VI. p. 635 ubi eum Librum, mirâ confidentiâ, aut ἀδελφίας potiùs, quasi genuinum fœtum Petri, non semel laudat. Multò rectius * *Eusebius*, loco antea partim adlato, cùm memorasset Scripta falsò Apostolis adscripta, eáque jam aliis de caussis repudianda dixisset: ἥ τε γνώμη καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις πλεῖϛον τῆς ἀληθȣ̃ς ὀρθοδοξίας ἀπᾴδȣσα, ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίϛησιν: *sensus ipse & eorum quæ in illis dicuntur sententia, immane quantùm à vera orthodoxia abludentia, clarè ostendunt ea esse hæreticorum hominum figmenta.*

8. Cùm pleraque sunt recta, nec eo, à quo scripta feruntur, indigna; & pauca dumtaxat deterioris notæ hîc, illic adspersa; interpolationis potius Liber est suspectus habendus,

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 25.*

dus; quàm ſuppoſitionis. Ejuſmodi erant interpolatæ *Ignatii* Epiſtolæ, ut ex vetere interprete Latino, & Codice Græco Medicæo, XVII ſæculo, intelligere licuit. Qua de re nihil ampliùs dicam, cùm virorum doctorum libri, qui hac de re egerunt, ſint in omnium manibus, in hac urbe recuſi.

9. Sextus Aphoriſmus ita habet: *Liber in quo memorantur res, aut perſonæ Scriptore, cujus nomen præfert, recentiores, aut ejus non eſt, aut ab alio eſt auctus.* Hæc interpretatione nequaquam indigent, cùm ſint clara. Sunt tantùm exempla adjicienda. Objectum hoc eſt meritò Pſeudo Dionyſio, ut docet *Photius*, Cod. I. ubi hæc verba ſequuntur ea quæ ad Aphoriſmum III. adtulimus: Τρίτην δὲ (ἔνστασις δηλονότι) ὅτι πῶς τῶν κατὰ προκοπὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου αὐξηθεισῶν παραδόσεων ἡ βίβλος αὕτη τὴν ἐξήγησιν ποιεῖται; ὁ μὲν γὰρ μέγας Διονύσιος σύγχρονος ἦν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πράξεων, τοῖς Ἀποστόλοις. ἃ δὲ ἡ βίβλος περιέχει τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ προκοπὴν καὶ εἰς ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντων παραδόσεών ἐστιν ἀναγραφή. κατὰ ἀπίθανον οὖν, μᾶλλον δὲ κακόπλαστον τὰ κατὰ πολὺν χρόνον τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντα Διονύσιον ὑπολαμβάνειν ἀναγράψαι: *Tertia objectio; quomodo traditionum earum, quæ paullatim & longo tempore auctæ ſunt in Eccleſia, liber hic adcuratam expoſitionem habet? Magnus enim Dionyſius æqualis erat, ut adparet ex Actibus Apoſtolorum. Quæ verò habet Liber ea pertinent ad*

ad descriptionem potissimùm traditionum, quæ sensim & postea invaluerunt in Ecclesia. Non est ergo verisimile, inquit, imo verò consictum, quæ longo tempore post mortem magni Dionysii creverunt, ea Dionysium describenda suscepisse. Hoc eodem indicio multos Libros, qui pro Veteribus venditabantur, recentiores esse agnoverunt viri doctissimi, XVII. præsertim sæculo.

10. Sed & alterum indicium proferebatur contra Pseudo-Dionysium, sic enim pergit *Photius*: τετάρτη δὲ, πῶς μέμνηται τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου ἐπιστολῆς ἡ βίβλος; ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἐνήκμασε χρόνοις. Ἰγνάτιος δὲ ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν διὰ μαρτυρίου ἤθλησεν ἀγῶνα, ὃς καὶ βραχὺ πρὸ τῆς τελευτῆς ταύτην ἐπιστολὴν, ἧς ἡ βίβλος μνημονεύει, γράφει: *Quarta, cur Epistolæ divini Ignatii meminit hic liber? Dionysius enim temporibus Apostolorum floruit, Ignatius verò, Trajano imperante, martyrii certamen decertavit, & paullò ante mortem Epistolam, cujus meminit hic liber, scripsit.* Talia multa animadverterunt viri eruditi, in Libris suppositiciis; quorum exempla suppeditabunt *Cocus*, *Rivetus*, *Caveus*, & alii.

11. Ex ejusmodi indiciis, præsertim si totus contextus orationis iis sit refertus, aut nulla firma ratio sit, quæ suadeat Scriptorem, cui opus quodpiam tribuitur, reverà id scripsisse; ex ejusmodi, inquam, indiciis colligere licet librum esse suppositicium. Alioqui

qui contingere poſſet, ut ſingulares quædam voces, aut etiam Periochæ, in margine primùm ſcriptæ à recentiore manu interpretationis gratiâ, in contextum irrepſiſſent; aut ut additamenta quædam eſſent adſuta, quæ non obſtarent, quominùs ceteroqui Liber eſſet ejus Scriptoris, cujus nomen præferret. Conſtat jam, in Libris Moſis, & Caput ultimum Deuteronomii & alia aliquot loca eſſe à recentiore manu; at non ideò minùs certum eſt Libros illos eſſe Moſis, ut multis in Diſſertatione de Scriptore Pentateuchi, noſtris in Moſem Commentariis præmiſſa, oſtendimus. Quod ideò pluribus non perſequemur.

CAPUT V.

De Suppoſitionibus & Interpolationibus VII. & VIII. Indicia.

I. LIBROS proximè præterita ſæcula aut indoctos, aut refertos fabulis, cùm extincta eſſent bonarum Litterarum ſtudia & antiquiorum Librorum lectio propemodum ſperneretur, doctiſſimis viris & Veritatis amantiſſimis tribuerunt quàm plurimos; quam fraudem aut inſcitiam elegantiorum Litterarum cultura, & præſertim Criticæ παλιγγενεσία, XVI & XVII ſæculo, feliciter retexerunt. Hinc conflatum ſeptimum ſuppoſitionis, vel interpolationis indicium, quod hoc Aphoriſmo expreſſimus: *Liber indoctus, aut imperitii*

tiâ refertus non potest ulla ex parte, aut saltem totus viro docto tribui; nec fabulis scatens, viro non inepto, quem constat veri amantem fuisse, adfingi; quamvis, in vetustis Codicibus, eorum nomina præferat. Sic cùm olim quædam circumferrentur insignita nomine *Periclis* illius Olympii, qui non loqui sed fulgurare ac tonare dicebatur; quod nihil iis inesset hominis eloquentia dignum. Qua de re audiendus *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 1. *Cicero*, inquit, *in Bruto negat ante Periclem scriptum quidquam, quòd ornatum oratorium habeat, ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam tanta eloquentiæ fama dignum; ideóque minùs miror esse, qui nihil ab eo scriptum putent, hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita.*

2. Non diffitemur posse doctum & veri amantem virum interdùm cespitare, & indocta aut falsa, incuriâ aut credulitate, proferre; sed hoc rarum sit necesse est, nec in rebus nimis apertè indoctis, aut falsis situm. Nullus est vir doctus, præsertim ex iis qui πολυγράφοι fuere, cui non sit aliquid aliquando objectum; ex quo liqueret non fuisse ei semper perspecta omnia, de quibus loquutus esset, aut non satis diligenter pensitata. Verùm hîc de errore, qui quasi nævus in pulcra facie adparet, non agimus; sed de frequentibus peccatis, iisque crassioribus, quàm ut in ea vir doctus delabi possit. Talia innumera sunt in Commentariis, quæ *Donati* & *Servii* nomina præferunt, ex quibus non

non immeritò viri eruditi eos interpolatos fuisse collegerunt. Ejusmodi est peccatum in Geographiam, quod adtulimus ex Servianis Commentariis, hujus *Artis Criticæ* P. I. C. I. §. 3. ubi *Hyrcaniam* in illis dici *Silvam Arabiæ* ostendimus. Ceteroquin innumera sunt, quæ non vulgarem eruditionem sapiunt, & quæ scribi non potuerunt, nisi à doctissimo viro, qui multos Scriptores legerat, quorum ab aliquot sæculis monumenta periere. Quod quia nemo nescit, pluribus non persequar. Idem de *Donati* reliquiis dixerim, licèt non sint, me quidem judice, reliquiis *Servii* æquiparandæ.

3. Vir acutissimi ingenii *Des. Erasmus*, cùm libros *Hieronymo* falsò adscriptos volutasset summâ diligentiâ, eos ad tres classes referendos judicavit. „ In prima, indicavit „ erudita, nec indigna lectu; in secunda, „ impudenter tributa *Hieronymo*, aut aliis „ auctoribus; in tertia, docta sed suis titu„ lis auctorem testantia, quæ tamen Hieronymianis lucubrationibus fuerant admista. Sed deprehendit & aliud genus esse Scriptorum ψευδεπιγράφων, quæ judicabat esse ex Hieronymianis & aliis commista, vel veriùs confusa. Horum omnium Catalogus Editionibus Frobenianæ & Gryphianæ, ex Frobeniana expressæ, est præfixus. Indoctorum autem Catalogo præmittit judicium, quo significat „ in eo nihil repertum iri, quod non „ sit ex æquo indoctum, infans & impudens; „ proinde, suâ sententiâ, nullum omnino „ esse lectionis operæ pretium. Sed invictam

„ esse

„ esse imperitorum hominum pertinaciam, „ cui plus satis datum ab se esse, in ejus operis editione, magnóque sibi constare alienam stultitiam. Subjicit verò huic Catalogo & aliam admonitionem, quam hîc etiam legi nostrâ interest. Ait ergo „ se reperisse, „ & alia quædam inscripta Hieronymo, prorsus indigna quovis Hieronymi discipulo; „ hoc autem sollemne fuisse Librariis, ut „ hujus unius titulo quemlibet librum emtori „ commendarent; verùm quoniam antea „ numquam fuerant excusa formulis, addenda se non putasse.

4. Inter illa verò, quæ falso titulo non unius sunt Scriptoris, potissimùm recenset Commentarios in omne Psalterium, contenditque palam eos præ se ferre, quòd non sint unius auctoris. Tum verò ita pergit: *si quis*, inquit, *meum requirat judicium, nihil illic esse arbitror* Hieronymi; *verùm una pars est hominis, quisquis fuit, plane docti & sermonis expoliti, longè tamen discrepantis ab Hieronymiano. Nam hic minùs habet nitoris ac lenitatis, plus nervorum; deinde ubique copiosior ac diligentior, & magis ostentans suas opes. Altera pars est loquutulei cujuspiam, ac, pænè dixerim, rabulæ, &, nisi me fallit nasus, ejusdem qui sermones suos* Augustini *nomine nobis dedit, præter alia multa bella. Cujus rei si quis gustum cupiat sumere, in ipsa statim Præfatione, conferat initia cum fine. Quamquam & ea conjectura arguebat non esse Hieronymianum opus, quòd nec titulus, nec Epistola cujusquam habeat nomen. Unde sus-*picor

picor illum sua nullo edidisse titulo, & Librarios Hieronymi *nomen addidisse. Et fortassis hic ille est, cujus meminit* Gennadius; *quem ait nonnulla vertisse* Origenis, *sed datâ operâ titulis ademtis; cujus esse suspicor & adnotationes in Libros Regum, ac Paralipomenon. Sed ut quod cœperam absolvam, qui voluerit imposturam deprehendere, legat adtentè Commentarium in Psalmum LXXVII. Rem quidem ille sumsit ex Commentariis in Matthæum, ceterùm eam suis exornavit flosculis. Ineptit suis Dialogismis, delirat exclamationibus, balbutit acyrologiis, superfluit perissologiis. Legitur in Psalmum LXXX. in Psalmum XC. ubi doctè, scilicet, exponit quid sit σύμπλωμα, cùm plures cadunt. Verùm, ut in genere dicam, ipsa battologia, & dictionis character hominem ubique arguit.* Integrum locum adtulimus, quamvis prolixiorem, quia Aphorismi nostri priorem partem eximiè illustrat; & tanti facimus *Erasmum*, ut perpaucos Veteres, non dicam anteferendos, sed æquiparandos ei esse censeamus.

5. Non videtur tamen mihi dubium, quin varia sint, in illis Commentariis, ex *Hieronymo* excerpta, non minùs quàm ex aliis Scriptoribus. Tale est quod *Erasmus* indicat exstare ad Psalm. LXXVII. & quod antea protulimus. Sic & interpretationi Psalmi XCIII. inseritur locus ex *Hieronymo*, totidem verbis adlatus ab *Augustino*, in Epist. ad Fortunatianum. Leguntur etiam ad Psalmi L verba *Hieronymi* citata à *Gregorio* Magno, in explicatione IV. Psalmi pœnitentialis.

lis. At propter hæc & similia loca, ex *Hieronymo* à consarcinatore horum Comment. excerpta, credere omnia *Hieronymiana* esse, cum *Mariano Victorio*, hoc demum extremæ est ἀκρισίας. Dicitur latere in Bibliothecis, *Hieronymi* Commentarius verus in Psalmos; & vidimus, in manibus viri eruditi, anonymum opus in Psalmos; quod ex stylo se intelligere dicebat esse Hieronymianum, quamvis totum allegoricum esset, ideóque ab eo sperneretur.

6. Cùm nemo in dubium revocare queat an Apostoli fuerint veri amantissimi, ánve simplicissima illa Evangelica Veritas ab iis fuerit prædicata; meritò quæcumque fabulam redolent, aut manifestò ficta sunt, iis abjudicantur. Ejusmodi autem sunt pleraque omnia, quæ, præter Canonicos libros, in eorum nominibus adparuerunt. Cùm, nempe, mirum in modum auctus esset Christianorum numerus, & vulgò, ut fit, audirentur querelæ curiosorum, de paucitate monumentorum Apostolicorum: ex quibus perpauca, de Apostolorum itineribus & prædicatione Evangelii, per totum terrarum orbem, scire licebat; exorti sunt homines nequam, qui plerorumque itinera & res gestas fingere adgressi sunt; & quæ ex nulla vetere historia haurire poterant, ea ex cerebro suo fabularum feracissimo desumserunt. Talia erant ψευδεπίγραφα Apostolica, * quæ ab *Eusebio* meritò rejecta, in superiore Capite, diximus. At-

* *Ecclef. Hist. Lib. III. c.* 25. *ad quod vide* Henr. Valesii *notatam*

Attamen multos olim videntur fefelliſſe, qui eorum auctoritate uſi ſunt: hoc enim malumus credere, quàm malam fidem ſuſpicari in bonis viris, qui eorum teſtimoniis veritatem comprobare conati ſunt, quamquam non poſſumus eos malæ fidei abſolvere, niſi eorum negligentiam, aut ignorantiam in rebus Criticis incuſemus.

7 *Rufinus*, exempli gratiâ, vertit Librum ſcatentem turpibus fabulis, *Recognitiones Clementis*, quaſi genuinum, & à *Clemente Romano* ex ore Petri Apoſtoli exceptum, qui tamen Liber putidiſſimis nugis refertus eſt. Meritò de eo *Photius*: μυρίων δὲ ἀτοπημάτων ἡ πραγματεία γέμει αὕτη, καὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας κατὰ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐστὶν ἀνάπλεως: *ſexcentis abſurditatibus opus hoc refertum eſt, & in filium plena blaſphemiâ, ex Arii ſententia*. Paullò pòſt, de parte ejuſdem operis: ἀποδοκιμάζεται ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος: *rejicitur nomine Petri & Appionis inſcriptus dialogus, multis verſibus conſtans.*

8. Simili de ratione, *Hieronymus* meritò repudiat Librum, cujus meminit in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, ubi de Luca. Poſtquàm dixit hiſtoriam Actuum Apoſtolicorum, uſque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenire, id eſt, uſque ad quartum Neronis annum, ſubjicit: *Ex quo intelligimus*, inquit, *in eadem urbe, Librum eſſe compoſitum. Igitur* περιόδους *Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apo-*

cry-

cryphas scripturas computaremus. Quale est enim ut individuus comes Apostoli, inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit? Sed & Tertullianus, vicinus eorum temporum, refert Presbyterum quemdam in Asia σπουδαστὴν Apostoli Pauli, convictum apud Joannem, quòd auctor esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse.

9. Verùm non ita ratiocinandum de sequentium sæculorum Scriptoribus, qui aut infirmitate judicii, aut quòd veri satis amantes non essent, fabulas fictas inter ea quæ vera dicunt, miscent. Sic *Papias*, qui initio secundi sæculi floruit, figmenta pro rebus compertis scriptis mandavit, * σφόδρα μικρὸς ὢν τὸν νοῦν, *vir*, ut loquitur Eusebius, *parvo admodum ingenio*. *Hegesippus* † etiam, qui haud multò post vixit, vanas narrationes pro veris Lectoribus suis obtrudebat, ut satis adparet ex iis quæ habet de martyrio Jacobi & quæ ex eo profert *Eusebius*. Sequentibus ætatibus, cùm jam esset aliquod mentientibus præmium, à plebeculæ stultitia exspectandum; neque finem, neque modum ullum mentiendi libidini homines nequam imposuerunt. Tunc nata vanissima illa Scripta, nequiter Apostolorum nomine confirmata, de quibus jam aliquoties diximus.

10. Ut à fabulis ad aliud νοθείας indicium veniamus, ita habet octavus noster Aphorismus: *Liber in quo tractantur, vel respiciuntur*

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 39.* † *Vide Hist. Eccles. Lib. II. cap. 23.*

tur controversiæ natæ post tempora Scriptoris, cui tribuitur; aut in quo deprehenditur Scriptoris illo recentioris imitatio; ejus non est cujus nomen præfert, aut est interpolatus. Res est per se clara, nec, nisi pauculis exemplis, illustranda. Vir doctissimus cui *Origenis* Exegetica, quæ Græcè reperiri potuerunt, debemus, * verissimè observat „ propter illustre „ *Origenis* nomen, factum esse ut ab ignotis „ Scriptoribus profectæ lucubrationes, sic „ tamquam projecticii infantes, clarum *Ori*„ *genis* nomen sibi libenter adsciverint; imò „ nonnumquam etiam operibus suis metuen„ tes Scriptores subdolos, ementitum hunc „ prætexentes titulum, *Adamantii* famam vel„ uti furto subripuisse; Bibliopolas etiam, „ mercibus suis venditandis emtorem hian„ tem, fucatâ hac inscriptione, induxisse. At „ frequentius idem evenisse putat, nec imme„ ritò, vel ex Librariorum oscitantia nomi„ na nominibus commutantium; vel ex Cri„ ticorum audacia, quidvis sibi licere in lit„ teris putantium. Eò accessit quòd, pluri„ mas *Origenis* scriptiones studiosè abolenti„ bus ejus adversariis & defensoribus; his „ quidem ut illius errores, illis verò, ut „ præclara ejus opera invidiosè celarent; mul„ tas vice versâ, paribus de causis, nomini „ ejus subdiderunt „ Inter libros ei suppositos, fuit Commentarius Latinus in Jobum in tres libros divisus, ubi duo priora Jobi Capita & tertii pars enarrantur. Ut cetera omittam,

* *In Appendice Origenianorum.*

tam, Scriptorem eorum librorum colligere est vixisse post tempora Synodi Nicænæ, & Arianorum partibus fuisse addictum, ex hisce verbis: *Tria cornua fecit Diabolus, in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumque Deorum hæresis, quæ universum orbem terræ, in modum tenebrarum, replevit; quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tamquam tres colit, nonnumquam unum adorat; quemadmodum Græcorum Linguâ memoratur, Triada vel Homoüsion. Istam ergo Trinitatis sectam & hæresin atque infidelitatem, jam olim de longè designans, versutissimus ille Diabolus, tria cornua misit, ad Job deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trionyma hæresis præsertim prædatur, atque expugnat Ecclesiam.* Nemo non videt hæc esse diu, post *Origenis* ætatem, scripta, postquàm τὸ ὁμοούσιον esset consecratum à Synodo Nicæna; cùm manifestò controversiæ Arianæ spectentur.

11. Attamen in hoc negotio cavendum, ne posteriora omnia putemus, quæ favent cuipiam opinioni, de qua postea natæ sunt controversiæ. Nam anteriores potuere errare, non secus ac posteriores. At aliud est clarè respicere, aut adludere ad controversias jam ferventes; aliud docere obiter, & aliud agendo, id quod postea damnatum est. Hoc ipsum observavit, de *Theodoro Antiocheno*, seu Mopsuesteno, *Photius*, Cod. XXXVIII. τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος: *Nestorii sententiam,*

tiam, quamvis prior ille fuerit, tacitè vomit. In *Clemente* etiam Alexandrino & *Origene*, permulta leguntur, quæ erroribus postea damnatis sat clarè patrocinantur.

12. Est ex antiquissimo Codice, ut alibi diximus, in lucem emissa à *Patr. Junio* Epistola *Clementis* Romani ad Corinthios; at in ea clara sunt vestigia imitationis locorum quorumdam *Clementis* Alexandrini, ex quibus collegerunt viri docti auctam eam fuisse Epistolam à Librariis, ut carius venderetur, útque priori Editioni, in qua brevior erat, præferretur, & avidiùs emeretur. Capite XLVI. ita *Clemens* Romanus: γέγραπται γὰρ· κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται· καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῶος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις: *scriptum est enim*: sanctis adhærete, quia qui illis adhærent sanctificabuntur. *Rursus in alio loco dicit*: cum viro innocente innocens eris; & cum perverso perverteris. *Quare innocentibus & justis jungamus nos; ii quippe sunt electi Dei.* Negat *J. Bapt. Cotelerius* se priorem locum in Scripturis invenisse; nec mirum, nusquam enim in iis legitur. Et hîc, scilicet, ut rectè animadvertit vir eruditus, *Eduard Bernardus*, in Editione Amstelodamensi, prava imitatio *Clementis* Alexandrini, cujus verba Interpolator *Clementis* Romani credidit esse locum Scripturæ, quia proximè subjungebantur verbis ex Psalm. XVII. adlatis. Hæc sunt verba *Clementis* Alexandrini Strom. Lib. V. p. 572.

Γέγραπται δὲ· μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ. καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ. καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. κολλᾶσθαι οὖν τοῖς ἁγίοις προσήκει, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται: *Scriptum est autem*; cum viro innocente innocens eris, cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. *Adhærere ergo par est sanctis, quia qui adhærent eis sanctificabuntur.* Postrema hæc laudavit Interpolator *Clementis* Romani, quasi verba Scripturæ, sed nonnihil immutata. Res mihi clara videtur.

13. *Clemens* Alexandrinus, ut solet, duo loca Novi Testamenti conjunctim profert, sensúmque potiùs adtendit quàm verba, Strom. Lib. III. p. 472. * Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ Κύριος, καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη, † ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι. κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς θάλασσαν, ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μου διαστρέψαι. *Væ homini illi*, inquit Dominus, *satius igitur illi si non natus esset, quàm unum electorum meorum scandalizasse. Melius esset illi circumpositam molam, & dejectum eum esse in mare, quàm unum electorum meorum pervertisse.* Eadem autem hæc verba habet *Clemens* Romanus, eodem Capite. Neminem verò esse puto, qui à se impetrare possit, ut credat utrumque casu duo loca hæc conjunxisse & eodem modo immutasse; aut *Clementem* Alexandrinum citasse

* Matth. XXVI, 24. † Matth. XVIII, 6.

taſſe Evangelia, ex *Clemente* Romano. Sed nihil vetat nos cenſere hominem, qui Alexandrini *Clementis* verba alibi miſcuit cum verbis Scripturæ, ex eo temerè hæc ſumſiſſe.

14. Hinc factum ut quæcumque ſimilibus, non modò ſententiis, ſed etiam verbis, exſtant apud utrumque *Clementem*, ubi Alexandrinus Romanum diſertè non laudat, ea vir doctus omnia ex Alexandrino deſumta, aut efficta exiſtimet. Quod an verum ſit neſcio, ſed ſimile quiddam ſuſpicatus eſt, de alio loco *Clementis* Romani, primus ejus editor *Patric. Junius.* Is exſtat Cap. VI. & certè, ſi modò nullum ſit in eo mendum, Interpolatoris ineptiam uſque adeò redolet, ut auſim dicere eos naſo carere, qui fraudem non ſubolfaciant. Poſtquàm *Clemens* ex Vetere Teſtamento adtulit exempla eorum, qui ob invidiam aliorum, inſontes multa mala paſſi ſunt; ait ſe vetera relinquere, & venire ad recentiores Athletas. Tum Petrum, ac Paulum, & eos qui ad inſtar eorum conſtanter ſupplicia tulerant, Religionis causâ, commemorat. Dein, cùm alia omnia exſpectarentur; nempe, exempla Chriſtianorum, ſubdit; Διὰ ζῆλον διωχθεῖσαι γυναῖκες Δαναΐδες καὶ Δίρκη, αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον κατήντησαν, καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι: *Propter zelotypiam vexatæ mulieres, Danaïdes & Dirce, cùm gravia & dira ſupplicia per-*

pertulissent, pervenerunt in curriculum firmum fidei, & acceperunt corpore debiles generosum præmium. Nemo non videt hæc esse verba hominis insani, nec sacram nec fabularem historiam tenentis, eásque turpissimè miscentis; & quidem eo in loco, ubi omnino alia dicenda erant Nemo non animadvertit balbutire hunc Impostorem; quis enim dixerit mulieres, propter zelotypiam malè habitas, ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον καταντῆσαι, καὶ λαβεῖν γέρας γενναῖον; Credebat *Junius* eum, qui hæc scripsit, ea partim hausisse ex *Clemente* Alexandrino, qui Lib. IV. Stromateon; ubi multa ex Epistola *Clementis* Romani habentur, post memoratas Juditham & Esther, aliarum fœminarum ex Gentilibus meminit, quæ virilia facinora essent ausæ; inter quas Danaï filias recenset, de quibus scriptor Danaïdis dixerat:

Καὶ τότ' ἄρ' ὡπλίζοντο θοῶς Δαναοῖο θύγατρες,
Πρόσθεν ἐϋῤῥεῖος ποταμοῦ Νειλοῖο ἄνακτος.

Tum verò celeriter armatæ sunt filiæ Danaï, antea regis Nili pulcrè fluentis. Verùm quidquid statuatur de hoc loco, nisi mendum in eum irrepserit, dubium esse nequit, quin Semipagano Librario debeatur. Numquam *Clemens* fabulas conjunxisset cum veris historiis; & quidem fabulas, quæ ad rem nihil faciebant. Igitur sunt gravissimæ rationes; quæ persuadeant Epistolam *Clementis*, licèt genuinam;

nam, à malis atque imperitis hominibus au-
ctam fuisse.

15. Attamen ut quod aliquando suspicatus sum, de ultimo loco *Clementis*, aperiam; posse hunc locum emendari credebam, hoc modo, si pro vocibus Δαναΐδες καὶ Δίρκη, legamus ἄνευ αἰδῦς, καὶ δίκης *sine reverentiâ & jure*, hoc est, irreverenter habito sexu infirmiore, & contra jus & fas. Librarius ex ore dictantis scribens malè audire potuit, aut etiam ex scriptura non satis elegante, & partim deleta, hoc quod legimus extricasse. Verùm nihil mutare ausim, in *Clemente*. Has voces conjunxit Protagoras, apud *Platonem*, ubi Jupiter Mercurio: καὶ νόμον γε τίθει παρ' ἐμῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως: *& legem à me cum qui non potest particeps pudoris & pudoris occidendum, ut morbum urbis.*

CAPUT VI.

De Suppositione & Interpolatione IX & X Indicia.

1. SUPERSUNT duo Suppositionis aut Interpolationis indicia, ex stylo & verbis petita; cùm superiora aut res ipsæ, aut Veterum testimonia, aut vetustorum Librorum indices suppeditarint. Nonus ergo Aphorismus erit:

rit: *Si stylus sit diversus à noto aut sæculi, aut Scriptoris stylo, ejus non est, quamvis nomen ejus præferat. Si sit idem ac stylus alius Scriptoris, hujus liber censeri debet, si modò nihil obstet.* Sic *Galenus* probavit partem quamdam Libri, *de Natura hominis*, non esse *Hippocratis*, non tantùm è re ipsa, ut antea diximus, sed etiam è stylo, verbisque ejus ævo recentioribus. Ita claudit II. Commentarium: ὅτι μὲν οὖν νεώτερον εἶναι τὸν παραγράψαντα ταῦτα, καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθεν γὰρ οὐδ' Ἱπποκράτης, οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὠνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν: *Juniorem eum fuisse, qui hæc addidit, certò ostendit adpellatio* συνόχου (pro febre continua) *neque enim umquam Hippocrates vel ex antiquis alius febrim continuam vocavit* σύνοχον, *ut nec* οὐρήματα *urinas; sed hæc sunt nomina recentiorum Medicorum, qui antiquam linguam ignorarunt.* Cum quidam emisset librum, cujus inscriptio erat Γαληνὸς ἰατρὸς, *Galenus medicus*, quasi reverâ esset *Galeni*, *tituli novitate permotus vir quidam litterarum studiosus, pollicitationem ejus* (hoc est, an præstaret quod inscriptio pollicebatur) *explorare voluit & duobus primis versibus lectis, continuò scriptum abjecit, hoc tantùm addito, non esse hanc dictionem Galeni, & falsò hunc librum esse inscriptum:* ὑπὸ τοῦ ξένου τῆς ἐπιγραφῆς κινηθείς τις ἀνὴρ, τῶν φιλολόγων ἐβούλετο γνῶναι τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ. καὶ δύο τοὺς πρώτους στίχους ἀναγνοὺς

γνὺς εὐθέως ἀπέῤῥιψε τὸ γράμμα· τοῦτο μόνον ἐπιφθεγξάμενος ὡς οὐκ ἔστι λέξις αὕτη Γαληνοῦ, καὶ ψευδῶς ἐπιγέγραπται ὅτι τὸ βιβλίον. Addit *Galenus*, in Procemio Opufculi de libris fuis, unde hæc funt defumta, eum hominem edoctum fuiffe πρώτην παιδείαν, hoc eft, humaniores litteras, fine quibus, de ftylo judicium ferre non potuiffet.

2 Quantùm indicio ex ftylo petito crediderint veteres Romanorum Critici colligere licet ex hifce verbis A. Gellii, Lib. III. c. 3 *Verum effe comperior*, inquit, *quod quofdam bene litteratos homines dicere audivi, qui plerafque* Plauti *Comœdias curiofè atque contentè lectitaverunt, non indicibus Ælii, nec* Sedigiti, *nec* Claudii, *nec* Aurelii, *nec* Accii, *nec* Manilii, *fuper hifce fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros; fed ipfi* Plauto, *moribúfque ingenii, ac linguæ ejus. Hac enim indicii norma* Varronem *quoque effe ufum videmus. Nam præter illas unam & viginti, quæ* Varronianæ *vocantur, quas idcirco à ceteris fegregavit, quoniam dubiofæ non erant, fed confenfu omnium* Plauti *effe cenfebantur; quafdam item alias probavit adductus ftylo atque facetiâ fermonis* Plauto *congruentis, eáfque nominibus aliorum occupatas* Plauto *vindicavit.* Lege, fi vacat, reliquum Caput, dignum enim eft, quod hanc in rem expendatur.

3. Vitas excellentium Imperatorum, quas meritò vero Scriptori adfertas diximus, Cap. II. §. 6. *Cornelio*, fcilicet, *Nepoti*, *Ciceronis* fa-

familiari, nonnulli eruditi viri, XVII. sæculo, sustinuerant tribuere Scriptori ignoto Theodosiani ævi; cùm manifestum esset elegantiâ ejus libelli multùm captum, atque ingenium eorum temporum superari. Vicissim ineptam atque inficetam historiam Theodosiano ævo, ut videtur, recentiorem, audebant Librarii *Cornelio Nepoti* tribuere. Ea est *Daretis Phrygii*, de exscidio Trojæ, historia, in qua *Josias Mercerus*, qui eam emendatiorem primus edidit, meritò aut ullam eruditionem, aut judicium, aut eloquutionis elegantiam negat inveniri; „ ut nimis impudenter fecisse videatur, qui *Corn. Nepotis* nomen ementitus est, quasi inficetæ versionis auctoris. In enarratione, inquit, totius Historiæ, ferè ubique diversus abit ab omni antiquitate; pauca similia vero de suo adstruit, absurda, inconsequentia plurima; ut vel id quod de variis plurium annorum ac mensium induciis adfingit, ut ad decennium perveniat. Nec quidquam in toto Libro singulare, præter Thesidarum mentionem, quos una cum Anio rem frumentariam curasse scribit; & inepti illi Trojanorum, Græcorúmque ducum, & mulierum formæ, ac morum characteres „ Præfixa est etiam Epistola, nomine *Corn. Nepotis*, ad *Sallustium Crispum* scripta, sed quæ neminem fallere queat; præter eos qui omni Latinitatis cognitione destituti sunt, aut planè aliud agunt, cùm ejusmodi Monachorum fraudes legunt.

4. *Hieronymus* negat se politurum fuisse *Senecam* in Catalogo sanctorum, *nisi se epistolæ provocassent*; *quæ*, inquit, *leguntur à plurimis Pauli ad Senecam*, & *Senecæ ad Paulum. In quibus cùm esset Neronis magister & illius temporis potentissimus, optare se dicit ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus, apud Christianos.* Mirum est non monuisse *Hieronymum* simpliciores, ne fallaci titulo crederent; nisi fortè indignos qui à se monerentur judicavit, qui tam turpiter errabant. *J. Lipsius*, ad calcem vitæ *Senecæ*, hoc de iis fert judicium verissimum: „Quæ nunc sunt, non sunt tanti; imò „ certum est ejusdem auctoris & Pauli & Se„ necæ illas esse, & compositas à semidocto, „ in ludibrium nostrum. „ Cùm hæc dixisset verissima, & nonnisi ab imperitis in dubium umquam revocanda, subjicit: „ Ergo inter se „ non scripserunt? *Hieronymus*, *Augustinus*, „ atque etiam antiquior utroque *Linus* Pon„ tifex adserunt, & passiva opinio olim fuit, „ atque adeò *Joannes Sarisberiensis* fortiter: „ *desipere videntur qui non venerantur eum,* „ *quem Apostolicam familiaritatem meruisse* „ *constat.* „ Atqui non adfirmat, ut vidimus, *Hieronymus*; quem etiam judicavit *Erasmus*, tacitè indicare erudito Lectori quid sentiat; nempe, eas epistolas falsò inscribi *Paulo* & *Senecæ*; cùm nihil illic sit neque *Paulo* dignum, neque *Seneca* : * *Augustinus* verò ait duntaxat *se nonnullis indiciis invenisse*, *eum Apo-*

* *De Civitate Dei Lib. VI. c. 10.*

Apostolorum nostrorum claruisse temporibus; quam in rem, nequaquam opus est fictis illis Epistolis; quin & mirum est, de re tam clarâ, ita dilutè loquutum *Augustinum*, quasi non facilè intellectu esset claruisse eum temporibus Apostolorum, qui sub Neronis principatu vixit & interfectus est. *Lini* liber de Passione Pauli manifestò est suppositicius, ut omnes fatentur; ne exceptis quidem iis, qui ficta monumenta priscis Ecclesiæ Romanæ Episcopis adscripta acriter, quasi genuina, defendere solent. *Joannes* verò Sarisberiensis sententiam profert barbari sæculi, quo mentiendi libido & ignorantia pari passu, atque erecto capite, ubique pænè incedebant. Igitur non satis κριτικῶς vir ceteroquin acutus vitam *Senecæ*, hisce verbis, claudit: „ Itaque „ rejicere hoc totum, & calcare non ausim. „ Fuerint aliquæ, sed aliæ; si istæ, requiro „ judicium optimorum Patrum. „ Atqui ullas alias fuisse non constat, & certissimum est *Senecam* nullâ cognitione Christianismi fuisse imbutum, quod optimè omnium noverat *Lipsius*, qui videtur hîc nescio cui gratificatus.

5. Ex dissimilitudine styli collegerunt omnes, qui omni Critico gustu destituti non fuerunt, Apostolica non esse varia quæ illis olim tribuebantur. Πόῤῥω, inquit * *Eusebius*, ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποςολικὸν ἐναλλάττει χαρακτὴρ: *longè dictionis forma abest ab Apos-*

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 25.*

Apoſtolica ſcribendi ratione. Attamen fefellerunt olim multos, iis ſæculis, quibus magis excolebatur ſtulta credulitas, quàm litterarum ſtudia. Exiſtimarunt etiam plerique olim, ſi *Hieronymo* credimus, alteram Petri ejus non eſſe, ob diverſitatem ſtyli; ſed res eſt multò obſcurior, nec eorum judicium præſtare velim. Hæc verba ſunt *Hieronymi*, in Catalogo; *Scripſit duas Epiſtolas, quæ Catholicæ nominantur; quarum ſecunda à pleriſque ejus eſſe negatur, propter ſtyli cum priore diſſonantiam.* At multò veriſimiliùs indicabat * *Origenes*, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγοις ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει: *ſtylum Epiſtolæ ad Hebræos inſcriptæ non habere in verbis illam ruditatem Apoſtoli, qui ſe fatetur eſſe idiotam ſermone, hoc eſt, eloqutione.* Subjicit: ἀλλά ἐστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέρα. πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς ὁμολογήσαι ἄν: *ſed eſt Epiſtola hæc, verborum conſtructione, elegantiùs Græcè ſcripta; quod fatebitur quiſquis, de ſtylorum diverſitate, judicare norit.* Quibus *Hieronymus* in Catalogo ſimilia habet: *Epiſtola, quæ fertur ad Hebræos, non ejus creditur, propter ſtyli ſermoniſque diſtantiam; ſed vel* Barnabæ, *juxta* Tertullianum; *vel* Lucæ *Evangeliſtæ, juxta quoſdam; vel* Clementis *Romanæ poſtea Eccleſiæ Epiſcopi, quem aiunt ſen-*

[u] *In Homiliis in Ep. ad Hebræos.*

sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone.

6. Ex dissimilitudine styli intellexit *Hieronymus*, Libros nonnullos, qui tribuebantur *Minutio Felici*, ejus non esse. Postquàm dixit ab eo scriptum esse Dialogum Christiani & Ethnici disceptantium; qui *Octavius* inscribitur, subjicit; *Sed & alius sub nomine ejus fertur*, de Fato, *vel* contra Mathematicos, *qui cùm sit & ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire.*

7. *Dionysius* Alexandrinus, ut docet * *Eusebius*, existimabat, si conferretur Evangelium Joannis cum prima ejus Epistola, facilè intelligi, ex similitudine styli, utriusque eumdem Joannem auctorem fuisse; contrà, si cum illis contenderetur Apocalypsis, liquere hanc esse ab alia manu. Ut à posteriore initium faciam, hæc ille Capita profert dissimilitudinis I. Τεκμαίρομαι ἔκ τε τοῦ ἤθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἴδους καὶ τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τῶν αὐτῶν εἶναι. ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν, οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς Ἐπιστολῆς —— ὁ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας εὐθύς τε ἑαυτὸν ἐν ἀρχῇ προτάσσει, καὶ τὰ ἑξῆς: *Colligo enim ex genio utriusque, & forma loquendi, & ex libelli dispositione, non esse eumdem. Quippe Evangelista quidem nullibi nomen suum adscribit, nec semet ipse, aut in Evangelio, aut in Epistola, prædicat —— At ille, qui Apocalypsin scripsit,*

* *Hist. Eccles.* Lib. VII. c. 25.

sit, in ipso statim exordio, nomen suum præfigit, &c. Tum ejus rei exempla profert, quæ apud *Eusebium* poterunt legi. II Ἀπὸ τῶν νοημάτων δὲ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν, εἰκότως ἕτερος οὗτος παρ' ἐκεῖνον ὑπονοηθήσεται. συνάδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται: *Ex sententiis verò & verbis, eorúmque collocatione, facile conjicere est hunc ab illo diversum fuisse. Nam Evangelium & Epistola sibi mutuò consonant, & eodem ordiuntur modo.* Deinde ex utroque subjecta verba comparat; iísque collatis, ita pergit: ἔχεται αὑτοῦ, καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται: *Ex se ipse pendet, nec à propositionibus suis abit; sed iisdem capitibus, ac verbis, cuncta persequitur.* Quod reverâ, collectis pluribus loquutionibus & sententiis, ostendit; addítque: καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *& per formam scriptionis expendentibus ubique & per omnia unum atque eumdem styli colorem in Evangelio & in Epistola cernere licet.* Apocalypsin verò, alio planè modo, se habere, inquit, contendit. Ἀλλοτριωτάτη δὲ καὶ ξένη, παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις, μήτε ἐφαπτομένη, μήτε γειτνιῶσα τούτων μηδενὶ σχεδὸν εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα: *Apocalypsis verò ab his prorsus aliena est, & extranea, nulli penè necessitudine, aut vicinitate contingens quidquam ex suprà dictis, ac ne syllabam quidem unam cum illis communem habens.* III. Ad-

Addit etiam Apocalypſcos nullam eſſe mentionem in Epiſtola, ubi de ea aliquid dici debuiſſe ei videtur: Ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινά, οὐδὲ ἔννοιαν οὔτε ἡ Ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει, ἐῶ γὰρ Εὐαγγέλιον, οὔτε τῆς Ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκάλυψις: *ſed neque mentionem ullam, neque ſignificationem habet Epiſtola Apocalypſeos (Evangelium enim prætermitto) neque Epiſtolæ Apocalypſis.*

IV. Denique, ſi *Dionyſio* credimus, τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἔστι τεκμήρασθαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπταίστως, κατὰ τὴν Ἑλλήνων φωνήν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἑρμηνείας γέγραπται. πολλοῦ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμόν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὑρεθῆναι —— τούτῳ δὲ Ἀποκάλυψιν μὲν ἑωραθῆναι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προφητείαν οὐκ ἀντερῶ. διάλεκτον μέν τοι καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἑλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενον καί που καὶ σολοικίζοντα: *Clarè intelligere eſt diſcrimen eloquutionis Evangelii & Epiſtolæ, ſi conferantur cum Apocalypſi. Illa enim ſcripta ſunt, non tantùm ſine peccato, ad Græcam linguam quod adtinet, ſed etiam elegantiſſimè, cùm vocibus, tum ratiocinationibus, & orationis compoſitione; nedum ut barbarum ullum vocabulum, aut ſolœciſmus, aut ullus omnino idiotiſmus in iis inveniatur —— Nolim quidem negare huic viſam eſſe revelationem, cùmque accepiſſe cognitionem à Deo & prophetiam; at dialectum & linguam non adcuratè Græcam in eo video, cumque idiomatibus barbaricis utentem, & aliquando*

do etiam solœcismos committentem. Quæ omnia profero, non quasi mihi videantur vera, nam hæc postrema præsertim planè falsa esse existimo; sed ut adpareat quâ ratione Veteres solerent γνωρίσματα eruere, ex quibus judicabant genuináne, an spuria essent opera, quibus illustria nomina erant præfixa. Ad methodum quidem quod adtinet, nihil est quod in *Dionysio* carpamus; quærendum dumtaxat an ea, quæ statuit quasi certa, sint reapse vera, quod non credimus.

8. At non possum illi non adsentiri, in eo quod habet de similitudine rerum & loquutionum, quæ in Evangelio & Prima Joannis Epistola occurrunt. I. Συνᾴδουσιν, inquit, μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται. τὸ μὲν φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. ἥδε, ὃ ἦν ἀπαρχῆς. τὸ μὲν φησὶ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός. ἥδε τὰ αὐτὰ σμικρῷ παρηλλαγμένα, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ, ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. ταῦτα γὰρ προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἐληλυθέναι τὸν Κύριον. διὸ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν, ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀγγέλλομεν ὑμῖν: *Nam Evangelium & Epistola sibi mutuo consonant, & eodem ordiuntur*

diuntur modo. Sic enim illud dicit : in principio erat Ratio ; *hæc verò :* quod fuit ab initio. *Illud ait :* & Ratio caro facta est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre; *hæc verò eadem habet aliquantùm immutata :* quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ ; *&* : vita manifesta est. *Hæc enim ille veluti modulationis proludia præmittit, adversùs eos qui dicebant Dominum non venisse in carne. Quapropter de industria subjunxit :* & quod vidimus testamur, & adnunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & adparuit nobis. Quod vidimus & audivimus adnunciamus vobis. II. Ἔχεται αὐτοῦ καὶ τῆς προθέσεως οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. ὧν τινὰ μὲν ἡμεῖς συντόμως ὑπομνήσομεν, ὁ δὲ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὑρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκότους, συνεχῆ τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολήν. ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς. ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου; ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἡ υἱοθεσία τοῦ Θεοῦ. ἡ διόλου πίστις ἡμῶν ἀπαιτουμένη· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ. καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται ·

Totus

Totus ex se ipse pendet, & à propositionibus suis non discedit; sed iisdem capitibus & verbis cuncta persequitur; ex quibus nos nonnulla breviter commemorabimus. Qui verò adtentus erit, inveniet in utroque plurimam vitam, *frequentem* lucem, *fugam* tenebrarum, *perpetuam* veritatem, gratiam, lætitiam, carnem & sanguinem Domini, judicium, remissionem peccatorum, Dei erga nos amorem, præceptum de mutua caritate, omnia mandata servari oportere. *Ad hæc occurrunt passim* convictio mundi, Diaboli & Antichristi, promissio Spiritûs Sancti, adoptio Dei, fides *à nobis per omnia postulata*, Pater & Filius *ubique. Denique in omnibus formam scriptionis exquirentibus unus atque idem Evangelii & Epistolæ color proponitur.* Ex hisce omnibus planè κριτικῶς & verè colligit unius, ejusdemque Apostoli Joannis esse Evangelium & Epistolam.

9. Non opus est alia hanc in rem exempla adferri, verùm hîc se se nobis objiciunt sponte suâ difficultates maximæ; animadverterunt enim viri eruditi, non tantùm moveri controversias de Libris præferentibus nomina Scriptorum, quorum stylus ex aliis eorum operibus notus est; sed etiam de Libris qui tribuuntur Scriptoribus, quorum aliud nihil exstat, præter ea ipsa monumenta, quorum γνησιότης in dubium revocatur. Exempli causâ, cùm ad defensionem *Origenis*, proferretur Apologia, *Pamphili* Martyris nomine præscripta; *Hieronymus*, qui tunc temporis

poris erat Origenistis infensus, negabat id constare; quòd nullus alius Liber à *Pamphilo* esset scriptus, ex quo de illa Apologia judicium ferri posset. * *Si ab inimicis* Origenis, *inquit*, *Libros ejus dicitis esse violatos, ut infamarentur; quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & sectatoribus, compositum esse sub nomine* Pamphili *volumen, quod illum testimonio Martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis, in* Origenis *Libris, quod ille non scripsit*; & *miramini, si edat aliquis Librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere potestis coargui; ille, qui nihil aliud edidit, faciliùs patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus* Pamphili; *nusquam reperietis, hoc unum est. Unde igitur sciam quòd* Pamphili *sit? Videlicet* STYLUS & SALIVA *ducere me poterit!* Col. 347. 2 P. T. IV. Ed. Ben.

10. Duæ, XVII. sæculo, de ejusmodi Libris agitatæ sunt celeberrimæ controversiæ, atque eruditorum judicio diremtæ. Altera est de Epistolis, quæ antiquissimis Romanæ urbis Episcopis tribui solebant. Eas Magdeburgentes Theologi, in Centuriis, meritò quasi suppositas criticâ censurâ infamaverant. Defendit verò *Franciscus Turrianus* Jesuita; quem postea ita confutavit *David Blondellus*, ut suppositionem in meridiana luce posuerit; quæ negari certè non potest, nisi ab iis, qui lucro sibi esse putant ejusmodi fraudes, & fron-

* *Ad Pammach. & Oceanum de Error. Origenis.*

frontem planè perfricuerunt. Altera vero controversia fuit, de re sine dubio obscuriore; nimirum, de *Ignatianis Epistolis*, quas suppositas contendebant idem *Blondellus*, & *Joan. Dallæus*, defendit verò quasi genuinas *Joan. Pearsonius*; eo, nisi fallor, successu ut bellum illud, certâ ac perpetuâ victoriâ, confecerit. Attamen plerorumque omnium Episcoporum Romanorum, quibus tribuuntur *Epistolæ* illæ *Isidorianæ*, ne littera quidem ulla exstat. Episcopi etiam Antiocheni nihil ad posteros pervenit, præter Epistolas in controversiam vocatas.

11. Cùm ergo viri doctissimi non possent alia eorum Scripta proferre, qui Epistolas illas oppugnare adgressi sunt, ex earum stylo varia protulerunt, aut proferre conati sunt indigna primævâ illâ antiquitate, aut certè quæ indigna ipsis videbantur. Contrà qui eas defenderunt, probarunt non esse eo ævo indigna, aut pro virili probare adnixi sunt. Ut alia omittam, *Blondellus* evidentissimè ostendit nihil esse in Epistolis Pontificiis, quod vel minimùm primorum sæculorum stylum redoleat; luculentis etiam argumentis demonstravit *Pearsonius* quæ ab adversariis carpebantur, in Ignatiano stylo, ea non dissentire ab illius ætatis ingenio. Certè aliter oppugnare aut defendere non possumus Scripta, quæ fuerunt, aut fuisse dicuntur unici fœtus eorum, quorum nomina præferunt. Ingenii & styli Scriptoris loco, nobis sunt forma & character ejus ætatis.

12. Ubi

12. Ubi res est clara, propter nimium discrimen styli Scriptoris suppositicii, & rationis scribendi eorum omnium, qui iisdem temporibus vixerunt; non difficile est judicium rectum de eo ferre, imò difficile est errare; ut mirari subeat eorum ἀβλεψίαν, qui *Cornelii Nepotis* genuinum fœtum Theodosiani ævi fuisse, & *Daretis Phrygii* historiam barbaram & inficetam, quámque adeò Theodosiana ætas non laudasset, *Ciceronis* temporibus tribuere sustinebant. Sed potest Liber tribui Scriptori cuipiam, & quidem falsò, qui stylo scriptus sit ab ejus dictione non prorsus abhorrente; ab alio, nimirum, ejusdem ævi aut proximi Scriptore. Tum demum perspicaci ingenio opus est, atque arte magistrâ, quæ nonnisi longâ, adtentáque lectione adquiri potest. Nec mirum est *Ambrosio* & *Hieronymo*, exempli causâ, adscriptos proximè præteritis sæculis fuisse varios eruditos Libros, & quibus vix meliores scribere ipsi potuissent. Sola bonarum litterarum & Criticæ præsertim παλιγγενεσία ejusmodi errores retegere poterat.

13. Decimus hic est atque ultimus noster Aphorismus: *Vocabula sequioris ævi indicant Scriptorem recentiorem; in translatione verò, si quid sit quod non conveniat Linguæ, quâ scripsisse constat auctorem cui liber tribuitur, aut non est translatio, aut est interpolata.* Priorem partem hujus Aphorismi illustrare possemus plurimis exemplis, petitis ex Scriptis falsò *Clementi* Romano tributis, éque Pon-

 tificiis

tificiis Epiſtolis, in quibus innumeræ ſunt voces Apoſtolico ævo recentiores. Sed cùm ea Scripta evolventi illico plurimæ ſe objiciant & §. I. è *Galeni* loco rem ſatis illuſtraverimus; exempla dumtaxat aliquot, quibus poſterior pars Aphoriſmi confirmetur, ſubjiciemus.

14. Qui *Sapientiam* Salomonis nomine inſcriptam, ex ejus Scriptis hauſtam eſſe volunt, & in Græcam Linguam tranſlatam; cùm conjecturam dumtaxat proferant, quam æquè facilè rejeceris, ac in medium adfertur; præterea ab ea opinione revocari poſſunt, exemplo vocis, quæ nonniſi ex Lingua Græca, & quidem è *Platone*, aut *Platonicis*, eo ſenſu peti potuit. Ea eſt vox Λόγος, quâ Angelum ſignificat Sapientia Gap. XVIII, 15, 16. ubi etiam Poëtæ Græci manifeſta eſt imitatio. Sic habet, ex verſione Vulgata: *Omnipotens ſermo tuus* (vel potiùs *Ratio tua*, nam eſt σοῦ λόγος) *de cœlo, à regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminii terram proſilivit. Gladium acutum inſimulatum tuum imperium portans, & ſtans replevit omnia morte, & uſque ad cœlum adtingebat, ſtans in terra*, καὶ οὐρανοῦ μὲν ἥπτετο, βεβήκει δ' ἐπὶ γῆς. Vox Λόγος ad ſignificandum Angelum, ſeu *Naturam Rationalem* imperia ſummi Dei exſequentem, eſt Platonica, & frequens apud *Philonem*, ut obſervavit *Hug. Grotius*. Nam hîc ſermo eſt de Angelo illo, qui Ægyptiorum primogenitos omnes, unâ nocte, occidit. Eum vocat παντοδύναμον

omnipotentem, quia Angelus, à Deo ad exsequenda ipsius imperia missus, potentiam accipit ad omnia quæ jubetur perficienda. Ejus descriptio stantis in terra, & cœlum vertice adtingentis, est imitatio *Homeri*, aut *Callimachi*; quorum prior quidem ita Eridem describit, Iliad. Δ vers. 443.

Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει,

Cœlo firmat caput, & in terra ingreditur; Posterior verò Hymno in Cererem, vers. 58. Deam sic pingit:

Ἴθματα μὲν χέρσῳ, κεφαλὰ δέ οἱ ἅψατ' Ὀλύμπῳ.

Vestigia quidem ejus terram, caput verò tetigit cœlum. Quos imitatus *Virgilius*, IV. Æneïdos, vers. 177. in descriptione Famæ:

Ingrediturque solo & caput inter nubila condit.

Nemo, ut opinor, non videt Judæum, Antiochenum fortè, aut Alexandrinum, imitatum hîc esse Poëtas Græcos, non Salomonem sequutum. Sumsit etiam ex Platonicis opinionem, ad quam respicit Cap. VIII, 19, & 20. nempe, animorum προΰπαρξιν. Quæ, ut & cetera omnia, quisquis diligenter expenderit, numquam sibi Librum hunc He-

braïcè primùm à Salomone conscriptum per-
suaderi patietur.

15. Sic & olim *Julius Africanus* scripserat, ut docet * *Hieronymus*, Epistolam ad Origenem *super quæstione Susannæ, eo quòd diceret in Hebræo hanc fabulam non haberi, nec convenire cum Hebraica Etymologia, ἀπὸ τῦ σχίνυ σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνυ πρίσαι.* Quod invictum est argumentum, cùm ex re ipsa deductum sit; nam quæ conjicit *Origenes*, hunc librum Hebraïcè olim scriptum, sed ab Hebræis suppressum, ac tandem è rerum natura sublatum, in honorem Gentis suæ, id parum verisimile est. Hoc enim duorum virorum facinus, præsertim cùm à Daniele acerrimè repressum narraretur, non poterat magis nocere famæ Judæorum; quàm integræ tot scelerum historiæ, & castigationes, quæ cùm in libris Historicis, tum in Propheticis leguntur. Sat multa sunt quæ verè Judæis objici possint, ut minimè necesse sit conjecturis inanibus eos infamatum ire; aut potiùs Religionem, quam profitemur, quæ calumniis nequaquam eget. Sed viri doctissimi multis ostenderunt, frustrà à Patribus Judæos falsatæ Scripturæ Veteris Testamenti accusari. Itaque, ea de re, nihil addemus. Locus autem, qui respicitur, exstat Cap. XIII. vers. 54. & seqq. *Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi? Qui ait, sub schino* (ὑπὸ σχῖνον.) *Dixit au-*

tem

* *In Catalogo.*

tem Daniel: rectè mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei, acceptâ sententiâ ab eo, scindet (σχίσει) *te medium.* Similiter alteri seni dicit Daniel: vers. 58. *Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos? Qui ait, sub prino.* (ὑπὸ πρίνον) *Dixit autem ei Daniel, rectè mentitus es & tu in caput tuum, manet enim Angelus Domini gladium habens, ut secet* (πρίσαι) *te medium.* Hæc ostendunt à Judæo Græcè loquente primùm scripta, cùm in vocibus Hebraïcis nulla similis agnominatio fieri queat; nam hoc tribuere Interpreti, cùm non constet ullum umquam fuisse Archetypum, hoc demum est hariolationes suas pro rebus compertis obtrudere. Scio Hebraïsmos dici esse, in hoc libro; sed hinc colligere est scriptum à Judæo Hebraïcè, aut Syriacè meliùs quàm Græcè sciente, non ipsum opus umquam Hebraïcè fuisse editum. Sic videmus Apostolorum Scripta scatere Hebraïsmis, cùm ab iis primùm Græcè edita sint; quòd, nempe, essent Judaïcæ Linguæ peritiores, quàm Græcæ.

16. Ultimum exemplum addemus ex Libro, quem pro Origeniani operis Græcè scripti Latina translatione haberi voluerunt Librarii, & de quo jam antea Cap. V. §. 10. diximus. Hominis Latini esse vidit *D. Erasmus*, quod hoc, inter alia, argumento probat. „ Interpretatur interdum Græcas voces, sed ita „ ut Latinum agnoscas, veluti cùm docet „ nos quid & qualis sit *Adamantus*. Sic habet

bet locus: Adamantus *interpretatur*, *in Græca Lingua*, *indomabilis*, *inflexibilis*, *inalterabilis.* At, ut rectè animadvertit *P. Dan. Huëtius*, possent hæc ab interprete esse addita; verùm est alius locus ab eo prolatus, qui nonnisi Latinè scriptus fuit, ubi meminit *Luciani* Martyris *Origene* multò recentioris: *Ita consummatus est*, inquit, *beatus atque gloriosus* LUCIANUS, LUCIDUS *vita*, LUCIDUS *& fide*, LUCIDUS *etiam tolerantiæ consummatione*; *ob hoc enim* LUCIANUS *cognominatus est*, *tamquam* LUCIDUS, *aut proprio lumine sibi fulgens*, *aut aliis* LUCENS. Hanc agnominationem, in sola Latina Lingua esse, nemo non videt. Itaque si hoc opus versum sit è Græco, oportet hunc totum locum ab Interprete esse additum. Hoc malle videtur vir doctissimus, in *Origenianorum Appendice*, eò quòd Interpres dicat in Prologo, opus hoc ante se ab aliis Latinè fuisse versum. At *Des. Erasmus* suspicatur esse suppositum Prologum, qua de causa ei indignatur vir eruditissimus; quòd styli congruentia probet esse auctoris Libri. Hoc nos ei concedamus, quamvis non usque adeò manifestum; sed si dixerimus hominem esse fide indignum, judice vel ipso *Huëtio*, qui eum interpositorum commentorum suorum orationi Græci Scriptoris, quem vertebat, incusavit, nobis, ut opinor, irasci non poterit; nam deterius non est mentiri in Præfatione, quàm opus alienum tam turpiter interpolare. Certè hoc quoque mentiri est, tacite

tacitè enim adfirmamus id esse Scriptoris, quod Lectori, nequaquam monito nostrum esse, promiscuè cum ejus verbis legendum præbemus.

17. Atque hæc hactenus, de Indiciis ex quibus interpolata, ac supposita à sinceris & genuinis secernere licet; qua in tractatione, ita *Andream Rivetum*, & *Guil. Caveum* sequuti sumus, ut neque eorum methodum, neque exempla exscripserimus; sicut facilè intelligent quicumque nostra, cum illorum Scriptis, contendere non gravabuntur. Ceterùm non diffitemur, (quæcumque sint posterioris in nos merita) lectis eorum Canonibus, nostros Aphorismos à nobis esse formatos.

18. Hos autem ejusmodi visum iri confidimus, ut quisquis eos diligenter observabit, vix umquam sit à vero aberraturus. Verùm ut horum Aphorismorum, quamvis per se clarorum, possit ubique auctoritas inviolata servari, fateor non mediocrem postulari eruditionem, nec exiguo tempore opus esse, ut dextrè ac feliciter iis uti addiscamus. At hæc est natura præstantissimarum quarumque Legum, ut quarum intra paucas horas justitia ac sanctitas intelliguntur, iis observandis homines nondum adsueti, tempore, meditatione atque exercitatione egeant, ut earum jugum æquo animo ferre adsuescant. Hoc tamen interest, quòd cùm necesse sit omnes esse bonos viros, & legum observantes, nemo cogatur difficillimam Artem Criticam profiteri.

teri. Sed quisquis hanc excolere tentabit, eum oportet intelligere quantum in se laborem suscipiat, & quibus Legibus teneatur. Sin minùs, infelicissimus erit Criticus, & pro maxima laude, quam eruditi viri hinc retulerunt, ludibrium omnibus debebit. Hîc mihi audire videor Lectorem à me quærentem, an ipse, qui hæc scribo, lauream hinc aliquam sperem? Invidiosa hæc est interrogatio, cui quidquid reposuero captum iri me sentio. Itaque hîc me sustinebo, si modò dixero me arduum ac periculosam hanc Artem non profiteri; etsi profitentibus impensè faveo & eorum Scripta libentissimè dudum lego; ex quo factum est, ut fortè color aliquis Criticus mihi hæserit, útque hæc aliis, potiùs quàm mihi, scribere impetu quodam Critico adgressus fuerim.

P. III. Artis Criticæ Sect. II. Finis.

A R-

ARTIS CRITICÆ PARS III.

SECTIO III.

De Judicio, de Stylo & Charactere Scriptoris ferendo.

CAPUT I.

De iis quæ sunt in quovis Scriptore animadvertenda, ut de eo rectè judicare possimus, déque forma scribendi Quinti Curtii.

1. 

UM de dignoscendis locis & libris spuriis ageremus, diximus de iis judicaturis perspectum esse oportere stylum & characterem Scriptoris, cui tribuuntur. Nunc verò, ut qui Artem Criticam pernosse cupiunt intelligant, quæ potissimùm in quovis Scriptore sint animadvertenda; ea paullò distinctiùs hîc persequemur, exemplúmque dabimus Critici examinis ex *Q. Curtii* Historia, quam diligenter expendemus. Eadem operâ, illustrabitur id Cri-

Criticæ munus, quo ad Artium normam exiguntur quivis Auctores. Quia de re multis egit *Henr. Stephanus*, in Lib. de Criticis Veteribus * Græcis & Latinis, fermè ab initio Operis, quod adire poterunt Criticæ studiosi. Omnium Scriptorum libri expendi possunt & debent ad regulas Artis, quam privatim profitentur, legésque rectæ Rationis, quibus homines omnes, sine ullo gentium ac sæculorum, quibus vivimus, discrimine tenemur. Qui utrasque per omnia observarunt, sunt per omnia laudandi, at perpauci sunt; alii omnes, quatenus tantùm observarunt. Quæ recta sunt laudari, sine malignitate, debent: quæ minùs, sine superbia, reprehendenda. Nos ergo *Curtii* opus ad Leges Historiæ, quandoquidem se Historicum professus est, & ad rectam Rationem, cujus scitis ac decretis æquè ac nos tenebatur, exigemus.

2. Tria in omnibus Scriptoribus, ut intelligatur penitus eorum indoles, sunt diligentissimè adtendenda. Primum est delectus rerum quas habent; alterum rerum delectarum dispositio; tertium stylus, sive eloquutio. In primo & secundo, eruditio atque judicium Scriptoris; in tertio, ingenium & exercitatio in scribendo elucent. Aliud nihil in oratione scripta quæri potest, eáque si nobis sint perspecta, tum demum eruditionem, judicium atque ingenium Scriptoris nota nobis esse verè prædicare possumus; sin minùs, neque hæc novimus, &, hisce ignotis, nonnisi teme-

* *Paris.* 1587. *in* 4.

merè de ejus ratione, formáque fcribendi judicare adgredimur. Ut autem hæc nobis innotefcant, non fatis eft nos femel atque iterum Libros ejus legere, aliud agentes; aut etiam, eo dumtaxat animo, ut cognofcamus qua de re agat, vel ut laudanda in ejus difpofitione ac ftylo imitemur; fed de induftria, poft unam aut alteram lectionem, diligentiffimè verfandi funt, eúmque in finem ut quid rectè & fuo loco dictum, quid feciùs animadvertamus, memoriæque, vel chartæ potiùs mandemus. Quin &, fi adcurati effe velimus, relegenda nobis funt aliquoties noftra veftigia, ut, fi quid temerè à nobis pofitum fit, id deleamus; fi quid omiffum, quod fit alicujus momenti, id fcribamus. Alioqui quamvis adtentè Scriptorem legamus, numquam fatis adcuratè de eo judicare poterimus. Certè, ut quod mihi contigit dicam, non femel legeram *Q. Curtii* hiftoriam, antequàm in eo pleraque, quæ poftea de eo dicam, animadvertiffem. Rerum geftarum, quas defcribit, magnitudine animus perculfus, & ftyli elegantiâ delinitus, aliud nihil, præter fortitudinem, audaciam & felicitatem Alexandri videbat; aliud nihil, præter fublimia verba facundiffimi Scriptoris, audiebat.

3. Sed cùm poftea *Curtium* eo animo legerem, non ut ea cognofcerem quæ jam mihi fat nota erant, fed ut quidquid habet exigerem ad feveras Hiftoriæ leges & Veri immutabilem normam; tum demum in eo animadverti, quæ in hac ultima *Artis Criticæ* Parte memorabo, & quibus mihi vifus fum ita virtu-

tutes ejus & vitia complecti; ut faciem ejus operis pingere si adgrediar, eam omnes facilè sint agnituri, qui id norunt.

4. Ut ergo, veluti in minore tabella, id pingam; existimo *Curtium*, quicumque fuerit, nam hoc me nescire fateor, cùm diuturnam & diligentem operam arti oratoriæ dedisset, imò fortè eam alios doceret, videtque neminem, apud Latinos, res gestas Alexandri Macedonis, prout argumenti dignitas postulabat, scribere adgressum esse; hanc materiam elegisse, non tam ut Veritatis studio adcuratissimè historiam Alexandri posteris traderet, licèt hoc quoque tentarit, quàm ut eloquentiæ suæ specimen ederet. Eam in rem, res gestas à domitore Asiæ, non, ut curiosus singularum circumstantiarum Lector postularet, descripsit; sed quemadmodum eas à Rhetore scribi posse, atque oportere credidit. Itaque ubicumque potuit orationum histori̇æ inserendarum occasionem captavit, eásque eo stylo conscripsit, non qui deceret Macedonas rudes plerosque, & militaris artis multò quàm rhetoricæ scientiores; sed qualis esset otiosi Rhetoris, qui in umbra atque in schola consenuisset. Narrationem ipsam non sentimus nativâ simplicitate, descriptionúmque ἀκριβείᾳ & fide placere; sed nitore & elegantiâ vocum, & totius styli ardore quodam, qui nusquam languet, nusquam est parum ornatus, aut ulla ex parte neglectus. Sicubi verò vel minima occurrit occasio descriptionis, ibi hominem videas avidissimè artis suæ vela pandentem, etiam ubi omnes ta-

tacerent; præsertim in tam copioso argumento, & magnitudine ipsâ rerum, sine ornatu ullo procul quæsito, placente. Exempli causâ, multa flumina copiosè descripsit, quasi ad interioris Libyæ sitientes incolas opus hoc suum mittere voluisset; qui numquam fluvium ullum viderunt, & qui vel solis illis descriptionibus æstum, quo excoquuntur, recreare possent. Quia verò ubique res ipsæ tantæ non sunt, ut in admirationem Lectorem semper rapere queant, subinde hyperbolico stylo augentur; quem in historia mirentur quidem pueri, at rideant subactioris judicii homines. Uno verbo, elegantissimum declamatorem ubique expressit, potéstque, ad verba & loquutiones, gnomásque, quod adtinet, materiam suppeditare Studiosis, quâ exornent orationem, & grandiorem faciant stylum; & fortasse id unum, in hoc opusculo, spectavit.

5. At in eo desideres ferè ubique Historicum, qui diligenter omnia perquirit, seligítque tantùm digna narratu, numquam ad inania digreditur, numquam in descriptionibus rerum omnibus notarum ingenium ostentat; qui credibilia ab incredibilibus secernit, hísque aut prorsus omissis, aut breviter rejectis, credenda tantùm seriò profert; qui non modò conspicua illa vitia, qualia ebrietas, crudelitas, superbia, vituperat, sed & occultioribus illis, quæ nominibus virtutum velantur, larvam detrahit, eáque deridenda omnibus præbet; qualis erat ambitio illa, quæ Alexandrum usque adeò vexavit, & belli gerendi

rendi inexhausta cupiditas; qui circumstantias omnes, rerum, hominum & locorum, quatenus licet, memorat, adminiculorúmque omnium rei bene gerendæ meminit, ut intelligat Lector, quî facta sint quæ narrat; qui omnia pro temporum ordine collocat, ut sciant Lectores quo anno, quáve tempestate anni, singula gesta sint; qui denique stylum rebus adcommodat, non res ipsas stylo; & simplicis Veri sacerdos, simplici oratione Numini, cujus fert sacra, litat.

6. Hæc & similia deesse *Quinti Curtii* Historiæ præstat eorum enumeratione particulatim ostendere, quàm diutiùs, generali hac descriptione, ejus nimios admiratores in nos concitare. Itaque primùm ostendemus quid in rerum delectu desit, deinde quid in dispositione meritò reprehendi possit, ac tandem eloquutionis ejus vitia describemus; quibus omnibus subjiciemus aliquot locorum apud eum, Librariorum potissimùm negligentiâ, corruptorum emendationem. In hisce recensendis, eam rationem otii nostri & Lectoris habebimus, ut neque maximi quidquam momenti omittamus, neque omnia, quæ dicere possemus, huc congeramus.

7. Sed paucis verbis hîc invidiam deprecari necesse habemus, si modò sibi deprecatione ullâ satisfieri patietur. Ante omnia, sanctè adfirmare possum, quidquid hîc à me scriptum est, non eo animo scriptum ac in lucem emissum, ut dotibus & veris *Curtii* laudibus quidquam detraherem, aut ut adolescentes ab ejus, similiúmque Scriptorum lectione deter-

terrerem. Ejus facundiam ubique laudavi, & egregias ſententias, quas paſſim habet, vehementer probavi; propter quæ digniſſimus eſt, qui ſæpiùs ab adoleſcentibus legatur, & à majoribus etiam natu in deliciis habeatur. Quod judicium fero etiam de antiquis quibuſvis Scriptoribus, huic noſtro aliquatenus ſimilibus, quicumque ſint. Si quis eos ſpernat, ac faſtidiat, quaſi minùs ingenioſos ac eloquentes, quàm ut imitari eos, ad eloquutionem, inventionémque quod adtinet, debeamus; me numquam adſentientem habebit. Studioſè eos ſemper lectitavi, nec maturiore ætate minùs earum lectione delector. Quod bonâ fide atque ex animi ſententia dico & profiteor.

8. Sed nolim juventutem, aut alios quos ætas juvenibus ſapientiores non fecit, unà cum Veterum virtutibus eorum vitia imbibere & mirari quæ venia egent, nedum ut admiratione digna ſint. Talia ſunt in *Curtio*, quæ ſunt ſanctiſſimis & certiſſimis Hiſtoriæ, Rationiſque legibus contraria; qua condonari quidem ei æquum ſentio, ſed laudari non fero.

9. Nec ſanè aliter ac ego ſentiunt, qui contrà ſentire videntur, cùm in Recentioribus vituperaturi ſine dubio eſſent, quæ in Veteribus reprehendi non patiuntur; quæ iniquitas ſumma eſt, & quam nullo fuco umquam ita incruſtabunt, ut à prudentioribus animadverti nequeat. Verùm eò etiam major eſt, quòd Recentiorum laudibus malignè detrahere ſoleant, cùm ſciant eo modo iis no-

ceri; dum non ſinunt Veteres jure reprehendi, quibus tamen ea reprehenſio minimè nocet, cùm proſit iis qui eos legunt, ne imitentur, quod fugiendum eſt. Præſtaret ſanè Veteres non legi, quàm ita legi, ut iſti volunt, hoc eſt, ſine judicio; cùm eâ lectione ineptiores nos fieri neceſſe ſit. Legendi verò illi ſunt, & quidem ſtudioſè, ſi mihi creditur, ut laudanda imitemur, ignoſcenda verò fugiamus dum iis ignoſcimus; quo modo *Curtius*, aliique ſimiles, ut jam dixi, utiliſſimi legentibus erunt, nec ullo modo nocere poterunt. Hæc Invidiæ obiter reponenda cenſui, quam placare ſi nequeam, æquo animo feram; cum vitare seriò ſtudia Litterarum colenti non ſemper hodie liceat, uti nec olim licuit.

CAPUT II.

Quintum Curtium fuiſſe Aſtronomiæ & Geographiæ planè imperitum, ob quam imperitiam in multis peccavit.

1. UT initium faciam à rebus ipſis, quæ in *Curtii* hiſtoria meritò caſtigari poſſe videntur; quamvis cum illis non ſentiam, qui ab Hiſtorico adcuratam omnium pænè diſciplinarum, de quibus incidere poteſt ſermo, cognitionem exigunt; attamen optandum eſt ut liberaliorum plerarumque eatenus ſaltem ele-

elementa adtigerit, ut pudendam ruditatem depoſuerit, útque à gravibus peccatis, ſi fortè quidpiam ex iis delibandum ſit, cavere ſibi queat. Aut certè, ſi de iis loquendum, quæ neſcit, ab aliis, quæ dicenda ſunt, mutua ſumat oportet. Duæ autem ſunt diſciplinæ, germanæ veluti ſorores, quarum una Hiſtorico planè neceſſaria, altera ſæpe non prorſus inutilis eſt, & quas tamen vix à limine ſalutaſſe videtur *Curtius*. Eæ ſunt Aſtronomia, & Geographia, quarum planè rudem ſe ſe prodit.

2. Exemplis utrumque breviter demonſtrabo; & ad Aſtronomiam quidem quod adtinet, eum planè ejus imperitum eſſe oportuit, qui credidit Lunam deficere, non modò cùm Terræ umbram ſubiret, ſed etiam cùm *Sole premeretur*. Sic autem loquitur *Curtius* * de Eclipſi Lunæ, quæ contigit cùm Alexander ad Darium, ſecundùm cum eo pugnaturus, contenderet: *Illi* (nempe Ægyptii) *qui ſatis ſcirent temporum orbes implere deſtinatas vices, Lunámque deficere, cùm aut Terram ſubiret, aut SOLE PREMERETUR, rationem quidem ipſis perceptam non edocent vulgus*, &c. Quam etiam ignorabat *Curtius*, qui ſe tamen noluiſſet, ſine dubio, cum imperito vulgo miſceri. Vult quidem *Matthæus Raderus*, *Solis preſſione* hîc intelligi ſilentia Lunæ, cum Luna Soli proxima faciem illuſtratam integram ei obvertit; ſed nemo *defectum Lunæ* hoc vocavit umquam, præter ipſum, nec, ut pu-

* *Lib. IV. c. X, 5.*

puto, *pressionem Solis* situm Lunæ Soli proximum. Non est is sermo Astronomi, sed hominis, qui ne vocabula quidem artis norat. Silentia Lunæ nemo mirabatur, quæ singulis mensibus recurrunt; sed *defectus* rariores vulgus horrebat.

3. Ex hac eadem Astronomiæ ignoratione, natæ sunt descriptiones regionum planè falsæ; quòd nesciret sub quo Climate sitæ essent, seu quantùm à linea æquinoctiali distarent. Sic loquitur de Parapamisadis *; *Gelidissimum septemtrionis axem ex magna parte spectant. Bactrianis ad occidentem conjuncti sunt; meridiana regio ad mare Indicum vergit.* Paullò pòst: *vites*, inquit, *& arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt; penitus hieme defossæ latent, cùm nive discussâ aperiri humus cœpit, cœlo solique reddantur. Ceterùm adeo altæ nives premunt terram, gelu & perpetuo penè rigore constrictæ, ut ne avium quidem feræve nullius vestigium exstet. Obscura cœli veriùs umbra, quàm lux, nocti similis premit terram, vix ut quæ propè sunt conspici possint.* Cetera non exscribo, nam hæc omnem ineptiam superant. Quis non dixerit à *Curtio* describi *Thulen*, aut tractum ejusmodi intra circulum arcticum situm, vel polo vicinum? At numquam Scythiæ septemtrionales partes adiit Alexander, qui vix meridianam ejus oram adtigit; & Parapamisadæ, Bactrianis vicini, sunt sub clementissimo Climate, quippe inter trigesimum quartum & qua-

* *Lib. VII. c. 3.*

quadragesimum gradum latitudinis septemtrionalis siti, quemadmodum meridianæ partes Græciæ; in quibus sanè multò magis timendus æstus, quàm frigus hibernum, quod & exiguum & breve est. Eos tractus nunc vocant *Mawaralnahram*, quorum Metropolis est *Samarcanda*, atque omnium rerum copiâ abundare omnes qui adiere narrant. Aut si mavis magis ad ortum Paramisadas quærere, populi erunt ad Septemtriones *Cabulis* & *Cassemiræ*, qui sunt montani tractus iique frigidi, & diuturnis nivibus tecti. At in montibus ipsis nemo habitat, sed in montium convallibus, ubi tanta nix non est, nec diu durat; quod videmus, in nostris oris, circa *Genevam*. Sunt illic montes ad ortum, quos *maledictos* vulgò vocant, perpetuâ nive tecti; sed in quibus non sunt incolæ, neque vites ullæ, sed tantùm in vicinis campis. Præterea satis liquet *Curtium* frigus intolerandum, in illis oris describere, non tantùm hiemis, nivisque causâ; sed quòd ita polo vicinæ sint, ut potiùs crepusculum illic quàm diem habeant. Qua in re planè hallucinatus est, cùm in illo climate noctes hibernæ non sint longiores quàm in Italia. Quod probè observandum, neque enim frigus simpliciter, in iis locis, sed frigus Arctoum, à longa nocte, qualis intra circulum Arcticum, ortum, reprehendimus. Verùm hac de re pluribus Gallico sermone egimus, *Bibliothecæ Selectæ* Tom. III. p. 221. & seqq.. Si situm singulorum locorum adcuratiùs cognoscere aveas, adeunda eorum Arabica de-

descriptio *Abulfedæ*, quæ est à *Joan. Gravio* edita.

4. Sed, quod omnia ἀτοπήματα multis parasangis antecedit, idem ille *Curtius*, qui sub benignissimo cœlo glacialem Zonam & tenebras Cimmerias invenit, in tractibus ad septemtrionem Parapamisadarum sitis, torridam deprehendit Zonam. Sic enim iter Alexandri, per loca deserta Sògdianorum, describit, haud multò pòst *: *Arenas vapor æstivi Solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud secus quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde, immodico terræ fervore excitata, lucem tegit; camporúmque non alia, quàm vasti & profundi æquoris, species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur —— ceterùm cum ipsa luce æstus oritur, omnémque naturalem absorbet humorem siccitas*, &c. Non aliter potuisset loqui de itinere, per meridianos Persidis tractus, aut ad Jovem Hammonem. Certè his similia habet *Arrianus* Lib. VI. ubi de reditu Alexandri per solitudines *Gedrosorum*, qui populi meridianam Persici Imperii oram, ad Oceanum Indicum, incolebant. Fortasse Gedrosos cum Sogdianis miscuit *Curtius*, aut alium eos confundentem, nec satis tempora distinguentem sequutus est.

5. Ex ignorantia Astronomiæ profluxerunt etiam τερατολογίαι, quas inducit dicentes Alexandri milites, ad Hypasin fluvium: † *In alium orbem paras ire, & Indiam quæris In-*

* *Lib. VII. c. 5.* † *Lib. IX. c. 3.*

Indis quoque ignotam; inter feras, serpentésque degentes eruere ex latebris & cubilibus suis expetis, ut plura QUAM SOL VIDET victoriâ lustres. Fuisset vix tolerabilis hyperbole, si dixissent: *quæcumque Sol videt victoriâ lustres* at hîc Macedones timent ne abducantur in terras, quas numquam Sol vidit; quasi minùs, aut aliter Solem oriri vidissent, apud Indos, quàm apud Macedonas! Tam absurdè loquentes numquam induxisset Astronomiæ peritus. Nec pùtes nostro hoc excidisse, placuit hæc illi ἔννοια; iterum enim, in sequentibus *, Macedones queruntur se *trahi extra sidera & solem, cogíque adire quæ mortalium oculis natura subduxerit.* Nullum præmium se manere, victis tot gentibus, nisi *caliginem ac tenebras, & perpetuam noctem profundo incubantem; repletum immanium belluarum gregibus fretum; immobiles undas, in quibus emoriens natura defecerit.* Hæc possent ferri, si Macedones ita quererentur † postquàm à Caspio Mari rectà ad Septemtriones ducti fuissent, per aliquot hebdomadas, & quidem circa brumam; vidissent enim noctes præter modum augeri, & frigus intendi. Sed euntibus in Austrum, Solémque quotidie altiorem supra capita cernentibus, & calorem augeri sentientibus; suspicio nulla æternæ noctis, immobilis freti, & emorientis naturæ, iis esse potuit. Verùm homo de

* *Lib.* IX. c. IV, 18. † *Vide* Pedonis Albinovani *fragmentum*, *de navigatione Germanici per Germanicum Oceanum*, apud M. An. Seneccam *Suasor.* I.

declamitando adſuetus tam pulcrum locum prætermittere non poterat. Conferantur hæc cum iis, quæ ex declamatoribus collegit *M. An. Seneca* Suaſoriâ primâ, & germana videbuntur, ac forſan inde expreſſa. Illic enim deliberanti Alexandro, an Oceanum navigaturus ſit, diſſuadet *Avitus* hiſce verbis: *Stat immotum mare, & quaſi, deficiente in ſuo fine naturâ, pigra moles; novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit; confuſa lux altâ caligine, & interceptus tenebris dies; ipſum verò grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota ſidera.* *Oſcus* verò: *Tempus eſt, inquit, Alexandrum cum orbe & cum Sole deſinere*, &c. *Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, extrema nox obruit.* *Muſa* denique: *Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur, Alexander, nihil ultra eſſe quod vincas; revertere.* Quæ omnia portentoſa Aſtronomiæ non omnino imperitis, pulcra tamen ſine dubio videbantur *Curtio*; alioquin imitatus non eſſet.

6. Nec dixeris illo ævo, quo vixit *Curtius*, Aſtronomiam ſatis notam nondum fuiſſe, ut ejuſmodi errores caveri poſſent; quòd ſi ad Alexandri ætatem adſcenderimus, minorem etiam ejus fuiſſe diſciplinæ cognitionem, ideóque & *Curtium* & milites Alexandri potuiſſe, ſine dedecore, ejuſmodi ſermones habere. Fateor inter Rhetoras, Aſtronomiam vulgò notam non fuiſſe; ſed quæ ſcripſit *Ptolemæus*, non multò recentior *Curtio*, oſtendunt ſat notam fuiſſe, ut ejuſmodi ineptiæ vitari poſſent;

ſent; neque enim *Ptolemæus* ejus ſcientiæ inventor fuit, ſed cultor dumtaxat & propagator. Nec talia dicere poterant milites Alexandri, inter quos erant Chaldæi, Ægyptiíque Aſtronomiæ periti, & vicini præterea locis, de quibus ea monſtra jactantur. Ac ſanè *Arrianus*, qui Cœnum etiam diſſuadentem Alexandro, ne ulteriùs pergeret, inducit Lib. V. ſub finem, nullas habet ejuſmodi τερατολογίας, ex ſolo cerebro otioſorum Rhetorum natas.

7. *Joſ Scaliger* de Emendat. Temporum Lib. II. p. 118. Edit. poſterioris, profert hæc verba *Curtii* Lib. VIII. c. 9. ad calcem Capitis, de menſibus Indorum: *Menſes in quinos denos deſcripſerunt dies. Anni plena ſpatia ſervantur. Lunæ curſu notant tempora, non ut plerique cùm orbem ſidus implevit, ſed cùm ſe curvare cœpit in cornua, & idcirco breviores habent menſes, qui ſpatium eorum ad hunc Lunæ motum dirigunt.* Tum ita loquitur: ſanè „ verum eſt breviores menſes eſſe, quàm a„ liorum, cùm *quinis denis* tantùm diebus „ conſtent. Sed quomodo à Luna cornicu„ lata, ſi non etiam à plenilunio alternatim? „ & ſi à plenilunio, quomodo conſtant ea „ quæ dicit, non ab eo tempore putari, cùm „ *implevit orbem ſidus*? Quid enim aliud eſt, „ quàm à plenilunio? Rurſus, ſi *quini deni* „ dies menſi adtribuuntur, quomodo conſtan„ ter ſervabitur ille numerus, ut tandem ra„ tiones Lunæ non labaſcant, ſi quidem Lu„ nares menſes alternis pleni & cavi? —— Si „ igi-

„ igitur ſemper à Luna corniculata ; ergo
„ menſes non *quinis denis* diebus, ut perpe-
„ ram ſcribit auctor alioqui facundiſſimus ; ſed
„ tricenis & undetricenis conſtabunt. *Matth.*
Raderus conatus eſt *Curtii* verba ita exponere
ut intelligatur hoc voluiſſe, menſem unum
incipi & numerari paullò poſt Lunæ ſilentium
ad plenilunium ; deinde alterum à tempore,
quo decreſcere Luna incipit, ad ſequens ejus
ſilentium. Sanè hæc ejus debuit eſſe ſenten-
tia, ſed parum aptè eſt loquutus, cùm dixit
lunam decimo ſexto die *ſe incipere curvare in
cornua*; nulla enim *cornua* niſi ſeptem circiter
poſt plenilunium diebus adparent. Sed & ante
Raderum Thomas Lidyatus rem aliter inter-
pretari conatus erat ; at rectè oſtendit *Scali-
ger* in Prolegomenis ad *Canones Iſagogicos*,
p. 11. nec à *Lidyato Curtium*, nec à *Curtio*
fortè Scriptorem, quem exſcripſerat, intel-
lectum fuiſſe. Veteres Perſæ utebantur etiam
menſibus quinûm denûm dierum, & viginti
quatuor habebant intra anni ſolaris circuitum,
ante Mohammediſmi tempora, ut disertè teſ-
tatur *Joannes Chardinus* Itinerar. Perſici Tom.
II. p. 14. Ed. in 4.

8. Nunc ut ad Geographiam veniam, quæ,
quatenus ſpectat deſcriptionem, ſitúmque re-
gionum, notior multò erat, quàm Aſtrono-
mia ; immania etiam ſunt peccata, quæ in
eam admiſit *Curtius*. Hanc verò Hiſtorico
minùs utilem eſſe nemo dixerit, cùm ſine e-
jus cognitione, neceſſe ſit ut itinera, expedi-
tionéſque exercituum perverſè deſcribat, &
Lectorem locorum imperitum ſubinde fallat;
quem-

quemadmodum facit *Curtius*, nisi Lectores à viro Geographiæ peritiore admoneantur. *Polybius* certè, antequàm manum historiæ suæ admoveret, lustrare ipse voluit loca potissima, de quibus erat loquuturus; ne in peccata incideret, in quæ delapsi fuerant veteres Historici, quibus minùs notus erat terrarum orbis. * Τὸ πλεῖον, inquit, τούτου χάριν ὑπεδεξάμεθα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακοπαθείας, τὰς συμβάσας ἡμῖν ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύταις ταῖς χώραις συγκυροῦσαν θάλατταν. ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις γνώριμα ποιήσομεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης: interprete Is. Casaubono: *cùm tot pericula tantósque suscepimus labores, quantos in peregrinatione Africæ, Hispaniæ, item Galliæ, & maris externi, quà has regiones adluit, exantlavimus; id potissimùm spectavimus, ut Antiquorum ignorantiam harum partium corrigeremus, & illos quoque tractus nostri orbis Græcis hominibus aperiremus.* Superiùs transitu Hannibalis per Alpes narrato, † ἡμεῖς, inquit, περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα, διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτὸς κεχρῆσθαι πορείᾳ, γνώσεως εἵνεκα καὶ θέας: *nos autem de hisce rebus eo majore fiduciâ scribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis vivebant, & quòd loca ipsi lustra-*

* *Lib. III. p. 293. Ed. Amstel.* † *Eod. Lib. p. 280.*

lustravimus, qui visendi studio ac veritatis noscendæ, Alpes adiimus. Sic & Diodorus Siculus, initio Historiæ: μετὰ πολλῆς κακοπαθείας καὶ κινδύνων ἐπήλθομεν πολλὴν τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων μερῶν αὐτόπται γενηθῶμεν. πολλὰ γὰρ παρὰ τὰς ἀγνοίας τῶν τόπων διήμαρτον, οὐχ οἱ τυχόντες μόνον τῶν συγγραφέων, ἀλλά τινες καὶ τῶν τῇ δόξῃ πεπρωτευκότων: *cum multa molestia & periculis peragravimus magnam Asiæ & Europæ partem, ut maximè necessarios & plerosque locorum tractus ipsi videremus. Multùm enim à vulgo Scriptorum, sed à nonnullis etiam, qui primum gloriæ decus obtinent.* Hæc quidem non à quovis Historico exigi queant; at minimùm à *Curtio* lectam oportuit descriptionem Geographicam tractuum, quos subdidit Alexander; quales sine dubio multæ eo ævo exstabant, præter eas quas *Curtio* antiquiores etiamnum habemus. Nihil tamen minùs curasse videtur, quàm ut regionum, de quibus loquuturus erat, situs teneret, sicut ex re ipsa liquebit.

9. *Claudius Salmasius* Exercitationum Plinianarum Cap. XL. pag. 582. Ed. Ultrajectinæ, dudum observavit *Curtium nugari* (Lib. III. c. 1.) *qui Lycum & Marsyam confundit, cùm Marsyas Apameam adluat, vel interfluat, Lycus Laodiceam.* Sed in situ minorum fluviorum erranti venia debetur, quæ vix conceditur aliis erroribus, quibus ipsa Geographiæ elementa convelluntur. Audi hac de re *Lucianum*

cianum de conſcribenda Hiſtoria : τὸ καὶ περὶ τὰς τόπους αὐτὰς ψεύδεσθαι, ὀ παρασάγγας μόνον, ἀλλὰ καὶ σάθμους ὅλους, τίνι τῶν καλῶν ἔοικεν; *Etiam circa locos ipſos mentiri, non paraſangas tantùm, ſed & integras manſiones, cuinam egregiorum* (hiſtoricorum) *ſimile eſt?* Sic loquitur *Curtius* de ſitu celeberrimi Hammonis Oraculi, qui notiſſimus fuit, ut liqueat illi ignota fuiſſe & Clima cœli, & vicinorum ſedes: * *Cœli mira temperies, verno tempori maximè ſimilis, omnes anni partes pari ſalubritate percurrit.* Quis niſi planè ἀγεωγράφητος ignorat eam non eſſe temperiem interioris Libyæ, circa vigeſimum octavum gradum latitudinis ſeptemtrionalis? At præſentiæ Dei miraculum hoc tribuebatur à nonnullis Scriptoribus; quos ſequutus pueriliter *Curtius*, qui non veriſſima, ſed παραδοξώτατα ſolet ſeligere. Similia etiam † *Diodorus* Siculus, ex iiſdem fortè Scriptoribus, hauſerat. Sed *Arrianus*, haud paullò acutiore judicio præditus, quàm uterque, ‡ ejuſmodi nugas omittit.

10. Sic verò deſcribit *Curtius* finitimarum gentium ſitum: Accolæ *ſedis ſunt ab oriente proximi Æthiopum; in meridiem verſus Arabes ſpectant, Troglodytis cognomen eſt, quorum regio uſque ad rubrum mare excurrit. At quà vergit ad occidentem, alii Æthiopes colunt, quos Scenitas vocant; à Septemtrione Naſamones*

* *Lib. IV. c. VII, 17.* † *Lib. XVII. p. 527.*
‡ *Initio Lib. III.*

nes ſunt, Gens Syrtica, navigiorum ſpoliis quæſtuoſa; quippe obſident littora, & æſtu deſtituta navigia, notis ſibi vadis, occupant. Inſpiciantur *Ptolemæi* Alexandrini, ac proinde eorum locorum peritioris, tabulæ, & adparebit ad Orientem vicinos fuiſſe Nitriotas populos, & Oaſitas Nomos, deinde ſuperiorem Ægyptum, ac tandem Arabas, qui Troglodytæ dicebantur, quos malè ad meridiem collocat *Curtius*, & amplioris æquo tractûs incolas facit. Ad meridiem erant primùm Libyes, deinde remotiores Æthiopes. Ad occidentem incolebant Naſamones, qui an vagarentur ad Syrtes uſque neſcio. Ad ſeptemtrionem erant Libyes, Ægyptiis vicini, qui tractum maritimum inter Alexandriam & Cyrenas porrectum occupabant. Paullò aliter *Diodorus*, ſed tamen ad hæc magis accedit, quàm ad Curtianam Geographiam: περιοικοῦσι κατὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ δύσιν Αἰθίοπες, κατὰ δὲ τὴν ἄρκτον Λιβύων νομαδικῶν ἔθνος, καὶ τὸ πρὸς τὴν μεσόγειον ἀνῆκον τὸ τῶν Νασαμώνων ὀνομαζόμενον ἔθνος: *circum habitant ad meridiem & occaſum Æthiopes; ad ſeptemtrionem Libyum gens erratica, ad mediterraneum verò tractum porrecta gens quæ dicitur Naſamonum.* Poſtrema verba minùs adcurata ſunt, nam mediterraneus tractus & meridianus idem ſunt, & Naſamones potiùs ad occaſum erant collocandi; ne jam dicam à *Diodoro* omiſſos orientales Hammonis adcolas.

11. Non peritiùs deſcribit *Curtius* iter Alexandri ex Aſſyria Babylonem verſûs, decur- ſum-

sumque Tigris & Euphratis. Postquàm narravit Arbela ab Alexandro capta fuisse, docet hinc profectum exercitum rectà Babylonem duxisse, ejúsque itineris descriptionem ita orditur: * *Euntibus à parte læva, Arabia odorum fertilitate nobilis regio, campestre iter est.* Manifestum est *Curtium* designare Arabiam Euphrati proximam, quam perperam existimat esse odoriferam illam, seu quæ *Felix* dici solet; cùm sit *Arabia deserta.* Deinde falsò *à læva euntibus*, ex Assyria, nempe, Babylonem, Arabiam collocat; cùm sit Arabia deserta ad dextram, procul verò ad meridiem aromatifera. Præterea cùm Alexander Darium vicisset ad Arbela, trans Tigridem, ad ortum, si *rectà*, ut ait *Curtius*, illinc ivit Babylonem; potiùs per Assyriam ad Tigridem iter fecit, quem trajecit, deinde per Mesopotamiam Babylonem tetendit; unde ad meridiem progredienti procul abest ad dextram Arabia. Non dissimulabo tamen, *Xenophontis* tempore, oram Mesopotamiæ ad Euphratem *Arabiam* etiam dictam fuisse & ut odoriferam descriptam, ut ex Lib. I. Exped. Cyri c. V, 1. liquet. Sed idem *Xenophon* à septemtrionibus ad Austrum per eam progredientibus Euphratem ait fuisse ἐν δεξιᾷ *ad dextram.* Scio esse qui *Aturiam* hîc scribi velint, sed *Aturia*, seu *Assyria*, potiùs erat ad dextram quàm ad *lævam* Babylonem Arbelis euntibus, & mentio odorum de Arabia agi ostendit.

12. De

* *Lib. V. C. I. 11.*

12. De Tigri & Euphrate, paullò pòst ita loquitur: *Ipsi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt —— Iidem, cùm Mediæ & Gordianorum terras secare cœperunt, paullatim in arctius coëunt, &c.* Poteſt hoc dici de Gordiæorum ſolo, at de Media dici non poteſt; quam non modò Euphrates nequaquam adtingit, ſed ne Tigris quidem, qui magis ad Orientem fluit, quàm Euphrates. Adluit Tigris occidentales partes Aſſyriæ, ſed aliquot dierum itinere, à Medorum finibus, abeſt. Scio *Diodorum* Siculum, Lib. II. dicere hos fluvios * ἐνεχθέντας διὰ Μηδίας καὶ Παραιτακηνῆς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν: *delatos per Mediam & Parætacenen, incidere in Meſopotamiam.* Sed non minùs errat, omniúmque Geographorum veterum & recentiorum auctoritate facilè poteſt confutari. *Parætacenen* ſeptemtrionalem tractum Perſidis vocat *Ptolemæus*, quò uſque porrectum fuiſſe Tigrim nemo ſomniavit.

13. Ut decurſum duorum nobiliſſimorum fluviorum multò ampliorem facit *Curtius*, quàm eſt: ſic & tractus terrarum nimiùm interdum amplificat, ut cùm de Bactriana ita loquitur: † *Inflabat impios animos regio cui præerant, armis, virísque & ſpatio locorum nulli earum gentium ſecunda, tertiam partem Aſiæ tenet.* Quod nemo Geographorum ſomniando cogitavit, nemo, præter noſtrum, ſcripſit.

14. Sed

* *Pag.* 99. *Ed. Rhodom.* † *Lib. V. C. X,* 3.

14. Sed longè maximus error *Curtii* in eo situs est, quòd *Pontum Euxinum* subinde miscet cum mari *Caspio*, & *Caucasum* cum *Paropaniso* vel *Parapamiso*; ex quo errore factum est, ut situm vicinorum omnium locorum confuderit. Scio eum à Græcis nonnullis Scriptoribus, qui haud aliter errarant, deceptum fuisse; sed nisi imperitus Geographiæ fuisset, numquam sibi tam turpiter imponi passus esset. Certè *Eratosthenes* Cyrenæus hunc eorum, qui res gestas Alexandri scripserant, errorem dudum rectè animadverterat; cui mirum est *Arrianum*, judicii ceteroqui subacti Historicum, cùm res esset manifesta, veritum esse adsentiri. Dicebat *Eratosthenes*, Macedonas, ut æquarent Alexandrum Baccho & Herculi, finxisse eum loca victoriis emensum esse, quæ illi adierant; * τὸν δὲ Καύκασον τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Πόντου εἰς τὰ πρὸς ἕω μέρη τῆς γῆς καὶ τὴν Παραπαμισαδῶν χώραν, ὡς ἐπὶ Ἰνδοὺς, μετάγειν τῷ λόγῳ τοὺς Μακεδόνας, Παραπάμισον ὄντα τὸ ὄρος αὐτοὺς καλοῦντας Καύκασον, τῆς Ἀλεξάνδρου ἕνεκα δόξης· ὡς ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἄρα ἐλθόντα Ἀλέξανδρον: *Caucasum verò montem ex Ponto ad orientales terræ partes & Parapamisadarum regionem, ad Indos, nimirum, Macedonas suis sermonibus transferre, & Parapamisum montem Caucasum vocare, in Alexandri gloriam, ut potè qui Caucasum superarit.* Similia animadvertit *Strabo*, Geographiæ Lib. XI. p. 348. Ed. Genevensis Casauboniana.

15. Ex hoc uno errore multi, ut dixi, pro-

* Apud Arrianum *Lib.* V. *p.* 102. *Ed. Hen. Stephani.*

fluxerunt, quasi ex illo fonte scaturientes, qui passim, apud *Curtium*, adtendentibus occurrent. Aliquot tantùm exempla proferemus, ex quibus facilè de ceteris judicium feretur. Ideò Darius, in alteris ad Alexandrum * litteris, rhetorico fumo, non regiâ gravitate, refertis, inducitur dicens *transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrim & Araxem*, quasi *Araxes* esset remotior ad orientem, quàm Tigris; cùm sit Armeniæ fluvius, in mare Caspium ab occasu influens, ad meridiem Caucasi. Si Persidis fluvius intelligeretur, nimis tenuis esset, quàm ut cum *Tigride* & *Euphrate* conjungeretur. Paullò pòst, idem Darius, ex Persarum Rege in declamatorem Asiam ignorantem subitò mutatus, quærit ab Alexandro, quando aditurus sit *Sogdianos & Arachosios, nomine tantùm notos, ceterásque gentes ad Caucasum & Tanaim pertinentes*; cùm Darius non multò minùs abesset à Caucaso & Tanaï, quàm Alexander. Sed quia notum erat Tanaïm esse ultra Caucasum ad Septemtriones, translato hoc monte ad Bactrianæ fines, fuit etiam invitâ naturâ, derivandus illuc Tanaïs. Indidem † *Cercetæ*, *Mosyni & Chalybes*, populi ad ortum Ponti Euxini, meridiémque Caucasi siti, à *læva sunt* Hyrcanis; *ab altera parte Leucosyri*, hoc est, Cappadoces. Hinc inter probabiles opiniones refertur eorum sententia, qui in Caspium mare ‡ *Mæotin paludem cadere putant.* Vicissim fluvios

* *Lib. VI. c. IV*, 4. † *Lib. VI, C. IV*, 17.
‡ *Ibid.* 18.

fluvios & tractus Asiæ minoris, ad meridiem Ponti Euxini sitos, transfert in superiorem Asiam, meridianásque Caspio mari plagas. * *Hyrcaniæ*, inquit, *finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiscyræ incolentium campos.* Quem fluvium, quámque urbem Cappadociæ esse nemo nescit. Tum quasi hæc regio & Colchis eadem esset, subdit: *Reginam habebant Thalestrim omnibus inter Caucasum montem & Phasim amnem imperitantem*; quo tamen in loco, verum Caucaso situm servat. Alibi, simili errore, dicit † Arachosiorum *regionem ad Ponticum mare pertinere.*

16 Non multò pòst, postquàm descripsit Parapamisadarum gentem, haud multò aliter ac Laponiam hodie describunt, ut jam antea diximus, ait ‡ inde agmen processisse ad *Caucasum*; *cujus dorsum*, inquit, *Asiam perpetuo jugo dividit. Hinc simul mare, quod Ciliciam subit, illinc Caspium fretum, & amnem Araxem aliáque regionis Scythicæ deserta spectat.* Manifestò miscet *Caucasum* cum monte *Tauro*, ut inspectæ quævis tabulæ docebunt; sed *Araxis* fluvii hîc suo loco meminit, cùm alibi de eo loquatur, quasi ultra Tigrim esset. Postea tamen distinguit: *Taurus*, inquit, *secundæ magnitudinis mons committitur Caucaso, à Cappadocia se adtollens Ciliciam præterit, Armeniæque montibus jungitur.* In sequentibus miro errore, *Caspium* mare ab *Hyrcano* distin-

* Cap. V, 24. † Lib. VII. C. III, 4. ‡ Ibidem. 19.

distinguit. * *Asiæ*, inquit, *omnia ferè flumina, alia in Rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrcanum & Ponticum decidunt.* Mox † à Pontico mari, quasi Bactrianæ vicino, ventos in eam regionem spirare ait, & quidquid sabuli in campis jacet converrere.

17. Superato *Oxo*, quem ab ortu in Caspium mare incidere notum est, Alexander procedit ad *Tanaim* amnem, quasi nullus esset propior fluvius. Néve dubitare possimus propriè dictum Tanaïm intelligi, narrat noster ab Alexandro missum Penidam quemdam ex amicis, ad eos Scythas qui Europam incolunt, denunciaturum ne Tanaïm amnem regionis, injussu regis, transirent. ‡ Ex tota narratione liquet *Curtium* existimasse Tanaï Bactrianam à Scythia separari; adeóque ingens illud spatium, quod à palude Mæotide ad Iaxartum fluvium, Caspio mari influentem ab ortu, porrigitur, pro nullo habuisse; quo errore, major admitti non poterat; nec plures quæremus. Excusare fortè quis tentet *Curtium*, exemplo Græcorum, quos sequutus erat; quod elevat quidem culpam, sed non tollit; nam non est Historici exscribere quæcumque ab aliis ante se scripta sunt, sine examine. *Arrianus* saltem sub finem Lib. III. significat postquàm nomen Tanaïs adhibuisset, alium esse Tanaïm ab eo, qui aquas in Mæotin paludem evolvit. Præterea ex adlatis,

* *Ibidem.* 21. † *Cap. IV*, 27. *ubi iter facientibus per Bactrianam aptat quæ de Libya dicuntur.*
‡ *Capp. V, VI, VII, & VIII.*

tis, manifestò liquet *Curtio* nullam planè fuisse cognitionem sitûs horum locorum, atque ab illo vera falsis perpetuò ferè mista fuisse. Fuerunt etiam qui emendationibus, aut potiùs violentis depravationibus, tentarint *Curtium* cum veriore Geographia in concordiam redigere; quasi quispiam de ejus, hac in parte, imperitia dubitare possit, aut liceat tot loca, invitis omnibus Manuscriptis, emendare! Certè si hoc liceret, passim legeremus apud Veteres, Criticorum operâ, non quæ illi scripserant, sed quæ scribere debuerant, aut quæ debuisse viderentur hodiernis Criticis.

CAPUT III.

A Q. Curtio malè eligi, quæ sequatur, & fabulas subinde describi.

1. CONQUERITUR alicubi *Arrianus*, οὐδὲ τοὺς πάνυ πιστοὺς εἰς ἀφήγησιν καὶ ξυγγενομένους ἐν τῷ τότε Ἀλ ξάνδρῳ, ὑπὲρ τῶν γνωρίμων τε καὶ οὐ λαθόντων σφᾶς ὅπως διεπράχθη, ξύμφωνα ἀναγράψαι: *ne fide quidem dignissimos, ad narrationem quod attinet, & qui tunc Alexandri comites fuerunt, de rebus notis, neque ipsis, quomodo sint gestæ, latentibus convenientia scripsisse.* Quod, ex *Aristobuli* & *Ptolemæi* historiis prolato exemplo, probat. Nec quisquam est, qui tempus aliquod in legendis Historiis

riis posuerit, cui plura similia non occurrerint.

2. Sunt autem duo genera hominum, qui ex antiquis monumentis Historias contexere, seu, ut loquitur initio Historiæ *Herodianus*, πάλαι γεγονότων μνήμην ἀνανεώσασθαι, *olim gestorum memoriam renovare* adgrediuntur. Alii, quantùm licet, veritatem expiscari conantur, & diligenter omnia expendunt; ut verisimillimam sequantur narrationem, cùm non licet res exploratas proferre. Alii verò de veritate non multùm laborantes ea eligunt, quæ maximè mirabilia videntur; quia faciliùs exornari possunt, & grandiori orationi materiam suppeditant. Hi, ut egregiè idem Historicus, παιδείας κλέος ἀΐδιον μνώμενοι, ὅπως μὴ σιωπήσαντες λάθοιεν εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον ἀριθμούμενοι, τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν ὠλιγώρησαν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπεμελήθησαν φράσεώς τε καὶ εὐφωνίας, θαῤῥοῦντες ὡς εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δὲ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται: hoc est, interprete *Ang. Politiano: dum famam eruditionis adsectant, nomenque suum conantur ab injuria oblivionis adserere, minùs sanè multam in veri pervestigatione; quàm in exornanda componendaque oratione, industriam posuerunt; rati, scilicet, neque si quid, in rebus à suo seculo remotissimis, falsi proderetur posse refelli, & se tamen suavitate narrationis, amplissimum laboris, ingeniique sui fructum percepturos.*

3 In posteriorum numero fuisse *Q. Curtium* res ipsa ostendit, etiam me tacente. Pau-

Pauca dumtaxat exempla proferam, ceteris diligentiæ Lectoris, qui rem penitiùs cognoſcere avebit, relictis. In pleriſque præliis, in quibus victores fuere Macedones, numerum hoſtium occiſorum planè incredibilem profert, præſertim ſi cum paucitate Macedonum, quos in iis cecidiſſe narrat., comparetur. In prælio ad Iſſum commiſſo, * *cæſa ſunt Perſarum peditum centum millia, decem verò millia interfecta equitum.* Incredibilis per ſe eſt ille numerus, nam quamvis Perſæ nequaquam eſſent, fortitudine aut ſcientiâ militari, æquiparandi cum Macedonibus, attamen non erant planè pecudes. Incredibilior erit, ſi, ut dicit *Curtius*, *ex parte Alexandri quatuor & quingenti* dumtaxat *ſaucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus deſiderati, equitum centum quinquaginta interfecti.* Ut hoc eſſet, oportuiſſet gladios Perſarum fuiſſe ligneos, nec ulla tela cuſpidibus ferreis præfixa; aut Macedonas Vulcaniis armis fuiſſe tectos, ad quæ accidentia aut impacta mortalium fabrorum opera illico frangerentur; Macedonum verò gladios & tela non modò duriſſimo chalybe fabrefacta, ſed numquam fruſtra mota, aut conjecta. Nam ipſe *Curtius* docet circa Darium memorabilem editam fuiſſe pugnam, ſtrenuéque certaſſe cùm Oxathrem Darii fratrem, tum Satrapas plures; atque in dextro cornu, primùm Perſas equites ſuperiores fuiſſe. Erant præterea triginta millia Græ-

* *Lib. III. c. XI, 27.*

Græcorum, *qui haud ſanè fugientibus ſimiles evaſerunt.* Quis credat Perſis & Græcis non fictè, certè per breve tempus, pugnantibus, occiſos dumtaxat ducentos Macedonas? Fateor ab aliis Hiſtoricis non multò minorem numerum Perſarum cæſorum, nec majorem mortuorum Macedonum proditum eſſe; ſed erat adcuratioris Hiſtorici non facilè iis credere, aut ſi nihil veriſimilius occurreret, obiter ſignificare ſibi videri non ex vero numerum illum cæſorum ſcriptum eſſe. Certè * *Arrianus* ait quidem Perſarum cæſas fuiſſe decem myriadas, inter quas myriada equitum recenſet; ſed eorum qui perierunt è Macedonibus numerum non init, ſine dubio quia eum pudebat ſtultitiæ eorum, qui ducentos aut trecentos dumtaxat Macedonas cecidiſſe ſcripſerant.

4. In altero prælio, quo Alexander Darium prorſus debellavit, & in quo acriùs multò pugnaſſe dicuntur Perſæ, † *cecidere*, ut ait *Curtius*, *Perſarum, quorum numerum definire potuerunt victores, millia XL. Macedonum minùs quàm trecenti deſiderati.* Hæc quoque ſunt incredibilia, quamvis non uſque adeò à veriſimilitudine abeant ac priora. At dignus eſt & ipſe ‡ *Arrianus*, qui irrideatur, cùm, nullà additâ ſignificatione judicii ſui, dicat narrari triginta myriadas Perſarum interiiſſe, Macedonum verò ſummùm centum. Sed rariùs ita peccat, neque ex hoc peccato,

* *Sub finem Lib. II.* † *Lib. IV. C. XVI. 26.*
‡ *Lib. III. p. 63.*

to, de reliqua ejus hiſtoria, judicium ferri debet.

5. Verùm *Curtius* non modò in præliis Perſarum & Macedonum contra Lacedæmonios, quæ narratur initio Lib. VI. Quamvis pars deſcriptionis ejus prælii interciderit, adparet tamen ex iis quæ ſuperſunt, Lacedæmonios diu victoriam dubiam feciſſe Macedonibus, ac proinde multos nequaquam cecidiſſe. Quinimò Laconum virtutem ut pingeret *Curtius*, rhetoricos omnes colores abſumſit; attamen poſt tam pertinax prælium, *cecidere*, inquit, *Lacedæmoniorum* V. *millia* & CCCLX, *ex Macedonibus haud ampliùs* CCC. Nemo hæc tulerit, qui ſciverit quâ audaciâ, & pertinaciâ pugnare ſolerent Lacedæmonii; hoc eſt, qui non fuerit in Græcorum Hiſtoriis planè tiro. *Diodorus* certè Siculus, cùm de numero Lacedæmoniorum & ſociorum cæſorum conſentiat propemodum cum Scriptoribus, quos ſequutus eſt *Curtius*, nam ſexaginta dumtaxat viros numero adlato detrahit, ait cecidiſſe * τῶν μετ' Ἀντιπάτρου τρισχιλίους καὶ πεντακοσίους, *ter mille quingentos*. Crederem emendandum hinc *Curtium*, niſi ex multis aliis locis conſtaret hominem παράδοξα ſtudiosè eſſe ſectatum, quæ certè loca emendari omnia nequeunt.

6. Visne ſcire, quâ lege hoc ſibi licere exiſtimarit *Curtius*? Audi *Ciceronem* ingenium & conſuetudinem Rhetorum, qui Hiſtorias ſcriptita-

* Lib. XVII. p. 357.

titabant, pulcherrimè describentem: * *Con-
cessum est*, inquit, *Rhetoribus ementiri in
Historiis, ut aliquid dicere possint argutius;
§ ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus,
sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam quem
Thucydides, qui Atheniensis erat & summo lo-
co natus, summúsque vir & paullò ætate poste-
rior, tantùm mortuum scripsit, & in Attica
clam humatum; addidit fuisse suspicionem ve-
neno sibi conscivisse mortem; hunc isti ajunt,
cùm taurum immolavisset, excepisse sanguinem
paterâ, & eo poto mortuum concidisse. Hanc
enim mortem Rhetoricè & Tragicè ornare po-
tuerunt; illà mors vulgaris nullam materiem
præbebat ad ornatum.*

7. Non alia de causa, *Curtius* fabulas, quas
in antiquioribus Scriptoribus inveniebat, &
quas Veri amans Historicus aut prætermisisset,
aut commemoratas arguisset mendacii, avidè
adripuit, & pro veris magnificâ oratione de-
scripsit. Ejusmodi est fabula, quâ Thalestris
Amazonum Regina dicitur ad Alexandrum
ivisse, prolis suscipiendæ causâ, quam fabu-
lam seriò narrat *Curtius* ‡: *Erat*, inquit,
*Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Ther-
modoonta amnem, Themiscyræ campos incolen-
tium. Reginam habebant Thalestrim, omnibus
inter Caucasum montem, & Phasim amnem im-
peritantem.* Peccata hîc sunt, ut antea osten-
dimus, immania in Geographiam, eóque ab-
surdiora, quòd ipsum iter Alexandri, ut à *Cur-*

* *In Bruto, num.* 42, 43. § *Loquitur Atticus, respiciens ad id quod Cicero dixerat de morte Coriolani.* ‡ *Lib. VI. c.* 5.

Curtio narratur, eum in rectam viam revocare debuerat, adeóque docere inane esse quod de Amazonibus jactabatur; nam si Phasis & Caucasus ad ortum Hyrcaniæ fuissent, & interjectus tractus paruisset Thalestri; Alexandrum, in Bactrianos & Sogdianos euntem, necesse erat per ejus fines transire, & ab ea auxiliares copias exposcere, ut vicinis ejus bellum inferret; quod tamen factum non esse liquet, ex ipsius *Curtii* narratione, in qua nulla Amazonum postea mentio.

8. Pergit tamen *Curtius*, his verbis: *Hæc, cupidine visendi regis accensa, finibus regni sui excessit* (in Hyrcaniam itur, illic enim erat tunc Alexander) *& cùm haud procul abesset præmisit indicantes venisse Reginam, adeundi ejus cognoscendique avidam. Protinus factâ potestate veniendi, ceteris jussis subsistere, CCC feminis comitata processit.* Cetera non describam, legent ea qui volent in *Curtio.* Non ostendam etiam esse fabulam; qui enim illico rem non olfacit naso caret, nec dignus est quem ad rectiorem sententiam revocemus. Fabulæ hujus originem ostendit olim pater meus, *Quæstionum Academicarum* II. quam, si videatur, adito.

9. Fabulosa etiam sunt, quæ de perturbatione & metu Macedonum tumidè narrantur, * cùm primùm æstum Oceani vidissent; nam res erat Græcis jam dudum nota, ut ex *Herodoto* aliísque Scriptoribus, qui ante Alexandrum vixerunt, liquet. Præterea à Persis, qui

* *Lib. IX. c. 9.*

qui ad Oceanum usque incolebant, erántque in exercitu Alexandri, poterant moneri Macedones. Huc etiam accedit quòd æstus in mari Indico exiguus sit, nec tantos tumultus creare possit. Facilè equidem crediderim reciprocum Oceani æstum Macedonibus admirationi fuisse, sed tantas turbas fecisse, quantas describit *Curtius*, quæ jam dixi me non patiuntur credere. At si rem ex vero narrasset, inutilis fuisset omnis ille rhetoricus fucus, quo eam incrustavit; & bella occasio prætermissa ostentandi, in descriptione inanis metûs, ingenii. Nemo etiam legisset pisces, mari destitutos, per siccum solum ambulantes. *Belluæ quoque*, inquit noster, *fluctibus destitutæ terribiles vagabantur.*

10. Non verius est quod habet, ad calcem totius operis, de cadavere Alexandri: *Septimus*, inquit, *dies erat, ex quo corpus regis jacebat in solio* —— *Et non aliis, quàm Mesopotamiæ regione, fervidior æstus exsistit, adeò ut pleraque animalia, quæ in nudo solo deprehendit, extinguat; tantus est vapor solis & cœli, quo cuncta velut igne torrentur.* —— *Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit; nullâ tabe, ne minimo quidem livore, corruptum videre qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destituerat vultum.* Mendacia hæc sunt adulatorum Alexandri etiam mortui, aut declamatorum figmenta; ut omnia in Alexandro inusitata viderentur, útque mors ejus Tragicè ac Rhetoricè ornari posset. Liquet hoc ex collatione aliorum Historicorum, quam suppeditabit *Joan.*

Joan. Freinshemius. Addendum his silentium *Arriani*, qui in hisce adcuratissimus est.

11. At hoc *Curtius*, inquies, habuit ex aliis, quos etiam laudat *Plutarchus*. Non diffiteor, neque hoc etiam reprehendo, quòd scripserit id quod ab aliis proditum reperiebat; verùm hîc additum oportuit quod alia de re dicit *Arrianus*: * ταῦτα ἐμοὶ, ὡς μὴ ἀγνοεῖν δόξαιμι μᾶλλον ὅτι λεγόμενά ἐςιν, ἢ ὡς πιςὰ ἐς ἀφήγησιν, ἀναγεγράφθω: *Quæ quidem à me, potiùs ne videar ignorare dicta esse, quàm ut fide & narratu digna, scripta sunto.* Non dissimulandum tamen *Curtium* alicubi significasse se non omnia credidisse, quæ scriberet; verùm frequentiùs hoc dictum oportuit, quemadmodum ab *Arriano* prudenter factum est; iísque potissimùm locis, quæ adtulimus, subjici debebat monitum illud, quod alibi legitur: § *PLURA transscribo quàm credo; nam nec adfirmare sustineo de quibus dubito, nec subducere quæ accepi.* Quod si factum esset à nostro, ejus diligentiam laudaremus, nec fidem ac judicium requireremus.

* *Lib. VII. sub finem.* § *Lib. IV. c. 1, 34.*

CAPUT IV.

A Q. Curtio nonnulla malè descripta esse, alia repugnantia prodita.

1. IN descriptione falcatorum curruum, quibus utebantur Persæ, hæc habentur: *Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant; utrimque à jugo ternos direxerant gladios;* quæ facilè possunt intelligi, sed sequuntur verba difficillima, nisi à proprietate vocum multùm recedamus, intelligamúsque non tam quod dixit, quàm quod dicere voluit Curtius: *& inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum; aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demissæ, quidquid obvium, concitatis equis, fuissent amputaturæ.*

2. *Inter radios*, si propriè loquamur, nihil potest *eminere*, quod motum currûs non sufflaminet. Præterea quid sibi vult, *in adversum*? An poterant eminere *spicula*, nec tamen in *adversum* esse directa? Deinde quid sunt *summi rotarum orbes*? Estne summa pars apsidis, vel canthi? Sic videtur. Sed in rotæ cantho, neque summa pars est, neque infima, dum rota movetur; quia vicibus, omnes canthi partes sunt summæ & infimæ. Sic tamen intellexit rem *Curtius*, ut sequentia ostendunt: *& aliæ in terram demissæ*. Sed quomodo ex cantho rotæ potuerunt demitti fal-

falces *in terram*, quæ ejus motum non impedirent? Igitur verè judicavit * *Joan. Schefferus*, hanc descriptionem esse impeditissimam; qui rectè etiam neque *Godesc. Stevechium*, neque *Matth. Raderum* potuisse pingere currus, ex descriptione *Curtii*, ostendit.

3. Sed omnino videtur descriptionem currûs falcati, ad posteriorem partem quod adtinet, non satis intellexisse *Curtius*, undecumque eam sumserit. Oportuit dicere non *inter radios eminuisse spicula*, sed ex cantho, seu apside rotæ; deinde ex summo axe geminas emissas falces, unam directam juxta longitudinem axis, aliam ex axe transversim ad terram demissam. Falces & spicula è rotis vel axe eminentia, & falx deorsum ex axe demissa, non modò erant ad secanda, lacerandáque obvia quæcumque starent; sed etiam ad eos, qui in tumultu, curruum impressione creato, hinc atque inde non procul cecidisse poterant, etiam jacentes abscindendos.

4. Ut constet hanc fuisse falcatorum curruum formam, aut similem, duorum Scriptorum, Latini alterius, alterius Græci verbis eos describemus. Sic ergo de iis loquitur *Livius*, Lib. XXXVII. c. 41. *Falcatæ quadrigæ* —— *armatæ in hunc maximè modum erant. Cuspides circa temonem, ab jugo, decem cubita exstantes velut cornua habebant, quibus quidquid obvium daretur transfigerent;* &

* *De re Vehiculari Lib. II. c. 15.*

& in extremis jugis binæ circa eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa; illa ut quidquid ab latere objiceretur abſcinderet, hæc ut prolapſos, ſubeuntéſque contingeret. Pro hiſce quatuor falcibus, *Curtius* habet *ternos gladios*, minùs quàm falces timendos. Cetera ita deſcribit: *Item ab axibus rotarum utrimque binæ, eodem modo diverſæ, deligabantur falces.* Hoc voluit *Curtius*, his verbis: *aliæ deinde falces in ſummis*, &c. ſed quæ abſurda ſunt, niſi ex *Livio* intelligantur. *Diodorus* verò *Siculus*, * de his ipſis curribus ſalcatis, ita loquitur Lib. XVII Τούτων ἑκάστου (ἅρματος δρεπανηφόρου) παρ' ἑκάτερον τῶν σειροφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπίθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν: *ex ſingulis enim, juxta equum utrumque funalem, ſpicula jugo adfixa, trium ſpithamarum longitudine, prominebant, acie in adverſam (hoſtium) faciem converſâ.* Hæc reſpondent priori parti deſcriptionis Curtianæ, ſequentia verò poſteriori: πρὸς δὲ ταῖς κατακλίσεσι τῶν ἀξόνων ἐπ' εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τομὴν ὁμοίαν εἴχοντα τὸ πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, ταῖς δὲ μῆκος μείζω καὶ πλατύτερα· συνήρμοστο δὲ ταῖς τούτων ἀρχαῖς δρέπανα: *in inflexionibus vero axium* (hoc eſt, ſub ipſo curru, quo loco axes currum ſuſtinent) *alii duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo di*

* Pag. 530.

do habebant aciem faciei hostium obversam ac priora, sed longiora & latiora erant. Aptatæ etiam erant horum initiis falces, hoc est, summis axibus. Crediderim hæc, aut similia, à *Curtio* non satis intellecta, præbuisse ei descriptionis absurdæ occasionem; qua de re, videndus etiam *Joan. Schefferus*, qui tamen frustra nititur emendare *Curtium*, mutato *orbibus* in *apsibus*. Mihi mirum non est hominem declamitandi dumtaxat arte instructum, peccasse in ejusmodi descriptione; nec, reclamantibus Codicibus, peritiorem rei militaris facere voluerim. *Lucianus* similiter irridet Corinthium nescio quem Historicum, ὅτι μηδὲ κατὰ τοίχου γεγραμμένον πόλεμον ἑωράκει, ἀλλ' οὐδὲ ὅπλα ἐκεῖνός γε ᾔδει, οὐδὲ μηχανήματα οἷα ἐστίν: *quòd ne in pariete quidem pictum bellum viderat, neque arma norat, neque machinæ quales sint.* Ideóque vult historicum suum hæc omnia vidisse.

5. Ignoscendum Rhetori, si minùs rectè descripserit falcatas quadrigas, quales numquam viderat; verùm vix venia dignus est, cùm in aliis rebus, per se perspicuis, cespitat, secúmque non consentit. Sic describit locum, in quo alterum prælium cum Dario commisit Alexander *: *Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis & vasta planities; ne stirpes quidem & virgulta operiunt solum, libérque prospectus oculorum, etiam quà procul recessere, permittitur.* His præmis-

* *Lib. IV. C. IX. 10.*

missis, quis crederet subjuncturum *Curtium*: *Itaque si quà campi eminebant, jussit æquari, totúmque fastigium extendi?* Hæc planè contraria sunt superioribus; quæ ut consentirent cum sequentibus, dicendum erat: *ubique propemodum equitabilis & vasta planities*; deinde subjiciendum: *quà verò campi eminebant*, &c. Verùm postea meminit etiam *editi collis*, & *montium*. * *In edito colle*, Mazæus cum delectis equitum consederat, sed paullò pòst ad Darium rediit. *Macedones verò eum ipsum collem, quem deseruerat, occupaverunt; nam & tutior planitie erat, & inde acies hostium, quæ in campo explicabatur, conspici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes; agminum discrimina atque ordinem prohibuit prospici.* Hæc contraria sunt, nam collis & montes impediunt prospectum. Attamen similia pænè habet etiam *Arrianus* Lib. III. ubi campos, in quibus pugnatum est, describit.

6. Cùm ad Hypasin fluvium pervenisset Alexander, † *dubitabat*, an *Macedones tot emensi spatia terrarum, in acie & in castris senes facti*, sequuturi essent; quæ si intelligantur de bellis ab Alexandro gestis, absurda sunt, cùm à paucis annis regnaret, & à paucioribus bellum Dario intulisset. Nec ignorabat hoc *Curtius*, qui infrà Alexandrum ita loquentem inducit: ‡ *Victor utriusque regionis, post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum ætatis annum, videórne vobis in excolenda gloria, cui me uni devovi, posse cessare?* At consenuerant,

* Cap. XII, 19. & seqq. † Lib. IX. C. II, 10. ‡ C. VI, 21.

ſtant, inquies, in bellis à Philippo geſtis, quæ ſunt conjungenda cum expeditione hac Alexandri. Verùm hoc fruſtra commemoratur; quia Alexandro imputare non poterant ſtipendia, quæ ſub Philippo meruerant.

7. Attamen, ne quid diſſimulem, quod ad defenſionem *Curtii* faciat, vox *ſenex* interdum hominem non provectæ admodum ætatis ſignificat, ut colligere eſt ex verbis *Livii*, ubi ita veteranum Imperatorem Annibalem loquentem inducit *: *Quod ad me adtinet, jam ætas ſenem in patriam revertentem, unde puer profectus ſum, jam ſecundæ, jam adverſæ res, ita erudierunt, ut rationem ſequi, quàm fortunam malim.* Verùm poſtea idem Annibal, apud Carthaginienſes, † *novem*, inquit, *annorum à vobis profectus, poſt trigeſimum ſextum annum redii.* Erat ergo annorum quadraginta quinque, quæ vix dicatur *ſenilis* ætas, ſi eâ voce id ſignificemus quod vulgò γῆρας vocant Græci; at oppoſita pueritiæ, aut adoleſcentiæ, eo nomine adpellari queat. Sic & in exercitu Alexandri, milites, qui ab octo annis ſigna ejus ſequebantur, poterunt dici *ſenes facti*; ſi adtigerant eamdem ætatem, quâ Annibal ſenem ſe vocabat; imò veriùs ſenes dici poterant, ſi quinquageſimo anno nomen militiæ dediſſent.

8. Cœnus in oratione, quam pro toto exercitu habet, ita loquitur: *Jam tela hebetia ſunt; jam arma deficiunt* —— ‡ *quoto cuique lorica eſt? quis equum habet?* Quæ non ſunt hyperbolæ; ſed

* *Lib.* XXX. *c.* 30. † *Cap.* XXXVII.
‡ *Lib.* IX. *C.* III. 10, 12.

ſed mendacia Hiſtoriæ contraria; quæ docet non ſemel pugnaſſe poſtea Alexandri exercitum, quod fieri non potuit ſine armis. Præterea ſi adlata ex Macedonia deerant, potuerant alia in Aſia fabricari & comparari, nec dux non improvidus inermes milites eſſe paſſus eſſet. Itaque *Curtius* hæc verba Cœno tribuere non potuit, niſi ſecum ipſe pugnaret, quam in rem tumido ſtylo videtur abreptus fuiſſe.

CAPUT V.

A Q. Curtio inutilia interdum narrari, neceſſaria verò omitti.

1. CUM infinitæ fuerint circumſtantiæ, innumerique eventus, in rebus ab Alexandro geſtis, omnia hæc narrari nequeunt; non modò quia pleraque Hiſtoricis latent, ſed etiam quia delectus eſt habendus, circumciſíſque inutilibus, neceſſaria dumtaxat ſeriei Hiſtoriæ ſunt narranda. In jejuno argumento, & quod niſi accerſitis ornamentis adaugeretur, nudum nimis & exile videretur, poſſint fortean ferri deſcriptiones rerum vulgarium; ſed in copioſa materia, prorſus ſunt intolerandæ. Sic ſe geſſerant Hiſtorici, de quibus *Lucianus* in ſæpiùs memorato libello: εἰσὶ γάρ τινες οἳ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων, καὶ ἀξιομνημόνευτα παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν. ὑπὸ δ' ἰδιω-

ἰδιωτείας, καὶ ἀπειροκαλίας, καὶ ἀγνοίας τῶν λεκτέων, ἢ σιωπητέων, τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνεύουσιν ἐμβραδύνοντες: *Sunt enim qui rerum gestarum maximas & memoratu dignissimas omittunt, aut prætercurrunt. Præ imperitia autem & ineptia, & ignorantia dicendorum, vel tacendorum, res minimas, valde prolixè & studiosè immorando, persequuntur.* Ejusmodi sunt descriptiones, quibus, si alius quisquam, abundat *Q. Curtius*, quod paucis nobis demonstrandum est.

2. Quid est frequentius & notius fluviis? Attamen crebræ sunt eorum descriptiones, non ut singulares eorum naturas edoceatur Lector, aut quòd memorabile quidpiam ad eorum ripas sit gestum, quo fiat ut fluvii sint paucis Historico describendi; sed ut Scriptoris ingenium, in ejusmodi descriptionibus, admiremur. Sic pingit Marsyam Phrygiæ amnem: *Mediam, illâ tempestate, interfluebat Marsyas amnis; fabulosis Græcorum carminibus inclutus. Fons ejus ex summo montis cacumine excurrens in subjectam petram, magno strepitu aquarum, cadit. Inde diffusus circumjectos rigat campos, liquidus & suas dumtaxat undas trahens. Itaque color ejus, placido mari similis, locum Poëtarum mendacio fecit; quippe traditum est Nymphas, amore amnis retentas, in illa rupe considere. Ceterùm quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet, at cùm extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas Lycum adpellant.* Si quam difficultatem creasset ille fluvius Alexandro, aut singulare

 gulare

gulare quidpiam ad eum contigisset, ferri posset illa descriptio, quamquam operosior. Sed ut intelligas quàm inutilis sit, eam legendo omitte; & videbis, eâ prætermissâ, narrationi nihil deesse. Non ægrè fero describi à *Curtio* * Cydnum amnem, qui mediam Tarson interfluebat; quòd in eo Alexander se abluere voluerit, & cùm in eum calidum adhuc corpus conjecisset, in gravissimum morbum inciderit. Non invitus, inquam, lego *Cydnum non spatio aquarum, sed liquore memorabilem; quippe leni tractu è fontibus labentem puro solo excipi; nec torrentes incurrere, qui placidè manantis alveum turbent. Itaque incorruptum, eumdémque frigidissimum, quippe multâ riparum amœnitate inumbratum, ubique fontibus suis similem in mare evadere.* Hæc enim Alexandrum invitare potuerunt, ut in eo se se ablueret, ideóque non sunt prorsus inutilia.

3 At nihil intererat describi Pasitigrin, ut ex tota serie Historiæ liquet. Sic tamen describitur; datâ enim operâ, verba *Curtii* adfero, ut ex tædio legendi descriptiones fluviorum intelligat Lector, quàm pænè putidè se se eos describendi arte venditet. † *Rex*, inquit, *quartis castris pervenit ad fluvium; Pasitigrin incolæ vocant; oritur in montibus Uxiorum, & per quinquaginta stadia, silvestribus ripis præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. Sexcenta stadia sunt*

* *Lib. III. C. IV,* 8. † *Lib. V. C. III,* 1.

sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Quid verò contigit Alexandro, ad hunc fluvium? Nihil, nisi quòd illum trajecit.

4. Inferiùs, * non majore necessitate adactus, describit iterum † Persidis fluvios, quos *Araxem* & *Medum* vocat. *Araxes amnis*, inquit, *per hos campos multorum aquas torrentium evolvit in Medum. Medus à mari & ad meridiem versus, minor amnis eo quem accepit evehitur; gignendæque herbæ non alius est aptior, quidquid adluit floribus vestiens. Platani quoque & populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus continuata videantur montibus nemora riparum; quippe obumbratus amnis presso in solum delabitur alveo, imminéntque colles ipsi quoque frondibus læti, radices eorum humore subeunte.* Non quæram quid sibi velit, *à mari versus*, ubi sermo est de fluvio, mendosum enim quidpiam hîc esse posset, & viri docti suspicantur. Luxuriantem tantùm Rhetoris stylum, & fluviorum inutilibus descriptionibus nimis gaudentis, Lectori expendendum offero.

5. Fortasse condonandum magis est quod de Ziobeti Hyrcaniæ flumine narrat, quia singulare quidquam est in ejus decursu, quod Alexander experientiâ cognoscere voluit. Verùm hoc solum dicendum erat, non alia, quæ ad rem nihil faciebant. Sic verò loquitur ‡: *Ne-*

* *Lib. V. C. IV. 7.* † *Cavendum ne Armeniæ fluvios dici putemus, manifestò enim* Curtius *agit de Perside. Vide Strabonem Lib. XV. p. 729. Ed. Par.* ‡ *Lib. VI. C. IV, 4.*

Nemus præaltis densísque arboribus umbrosum est, pingue vallis solum rigantibus aquis, quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria ferè stadia in longitudinem universus fluit; deinde saxo, quod alveolum interpellat, repercussus, duo itinera veluti dispensatis aquis aperit. Inde torrens & saxorum, per quæ incurrit, asperitate violentior, terram præceps subit. Per CCC *stadia conditus labitur, rursúsque velut ex alio fonte conceptus editur, & novum alveum intendit; priore sui parte spatiosior, quippe in latitudinem* XIII. *stadiorum diffunditur, rursúsque angustioribus coërcitus ripis, iter cogit. Tandem in alterum amnem cadit, cui Rhidago nomen est. Incolæ adfirmabant quæcumque demissa essent in cavernam, quæ propior est fonti, rursus ubi aliud os amnis aperit, exsistere. Itaque Alexander duos tauros, quà subeunt aquæ terram, præcipitari jubet; quorum corpora, ubi rursus erumpit, expulsa videre qui missi erant, ut exciperent.* Propter hoc postremum, satis erat dicere hunc fluvium, postquàm terram subiit, iterum exsistere. Reliqua sunt inutilia, & Rhetoris, non Historici.

6. Similiter describitur Polytimetus, fluvius Sogdianæ *: *Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis; Polytimetum vocant incolæ; fertur torrens. Eum ripæ in tenuem alveum cogunt, deinde caverna accipit, & sub terram rapit. Cursus absconditi indicium est aquæ*

* *Lib. VII. C. X. 2.*

aquæ meantis ſonus; cùm ipſum ſolum, ſub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem reſudet humore. Poſſem hiſce addere deſcriptionem fluviorum * Indiæ, ſed me jam tædet laboris, in exſcribendis inanibus hiſce Epiſodiis; & Lectorem plura legere pigeret.

7. Sed ne quid diſſimulem, non ſolus fuit *Curtius*, qui in talibus peccavit, ut liquet ex *Luciano*, qui ſic loquitur de Hiſtorico quodam Græco: Ἄλλος τις ἀοίδιμος ἐπὶ λόγων δυνάμει, Θουκυδίδῃ καὶ ὅτος ὅμοιος, ἢ ὀλίγῳ ἀμείνων αὐτοῦ, πάσας πόλεις καὶ πάντα ὄρη, καὶ πεδία καὶ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ἑρμηνεύσας πρὸς τὸ σαφέστατον, καὶ ἰσχυρότατον, ὡς ᾤετο: *alius quiſpiam dicendi facultate celebris, ipſe etiam Thucydidi ſimilis, vel paulò melior, omnes urbes, omnes montes, & campos, & fluvios quàm planiſſimè & vividiſſimè, ut putabat, deſcripſit.* Ideò & poſtea, inter leges hiſtoricas, hanc tulit, ne quis ejuſmodi deſcriptionibus luxuriaret. Verba ejus proferemus poſtea, Cap. VIII.

8. Si conferatur *Curtius* paullò diligentiùs, cum aliis Scriptoribus rerum ab Alexandro geſtarum, & præſertim cum *Arriano*; multæ circumſtantiæ occurrent, à noſtro omiſſæ, quæ non parum faciunt ad Hiſtoriæ ſeriem, reſque quæ narrantur probè intelligendas. Multas memini me animadvertere, ex quibus unam, ſed ſingularem, in medium adferam. Cùm legerem prælii ad Iſſum deſcriptionem, apud *Curtium*, nondum inſpecto *Arriano*, planè mihi

* *Lib. VIII. c. IX.*

mihi ex ignorantia Geographiæ errare videbatur, quemadmodum ſæpe alibi, quòd circumſtantiam neceſſariam omiſerit. Ait * *eadem nocte & Alexandrum, ad fauces quibus Syria aditur; & Darium, ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, perveniſſe.* Veniebat Darius ab Euphrate, Alexander verò ab urbe Tarſo. † Itaque videbatur Alexandri quidem dextrum cornu ad mare Cilicium fuiſſe, lævum ad montes; contrà verò Darii dextrum cornu debuiſſe ad montes ſpectare, ſiniſtrum ad mare. Attamen Curtius ‡ *à mari dextrum Darii cornu tectum* ait, § lævum verò Alexandri *ad mare pertinuiſſe.* Hæc concoquere non poteram, nec certè ex narratione *Curtii* intelligi poſſunt. At conjectis oculis in *Arrianum*, tota res patuit. Narrat Alexandrum, cùm audiſſet in Syria ad Sochos eſſe Darium, *Mallo* ad *Pylas* iviſſe, earúmque anguſtias ſuperaſſe, & ad *Maryandrum* urbem caſtra poſuiſſe; Darium verò, qui neſciebat ab Alexandro Amanicas Pylas eſſe ſuperatas, eas tranſiiſſe ut in Ciliciam iret, & Iſſon occupaſſe. Itaque ut prælium iniretur, oportebat Alexandrum quidem veluti è Syria in Ciliciam redire; contra verò Darium convertere agmen, ut Alexandro occurreret. * Ὑπερβαλὼν, ait *Arrianus*, τὸ ὄρος Δαρεῖος τὸ κατὰ τὰς πύλας τὰς Ἀμανικὰς καλουμένας, ὡς ἐπὶ Ἰσσὸν προῆ-

* *Lib. III. C VIII. 13.* † *Ut hæc probè intelligantur, oportet habere Aſiæ Minoris Tabulam præ oculis.* ‡ *Lib. III. C. VIII, 27.* § *Ibid. C. IX, 8.* * *Lib. II. p. 34.*

προῆγε, καὶ ἐγένετο κατόπιν Ἀλεξάνδρε λαθών : *Darius ſuperato monte, qui eſt juxta Amanicas portas, ut vocantur, ad Iſſum duxit, & imprudens erat à tergo Alexandro.* Alexander verò, re intellectâ, * πρεπέμπει ὡς ἐπὶ τὰς πύλας τῶν ἱππέων ὀλίγες τινὰς καὶ τῶν τοξοτῶν, προκατασκεψομένες τὴν ὁδὸν τὴν ὀπίσω, ὡς ἐπὶ τὰς πύλας. καὶ αὐτὸς τῆς νυκτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατίαν πᾶσαν ἤει, ὡς κατασχεῖν αὖθις τὰς πύλας : *præmittit ad portas paucos equites & ſagittarios, qui viam retro relictam priùs ſpecularentur, portas verſùs. Ipſe verò nocte, ſumto toto exercitu, procedebat, ut iterum portas occuparet.* His occupatis, Alexander, inſtructo ad prælium exercitu, dextrum cornu ad montes habebat, ſiniſtrum verò ad mare.

9. Res eſt clara, ſed duo in hac narratione mira ſunt, quî Darius potuerit ignorare Macedonas ad Maryandrum urbem conſediſſe; (ſi exploratores rem ignorabant, at non ignorabatur ab incolis eorum locorum, qui videntur in Darii partibus adhuc fuiſſe, eo tempore) & quî Alexander Darii tantùm exercitum Pylas tranſiiſſe ignoraverit, eúmque transeuntem non invaſerit, cùm pars jam transgreſſa montes alteri auxilium ferre non poſſet; quâ ratione magnus Darii exercitus facilè ex parte, & ſine periculo, cædi potuit. Attamen ſitus cornuum utriuſque exercitûs, rem ita ſe habuiſſe oſtendit. Ea autem quò magis mira res eſt, eò minùs à *Curtio* prætermitti

* *Ibid. p. 35.*

mitti debuit; cùm præsertim, omissâ tam insigni circumstantiâ, ejus narratio intelligi non posset.

10. *Unâ nocte, & Alexandrum ad fauces, quibus Syria aditur, & Darium ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenisse* dicit. Certè Syriæ portæ, ut docet *Strabo* Lib. XIV. sunt ultra Maryandrum, Amanicæ verò non procul ab Isso. Sed dicendum omnino erat, factum hoc esse utriusque exercitûs errore, qui hostem quærebat ubi non erat; quod profectò dignum fuit narratu. Verùm, ut quod sentio dicam, credibile est *Curtium* sequutum Scriptorem, qui hoc omiserat, nec tamen animadvertisse narrationi quidquam deesse. Sequentia hoc persuadent; ubi narrat Macedonas, quos Darius oppresserat in urbe Isso, quæ erat ad occasum Amanicarum Pylarum, & quibus manus amputaverat, *ad castra Macedonum penetrasse, Darium quàm maximo cursu posset sequi nunciantes.* Non poterant nunciare sequi Darium, quem norant Ciliciam ingressum, quo tempore Alexander in Syriam ibat.

11. Interea verissimum est quod dixit *Curtius*, de situ utriusque cornu exercituum, quamvis difficulter ex ejus sola narratione intelligi queat. Hinc colligendum facillimè posse fieri, præsertim in brevioribus Historiis, ut ii occurrant nodi, qui vix ac ne vix quidem solvi possint; non quòd mentitus sit Historicus, sed quia circumstantias omisit, sine quibus narrationis series intelligi nequit. Quod verissimum est potest, ejusmodi silentio, fallissimum

simum videri; nisi sit ad manum alius Historicus, qui rem pluribus narret. Non est ergo facilè incusandus Historicus mendacii, quia partes narrationis non satis inter se cohærent; oportet præterea argumenta suppetere, ex quibus res aliter gesta esse intelligatur. Si nulla suppetant, cohibendum judicium, résque in medio relinquenda, donec lux alicunde adfulgeat.

12. Possem & aliud omissionis genus, in *Q. Curtio*, ostendere, sed quod ei cum præstantissimis Historicis commune est, quamvis cum adcuratæ narrationis legibus non consentiat. Sæpe, nimirum, ex serie orationis animadvertimus, in antecedentibus omissam esse circumstantiam, ex qua quæ postea dicuntur pendent; quæ quidem circumstantia interdum exigui est per se momenti, commemorari tamen suo loco debuit ab Historico; aut omitti quidquid intelligi difficulter potest, nisi præmissa fuerit. Omnia quidem non sunt in Historia dicenda, sed nihil omittendum ab iis, qui adcuratorum Historicorum laudem referre volunt, quod narrationi tenebras offundat, si modò id resciri possit. Exempli causâ, *Curtius*, ubi descripsit quâ ratione Darius exercitum instruxisset, addit: * *uxorem, matrémque Regis & aliarum feminarum gregem in medium agmen acceperant.* Postea describit etiam aciem Macedonicam, tum prælium. Nemo, qui eatenus leget, non credet Darii uxorem & matrem interfuisse prælio. At † ex sequen-

* *Lib. III. C. IX. 6.* † *Ibid C. XI, 24. & seqq.*

sequentibus adparet eas in castris interea fuisse; nec scivisse quonam in cornu stetisset Darius. Itaque si vera prior illa circumstantia, oportuisset *Curtium* addidisse, Darii uxorem & matrem vidisse quidem instructam aciem, sed antequàm classicum caneretur rediisse in castra. Aut si hanc circumstautiam omittere voluit, & priorem prætermissam oportuit.

13. Alibi, * in descriptione expeditionis, quâ subacta est Bactriana, hæc leguntur: *hinc ad Craterum, qui Artacacna obsidebat, redit*, &c. Cujus tamen obsidionis inchoatæ nullam mentionem fecit, nam quod est antea; *in eorum obsidione Cratero relicto*, &c. ad aliam obsidionem spectat. Alio in loco †, postquàm descripsit Ptolemæum, cum omnibus turmis Hydaspis ripis obequitantem, quasi vadum quæreret, ut manum Pori distineret, dum Alexander fluvium paullò superiùs trajiciebat, subjicit illico narrationem prælii cum Poro; cui prælio interest etiam ‡ Ptolemæus, quamvis eum nusquam dixerit transiisse. At res, inquies, satis intelligitur, neque enim Ptolemæus in acie esse poterat trans Hydaspem, cum toto equitatu, nisi cum transmisisset. At mora aliqua ad hoc opus fuit; & res digna erat quæ uno verbo significaretur. Non dicam eam ab *Arriano*, ex *Ptolemæo* ipso oculato teste, aliter narrari, nam hoc non agimus.

14. Ejuscemodi omissiones non fert, sine dubio, adcurata narratio; sed quia, post alios opti-

* Lib. VI. C. VI. 33. † Lib. VIII. C. XIII, 18. ‡ C. XIV, 15.

optimos Scriptores, peccat hac in parte *Curtius*, eis condonemus *Curtii* delicta; ne nimis acrem in præſtantiſſimos viros cenſuram exercere videamur. Exempla hujuſce rei alii jam collegerunt. Unum nos addemus, quod nobis occurrit nuper aliud agentibus. Eſt apud *Herodianum*, Lib. II. C. IV. 1. ubi ita elegantiſſimus Scriptor de Pertinace: ἐπεὶ δὲ διεφοίτησεν ἡ φήμη τῶν τε λεχθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συγκλήτῳ, καὶ τῶν πρὸς δῆμον γραφέντων ὑπερήδοντο πάντες: *poſtea verò quàm fama vulgavit, quæ ille vel in Senatu dixiſſet, vel ad populum ſcripſiſſet, omnes lætabantur.* At nulla ante mentio ullius Edicti, quo populum compellaſſet Pertinax.

15. Animadverterunt etiam viri docti, ex collatione Hiſtoriæ Curtianæ, cum *Arriano*, aliiſque Scriptoribus, qui omnes res geſtas Alexandri litteris mandarunt, aut obiter adtigerunt, „ * *Curtium* in poſtremis Libris valde properare; quædam magna negotia omnino prætermittere, alia leviter adtingere. Quo factum putant, ut expeditionem in alterum Porum, illius magni nepotem, cujus præter *Arrianum* etiam *Strabo* meminit, verbo tantùm ſignarit. Cujus & alia exempla proferri poſſent, niſi nos quoque ad hujus Opuſculi finem properaremus.

* *Joan. Freinshemius ad Curt. Lib. IX, Cap. 1, 8.*

C A-

CAPUT VI.

Q. Curtius perperam fabularum Græcarum documenta apud Indos quærit, Asiæque remotissimis amnibus nomina Græca imponit.

1. VITIUM est Græcis & Romanis Scriptoribus commune, ut Numina sua, & fabulas in Græcia atque in Italia natas, & pænè dixerim mortuas (nam nonnisi à pueris tandem credebantur) quærant inter Barbaros; qui numquam quidquam de iis audiverant, antequàm Græci & Romani eorum regiones adirent. De eo pluribus egimus, hujus *Artis Criticæ* Part II. Sect. I. C. XIII. Sed hîc ostendemus *Curtium* nostrum ejus immunem non fuisse, & temerè etiam sequutum esse Græcos Scriptores, qui nomina habebant non vera, sed in Græcam Linguam detorta fluviorum, & locorum apud Indos, quos constat Græcæ Linguæ ignaros fuisse. Præterea eorumdem Græcorum pravam consuetudinem imitatur, qui interdum nomina propria barbara Græcè interpretantur, & pro nominibus veris, interpretamenta sua nobis obtrudunt. Quod perinde est ac si Galli nomina Germanica nunc immutarent in voces Gallicas, nunc interpretarentur, iisque suis interpretationibus Germanicorum nominum loco uterentur. Quis verò ferret historiam

riam Gallicam rerum à *Gustavo Adolpho*, Sueonum Rege, in Germania gestarum eo modo scriptam? Ignoscimus tamen Veteribus, qui similia peccarunt, quia id peccatum virtutibus innumeris pensant; at ita iis ignoscendum est, ut intelligamus esse grave peccatum; cùm sine dubio multi eos legant, qui ne hoc quidem animadvertunt.

2. Alexandro fines Indiæ ingresso occurrunt Indorum reguli, imperata facturi; * *illum tertium Jove genitum ad ipsos pervenisse memorantes; patrem Liberum, atque Herculem famâ cognitos esse, ipsum coram adesse cernique.* Si tale quid ab Indis dictum umquam fuisset, qui primi hancce historiam scripserunt, eos oportuisset nomina barbara edere, quibus utebantur Indi, nam sine dubio Græca non erant; cùm ne Romani quidem, quorum eadem erat Religio ac Græcorum, quique ex Græcis orti, nec procul ab iis remoti, iisdem nominibus uterentur; quis enim nescit, *Neptunum*, *Mercurium*, *Minervam*, *Venerem*, *Cererem*, *Dianam*, &c. alia prorsus nomina, apud Græcos, habuisse? Quantò magis Indi aliis adpellationibus Numina sua, quæcumque tandem essent, vocitabant? Etiamnum hodie Persæ loquuntur de nescio quo *Rustemo* Indo, qui antiquissimis temporibus vixit, fuitque Giganteæ staturæ; cui fabulæ Indicæ multa miranda facinora tribuunt; & cujus sculpta forma in Persepolitanis sepulcris cernitur; ut testatur testis αὐτόπτης *Joan. Char-*

* *Lib.* VIII, c. x. 1.

Chardinus, qui *Rustemum* interpretatur *Herculem*, Itinerarii Persici Tom. III p. 121. Ed. in 4. sed & eo nomine Heroas eorumdem temporum vocare solent An sint in iis historiis, quæ *Herculis*, aut *Liberi* facta referant, ignoro.

3. Si verum dicere licet, hæc ficta à Macedonibus crediderim, qui, ut antea ex *Eratosthene* & *Strabone* observavimus, Herculi & Libero Patri Alexandrum æquare omni ope conabantur. Facetus hîc est *Arrianus*, qui cùm mendacium olfaceret, non ausus est quod sentiebat profiteri, religione veluti impeditus. Hisce verbis, ille orditur Librum V: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἥντινα μεταξὺ τοῦ τε Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐπῆλθεν Ἀλέξανδρος, εἶναι Νύσσαν πόλιν ᾠκίσθαι λέγουσι. τὸ δὲ κτίσμα εἶναι ἀφ᾽ οὗ τοῦ Διονύσου, Διόνυσον δὲ κτίσαι τὴν Νύσσαν, ἐπεί τε τοὺς Ἰνδοὺς ἐχειρώσατο. ὅστις δὴ οὗτος ὁ Διόνυσος, οὐ γὰρ ἔχω ἢ καὶ ὁπότε ἢ ὅθεν ἐπ᾽ Ἰνδοὺς ἐστράτευσεν, συμβαλεῖν, εἰ ὁ Θηβαῖος Διόνυσος ὃς ἐκ Θηβῶν, ἢ ἐκ Τμώλου τοῦ Λυδίου ὁρμηθεὶς ἐπ᾽ Ἰνδοὺς ἧκε στρατιὰν ἄγων· τοσαῦτα μὲν ἔθνη μάχιμα, καὶ ἀγνῶστα τοῖς τότε Ἕλλησιν ἐπελθὼν, οὐδὲν δ᾽ αὐτῶν ἄλλο ὅτι μὴ τὸ Ἰνδῶν βίᾳ χειρωσάμενος: *In hoc tractu, quem inter Cophenem & Indum fluvios situm ingressus est Alexander, Nysam etiam urbem à Baccho, qui conditam ferunt; & quidem eam condiderit, postquam Indos subegerat. Quisnam verò is Bacchus fuerit, & quando, aut unde bellum Indis intulerit, conjicere non possum, sitne is qui Thebanus ex Thebis, an verò ex Tmolo Lydiæ profectus in Indos exercitum*

citum duxerit, qui cùm tot bellicosas, & Græcis tunc temporis ignotas Gentes adierit, nullam ex his præterquàm Indorum vi subegerit. At hæc ipsa ostendebant Græcos Baccho Thebano, aut Lydio expeditionem in Indos stultè tribuere; atque hinc ementitos etiam esse Macedonas, in honorem Alexandri sui intelligere licebat. Scio quidem à * viris doctis observatum, & eruditè probatum Bacchum esse Orientis Numen; sed hîc de Thebano Semeles filio agimus, quem Græci Babylonio, aut Ægyptio fortè, substituerunt. Præterea ne Orientalem quidem illum Bacchum, aut Dionysium, quisquis fuerit, Indis bellum intulisse credibile est, quod demonstrare hîc non adgrediar. Vide, si vacat, *Strabonem* Lib. XV. non procul ab initio.

4. Verùm operæ pretium est audire *Arrianum*, qui ita pergit: Πλὴν γε δὴ ὅτι οὐκ ἀκριβῆ ἐξέτασιν χρὴ εἶναι ὑπὲρ τοῦ Θείου ἐκ παλαιοῦ μεμυθευμένων. τῷ γάρ τοι κατὰ τὸ εἰκὸς ξυντιθέντι οὐ πιστὰ, ἐπειδὰν τὸ Θεῖον τὶς προσθῇ τῷ λόγῳ, οὐ πάντη ἄπιστα φαίνεται: *Hoc tantùm censuerim neminem nimis adcuratum censorem esse oportere eorum, quæ olim de Numine fabulis prodita sunt. Si quis enim meritò non credibilia scripserit, quandoquidem Deum admiscet sermoni, non planè incredibilia videntur.* Quod si æquum esset fieri, mendacio, interpositâ fide publicâ, concessa esset potestas pari passu

Ff 2

* *Sam. Bochart. in Phaleg. Lib. I. c. 2.*

paſſu cum veritate ambulandi. Mendacio enim Numen dumtaxat admiſcendum eſſet; ut ne adcuratiùs expenderetur, fidémque ſoli veritati debitam inveniret. At antiquis; inquies, fabulis ſolis is honos exhibebatur; non quibuſvis mendaciis. Verùm quo jure Veteribus mentiri licuit, poſteris non licebit? Quo jure vetera ἀβασανίστως excipi oportere à poſteris, poſteriora verò ad examen adcuratum revocari contendere poterant? Ita tamen ſentiebant Ethnici, ceteroqui non fatui, ut videre eſt ex verbis *Arriani*; cui præiverat *Diodorus Siculus*, qui Herculis hiſtoriam inchoaturus ita loquitur: * Καθόλου ἐν ταῖς ἱστορουμέναις μυθολογίαις οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου πικρῶς τὴν ἀλήθειαν ἐξεταστέον. καὶ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις πεπεισμένοι μήτε Κενταύρους διφυεῖς ἐξ ἑτερογενῶν σωμάτων ὑπάρξαι, μήτε Γηρυόνην τρισώματον, ὅμως προσδεχόμεθα τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καὶ ταῖς ἐπισημασίαις συναύξομεν τὴν τοῦ Θεοῦ τιμήν: *Univerſè in fabuloſis narrationibus, non ex omni modo veritas acerbè exigenda eſt. Nam & in Theatris, cùm ſciamus, neque Centauros fuiſſe, duplici naturâ diverſorum generum conſtantes, neque Geryonem triplici corpore; tamen has tales fabulas excipimus, & plauſibus noſtris honorem Dei amplificamus.* Sic & Macedones honorem Alexandri mendaciis amplificandum ſibi cenſuerunt; & Scriptores eos ſequuti certatim, ex Græcanicis fabulis, Indos Alexandro

* *Lib. IV. Biblioth. p. 216.*

dro blandientes induxerunt. Ejusmodi est oratio, quam iis tribuit *Arrianus*, initio Libri. V.

5. *Curtius* etiam noster, de Nysæis: * *A Libero Patre conditos se esse dicebant, & vera hæc origo erat.* Quasi verò hoc ullo vel minimo indicio constaret! *Sita est sub radicibus montis, quem* Meron *incolæ adpellant. Inde Græci mentiendi traxere licentiam, Jovis femine Liberum Patrem esse celatum.* Quæsiverim an *Meros* sit vox Indica, quam Macedones Græcam μηρὸν esse rati sint? Si sit, quidni nomen Bacchi Indicum ediderunt? Deinde cur dictus est Bacchus, non simpliciter ἐν τῷ μηρῷ τετράφθαι, sed ἐν τῷ τοῦ Διὸς μηρῷ? Sed hæc mendacia sunt Macedonum, & verisimilius est Thebanum Bacchum, ab antiquissimis Thebanis Phœnicum colonis, dictum esse ortum *è femore Jovis*, Phœniciâ loquutione, quæ Hebræis frequens est, ad significandum eum è posteris Jovis fuisse.

6. Macedones non modò Bacchum, civem Thebanum, apud Indos notum compererunt, si iis credimus, sed & alterum Numen ex eadem urbe oriundum; Herculem, nimirum, ut jam vidimus. † *Herculis simulacrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum, & deseruisse gestantes militare flagitium habebatur; capitis enim sanxerant pœnam iis, qui ex acie non retulissent; metu, quem ex illo hoste quondam concepe-*

* Lib. VIII. c. X, 11. † Lib. VIII. c. XIV. 11.

ceperant, *etiam in religionem*, *venerationemque converso*. Hæc & similia habet *Curtius*, similia etiam alii; quorum nulli memorant quo nomine Indi Herculem vocitarent, quia hæc erat mera Macedonum fictio; qui, ut Alexandrum etiam Herculi præferrent, jactabant Petram *Aornon*, quam cepit Alexander, * *ab Hercule frustra obsessam fuisse*, *terræque motu coactum absistere*.

7. Fabulam hanc esse subolfecit *Arrianus*, ita enim de Petra Aorno loquitur Lib. IV. † Λόγος ὑπὲρ ταύτης κατέχει οὐδὲ Ἡρακλεῖ τῷ Διὸς ἁλωτὸν γενέσθαι τὴν πέτραν. Εἰ μὲν δὴ καὶ ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο ὁ Ἡρακλῆς ὁ Θηβαῖος, ἢ ὁ Τύριος, ἢ ὁ Αἰγύπτιος ἐς οὐδέτερα ἔχω ἰσχυρίσασθαι. ἴσα μᾶλλον ᾗ δοκῶ ὅτι οὐκ ἀφίκετο (ἀλλὰ γὰρ, χαλεπὰ οἱ ἄνθρωποι ἐς τόσον δ' ἄρα αὔξουσιν αὐτῶν τὴν χαλεπότητα, ὡς καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἂν ἄπορα γενέσθαι) ἀληθεύειν: *Fama est ne Herculem quidem*, *Jovis filium*, *hanc capere potuisse*. *Ego verò an Hercules Thebanus*, *an Tyrius*, *an Ægyptius ad Indos penetrarit*, *nihil habeo quod adfirmare possim*. *Potiùs tamen non eò penetrasse* (*quæcumque enim difficilia sunt*, *eorum homines difficultatem usque adeò augent*, *ut ne ab Hercule quidem posse fieri dicant*) *verum esse crediderim*. Pro *hominibus*, debebat dicere *Græcos*, nam ex Græcorum sermonibus nata erat hæc fabula, & fortasse soli Græci Herculi tribuebant decantatos illos labores.

7. *Era-*

* *Lib. VII. C. XI. 2.* † *Pag. 98.*

8. *Eratoſthenes* * quidem *Cyrenæus*, qui omninm acutiſſimè mendacia Macedonum retexit, dicebat eos ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν γῇ βοῦς ἰδόντας ἐγκεκαυμένους ῥόπαλον, τεκμηριοῦσθαι ἐπὶ τῷδε ὅτι Ἡρακλῆς ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο: *cùm in Indorum regione vidiſſent boves, quibus clavæ inuſtæ erant, ex hoc collegiſſe Herculem ad Indos perveniſſe.* Crediderim potiùs rem totam confictam; aut ſummùm Macedonas Herculem vocaſſe Numen quodpiam Indorum; de quo nonnulla dicebantur ab Indis, ſimilia iis quæ de Thebano Hercule à Græcis jactabantur. Videnda quæ de eo habet *Arrianus* in Indicis, nam nec vacat rem copioſiùs excutere, nec ſi vacaret operæ pretium eſſet.

9 Non poſſumus ignoſcere iis, qui primi res ab Alexandro geſtas ſcripſerunt (nam minùs hac in re vituperandus *Curtius*, qui quod neſciebat dicere non potuit) quòd adpellationes Græcas, pro barbaris nominibus, paſſim habeant. Talia ſunt *Polytimetus*, † Πολυτίμητος, nomen fluvii Sogdianæ; § *Erymanthus*, Ἐρύμανθος, nomen fluvii Indiæ; ‡ *Dædala* regio, Δαιδάλη; §§ petra ἄορνος, ** *Ecbolima*, quo nomine lacus fuit in Epiro, nomen regionis, Ἐκβόλιμα; aliáque id genus plurima.

10. Pro vocibus Perſicis, Græci ſuis utebantur, quos ſequutus eſt *Curtius*, qui nomina

* Apud Arrianum Lib. V. p. 103. † Lib. VII. C. X, 2.
§ Lib. VIII. C. IX, 10. ‡ C. X, 16.
§§ C. XI, 2. ** C. XII, 1.

mina Græca Latinæ orationi inseruit, non secus ac si essent Persica. *. *Doryphori*, inquit, *vocabantur, proximum his agmen soliti vestem excipere regalem.* Non aliter loquitur in sequentibus, prolatâ voce verè Persicâ: *Cidarin Regium capitis vocant insigne.* Paullò pòst, similiter dicit; *Quindecim inde, quas armamaxas adpellant, sequebantur.* Sic & alibi, de gente Indis finitima: † *Iter pronunciari jubet in Agriaspas, quos jam tunc mutato nomine Evergetas adpellabant; ex quo frigore, victúsque penuriâ Cyri exercitum adfectum tectis & commeatibus juverant.* At nemo nescit Cyrum Græcè non esse loquutum, & notum est ex *Herodoto* Lib. VIII. C. 85. bene de Rege meritos solitos esse *Orosangas*, Persicà Linguâ, vocari. Non potest non mirum videri, non à *Curtio* tantùm, qui *Persepoleos* multis meminit Lib. V. c. 7. sed & ab aliis omnibus Veteribus, verum nomen priscæ Metropoleos Imperii Persici, ubique suppressum, ut nomen Græcum *Persepoleos* ei supponerent; quo factum est ut planè interciderit. Existimabat *Christ. Cellarius* fuisse id nomen *Elam*, hoc est, עילם Hebraïcè, in notis ad *Curtii* caput memoratum; nam Elymaïs dicebatur tractus ille, & urbs etiam Macchabaïcorum Scriptori vocatur. Sed vix ei credere ausim. Si conjicere licet, potiùs adquieverim in conjectura *Joan. Chardini*, qui in Itinerario Persico, putat dictam *Fars-*

* *Lib. III. C. III*, 15. † *Lib. VII. C. III*, 1.

Pars-abad, aut *Pars-abad*, hoc eſt, habitationem Perſarum; neque enim dubium eſt quin ſe Perſæ פרס *pharas* vocarint, & אבד *abad* eſt habitatio; quod nomen ſubjicitur in compoſitione ejuſmodi nominum urbium, in Lingua Perſica.

11. Rectè feciſſent & Græci Scriptores & *Curtius*, ſi, quoniam Perſica vocabula neſciebant, dixiſſent vocatos eos, quos diximus, nominibus Perſicis; quæ idem ſignificabant, quod vocabula Græca, quæ Perſicorum loco protulerunt. Satius etiam fuiſſet *Curtium* Græca vocabula Latine interpretari, ne, ab imperitis Linguæ Græcæ, Græca vocabula barbara ipſa nomina eſſe crederentur.

CAPUT VII.

A Q. Curtio perperam omiſſos eſſe annos & tempeſtates, quibus ſingula geſta ſunt.

1. DUo ſunt Hiſtoriæ veluti oculi, quorum utroque quidem demto, per denſas tenebras videtur ambulare; alterutro verò, ſine graviſſimo incommodo, carere non poteſt. Alter eſt Geographia, quâ locorum, quorum incidit mentio, ſitus notatur; alter verò Chronologia, quâ anni ab inſigni Epocha numerantur, tempeſtatéſque annorum, quibus quæque geſta ſunt, ſtudioſè addun-

 tur,

tur. Quanti quidem momenti ſit Geographia antea probavimus, cùm peccata à *Curtio*, in eam diſciplinam, multa eſſe oſtendimus. Chronologiam verò non minùs ab eo neglectam eſſe, hoc in Capite probabimus. Quibus ex rebus conſectarium hoc colligi poterit, Curtianam Hiſtoriam multùm à forma ejus Hiſtoriæ, quæ pro exemplari ſcribentibus proponi queat, abeſſe. Scio aliqos è Veteribus poſſe proferri, qui neque annos, neque annorum tempeſtates uſquam deſignarint, quíque in pretio tamen habentur. At laudentur cetera, per me licet; modò ne elevetur culpa, quâ vix major ulla eſſe poteſt in Hiſtoria. Quis enim intelligat quomodo quidpiam geri potuerit, præſertim in calidioribus oris, niſi tempeſtas anni indicetur? Quis conſtantiam ac fortitudinem militum, aut nimios calores ferentium, aut cum frigore acerrimo conflictantium? Quis ducis providentiam, in adminiſtranda re frumentaria, pabulationibúſque regendis? Quis celeritatem, quæ maxima eſt Imperatoris virtus, & quæ ſumma in Alexandro fuit, adſequatur; ubi nulla eſt annorum, quibus quæque geſta ſunt, ſignificatio?

2. *Curtius* tamen, in iis quidem quæ ſuperſunt, utrumque planè neglexit, nec ex ejus Hiſtoria rerum geſtarum annos & tempeſtates colligere licet, niſi conjiciendo, aut ex diligenti obſervatione eorum quæ narrat; ſi fortè aliud agens quidpiam dicat, ex quo intelligere queamus tempus, quo factum eſt id de quo lo-

loquitur; aut denique ex ſerie Hiſtoriæ. Neſcio an in prioribus Libris, qui injuriâ temporum interciderunt, Chronologiam rerum ab Alexandro geſtarum tradidiſſet; cùm tamen conſidero quæ ſuperſunt, vix opinor in aliis adcuratiorem fuiſſe. Nam aut ſuis locis indicanda ſunt tempora, aut nuſquam. Scio à Chronologis res Alexandri in ſuos annos eſſe digeſtas, atque hinc lucem *Curtio* peti poſſe; ſed tribui ei non poteſt, quod ex aliis potiſſimùm Hiſtoricis hauſtum eſt. Hîc verò tentabimus ex illo ſolo tempora digerere, ut adpareat & quàm neglectim, hoc in negotio, ſe geſſerit, & quàm utile fuiſſet ſingularum rerum tempora adcuratè deſcribi.

3. Tempore Iſſici prælii, ut hinc initium faciamus, quia in ſuperioribus nullum occurrit tempeſtatis anni iudicium, inſtabat hiems; paullò enim ante prælium, ſuadentibus Græcis dividere copias, reſpondet, inter alia, Darius, * *trahendi belli vix ullam eſſe rationem; tantæ enim multitudini, utique cùm jam hiems inſtaret, in regione vaſta, & invicem à ſuis atque hoſte vexata, non ſuffectura alimenta.* Liquet hoc ex ſequentibus, nam non multò poſt prælium, dicuntur † *Gangabæ*, ſic Perſæ vocabant humeris onera portantes, Damaſco egreſſi, ut gazam regiam inde efferrent, cùm frigus tolerare non poſſent (*quippe & procella ſubitò nivem effuderat, & humus rigebat gelu*)

* *Lib. III. C. VIII*, 8.

† *Lib. eodem, C. XIII.* 7.

gelu) tum adſtrictas veſtes, quas cum pecunia portabant, auro & purpurâ inſignes, induiſſe. Poſſemus ex *Arriano* oſtendere rectè à Curtio tempus hîc indicatum; ſed oportuit, datâ operâ, id factum, non colligendum Lectori relictum. Contigit hoc anno Periodi Julianæ 4381.

4. Poſtea, ut initio Libri quarti docet, Syria ſubacta eſt, tum Phœnice, exceptâ Tyro, quæ ab Alexandro obſeſſa eſt. Initium hujus obſidionis, vix ante veris initium, fieri potuit. Statuamus Martio menſe inchoatam, * *Tyrus ſeptimo menſe, quàm oppugnari cœpta erat, capta eſt.* Itaque Septembri expugnata fuerit. Poſt tam difficilem, támque longam obſidionem, Alexandri exercitui aliquot diebus ad quieſcendum opus fuit, præſertim cùm eſſet in Climate multò calidiore, quàm Macedonia.

5. Poſtea Alexander ivit † obſeſſum Gazam, quam præfectus *Betis* acriter defendit; machinísque admotis, & vi ſuperatus eſt. Ponamus exercitum antea per menſem quieviſſe, ac proinde initio Novembris demum cœpiſſe Gazenſem obſidionem, & per menſem unum duraſſe; Alexander Ægyptum, nonniſi menſe Decembri, aut Januario ſequentis anni, Periodi Julianæ 4383. ingredi potuerit. ‡ *Septimo die, poſtea quàm à Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc caſtra Alexandri vo-*

* *Lib. IV. C. IV, 19.* † *Lib. IV. C. VI.*
‡ *Ibid. C. VI, 3.*

vocant, pervenit. Non multo opus fuit tempore, ad invadendam Ægyptum, ejusque res componendas; cùm Ægyptii à Persis illico defecerint, nec Persæ Alexandri adventum sustinuerint, neque is quidquam ex patrio Ægyptiorum more mutarit. His peractis; Alexander adire Oraculum *Hammonis* statuit; quod eò faciliùs tunc fieri potuit, quòd tempus ejus itineris incidebat in finem hiemis, vel veris initium. Illo enim tempore, tolerandi sunt Libyæ calores; per quam homines Græci, adulto vere, aut æstate, impunè iter numquam fecissent. Digna res erat, quæ ab Historico notaretur; at si eam animadvertisset *Curtius*, periisset illi æstûs insoliti descriptio: * *Sol omnia incenderat, siccáque & adusta erant; cùm repente, sive illud Deorum munus, sive casus fuit, obductæ cœlo nubes condidere solem; ingens æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enim verò ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti captare cœperunt.* *Curtius* post reditum ab Hammonis oraculo Alexandriam conditam docet Lib. IV. c. 8. quod etiam credibile est, adeóque referri res nequit ex hac narratione, nisi ad annum memoratum, qui incidit in sextum Alexandri; quamvis aliter sentiat *Jac. Usserius*, cujus Annales vide ad ann. P. J. 4382. A. Ch. 332. Rem hîc pluribus expendere non est necesse.

6. *Cur-*

* *Lib. IV. c. VII, 13.*

6. *Curtius* non addit quamdiu Alexander in Ægypto manserit, neque quod tempus absumserit in itinere ad Euphratem, neque quo loco eum fluvium trajecerit. Ait dumtaxat eum *undecimis castris* pervenisse ad Euphratem; sed unde cœperit numerare castra non dicit. At paullò ante prælium ad Arbela, Eclipsin Lunæ * in iis locis conspectam docet. Collegit autem † *Jos. Scaliger* cùm ex rationibus Astronomicis, tum ex aliis Scriptoribus, anno Periodi Julianæ 4383. Septembris vigesimo die, visam; nec aliter sentiunt *Dionys. Petavius* & *Jac. Usserius*. Igitur Alexander æstatem absumserat in Ægypto, & in itinere ad urbem *Thapsacum*, ubi Euphratem transiit, atque ab Euphrate ad Tigrin, ultra quem, ad ortum, commissum est prælium. Factum id est, ut alii docent, undecimo die, postea quàm conspecta esset Eclipsis.

7. Paullò post victoriam, Alexandro ‡ tradita sunt Arbela, hoc est, initio Octobris; iísque in locis Alexander, ut quiesceret exercitus, per aliquot dies mansit. § *Ingruentibus deinde morbis; quos odor cadaverum totis jacentium campis vulgaverat, maturiùs castra movit.* Cùm jam ergo hiems instaret, Alexander Babyloniam ingressus; quod ejus exercitui multò commodius fuit, quàm si æstate in fervidiores tractus ivisset. Illic *exercitus ille domitor Asiæ per* XXXIV. *dies saginatus* est. Igitur reliquum annum Babylone

* *Cap. X.* 2. † *De Emend. Temporum Lib. V. p.* 420. *Ed. Rover.* ‡ *Lib. V. C. I,* 10. § *Ibid. II.*

ne transegit, neque quidquam adgressus est, nisi sub finem Novembris, aut Decembri, vel sequente anno.

8. Initio ergo anni Periodi Julianæ 4384, aut fine antecedentis, Alexander ivit in *Satrapenen*, ut habet *Curtius*, aut potiùs *Sittacenen*, ut suadent sequentia. Regio est inter Cossæos & Babylonios, ad ortum Tigris, * *copiâ rerum & omni commeatu abundans. Itaque diutiùs ibi substitit, ac ne desides otio dimitterent animos, judices dedit, præmiáque proposuit, de virtute militari certantibus.* Hîc fuerunt veluti hiberna Alexandri, in quibus milites refecit, & præter alia negotia, rei frumentariæ sine dubio providit; quamquam hæc omnia tacet *Curtius*; quasi Alexandri milites ignorassent tempus hibernorum, & sine commeatu quocumque jubebantur ivissent. Statim postea *Susa* profectus est, quæ ei sunt illico dedita. Sine dubio jam ver erat, & in Climate calidiore, licèt montibus referto, nullæ ampliùs erant nives, quæ quominùs superarentur montes obstarent. Itaque Alexander ingressus est montana † *Uxiorum*, Madatémque regionis præfectum, non sine certamine, ad deditionem compulit. Illinc *quinto die* ad § *Susidas Pylas* pervenit, quas, defendente Ariobarzane, ægrè superavit; unde rectà ‡ *Persepolin* ivit, quæ ei è vestigio dedita est.

9. Occupatâ & direptâ Persepoli, Alexander ** *cum mille equitibus, peditúmque expe-* di-

* *Cap. II*, 2. † *Cap. III.* § *Ibid.* § 17.
‡ *Cap. V.* ** *Cap. VI.* §. 12.

ditâ manu, interiorem Perſidis regionem, ſub ipſum Vergiliarum ſidus petiit; multiſque imbribus & prope intolerabili tempeſtate vexatus; procedere tamen quò intenderat perſeveravit. Ventum eſt ad iter perpetuis obſitum nivibus; quas frigoris vis gelu adſtrinxerat. Quo frigore non parum vexati ſunt milites, ut multis narrat *Curtius*; qui occaſionem ejuſmodi deſcriptionum nullam prætermittit. Ex re ipſa colligere eſt debuiſſe dicere, *ſub occaſum Vergiliarum.* *Plinius* Hiſt. Nat. Lib. II. c. 47. *Poſt id æquinoctium* (Autumni) *diebus ferè quatuor & quadraginta, Vergiliarum occaſus hiemem inchoat, tempus in III. Idus Novembris incidere conſuevit.* Phraſis Curtiana *ſub ipſum ſidus*, ſignificat potiùs, paullò ante exortum ſideris, quàm paullò poſt: ut alibi, apud eumdem, *ſub lucis ortum*, eſt paullò ante lucem. Quo ſenſu dixit etiam *ſub ortum diei, ſub noctem*, aliáque, quæ vide in Freinshemiano Indice. Fortè credidit *Curtius* tum oriri Vergilias, cùm occidunt; nam de ortu, ſi notum ei fuit ejus tempus, cogitare non potuit. *Plinius* ibidem: *Datus eſt huic* (ſubſolano) *exortus Vergiliarum ſub totidem partibus Tauri, ſex diebus ante Maias Idus.*

10. Alexander, eâ expeditione, reliquas partes Perſidis in poteſtatem ſuam redegit. **Itaque trigeſimo die, poſtea quàm à Perſepoli profec-*

* *Ibidem §. 19. Mardorum ſubactionem hic malè collocat Curtius, cùm ſubigi non potuerint, niſi ſubactâ Hyrcania, cujus ad Caſpii maris meridiana littora, vicini erant. Ideò* Curtius *idem iterum repetit Lib. VI. c. V, 11: quaſi gemina eſſet. Mardorum gens, quam unam memorant omnes alii.*

fectus erat, eodem rediit; hoc eſt, menſe Decembri. Perſepoli hiemavit Alexander cum exercitu, eámque incendit.

11. Anno Periodi Julianæ 4385. initio veris, Alexander Darium, cui pluſquàm integrum annum ad reparandum bellum (quod obſervatu dignum fuit) conceſſerat, perſequi iterum cœpit. Interea accepit varia militum ſupplementa, quibus imminutum exercitum præliis, belli vexationibus, morbis, & præſidiis in arcibus neceſſariò relinquendis ipſe quoque auxit; Gazas Perſicas invaſit, quarum ope ampliſſimis præmiis ſuos donare potuit, & vel totam Græciam in orientem adlicere, propoſitâ ſpe mercedis; fertiliſſimáſque Perſici imperii provincias ſubegit, unde ei ad ulteriores eunti commeatus ſubvehi poſſent. Primùm ergo in * Mediam movit, quò fugerat Darius; † cùm verò audiret Darium in Hyrcaniam contendere, eò iter ipſe quoque intendit, eúmque jam interfectum adſequutus eſt. Hoc initio æſtatis contigiſſe oportet, cùm Alexander ſummâ celeritate Darium ſequutus ſit, nec totum exercitum exſpectarit.

12. ‡ *Ut primùm inſtantibus curis laxatus eſt animus, militarium rerum quàm quietis otiíque patientior, excepere eum voluptates; & quem arma Perſarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempeſtiva convivia, & perpotandi, pervigilandique inſana dulcedo, ludique*

* *Cap. VII*, 12. † *Cap. XIII*, 2.
‡ *Lib. VI. Cap. II.* 1.

que & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem. Ita cœpit vitam instituere, potissimùm post mortem Darii; tametsi in Perside, eo etiamnum vivo, pergræcatus non semel fuerat, regiámque Orientis Persepolin ebrius combusserat. Eo loco, quo Darium adsequutus fuerat, ubi ita genio indulgebat, recensuit captivos, nobiléſque à plebeiis secrevit. Aliquot diebus ita absumtis, * *in Parthienen pervenit*, atque in urbe, *ea tempestate clara*, *Hecatompylo*, *condita à Græcis*; *stativa habuit*, *commeatibus undique advectis.* Ortâ seditione otiosi exercitûs, eâque compressâ, castra illinc tandem mota, adultâ, ut videtur, æstate; † *tertióque*, *per Parthienen*, *die*, *ad fines Hyrcaniæ penetrat.* Castra in valle communiuntur, ‡ & *quartum jam diem eodem loco quietem militi dederat*, cùm litteras Nabarzanis accepit. Inde ulteriùs in Hyrcaniam ingressus est, in qua ad autumnum mansit, ut liquet ex hisce Curtii verbis: § *præter alios commeatus*, *quorum tum copiâ regio abundabat*, *pomorum quoque ingens modus nascitur*, & *uberrimum gignendis solum est.*

13. In Hyrcania nemo occurrit, qui bellum moveret; tamen tempore opus fuit, ut petagraretur. At Mardi vicini, vi admotâ, terrendi fuere, ut se dederent; quibus in fidem acceptis, ** *quinto die*, *Alexander in stativa revertitur.* Huc eum invisit Thalestris, si

* *Ibid.* §. 11, & 15. † *Cap. IV*, 2. ‡ *Ib.* 8.
§ *Ib.* 21. ** *C. V*, 21.

si *Curtio*, & vanioribus Historicorum credamus; cujus libido Alexandrum, * *ut paucos dies subsisteret, perpulit; tredecim dies in obsequium desiderii ejus absumti sunt. Tum illa regnum suum, Rex Parthienen petiverunt.* Tametsi hæc falsa sunt, & ficta à Græculis; tamen colligere fortè ex hisce liceat, Alexandrum aliquamdiu in Hyrcania, post subactos Mardos, fuisse.

14. Ex Parthiene ivit Alexander in Bactrianam, † quam sub finem autumni partim subegit, non sine labore. In ea regione ‡ *jam stativa erant; cùm externâ vi non interritus modò rex, sed invictus, intestino facinore petebatur;* conspiratione, nempe, suorum, cujus princeps erat Philotas Parmenionis filius. Ad quæstionem habendam, plectendósque eos, aliquot diebus opus fuit. Jam hiems aderat, nec eo secius Alexander iter pronunciari jubet in Agriaspas, in quorum fines ex Bactriana quinto die pervenit. Hos & vicinos subegit, ac *sexaginta diebus gentem Evergetarum ordinavit*; in cujus agris proinde, per magnam hiemis partem, consedit.

15. Anno sequente, Periodi Julianæ 4386, brevi expeditione, hieme etiamnum durante, sed in illis oris nequaquam gravi, domiti sunt § *Aracosii.* Potuit tamen fieri ut, mense Februario aut Martio, in montanis oris frigus insolitum senserint Macedones; cùm ra-

* *Ibid.* 32. † *Cap. VI.* ‡ *Lib. VII. C. III*, 1. *& seqq.*
§ *Ibid.* 4.

rarum non ſit frigus hibernum interdum initio veris oriri, ſed non diuturnum. Cùm ergo ver adventaret, non mirum eſt Alexandrum auſum eſſe in * *Parapamiſadas* novam expeditionem ſuſcipere; apud quos tamen, ſi credimus *Curtio*, initio veris (nam rerum ſeries & verba Hiſtorici adlata id evincunt) maximo frigore vexatus eſt exercitus. Verùm qualecumque fuerit, ut dixi, diuturnum, eſſe non potuit; nec uſque adeò inſaniebat Alexander, cupiditate gloriæ, ut mediâ hieme, jam mortuo Dario, occupatâque longè maximâ parte, eáque ditiſſimâ Imperii Perſici, exercitum periculis famis & frigoris, ſine ulla neceſſitate, objiceret. Scio Beſſum in vivis fuiſſe, ſed qui non veritus erat annum integrum Dario, ad reparandum bellum, concedere; an is uſque adeò timebat Bactrianæ præfectum, ut unum aut alterum menſem hiberni temporis ad quieſcendum exercitui ſuo dare non poſſet? Tantopere eum feſtinaſſe, cum pernicie ſuorum, tam mihi credibile eſt, quàm Parapamiſadarum regionem *gelidiſſimum ſeptemtrionis axem ſpectare*, ſeu ab eo non eſſe remotam. Profectò & *Curtius* & Græci, quos ſequutus eſt, tempeſtatis anni majorem rationem non habuerunt, quàm Climatis. Somniabant Alexandrum eſſe ad Caucaſum montem, & quidem mediâ hieme; cúmque magna illic frigora & longas hiemes audiſſent eſſe, & rhetorico more omnia augerent, intolerandum frigus, unà cum Cau-

* *Ibid.* 6.

Caucaso in Indiam ferè transtulerunt, & quidem in ea loca, in quibus Macedones potiùs præmaturum æstum timere potuerunt.

16. Inde Alexandri * agmen processit ad Parapamisum montem, quem, ut diximus, Caucasum vocavere Macedones, & *septemdecim dierum spatio* eum *superavit*. Aufugit Bessus trans Oxum, & Bactriana Alexandrum excepit, qui Oxum quoque trajecit, & ad † *Tanaim* usque, hoc est, Iaxartum, varias gentes subegit, atque in fidem accepit; sed non sine sanguine & labore. Scytharum legationem deinde excepit, quos, trajecto Tanaï, invasit, prælióque superavit. In Bactrianam deinde rediit, quàm, cùm denuo rebellasset, recepit, ut & Sogdianam, cujus inaccessam petram stratagemate ad deditionem compulit.

17. Huc usque Historiam Alexandri perducit *Curtii* Liber VII nullo planè indicio tempestatum anni addito, post illud quod §. 16. ex frigoris descriptione colligere licuit. Sed hæc, sine dubio, æstatem & autumnum anni memorati absumserunt, & fortè partem hiemis anni sequentis. ‡. *Arrianus* certè Alexandrum Nautacis in Sogdiana hibernasse docet; ἅμα δὲ τῷ ἦρι ὑποφαίνοντι προχωρῆσαι ὡς ἐπὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ πέτραν, *imminente verò vere, ad Petram Sogdianam profectum.* Itaque ante hujus Petræ deditionem, collocandum initium anni Periodi Julianæ 4387.

 18. Sub-

* *Ibid*, 19. & 22. † *Cap. VI.* ‡ *Lib. IV. p.* 91.

18. Subactis prorsus Sogdianis & vicinis aliis populis, Alexander * *Maracanda Bactriana* metropolim repetiit, ubi stativa habuit. Illic occisus est Clitus, & † *decem dies consumtos* ait *Curtius*. Addit illinc ‡ *cum parte exercitûs Hephæstionem in regionem Bactrianam missum, commeatus in hiemem paraturum*, quasi Maracanda in Bactriana non fuissent. Sed hoc omittimus, ut observemus circumstantiam, de parando commeatu in hiemem, aut omitti debuisse, aut ita exprimi, ut intelligeremus de cujus anni hieme verba fierent. Nisi enim cùm ex rebus gestis, tum ex *Arriano*, constaret integrum annum absumtum, ab expeditione in Parapamisadas ad deditionem Sogdianæ Petræ, nemo non crederet loqui *Curtium*, de hieme anni superioris. Itaque quod intra biennium confecit Alexander, id videretur, præter omnem verisimilitudinem, anno vertente gestum.

19. Captâ Sogdianâ Petrâ, § Massagetæ, Dahæ & ceteri Sogdiani sunt subacti. Transfugæ Bactriani & Sysimitres ad incitas sint redacti, aliáque gesta, quæ apud *Curtium* legi poterunt. ** *His compositis*, Alexander *tertio mense ex hibernis movit exercitum, regionem quæ Gabaza adpellatur aditurus*. Factum hoc initio oportet anni Periodi Julianæ 4387. In itinere oppressit Macedonas gravissima tempestas, quam tumidè describit *Curtius*, ut solet. Hinc Alexander †† *Sacas* petiit, corúmque

* *Lib. VIII, C. I, 7, 10.* † *Cap. II, 12.* ‡ *Ibidem.*
§ *Lib. VIII, C. I, III.* ** *C. IV. 1.* †† *Ib.* § *20.*

que regionem diripuit. Tum ingressus tractum, cui Cohortanus præerat, eum in fidem accepit, ejúsque filiam Roxanen duxit. Ab eo tempore, de bello Indis inferendo, cogitare cœpit; * & ne quid à tergo quod destinata impedire posset moveretur, ex omnibus Provinciis triginta millia juniorum legi jussit & ad se armata perduci, obsides simul habiturus & milites. Interea rebelles nonnullos domuit, & vicinos tractus subegit. Statuere videtur *Curtius* Alexandrum, antequàm Indiam ingrederetur, delectum illum accepisse; nam † *CXX. armatorum millia* eum sequuta ad id bellum ait. Si verum hoc est, dudum antea delectum haberi jusserat, nam si ex omnibus Provinciis Imperii quod subegerat expectandi fuissent milites, per annum illic fuisset desidendum. Interim Hermolaus in Alexandrum conspiravit, & pœnas cum conscîis conspirationis dedit.

20. Jam sine dubio æstas instabat, aut etiam inchoata erat, cùm Alexander in Indiam movit. ‡ Multis eam expeditionem, ad devictum usque Porum describit *Curtius*; sed nullum discrimen æstivorum aut hibernorum occurrit, nec indicium temporis ullum. At cùm ampla non esset regio à Cophene ad Acesinem, & imbelles populi; non multo tempore Alexander indiguit, præsertim cum tanto exercitu, quem dividere sine periculo poterat. Itaque hæc, intra æstatem & autumnum

* *Cap. V. 1.* † *Ibid. 4.*

‡ *A Capite IX. ad finem Libri VIII.*

num anni memorati, fieri potuerunt. Hoc si apertè dixisset *Curtius*, gloriam Alexandri minuere fortè se existimasset; certè, quæ de nonnullorum Indorum robore & fortitudine dixit, vana visa fuissent.

21. Hibernorum hujus anni nulla apud *Curtium* mentio fit, quam crederem datâ operâ omissam, propter calorem Climatum, in quibus versabatur Alexander; si Indiæ situs *Curtio* notus fuisset, & nisi alibi, cùm in ora esset Alexander multò magis meridiem spectante, dixisset Alexandrum *ver exspectasse*, ut postea videbimus. Itaque ex rebus gestis ductâ conjecturâ, statuemus Alexandrum hunc annum & sequentem, in domandis Indis, peragrandísque eorum regionibus, absumsisse.

22. Quæ gesta sunt à domito magno Poro ea breviùs à *Curtio* narrantur, ut antea diximus; neque nos eorum epitomen hîc proponemus. Legantur Libro IX. *Curtii*, & pars eorum conferatur in annum Periodi Julianæ jam memoratum, aut omnia, si ita videatur, in annum 4388. * Cùm Alexander evectus esset in Oceanum, quadringenta stadia, ex ostiis Indi fluminis, adversum fluvium subiit classis; & altero die adpulsa est, haud procul lacu salso. Leonnato deinde præmisso, ut puteos foderet, quà terrestri itinere ducturus exercitum videbatur, quippe sicca erat regio, ipse cum copiis substitit, *vernum tempus exspectans*. At satius fuisset hibernâ tempestate iter facere, per ea loca, in quibus vix ulla est

* *Lib. IX. Cap. IX, 27. Cap. X, 1. & seqq.*

est hiems, si conferatur cum Europæis, & ver æstates Græciæ sine dubio calore æquat. Sed, miro errore, *Curtius* credidit maritimos Indiæ tractus, in quibus versabantur tunc temporis Macedones, ad Septemtriones spectare * *Quæ propiora sunt mari*, inquit, *Aquilones maximè deurunt; ii cohibiti jugis montium ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mitia.* Contrarium voluit dicere, nam australibus ventis maximè uruntur littora Indiæ; iique, jugis demùm montium septemtrionalium impediti, non penetrant ad Indi fontes; circa quæ loca in *Kassemiræ* regno, viciníſque, fertilissimi sunt tractus, & Boreâ refrigerati. Hîc demum nives adspiciuntur, nam ad austrum montium, quibus cinguntur, præ calore non ningit. Non minùs falsa sunt, quæ habet *Curtius* in sequentibus: *Adeò in illa plaga mundus statas temporum vices mutat, ut cùm alia fervore solis exæstuant, Indiam nives obruant; rursùsque ubi cetera rigent, illic intolerandus æstus exsistat.* Si India, tempore *Curtii* nota, fuisset in meridianis illis oris, ultra Tropicum Capricorni sitis, quas navigationes nostræ nondum adierunt, hæc possent ferri; sed nemo nescit quæcumque adiit Alexander, ea esse cis Tropicum Cancri; in ceteris verò Indiæ partibus, inter hunc Tropicum & Æquatorem sitis, nullas esse nives.

23. In ceteris, ad mortem usque Alexandri, narrandis, multò brevior est *Curtius*, ut

* *Lib. VIII. Cap. IX*, 12.

ut ex *Arriano* & ſupplementis Freinshemianis liquet. Sed omnia videntur geri potuiſſe, intra annum Periodi Julianæ 4389. & ſequentem ad menſem uſque Aprilem, quo mortuus Babylone Alexander, & quidem XVIII. die, feriâ quartâ, ex calculo * *Joſ. Scaligeri*; aut XXII. Maji, ut vult *Jac. Uſſerius*, vel ad XIX. Julii, ſi *Dionyſ. Petavio* credimus.

24. Excuſare quis tentet *Curtium*; eò quòd Græci Scriptores, quos ſequutus eſt, in adnotandis temporibus adcuratiores fortè non fuerint; nec potuerit ſemper ſcire, quibus tempeſtatibus ſingula eveniſſent. Non negaverim quidem nonnullos Hiſtoricos Græcos diligentiores *Curtio* non fuiſſe; at erant libri, ex quibus quod illis, hac in parte, deerat suppleri poterat. Exſtabant, tempore *Curtii*, αἱ βασίλειοι ἐφημερίδες, *regia diaria*, in quibus ſcriptum erat quid ſingulis diebus feciſſet Alexander, & ubi fuiſſet. Ex iis varia proferunt † *Plutarchus* & *Arrianus*, qui poſt *Curtium* vixiſſe videntur; nam hunc ſub Veſpaſiano floruiſſe credimus. Exſtabant etiam *Bæton* & *Diognetus*, qui deſcripſerant ςαθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας, & quos *Plinius*, ‡ noſtro æqualis, vocat *itinerum ejus menſores*, nec ſemel ad teſtimonium citat. Hiſce uti oportebat *Curtium*, ut Alexandri tempora digereret, & ſi quod in Geographicis dubium occurreret, eos conſuleret. 25. Scio

* *De emend. temporum Lib. V. p. 416.* † *Sub finem vitæ Alexandri.* ‡ *Vide* Ger. Joan. Voſſium *de Hiſt. Græcis Lib. IV. c. 9. & Indicem Scriptorum à* Plinio *laudatorum.*

25. Scio etiam non per omnia consentire Scriptores, de harum rerum Chronologia; *tanta*, ut verba *Curtii* de eorum in aliis dissensu hîc usurpem, * *tanta*, inquam, *componentium vetusta rerum monumenta*, *vel securitas*, *vel*, *par huic vitium*, *credulitas fuit*! At illæ ipsæ discrepantiæ erant in medium proferendæ, & variantium sententiarum simillima veræ eligenda: quòd si nulla se, magis quàm aliæ, probaret, judicium cohibendum fuisset, Lectoríque rei arbitrium permittendum. Sed elegantiam sermonis, non ἀκρίβειαν narrationis, spectavit *Curtius*, ut & multi alii Veteres, qui eo nomine profectò non sunt laudandi.

* *Lib. IX. C. V*, 21.

CAPUT VIII.

Q. Curtium perpetuò propemodum declamatoris stylo uti.

1. HISTORICI eloquutionem oportere mediam esse, inter quotidianum sermonem & oratorium, docuerunt dudum † Magistri artis, nec opus est nos huic rei immorari. At ostendemus *Curtium* nequaquam mediam illam viam institisse, sed ferè semper declamatorem egisse; quippe qui hoc argumen-

† *Vide* Ger. Joan. Vossium *Artis Hist. C. XXIX.*

mentum selegit, non tam ut doceret quid verum sit in Alexandri Historia, quidve laude aut vituperio dignum; quàm ut elegantiam styli, & facultatem dicendi ostentaret. Varia ex iis quæ jam diximus hoc ipsum comprobant, quales sunt descriptiones frequentes, quæ in eo occurrunt, eæque rhetorico prorsus stylo expressæ. Sic fluvios multos, sic molestiam itineris per æstum, aut per frigus plus semel, & planè tumidè descripsit. Hoc eleganter *Lucianus* ait esse *suum ipsius negotium agere, omissâ historiâ*; cujus finis unicus est docere, non delectare verborum flosculis. Μάλιϛα δὲ, inquit, σωφρονητέον ἐν ταῖς τῶν ὀρῶν, ἢ τειχῶν, ἢ ΠΟΤΑΜΩΝ ἑρμηνείαις, ὡς μὴ δύναμιν λόγων ἀπειροκάλως παρεπιδείκνυσθαι δοκοίης, καὶ τὸ σαυτοῦ δρᾷν, παρεὶς τὴν ἱστορίαν. ἀλλ' ὀλίγον προσαψάμενος, τοῦ χρησίμου καὶ σαφοῦς ἕνεκα, μεταβήσῃ, ἐκφυγὼν τὸν ἰξὸν τὴν ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν λιχνείαν: *imprimis verò sibi temperandum, in descriptionibus montium, vel murorum, vel FLUMINUM, ne dicendi facultatem ineptè ostentare videaris, & omissa historiâ tuum ipsius negotium agere. Sed cùm illa paullùm adtigeris, utilitatis & perspicuitatis tantùm gratiâ, mox inde digrediaris; evitato, quod in illa re est, glutino, & omnibus hujuscemodi cupediis.* Quale monitum si animo versasset *Curtius*, scopulum in quem nimis sæpe impegit vitasset. Sunt & alia, in eodem libello *de conscribenda Historia*, ex quibus *Curtium* castigare licet.

2. Ejus

2. Ejus historia in duas veluti partes potest dividi; quarum altera ipsius Historici verba complectitur; altera verò orationes, quas scripsit sub eorum persona, quos loquentes inducit. Utrobique autem haud paullò meliorem declamatorem se præstitit, quàm Historicum; qui non scribit quæ ipse dixisset, si rebus interfuisset, sed quæ re verâ dicta sunt, aut eorum sententiam. Si ergo ostenderimus, in utraque parte, *Curtium* declamare, potiùs quàm narrare; hoc præstiterimus, quod in inscriptione hujus Capitis polliciti sumus.

3. Ut à narratione initium faciam, paucula dumtaxat exempla proferam, monitus enim Lector alia facilè inveniet. *Primò*, non contentus eventus narrasse, exclamationes non breves, sed sat prolixas eis subjicit. Ita narratâ alterâ Darii, ab Alexandro victi, clade; * *Quis tot*, inquit, *ludibria fortunæ; ducum, agminúmque cædem multiplicem; devictorum fugam; clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo adsequi queat, aut oratione complecti? Propemodum sæculi res, is unum illum diem, fortuna cumulavit.*

4. *Secundò*, nimis frequentes sunt, apud eum, hyperbolæ, nec eæ modestæ, sed sæpe Poëticæ. Sic postquàm recensuit copias Darii: *Bactrianos & Sogdianos, & Indos, ceterósque rubri maris adcolas, IGNOTA etiam ipsi gentium nomina, festinatio probibebat acciri.*

* *Lib. IV. C. XVI, 10.*

ciri. * Eſt hoc nimis hyperbolicum, *gentium nomina ignota* earum Regi, præſertim in narratione. Præterea nullos meliùs fortè norat Darius, quàm rubri maris adcolas; cùm non multùm abeſſent Babylone, Suſis, ac Perſepoli regiis urbibus. Sed illi remotiſſimi erant à loco, in quo declamitabat *Curtius*, eique parum noti; quo factum ut Perſarum Regi imprudens ſuam ipſius ignorantiam tribuat.

5. Mortuam uxorem Darii, non modò lacrimulâ dignatur Alexander, quod multùm fuit, ſed luget quaſi matrem; uſque adeò verum eſt, declamatoribus modicum nihil placere! † *Rex haud ſecus*, inquit noſter, *quàm ſi parentis ſuæ mors nunciata eſſet, crebros edidit gemitus, lacrimiſque obortis, quales Darius profudiſſet, in tabernaculum, in quo mater erat Darii defuncto adſidens corpori, venit. Hîc verò renovatus eſt mœror, ut proſtratam humi vidit ——— Crederes Alexandrum inter ſuas neceſſitudines flere, & ſolatia non adhibere ſed quærere, cibo certè abſtinuit*, &c. Nemo non videt hæc nimia eſſe; quòd ſi Alexander uſque adeò humanus erat, debuiſſet ad virum uxorem remittere, ad patrem filias, ad filium matrem, quod tamen non fecit. Certè mulieres Darium non adjuviſſent, ad bellum reparandum. Nimis durus, hac in re, fuit Alexander; in lacrimis verò, nimis humanus.

6. Ad

* *Lib. III. C. II, 9.* † *Lib. IV. C. X, 20.*

6. Ad alia Hyperboles exempla digitum tantùm intendam, ne Scriptorem, omnium manibus tritum, tædiosè exscribere videar. Adito ergo descriptionem sitientium Lib. IV. Cap. XVI, 12. & seqq. obsidionis Tyri Lib. IV. Cap. II. & *seqq.* & lege quæ de ea habet *Arrianus* sub finem Lib. II. itineris per montes Persidis Lib. V. Cap. IV. quam confer cum *Arriano* Lib. III. pag. 65. pugnæ quam edidit Alexander in Oxydracarum urbe Lib. IX. C. V. aliáque similia, ubi magna Hyperbolicarum loquutionum seges.

7. *Tertiò*, non Hyperbolas modò Poëticas adhibet, sed etiam aliquando intolerando prorsus tumore turget, ut ferè nescias quid sibi velit. Tale est quod habet in Alexandro, ab Hammonis oraculo reduce: * *Memnonis, Tithoníque celebrata regia vetustatis avidum trahebat penè* EXTRA TERMINOS SOLIS. Memnonis regia illa Thebis erat, in superiore Ægypto, nec procul invisenda. Dein quid est *extra terminos Solis*? Debuisset potiùs dicere *intra terminos Solis*, hoc est, intra Tropicos, nam in meridiem eundum erat, quamquam, ut dixi, non procul. Verùm in animo habebat † Virgiliana illa:

—— *jacet extra sidera tellus,*
Extra anni, Solísque vias.

Sed *Virgilius* intellexit occiduos Africæ tractus, & Poëtæ condonantur, quæ in Historico non feruntur.

8. Tu-

* *Lib. IV. C. VIII, 3.* † *Æneid. VI, 795.*

8. Tumidissima est descriptio imbris & frigoris, Lib. VIII. C. IV. quam non exscribemus. Postquàm fulmina, imbrémque & grandinem simul cadentia descripsit, ita pergit: *Ergo, ordinibus solutis, per totum saltum errabundum agmen ferebatur; multique priùs metu quàm labore desatigati, prostraverunt humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris, concreto gelu, adstrinxerat.* Non dicam rarò fulmina delabi, cùm tantum potest oriri frigus, ut imber concreto gelu adstringatur; sed quæram quî milites usque adeò procellâ terreri possent, ut solo metu defatigarentur, & animum desponderent; deinde quodnam hoc suffugium esset contra frigus, jacere humi, quam contexit glacies? Hæc certè, præter tumorem, sonitúmque inanium verborum, nihil habent; sed deteriora sunt sequentia: *Alii se stipitibus arborum admoverant, id plurimis & adminiculum & suffugium erat. Nec fallebat ipsos morti locum eligere, cùm immobiles vitalis calor linqueret; sed grata erat pigritia corporum fatigatis, nec recusabant exstingui quiescendo.* Quasi verò malint homines frigore mori stantes, quàm incedere, aut è silicis venis ignem excitare! *Quippe non vehemens modo, sed etiam pertinax vis mali insistebat.* Frigus, nimirum, ut videtur, quod facile fuit igne vincere, aut per aliquot horas præsertim incedentibus ferre. At *lucem naturale solatium, præter tempestatem haud disparem nocti, sylvarum quoque umbra suppresserat.* Erátne umbra hæc truncorum, & ramo-

morum ſine frondibus? Certè non alia eſſe potuit tempeſtate anni, quâ milites, in frigida regione, ſi cum India conferatur, nati, innumeris laboribus indurati, frigore exanimabantur. Verùm quî tanta eſſe poterat arboribus foliis nudatis, *ut lucem ſuppprimeret?* Oblitus erat *Curtius*, tempore, quo foliis veſtitæ ſunt arbores, tantum frigus non oriri. *Rex unus* (nam ſolus, in tanto exercitu, frigore non obtorpuerat) *tanti mali patiens.* Sed quid tandem factum, in illa calamitate? Audi Rhetorem: *Ceterùm efficacior in adverſis neceſſitas, quàm RATIO, frigoris remedium INVENIT; dolabris enim ſilvas ſternere adgreſſi, paſſim acervos ſtruéſque accenderunt.* Annon videntur Macedones ſimiles hominibus, primùm ex terra editis, qui neſciunt quî frigus expelli poſſit, & caſu, potiùs quàm ratione, artem excitandi ignis, & ſe ſe calefaciendi inveniunt? Debuiſſet noſter hiſce omnibus τερατολογίαις addere, non ab hominibus, qui frigentes licèt ea de re ne cogitabant quidem, ſed fulmine accenſum eſſe ignem, ut apud primos homines, quibus

*Fulmen * detulit in terras mortalibus ignem*
Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor.

Sic tumidus ſtylus tandem, tumore ſuo, fit frigidus. Sed, quod miremur, alibi etiam *Curtius* circuïtione uſus eſt, ad dicendum fri-

* *Lucretius Lib. V.*

gentes Macedonas ignem accendiſſe: * *Fortè caſtris*, inquit, *ante mœnia ipſa in ſilveſtri loco poſitis, nocturnum frigus vehementiùs quàm aliàs horrore corpora adjecit, opportunúmque remedium ignis oblatum eſt. Cæſis quippe ſilvis flammam excitaverunt, quæ igni alita oppidanorum ſepulcra comprehendit.* Alius dixiſſet, cùm eâ nocte inſolitum frigus ortum fuiſſet, Macedonas ſolito etiam majores ignes accendiſſe. At noſter, dum rem humilem vult rhetorico ſtylo nimiùm extollere, in frigus incidit. Quid eſt *flamma igni alita*? † *Tanaquillus* quidem *Faber* legit, *lignis alita*; ſed hoc quoque frigidum eſſet, nam quid opus eſt dicere flammam *lignis ali*? quis hoc ignoraret? Sed ut redeamus ad prioris frigoris deſcriptionem, ſequentia omnem τερατολογίαν ſuperant: *Memoriæ proditum eſt quoſdam adplicatos arborum truncis, & non ſolum viventibus, ſed inter ſe conloquentibus ſimiles eſſe conſpectos durante adhuc habitu, in quo mors quemque comprehenderat.* Frigus, nimirum, in Indiæ ſilva, Arctoo frigore multò majus, idem poterat, ac Meduſæ caput, efficere, ut homines ſtantes, momento temporis, in ſtatuas mutarentur; &, quod multò mirabilius eſt, ut qui ſtare poterant, incedere nollent, malléntque ita perire, quàm accendere ignem. In ſequentibus, credo eſſe mendum, niſi calamus etiam *Curtii*, dum hæc ſcriberet, obriguerit. *Fortè Macedo, gregarius miles, ſéque & arma ſuſtentans tandem in caſtra pervenerat.*

* *Lib. VIII. Cap. X, 7.* † *Ep. Crit. P. I. Ep. LV.*

nerat. Nihil frigidius additione, illâ, *séque & arma sustentans*; poterátne gregarius miles incedere, nisi *se & arma sustentaret*? Editio *Barthol. Merulæ* rectè habet: *vix séque & arma sustentans*, sive ex Codice MS. sive ex conjectura. Sunt & alia, quæ meritò in hac descriptione carpi queant; sed quæ diximus rem, quam hîc spectamus, in clara luce collocant. Hanc animadversionem claudemus, verissimo judicio eximii *Critici*: * ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές.

Κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις καὶ δήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον. οὐδὲ γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ: *Videtur omnino tumor inter ea esse, quæ difficillimè vitantur. Quicumque enim ejus sunt indolis ut granditatem styli adfectent, dum verentur ne infirmitatis & siccitatis damnentur, nescio quomodo in hoc ipsum delabuntur, sequuti hoc dictum*; magnis excidere peccatum nobile est. *Malus vero est tumor, & corporis & orationis, fungosus est & vero succo destitutus, & aliquando etiam in contrarium nos conjicit. Hydropico enim, aiunt, nihil est siccius.*

* *Longini de Sublim. Cap. III. §. 9.*

9. *Quartò*, qui granditatem ſtyli nimiùm captant, ii ut plurimùm frequenter in ἄκυρα incidunt; qualia in *Curtio* plura animadvertimus, ex quibus pauca proferemus. Librum V. ita inchoat: *Quæ interim, ductu imperióque Alexandri, vel in Græcia, vel in Illyriis, ac Thracia geſta ſunt; ſi quæque ſuis temporibus reddere voluero, interrumpendæ ſunt res Aſiæ.* Qui Latinè ſciunt, ii norunt ea dici geri *ductu, imperióque* ducis, quæ ipſe præſens gerit; *auſpiciis* verò, quæ per legatos; quam vocem hîc adhibitam oportuit, cùm ſermo ſit de rebus ab Antipatro geſtis, dum Alexander in ultima Aſia eſſet. Ipſe *Curtius* ſe damnabit, prolato loco ex Lib. VI. C. III, 2. ubi de his ipſis rebus ita loquitur: *Ut omittam Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponneſum; quorum alia ductu meo* (præſens, nimirum) *alia imperio, auſpicioque perdomui.* Sed & hîc mallem omiſſam eſſe vocem *imperio*, quæ vix differt à *ductu*. Vide, de diſcrimine *ductûs* & *auſpiciorum*, *Juſt. Lipſium* de Milit. Romana, Lib. II. Dial. 12.

10. Lib. IX. Cap. XIV, 24. ita loquitur: *Momento temporis, repreſſus eſt imber, ceterùm adeò ſpiſſæ intendêre ſe nubes, ut conderent lucem, víxque conloquentium inter ipſos facies noſcitaretur.* Propriè dicendum fuit *nebulas*, nam *nubes* altiores ſunt. Scio à Poëtis hæc miſceri, ſed non ſine ἀκυρολογίᾳ, quæ Hiſtorico minùs licita eſt. *Iſidorus* Lib. XIII. C. 9. *Nebula inde dicta, unde & nubila,*

bila, *ab obnubendo*, *hoc est*, *operiendo terram*, *sive quòd nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas*, & *fiunt nubes* —— *Nebulæ autem ima petunt*, *cùm serenitas est*; *summa*, *cùm nubilum.* Sic *Livius* Lib. XXXVII. Cap. 41, 2. Nebula *matutina*, *crescente die*, *levata in* nubes, *caliginem dedit.*

11. Est ἄκυρον frequentissimum in *Curtio*, quo * *regia* pro tentorio regis dicitur; cùm certum sit subaudiri *domum*, quæ vox Latinè de tentorio à nemine dicatur. *Paulus* Diaconus: *Regia*; *domus ubi rex habitat.* Præstitisset ergo dicere semper regium tentorium, aut prætorium.

12. Sed nulla esset ἀκυρολογία minùs tolerabilis, si locus sanus esset, quàm quæ est Lib. IX. C. VII, 16. ubi ita de Dioxippo: *Pugil nobilis*, & *ob eximiam virtutem virium Regi pernotus* & *gratus.* Nemo umquam, ut puto, dixit *virtutem virium*: sed cùm legatur in Palatino MS. *virium magnitudinem*, rescribendum omnino crediderim: *eximiam virtutem*, *viriúmque magnitudinem.* Sic de Dioxippo, ejúsque adversario loquitur *Diodorus* Siculus, Lib. XVII. p. 567. ἀμφοτέρων δὲ τῇ τε τοῦ σώματος ῥώμῃ, καὶ τῇ τῆς ἀλκῆς ὑπεροχῇ θαυμαζομένων οἱονεὶ τὶς θεομαχία μέλλουσα γίνεσθαι προσεδοκήθη: *cùm uterque*, *propter vires corporis*, & *eximiam fortitudinem*, *admirationi esset*, *quasi futura quædam Deo-*

* *Vide Lib. IX. C. V*, 30.

rum pugna exspectabatur. Scio *virtutem* interdum dici proprietatem & efficaciam, ut quando de *virtutibus* herbarum, aut medicamentorum sermo est; sed *virtutem virium* neminem alium dixisse puto. Hac unâ ratione, defendi hæc loquutio possit, si dicatur esse Hellenismus; quia, apud Græcos, dos quævis ἀρετὴ dicitur, & fortè dici queat διὰ τὴν διαφέρουσαν ἀρετὴν ἰσχύος, *propter eximiam virtutem virium*, ut *Plato* dixit Lib. X. δι' ἀρετὴν πολιτείας, *propter præstantiam formæ reipublicæ*, non procul ab initio. Sed Hellenismos non usque adeò sectari videtur *Curtius*, ut propterea inusitatum, apud Latinos, loquendi genus adhibuerit.

13. *Quintò*, * quo vitio declamatores ævi illius laborabant, *Curtius* est nimius in sententiis, quas non modò in orationibus, sed & in narratione & obliquas, & directas passim ingerit. Harum exempla non proferam, cùm ubique occurrant, atque ex majusculis litteris, quibus in adcuratioribus editionibus sunt expressæ, vel à pueris dignosci queant. Hoc tantùm dicam, ne nimia directarum copia Lectori displiceret, *Curtium* interdum obliquas interponere, quæ pænè vi in eam formam detortæ sunt. Sic Lib. X. C. I, 6. de iis qui Parmenionem occiderant, quisque ob alia scelera apud Alexandrum accusabantur: *Plerique amicorum Alexandri* — *læti recidisse iram in iræ ministros, nec ullam potentiam*

* *Vide* Quintilianum *Lib. IX. C. 5.*

tentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam. Directa sententia est: *NULLA potentia scelere quæsita cuiquam est diuturna*; quâ egregius sensus rectè exprimitur. Sed ut obliqua fiat, & uni eventui aptetur, debent voces *universales*, ut cum Logicis loquar, in *singulares* mutari, aut omitti. Itaque dicere debuit *Curtius*: *læti recidisse iram in iræ ministros, & potentiam scelere quæsitam illis non fuisse diuturnam.* Alioquin *universalibus* vocibus expressa, quamvis in obliquam formam inflectatur, *eminet extra corpus orationis*, nec *intexto vestibus colore nitet.*

14. Hæc & similia digna sunt, quæ diligenter animadvertant; ne talibus locis vim inferamus, quòd ejusmodi gnomæ non satis commodè expressæ sint. Exempli gratiâ, ita *Curtius*, de fuga exercitûs Darii, post prælium ad Issum commissum: * *Tum verò ceteri dissipantur metu, & quà cuique patebat ad fugam via, erumpunt; arma jacientes, quæ paullò antè ad tutelam corporum sumserant; adeo pavor etiam auxilia formidabat.* Quædam editiones Batavæ habent *formidat*, quo modo etiam ex conjectura legendum censet vir acutissimus † *Tan Faber. Est enim*, inquit, *gnome, quæ ad omnes omnium temporum homines pertinet; qui metu correpti præsidia sua abjiciunt, quæ retinere debuerant.* Sed similis ratio suaserit, emendandum etiam esse locum superiorem, quod nemo audeat.

 15. Ut

* *Lib. III. C. VI, 12.* † *Ep. LI. P. I.*

15. Ut nunc ad orationes veniamus, quas directas plurimas habet *Curtius*, ut vix totidem alibi occurrere in tam parvo volumine existimem; ante omnia, profiteri necesse habeo me esse in eorum sententia, qui in Historia gravi orationes omnes & directas & obliquas omittendas censent, nisi exstent, aut earum sententia certissimè sciri possit. * Scio quid viri eruditi scripserint, ut ostenderent licere Historico orationes tribuere iis, quorum res gestas scribit; non quales habuerint, sed quales habere potuerint, aut etiam, judice Historico, debuerint, ad res ipsas quod adtinet; quamquam fatentur, plerosque omnes, qui loquentes inducuntur, eloquentiâ, & ingenio nequaquam Scriptorem æquasse. Scio etiam plerosque ex Veteribus ejusmodi orationes Historiis suis inseruisse. Sed, si verum amamus, elegantia orationum, quas in iis legimus, judicio eorum, qui eas in Historia probant, præstigias fecit; nam nulla ratio est, quâ possit homini Veri amanti persuaderi, in hac re, licere Historicis ementiri. Neque enim multò minus mendacium est, inducere hominem dicentem quod non dixit, quia dicere potuit; quàm describere facientem, non quod fecit, sed quod poterat facere. Si credibile sit eos, quorum vitæ, aut res gestæ litteris mandantur, rationibus quibusdam usos, aut permotos fuisse, quas Historici commenticiis illis orationibus intexunt; eas proferat ipse Historicus suo nomine, moneátque Lectores se

* Vide G. J. Vossium in *Arte Historica Cap.* XX. & XXI.

ſe exiſtimare has, aut ſimiles fuiſſe rationes; quibus ii, de quibus ſcribit, adducti fuerint ad ea gerenda, quæ fecerunt. Quod cùm ſit, nemo queri poteſt ſe falli, quamvis fortè in Hiſtorico majus judicium, aut acumen deſideret; neque ex rationibus ita expoſitis aut minor lux Hiſtoriæ oritur, aut tenuior utilitas ad Lectores redit: nihil enim in orationibus directis dici poteſt, quod non æquè commodè exprimatur, in obliqua rationum expoſitione.

16. Tantùm abeſt, ut Veritati quæ ſola in Hiſtoria ſpectanda eſt, quaſi potiſſimus ſcribentis finis, ſatisfiat fictis orationibus, ut ne veriſimilitudo quidem ſervetur. Nam quid abſurdius fingi poteſt, quàm idiotas, aut barbaros, inducere loquentes æquè eleganter & diſertè, ac ſi per multos annos Rhetoricæ operam dediſſent? Quid ineptius ac putidius, quam omnes, qui loquentes inducuntur, æquè eloquentes videri? Hoc autem animadvertet, quiſquis orationes directas, non modò *Curtii*, ſed quorumvis Hiſtoricorum leget. Si conſuetudo hæc toleranda ſuadet, at ratio, verique, imò & decori ſtudium ferri non poſſe clamant; querentúrque ſemper Veritatem, ornamentis Mendacii ita corrumpi, non illuſtrari.

17. Præterea hac quoque ratione fit, ut contra decori leges, ab imprudentibus Hiſtoricis, graviſſimè alio modo peccetur. Rectè monuerat *Calliſthenes*, ut docet *Athenæus* de machinis, p. 2 Ed. Par. *eum, qui ſcribere aliquid inſtituit, à perſona minimè aberrare debere*,

re, *sed sermones cum personæ, tum rebus convenientes dhibere.* Δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ ἀστοχεῖν τοῦ προσώπου, ἀλλὰ οἰκείως αὐτῷ τε καὶ τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους θεῖναι. Sed cùm omnibus suam eloquentiam commodent, non modò doctos & indoctos pari dicendi facultate instructos producunt; sed etiam cùm sit unum Historico ingenium, quod non facilè alienos mores induit, eósque diversissimos; omnes quibus orationes mutuas dat, ii ex indole non sua, sed Scriptoris, loquuntur. Apud *Curtium* omnes sunt declamatores, qui Scriptoris ingenio sapiunt, non suo. Darius declamat, Alexander declamat, milites ejus declamant; * Scythæ ipsi, omnium litterarum rudes, rhetorico calamistro inusti in medium prodeunt. Hoc in memoriam mihi revocat familiam illam, quæ tota cantabat. Pedes abluentes convivis, & paronychia tollentes, in hoc tam molesto officio, obiter cantabant. Potionem poscentem paratissimus puer non minùs acido cantico excipiebat; & quisquis aliquid rogatus erat ut daret Pantomimorum, non patris familiæ, triclinium credidisses. Sic, apud *Curtium*, omnes sunt diserti, & Rhetores; omnes gnomas multas, vel minimâ loquendi occasione oblatâ, profundunt.

18. Sed & sensim, cum hisce figmentis subit major fingendi licentia. Qui adsueti sunt suum ingenium, suámque dicendi facultatem loquentibus commodare, iidem paullatim

* *Lib. VII. C.* 8.

tim prudentiam res gerentibus mutuam dant, circumstantiásque, pro sua sapientia, addunt, quando in antiquiorum Scriptis eas non inveniunt, ut sic tandem Historia in Milesiam fabulam, magna ex parte, mutetur. Quòd si contingat Scriptorem non satis esse peritum rerum, temporum aut locorum, non mendacia modò, sed repugnantia naturæ rerum ab eo proferuntur. Vísne exemplum ex *Curtio*? En tibi duplex, & quidem insigne Lib. X. Cap. I, 24. Orsines, Persagadarum Satrapa, dicitur *Regi cum omnis generis donis, non ipsi ea, sed etiam amicis ejus, daturus occurrisse*: cúmque hos *donis super ipsorum vota coluisset, Bagoæ spadoni, qui Alexandrum obsequio corporis devinxerat sibi, nullum honorem habuit, admonitúsque à quibusdam quàm Alexandro cordi esset, respondit*: amicos Regis, non scorta, se colere; nec moris esse Persis mares ducere, qui stupro effœminarentur. *Quibus auditis, spado potentiam flagitio & dedecore quæsitam, in caput nobilissimi & insontis exseruit.* Generosum profectò est hoc responsum Orsinis, & dignum etiam Macedone; sed ita loqui non potuit homo Persa, qui sciebat Darium alii Bagoæ regnum debuisse, & cum memorato consuesse. Quibus persuadere posset *Curtius*, nobilem Persam, & ad amplissimos honores evectum, id ignorasse quod * multi Græci scripserunt, ipséque adeò *Curtius* litteris prodidit? Ita enim loquentem inducit Alexandrum Lib. V. Cap. III,

* *Vide Supplementorum Freinshemianorum Lib. II. C. I*, 1.

III, 12. *Ne Darius quidem hereditarium Persarum cepit Imperium; sed in sedem Cyri, beneficio* BAGOÆ, *hominis castrati, admissus.* Capite sequente §. 10. in litteris Nabarzanis, legimus, *Darium, cùm occidisset Bagoam, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem sibi interemisset.* Postea Cap. V, 23 inter dona, quibus Nabarzanes Alexandrum placare conatus est, dicitur fuisse *Bagoas specie singulari spado, atque in ipso flore pueritiæ; cui & Darius fuerat adsuetus, & mox Alexander adsuevit.* Fuerat etiam *Teridates*, puer eunuchus, *Artaxerxi* in deliciis, ut docet *Ælianus* Var. Hist. Lib. XII. Cap. I. in Aspasiæ historia. Nemo jam non videt *Curtium* finxisse responsum rei ipsi contrarium, dum vult homini è posteris Cyri digna tantâ nobilitate verba commodare; aut summùm alium non prudentiorem exscripsisse.

19. Sed & Alexandro dum providentiam suam mutuam nimis benignè dat, stultè se se eum gerentem inducit; quod profectò fieri non potuit, in re usque adeò tunc temporis Macedonibus explorata. Alexander, paullò ante mortem, infinita animo complexus, statuerat omni ad Orientem maritimâ regione perdomitâ, ex Syria petere Africam Carthagini infensus; tum alia facere in Occidente, quæ memorat *Curtius* Lib. X. C. I, 17. Quam expeditionem animo conceptam ut exsequi posset, *Mesopotamiæ prætoribus imperavit, materiâ in Libano monte cæsâ, devectâque ad urbem Syriæ Thapsacum, ingentium carinas navium*

vium ponere ; ſeptiremes omnes eſſe, deducíque Babylonem. Non dicam mandari potiùs hoc debuiſſe Syriæ Prætori, in cujus præfectura ſitus erat mons Libanus ; ſed quis non videt ineptire noſtrum Rhetorem, qui * ſeptiremes in Euphrate inſtituit, ut ex Syria petat Africam, quâ mari interno obtenſa eſt? At eam claſſem paratam fuiſſe in Arabas, útque coloniæ circa Sinum Perſicum mitterentur, docet *Arrianus* Lib. VII. Verùm hoc fortaſſe vult *Curtius*, hiſce verbis : *omni ad orientem maritimâ regione perdomitâ*, quibus verbis deſignari poteſt Arabia. Verùm digna res erat, quæ pluribus exponeretur, ut omnis ambiguitas tolleretur ; alioquin ea peccavit *Curtius* in Geographiam, quæ facilè perſuadent eum credidiſſe ex Euphrate poſſe, breviſſimâ viâ, Carthaginem navigari. Certè hoc eum voluiſſe ſuadet magnitudo navium, quarum hîc meminit ; majoribus enim non ſolebant vulgò navigare mare mediterraneum, nec aptæ erant Euphratis & Tigridis alveis.

20. Hæc de *Curtii* ſtylo dicenda habebamus, quæ pluribus exemplis illuſtraſſemus, & copioſiùs perſequuti eſſemus ; niſi ejus Hiſtoria omnibus manibus verſaretur, & quæ diximus adeò eſſent manifeſta, ut quicumque Latinè ſciunt ea ſic, ut demonſtravimus, ſe habere nullo negotio videre poſſent. Nec tamen nos elegantiæ ejus ſtyli, & ſententiarum

* *Qui ſciunt quid ſit ſeptiremis, Euphratem tantas naves ferre potuiſſe non facilè concedent. Maximas quinqueremes memorat* Arrianus, *cáſque tantum duas, p.* 161. *Lib. VII.*

rum quidquam detractum imus, aut propterea minùs ſumus adoleſcentibus ejus legendi auctores; modò eum quaſi Rhetorem habeant, cujus lectione ſtylus expoliri poteſt, & adſurgere, ſi neceſſe ſit; atque ex quo egregias ſententias excerpant, quamquam nimis crebras, & alienis locis poſitas; non quaſi Hiſtoricum, Veri ſtudioſum, cui adcredere poſſint, aut quem liceat, in Hiſtoria ſcribenda, per omnia imitari, ſi quis eò ſtudia ſua convertet.

CAPUT IX.

Q. Curtium laudatorem potiùs eſſe ambitionis nimiæ Alexandri, quàm vituperatorem. Egregia de illa Senecæ & Lucani loca.

1. CUM Hiſtoria ſcribatur, non delectandi causâ, ſed docendi; ejus Legibus cautum eſt, ut Hiſtorici vitia, de quibus loquuntur, aut diſertè damnent, aut ita deſcribant, ut intelligant Lectores vitia eſſe, bonis omnibus diligenter fugienda. Nec ea vitia dumtaxat intelligenda, quæ aperta ſunt, ſed etiam quæ ſpecie virtutum induta minùs perſpicaces fallunt. Inter priora fuerunt ebrietas, ſuperbia, crudelitas, quæ in Alexandro, poſt ſuperatum Darium, ſe ſe exſeruerunt, & quæ non raró caſtigavit *Curtius*. Sed poſterioris generis fuit illa inexſtincta regnandi cupidi-

piditas, quâ Alexander, non modò Persis, sed & innumeris pacatis Gentibus, quæ nullâ ratione eum læserant, imò ne quidem noverant, bellum intulit. In eo adfectu, superbia, injustitia, crudelitas, ignorantia sui, conjunctæ sunt cum juris divini & humani tanto contemtu, ut vix ullum sit deterius, atque exitialius vitium. Hoc factum ut innumeræ innocentissimæ familiæ, urbes, nationes ab Alexandro sint bello vexatæ, direptæ, & aliquando ad internecionem deletæ. Superbis, libidinosis, avaris & crudelibus militibus ac præfectis, gentes maximæ, hoc vitio, omnibus calamitatibus impunè mactandæ traditæ sunt. Attamen Græci Scriptores hæc scelera, atque latrocinia tantùm abest ut damnent; ut consceleratum Regem, crudelissimúmque exercitum, nobis, quòd audacter hæc omnia fecerit, quasi heroas quosdam describant; nec ab eorum sententia discrepat *Curtius*, qui ubique quantopere hæc admiraretur ostendit. Quod si Ethicæ Philosophiæ tantam operam dedisset, quantam dedisse videri voluit, frequenti illo moralium gnomarum usu, quas ubique adhibet, numquam passus esset à Græculis sibi fucum ita fieri; numquam, cum vulgo, usque adeò desipuisset, ut horrenda facinora Virtutis veste indueret, & laudibus ornaret. Hac in re, etiam agnoscere licet declamatoris ingenium, quod speciosa sectatur, & vulgo plaudenda, potiùs quàm vera & sapientibus placitura.

2. Dixerit hîc fortè quispiam, nos ea postula-

tulare ab Ethnico, quæ ſupra cognitionem Ethnicorum erant poſita. Quod meliùs confutare non poſſumus, quàm adlatis Ethnicorum teſtimoniis, qui *Curtio* antiquiores erant. Eorum hac de re judicia digna ſunt, quæ & hîc & alibi legantur; nam & hodie multi Chriſtiani vix *Curtio* oculatiores ſunt. Igitur ea integra proferre non gravabimur.

3. Auctor eſt * *Plutarchus*, *Ariſtotelem* nonnulla ſcripſiſſe ad Alexandrum, ut ſuperbiam ejus retunderet, quæ utinam integra exſcripſiſſet; ex iis enim clariùs adpareret quid de eo ſenſerit Philoſophus, cui notiſſimus erat. Quæ profert ea ſunt ſubobſcura, ſed fortè datâ operâ, ad veſanum juvenem, ſcripſerat obſcuriùs *Ariſtoteles*. Οὐ μόνον, ἔφη, τοῖς πολλῶν κρατοῦσιν ἐξεῖναι μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ θεῶν δόξας ἀληθεῖς ἔχουσι. χρήσιμα δὲ καὶ πρὸς πολεμίους καὶ πρὸς ἐχθροὺς τὰ τοιαῦτα.

Δυστήνων δέ τε παῖδες ἐμῷ μένει ἀντιόωσι.

Καὶ περὶ τοῦ Περσῶν βασιλέως, μεγάλου δὲ καλουμένου, εἰ ὁ Ἀγησίλαος, τί δ' ἐμοῦ γε μείζων ἐκεῖνος, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος; *dixit non his tantùm, qui magnum tenerent imperium, permiſſum eſſe magnificè de ſe ſentire; ſed his etiam, qui veras opiniones de Diis haberent. Utilia ſunt etiam adverſùs hoſtes & inimicos iſthæc:*

Progna-

* *De ſui laude p. 545. T. II.*

Prognatos miſeris noſtræ ſors objicit haſtæ.

Et de Perſarum Rege, qui magnus vocabatur, Ageſilaus: qui, inquit, major me eſt, niſi & juſtior? Duo hiſce, ſi quid judico, ſignificare voluit *Ariſtoteles*; primùm eos non poſſe gloriari, qui ampliſſima imperia ſubegiſſent, quemadmodum Alexander; niſi pietatem erga Numen colerent, quæ in illo nulla fuit, cùm Diis æquari vellet; deinde nullâ laude dignos eſſe eos, quibus regna maxima parêrent, niſi ſimul benefici & juſti eſſent; quorum neutrum fuit Alexander. Si enim beneficentiam ejus comparemus cum calamitatibus, quas innocuis intulit; numquam effugiet quin cenſeatur iræ divinæ flagellum, nedum ut humani generis deliciæ haberi queat. Pro perpaucis militibus, hoc eſt, carnificibus, pro aliquot meretricibus, adulatoribus, aut tyrannis, quos muneribus donavit, aut benigniùs habuit; quot myriadas hominum, & familiarum fortunis omnibus evertit, crudeliter vexavit, atque è medio ſuſtulit? Miſeros omnes reddidit, qui ſua contra ejus rapacitatem tueri paullò conſtantiùs auſi ſunt; nec potuit *Ariſtoteles* meliùs maleficam illam indolem deſcribere, quàm verſu Homerico, quo utitur Achilles, ſimilis veſaniæ exemplar; ad quod ſe ſe componebat Alexander, qui & ab illo ortum ſe gloriabatur:

Prognatos miſeris noſtræ ſors objicit haſtæ;

cùm orbos fecerit innumeros parentes, qui florentes ætate liberos, dum patriam pio & justo bello defenderent, amiserunt. Justum ejusmodi hominem nemo dixerit, qui omnia sua esse contendebat, séque natum ut omnibus imperaret, ceteris verò mortalibus solam gloriam obsequii relictam; quem denique optimè pinxeris iisdem coloribus, quibus *Horatius* * pingi voluit Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura negat sibi nata, nihil non adrogat armis.

Hunc Spartanorum regulo, justitiæ observante, ex sententia Agesilai, quâ nihil verius, jure dixeris minorem; quamvis latissimè pateat ejus imperium. Hanc *Aristotelis* mentem fuisse omnino existimarim, obscuriùs licèt expressam, quòd sibi timeret à ferocissimi discipuli ira.

3. Utinam exstarent libri *Ciceronis*, de Republica! Sine dubio in iis summi viri gravissimum judicium de Alexandro legeremus; ut colligere est ex fragmento, quod ex tertio ejus Operis libro profert *Nonius Marcellus*. Est responsum Piratæ, ex quo intelligere potuit Alexander, quodnam discrimen inter se & ejusmodi homines esset; *nam cùm quæreretur ex eo*, inquit Cicero, *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone? Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.* Vix

* *De Arte Poëtica*,

Vix dubito quin *Cicero*, ſuffragio ſuo, Piratæ reſponſum confirmaret; cum hæc verba ex eodem libro proferat idem Grammaticus: *Eſt genus injuſtæ ſervitutis, cùm ii ſunt alterius, qui ſui poſſunt eſſe*; quæ verba ad populos liberos, ab Alexandro ſubactos, pertinent.

4. Sed clariùs loquentem *Senecam* atque inſatiabilem hominis cupiditatem (nam cetera omitto vitia) damnantem audiamus. Cùm victor Orientis animos ſupra humana tolleret, Corinthii, aut Megarenſes, per legatos gratulati ſunt, & civitate illum ſuâ donaverunt. Ridenti verò Alexandro hoc officii genus, unus ex legatis, *nulli*, inquit, *civitatem umquam dedimus alii, quàm tibi & Herculi.* Tum libens accepit delatum honorem, cogitavítque non qui ſibi civitatem darent, ſed cui dediſſent; & homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberíque veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens, ubi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus; tamquam cœlum, quod mente vaniſſimâ complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. *Quid enim*, ſubdit Seneca, * *illi ſimile habebat veſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit, orbem terrarum tranſivit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum, mariſque pacator? At hic à pueritia* LATRO, GEN-

* *De Beneficiis Lib. I. c. 13. ubi vide notas* M. Ant. Mureti.

GENTIUMQUE VASTATOR ; *tam hostium pernicies, quàm amicorum ; qui summum bonum duceret terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantùm, sed ignavissima quoque animalia timeri, ob virus malum.*

5. Cùm ea esset indoles Alexandri, is finis ejus bellorum ; mirum est *Curtium* ita adloquentem milites eum inducere potuisse, ante Issicum prælium : * *illos terrarum orbis* LIBERATORES ; quasi Macedones de cujusquam liberatione cogitassent ! Verùm diu in illa imagine non hæret Alexander ; illico contrarium, sed verum, subdit : *emensósque olim Herculis & Liberi Patris terminos, non Persis modò, sed etiam omnibus gentibus* IMPOSITUROS JUGUM. Nimirum, *liberatores orbis* eo animo bellum gerebant, ut *omnibus gentibus imponerent jugum.* Sed ut commemoratus Hercules, cui conferre volebat *Curtius* Macedonas, effecit ut *liberatores* eos vocaret : ita Veritas ab eo extorsit, ut in sequentibus eos describeret ; quasi jugum omnibus gentibus imposituros. Declamatores qui partim ex vero, partim ex libera fictione, loquuntur, non semper sibi constant. Verùm ad *Senecam* redeamus.

6. Alibi, ne fortè temerè ab illo, loco adlato, castigatum Alexandrum quis putet, non minùs severè de eo judicat : † *Alexandro*, inquit, *quamquam in littore maris rubri steterat, plus deerat, quàm quà venerat. Il-*

lius

* *Lib. IV. C. X. 5.*   † *De Benef. Lib. VII. C. 2.*

tius ne ea quidem erant quæ tenebat, aut vicerat; cùm in Oceano Onesicritus, præfectus classis, præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis adparebat inopem esse, qui extra naturæ terminos arma proferret? Qui se in profundum, inexploratum & immensum, aviditate cæcâ, prorsus immitteret? Quid interest quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantum cupit.

7. Epistolâ CXIX. æquè graviter in eum invehitur: *Numquam parum est*, inquit, *quod satis est; numquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos, pauper est Alexander Macedo. Quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est homini non est. Inventus est qui concupisceret aliquid, post omnia. Tanta est cæcitas mentium & tanta est initiorum suorum unicuique, cùm processit, oblivio! Ille modò ignobilis anguli, non sine controversia, dominus, de tanto fine terrarum, per suum rediturus orbem, tristis est.*

8. Ex hisce satis liquet, infinitam illam alienorum cupiditatem, quæ in Alexandro fuit, audaciam & artem quibus ea invadebat, conjunctas cum viribus nocendi, quibus abutebatur; fuisse vitia longè maxima, eóque exitialiora, quò pluribus nocebant. Attamen, si credimus Rhetoribus & Poëtis, heroïcæ virtutes fuerunt; quibus factum est ut Alexander pænè dignus visus sit, qui Deo-

rum ordinibus adſcriberetur. Hiſce vitiis, ſed velatis nominibus fortitudinis, ſcientiæque militaris, vitia alia ita penſari exiſtimant, vix ut ea illi exprobrari patiantur. Sic, proh ſtultitiam! vitia minora vitiis multò majoribus excuſatum eunt; perinde ac ſi quis furtum, cujus accuſaretur, homicidio excuſaret.

9. Non potuit ei *Seneca* cædem *Calliſthenis*, egregii Philoſophi, ignoſcere, atque hoc ſolum ſcelus, omnibus, quæ in Alexandro laudari potuerunt, gravius exiſtimavit. *Hoc eſt*, inquit, *Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit*: occidit Perſarum multa millia; *opponetur*: & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*: occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: *opponetur*: & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*, omnia Oceano tenus vicit, ipſum quoque tentavit novis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ, uſque ad Orientis terminos protulit; *Omnia licet antiqua exempla Regum, ducumque tranſierit; ex his quæ fecit nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenis.*

10. Ad id exemplum ſi licet ratiocinari, (& quidni liceat?) quoties dicetur in eo fuiſſe * *vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter Reges modò excellens, ſed inter illos quoque, quorum hæc ſola virtus fuit*; objiciemus fuiſſe ſimu-

* *Curtius Lib. X. Cap. V, 25.*

mul incredibilem alieni cupiditatem, cui ut ſatisfaceret, nihil fuit tam ſanctum inter homines quod pedibus non conculcaret, nullum periculum quod non adiret, nullus labor quem recuſaret; adeò ut fures, latrones, piratæ, ex deſperatione rerum ſuarum, ad ſceleratas illas artes converſi, nihil ſint præ illo. Quoties in illo laudabuntur *liberalitas ſæpe majora tribuentis, quàm à Diis petuntur; clementia in devictos; tot regna aut reddita, quibus ea demſerat bello, aut dono data, & mortis, cujus metus ceteros exanimat, perpetua contemtio*; dicemus liberalem fuiſſe ex rapto, & plerumque in indignos, ſpoliatáque ab eo oppida & regna, ut alienas facultates in adulatores aut carnifices profunderet; clementem fuiſſe in eos ſolos qui ſe ei ſervire paratos ſignificabant, cùm non minùs liberi nati eſſent ac Macedones; contemtum verò mortis ex vecordia manaſſe, cùm, ne quid aliud dicam, omnia poſſideret, propter quæ vitam amare debebat; denique, ſi quæ fuit in eo ſignificatio virtutis, nullâ ratione eſſe æquiparandam cum latrocinandi libidine, quâ, quibuſcumque videbatur, inferebat bellum, niſi ſe ei in ſervitutem darent. Cùm mors communem hunc generis humani hoſtem rapuit, parabat, Oriente ſubacto, Occidentem, niſi ſibi ſponte parêret, incolarum ejus ſanguine inundare; qui tamen (plerique certè) vix illum de nomine norant, nec ubi locorum eſſet Macedonia ſciebant.

11. Sed non opus eſt verbis noſtris uti, ut oſtendamus res geſtas *Alexandri* memoriam

ejus inter homines infamare, potiùs quàm illustrare, si saperent, debuisse; audiamus * *Lucanum*, patrui egregiè vestigia secutum, ejúsque verbis Caput hoc claudamus. Sic ille de sepulcro Alexandri, quod Alexandriæ visebatur:

Illic Pellæi proles vesana Philippi,
Felix PRÆDO *jacet, terrarum vindice fato*
Raptus. Sacratis, totum spargenda per orbem,
Membra viri posuere adytis; Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas umquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macedûm fines, latebrásque suarum
Deseruit, victásque patri despexit Athenas;
Pérque Asiæ populos, fatis urgentibus, actus
HUMANA CUM STRAGE *ruit, gladiumque per omnes*
Exegit gentes; ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen.
Terrarum fatale malum, fulménque quod omnes
Percuteret pariter populos, & sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat,
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undæ,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Ammon.

Isset

* *Lib. X. vers. 20. & seqq.*

Isset in occasus, mundi devexa sequutus.
Ambissétque polos, Nilúmque à fonte bibisset;
Occurrit suprema dies, naturáque solum
Hunc potuit finem vesano ponere Regi.

12. Jam nemo, opinor, hisce lectis, nos nimia exigere à *Curtio*, homine Ethnico, dicere poterit; cùm contendimus, Alexandri latrocinia ab eo debuisse vituperari, si gravem Historicum potiùs quàm declamatorem egisset. Hoc unum hîc spectavimus; nam ad rem ipsam quod adtinet, eam subtiliùs tractare hîc adgressi non sumus. Obiter tamen adtigit *Curtius*, in oratione Scytharum, quæ legitur Lib. VII. C. VIII. & in qua hæc dicentes Scythæ inducuntur: *Tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium gentium, quas adisti, latro es.* Verùm non oportebat rem tantam obiter & dumtaxat in uno loco obliquè adtingi, sed & copiosiùs exponi, & frequentiùs, nec ab hostibus modò Alexandri, sed ab ipso etiam Historico, alienâ personâ minimè tecto, inculcari.

13. Hoc erat nostrum de *Curtio* judicium, quod qui non à contemtu elegantissimi Scriptoris, sed ab amore Virtutis & Veritatis, studióque juvandi Litteras & juvenes qui iis operam dant, profectum esse judicabit, æquum se & peritum judicem præstabit. Sanctè hoc adfirmare possumus, nec justam ullam rationem nobis hac in re fidei negandæ præbuisse confidimus Attamen hoc judicium nobis fuit defendendum, ante

aliquot annos, quod Gallico sermone fecimus *Bibliothecæ Selectæ* Vol. III. quo Lectorem amandamus. Nonnihil etiam, hac de re, in Præfatione *Pedoni Albinovano* præfixa diximus. Hîc plura non addemus, ne optimæ causæ diffidere videamur.

CAPUT X.

Aliquot loca Q. Curtii tentata, aut emendata.

1. USUS sum primùm, in legendo *Curtio*, editione secunda *Joannis Freinshemii*, quæ prodiit Argentorati anno MDCLXX. Ea cùm habeatur emendatissima & libello variarum Lectionum, cùm ex Editionibus, tum ex Libris Manuscriptis collectarum ornata sit, instar omnium esse potest. Alias, nisi postea, non inspexi, nec in iis quidquam quod magnopere esset *Freinshemianis* anteferendum inveni. Animadverti tamen virum diligentissimum, & laboris patientissimum non semel admisisse eas Lectiones in contextum orationis, quæ falsæ sunt, cùm veræ in aliis Editionibus legerentur; & Critico acumine rariùs quàm par erat, aut etiam aliquando infeliciter usum. Quod non eò dico, ut laboribus ejus quidquam detraham, quibus persæpe & grato animo utor; sed certum est colligendo & conscribendæ Historiæ aptiorem fuisse, quàm conjiciendo aut dijudicando, quæ

quæ dos eſt maxima Critici. Exempla nonnulla, hoc in Capite, proferemus, ex quibus res fiet manifeſta.

2. Cùm mater & uxor Darium lamentarentur, quaſi in acie cecidiſſet; mitit Alexander ad eas Leonnatum, qui indicaret Darium vivere. Ille, cum paucis armigeris, ad earum tabernaculum ſe confert, miſſúmque à Rege ſe nunciari jubet. At ii, qui in veſtibulo erant, ut armatos conſpexere, rati actum eſſe de dominis; in tabernaculum currunt, vociferantes adeſſe ſupremam horam, miſſóſque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere poſſent, nec admittere auderent; nullo reſponſo dato, tacitè opperiebantur victoris arbitrium. * *Leonnatus* verò, ait *Curtius*, *exſpectato diu, qui ſe intromitteret, poſteaquàm nemo* PRODUCERE *audebat; relictis in veſtibulo ſatellitibus, intrat in tabernaculum.* Ait ad hunc locum *Freinshemius*, in Bongarſiana, Lugdunenſi & Amſtelodamenſi editionibus legi *procedere*; *quod non diſplicet*, inquit, *ſed & Sebiſius ita legendum putabat.* De re clara non erat dubiè loquendum; nam *producere* abſurdum eſt, hoc in loco; ſignificat enim, ubi de hominibus ſermo eſt, egredientes comitari. Hîc verò neminem egredi auſum ait *Curtius*, quod ſignificat vox *procedere*. Rem notiſſimam exemplis probare nihil adtinet, ſed locum *Rufini* proferam, in re planè ſimili; qui licèt non ſatis caſtigatè ubique loquatur, ta-

* *Lib. III. c. XII, 10.*

tamen passim ostendit melioris ævi Scriptores à se tritos fuisse. Sic ille, in Recognitionibus Clementis, Lib. I. c. 12. *Cùm hospitium* (Barnabæ & Petri, quos quærebat Clemens) *reperissem, atque ante fores constitissem, ingerebam janitori quis essem atque unde adventarem; & ecce Barnabas* PROCEDENS ——— *adprehensum me manu introducebat ad Petrum.* Cùm deesset Leonnato, qui hoc faceret, sponte suâ ingressus est. Ita etiam sentire postea vidi *Joan. Schefferum* in notis in *Curtium*, quæ prostare cœperunt Amstelodami, anno 1698. & *Matth. Raderum* sic edidisse.

3. Non multò * pòst, narratâ humanitate Alexandri erga matrem, uxorem & filias Darii: *sed nondum*, inquit, *fortuna se animo ejus infuderat; itaque orientem eam moderatè & PRUDENTER tulit, ad ultimum magnitudinem ejus non cepit.* Lege PUDENTER, hac enim in re pudor est, potiùs quàm prudentia. Vox est *Ciceronis*, *Catulli*, *Horatii*, aliorum. Huc facit *Ausonii* præceptum Epist. VIII.

Fortunam reverenter *habe, quicumque repente*
Dives ab exili progrediere loco.

Ante nos, ita legendum viderat *Valens Acidalius.*

4. Lo-

* *Ibid. §. 20.*

4. Locus est in * *Curtio*, qui frustra Criticos exercitos habuit. Narrat supplicium sumtum de Præfecto Damasci, qui quasi parum munimentis oppidi fidens, pecuniam regiam, cum pretiosissimis rerum, efferri jusserat, fugam simulans; reverâ ut prædam Parmenioni offerret. Expositâ eâ fraude, direptionéque gazæ Persicæ, subdit *Curtius*: *Ceterùm Dii tantæ fortunæ proditorem*, SEPULTURÆ *celeriter debitâ pœnâ persequuti sunt; namque unus è consciis, credo, Regis vicem, etiam in illa sorte, reveritus interfecti proditoris caput ad Darium tulit. Matth. Raderus* & *Chr. Cellarius* omittunt *sepulturæ*; quod tamen habent MSS. Suspicatur *Freinshemius*, legendum *ulturi*, sed suæ conjecturæ non fidit. *Joan. Schefferus*, in notis posthumis in *Q. Curtium*, legit *séque ulturi*, putátque vitium hoc natum ex eo quòd in libris antiquis esset scriptum *seq. ulturi*, per compendium, unde factum primùm *sepulturi*, deinde *sepulturæ*. At durum est verbum *ulturi* duplici significatu, in una eadémque phrasi sumi; nam alio sensu *se ulti* sunt Dii, alio *ulti sunt proditorem*, ut ipse animadvertit *Schefferus*. *Tan. Faber* † audacior multò, sed & acutior Criticus, legit *securum sceleris*. Sed hæc nimiùm abeunt à vetere scriptura. Legendum censeam *imposturæ*, nam hoc crimen scelerati hominis fuit, quod aliter *stellionatus* dici solet. *Ulpianus*, Digg. Lib. XLVII. Tit. XX. l. 3. docet *stellionatum* obji-

* *Lib. III. C. XII, 17.* † *Ep. Lib. I. E. II.*

objici posse his, qui dolo quid fecerunt, & locum habere cùm in omni dolo, qui peculiari nomine caret, tum *si quis IMPOSTURAM fecerit, vel collusionem in necem alterius.* Glossæ veteres: *Impostura, stellionatus*, ἡ ἐπίθεσις, ἡ χλεύη. Quamvis ea vox in antiquioribus non occurrat, inferiorem tamen esse Vespasiani ævo non existimo; cùm verbum *imponere*, fallendi significatu, non rarò in ejus & superioris ætatis Scriptoribus legatur; nec dubium sit, quin Jurisconsulti priscas multas voces Latinas soli nobis servarint.

5. Sic describuntur campi, in quibus commissum alterum cum Dario prælium: * *equitabilis & vasta planicies, ne stirpes quidem & brevia virgulta operiunt solum, libérque prospectus oculorum, etiam quæ procul recessere, permittitur.* Nulla est constructio in his verbis, *etiam quæ procul recessere.* Legendum ergò, *quà procul recessere*, verbúmque hoc conjungendum cum nominativis *planicies* & *solum*, qui antecesserunt; aut legendum: *illorum etiam quæ procul recessere.* Conjectura *Fr. Modii*, legentis *permetitur*, in quam inclinat *Freinshemius*, absurda est. *Joannes quidem Schefferus* legit, *in quæ permittitur*; hoc est, permittitur prospectus in ea quæ procul recessere. Sed minore mutatione sanari locus potest, ut ostendimus.

6. Patron Græcorum dux, accusaturus Bessum & Nabarzanem, apud Darium, ut sibi fidem faciat, ait se nihil ab ullo sperare pos-

* *Lib. IV. c. IX. 10.*

posse, præterquàm à Dario; cùm Bactriani, alíique præmia ab aliis possent exspectare: * *Amisimus*, inquit, *Græciam*, *nulla Bactra sunt nobis*; *spes omnis in te*, *utinam & IN ceteris esset*! Delendum posterius IN, nam optat Patron ut ceteræ copiæ Darii nullam spem nisi in eo haberent, futuræ quippe fideliores. Sic quidem mavult *Freinshemius*, *fert tamen & vulgatum* in ceteris, *quamquam multò languidior inde sensus exit*. Imò verò nullus, qui seriei orationis conveniat, nam Latinè nemo dicat: *utinam in ceteris omnis spes in te esset*! IN delevit etiam, ut postea vidi, *Matth. Raderus*.

7. Cùm accusatus esset Philotas à Nicomacho, præsente Cratero, hic omnem lapidem movet, ut Alexandrum ad perdendum Philotam adducat, vetátque credere hunc veniâ mutari posse, tum addit: † *At ego*, *etiamsi ipse vel pœnitentiâ*, *vel beneficio tuo victus quiescere volet*, *patrem ejus Parmenionem tanti ducem exercitûs*, *& inveterata*, *apud milites tuos*, *auctoritate*, *haud multùm infra magnitudinis tuæ fastigium positum*, *scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi. Quædam beneficia odimus*, *meruisse mortem confiteri pudet. Superest ut malit videri injuriam accepisse*, *quàm vitam.* Quibus dictis, quid hinc Alexandro colligendum esset his verbis significat: *Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum.* Legendum SCITO, nam hîc *scio* locum habere non potest, ut in supe-

* *Lib. V. C. XI, 6.* † *Lib. VI. C. VIII, 7.*

perioribus. *Raderi* Editio habet *scias* in contextu, *scio* in margine, quæ est lectio MSS.

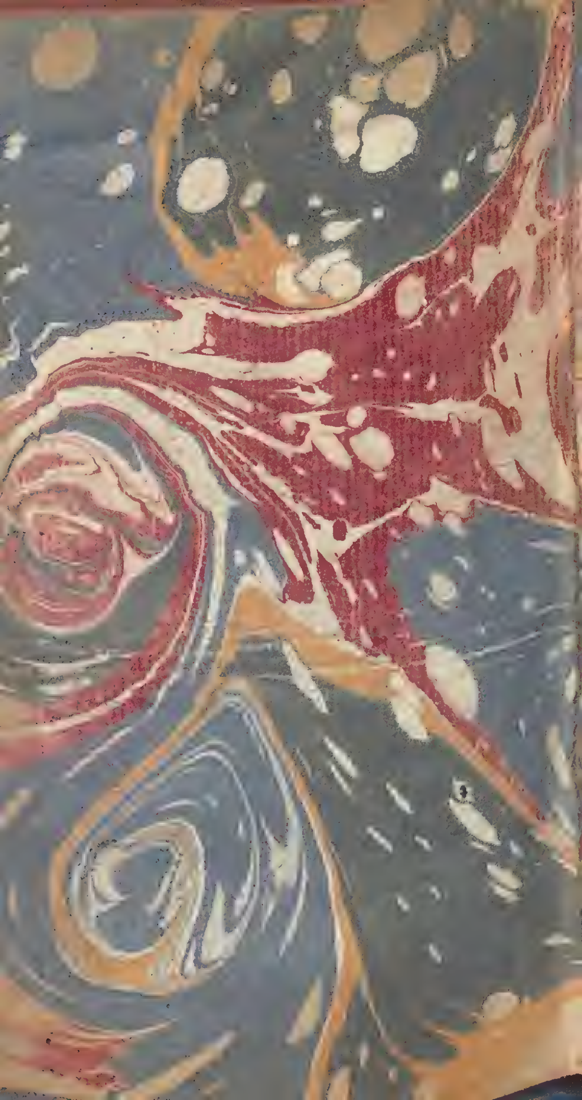
8. Hermolaus, cùm fassus esset se in Alexandrum conspirasse, mortémque propterea exspectaret, ita orationem claudit: * *De cetero parce, quorum orbam senectutem suppliciis ne oneraveris.* Legendum *parentum*, non *parce quorum*. Aliæ conjecturæ duriores sunt, & magis recedunt à scripturæ hujus vestigiis, ut liquebit, si consulatur Commentarius *Freinshemii*, vel adeantur Notæ *Joannis Scheferi*, ad hunc locum. *Raderus* habet *parce his, quorum*.

9. Hæc in *Curtio* emendanda nobis videbantur, quibus & alia nonnulla potuissemus addere; sed, sine auxilio MSS. Codicum, multa mutari posse non censemus. Itaque hîc judicio nostro, de *Curtio*, finem imponemus; quod si per omnia non probaverint Critici, non mirabimur; nec ipsi, qui nostris potiùs quàm alienis oculis credimus, solemus, omnia illorum probare.

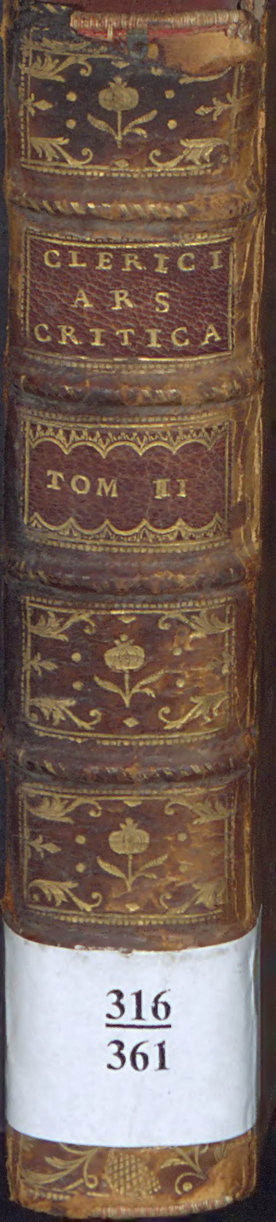
* *Lib. VIII. C. VII, 15.*

III. Sectionis III. Partis Artis Criticæ

F I N I S.






CLERICI
ARS
CRITICA
TOM III
316
361




colorchecker CLASSIC
calibrite
mm